

**ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ГУМАНІТАРНИХ НАУК**

Кафедра журналістики, української словесності та культури

***ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИКИ***

Доповіді IX Міжнародного науково-практичного семінару, присвяченого
питанням функціонування професійного мовлення, лінгвокультурологічному
та соціокультурному аспектам філології

ВИПУСК IX

Ірпінь—2019

УДК 378

*Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового інституту
гуманітарних наук
Університету державної фіскальної служби України
(Протокол від 20 березня 2019 року № 6)*

Тенденції та перспективи формування професійної лексики: Доповіді IX Міжнародного науково-практичного семінару, присвяченого питанням функціонування професійного мовлення, лінгвокультурологічному та соціокультурному аспектам філології. Ірпінь: УДФС України, 2019. Вип. IX. 264 с.

Відповідальний редактор:

к. філол. н., доц., доцент кафедри журналістики, української словесності та культури **О.В. Чорна**

© Оригінал-макет
КАВ
Університет ДФС України, 2019

За зміст матеріалів і правильність цитування відповідальність несуть автори.

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ФІЛОЛОГІЇ

Балабан Олена Олександрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри загального мовознавства і германістики
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(Київ, Україна)

УНІВЕРСАЛЬНІ ПРОЦЕСИ ЗМІН У ЛЕКСИЧНОМУ ЗНАЧЕННІ СЛІВ У СПОРІДНЕНИХ МОВАХ

Вивчення сутності смислу можна здійснити і у його співвідношеннях із семантичними, когнітивними, комунікативними та іншими категоріями мови, що також не вичерпує змісту цього самого складного явища мислення. Тому не випадково існує значна кількість досліджень та визначень, іноді взаємовиключних один для одного, природи змісту категорій значення та смислу як в лінгвістиці (Ф. де Сосюр, Г. Фреге, О.О. Потебня, В.А. Звегінцев, О.В. Бондарко та ін.), так і в логіці і в філософії в цілому (античні стоїки, Дж. Локк, Ф. Бекон, Т. Гоббс, Р. Декарт, Г. Гегель, О.Ф. Лосєв та ін.).

У дослідженнях лінгвістів та філософів мовне значення і смисл за одними параметрами мислення протиставляються, за іншими – ототожнюються, що, взагалі, не суперечить природі сутностей, що розглядаються, оскільки ні одна категорія значення, ні категорія смислу не можуть існувати незалежно одна від одної. Однак дослідники мають повне право говорити про “первинність/вторинність” даних категорій (смисл генетично первинний) тому, що смисл може бути переданий як мовними одиницями, так і немовними засобами. Зміст же значення абсолютно пов’язаний із мовними одиницями і саме із звуковою тощо системою даної конкретної мови, у чому і проявляється не універсальність мовного значення. За своєю змістовою характеристикою, за об’ємом ознак, що охоплюються та положенням у системі мови значення аналогічних одиниць різних мов можуть не збігатися: смисл за своєю вторинною природою потенційно вичерпує зміст позначуваних мовою реальних, незалежних від свідомості речей та явищ і тому є універсальним утворенням і не залежить від відмінностей між мовами. Смисл становить інваріантний зміст здібності, що відображається в свідомості людини, його мисленнєвої діяльності, що має справу зі світом об’єктивно існуючих, незалежних від свідомості речей. Денотативне значення, таким чином (“предметна визначеність” слова), первинно і об’єктивно, оскільки воно і є та об’єктивна функція предмета, яку воно виконує в реальності. Тому значення, що співвідноситься з предметом (як і сама об’єктивна функція предмета в процесі суспільно-історичної

практики людей), визначається його об'єктивною сутністю: денотативне значення виконує лише ті функції, які відповідають власній природі предмета як цілісній сутності. Смысл же – це, як вже відзначалось, є результатом конкретизації денотата з “цільовою” (О.В. Бондарко [1]) настановою його призначеності в мовленнєвому або безпосередньо діяльністному співвідношенні зі значенням слів або з предметною ситуацією (в останньому випадку смысл як раз і може бути виражений немовними засобами – математичною формулою або кресленням, наприклад).

Звідси висновок, що смысл – це результат логічного поєднання первинного значення слова зі змістом певної кількості його зв'язків з іншими значеннями, що призводить при певному накопиченні виявлених зв'язків та відношень до формування загального поняття, що об'єднує в своєму семантичному полі цілий клас взаємопов'язаних предметів (*стілець, шафа тощо = меблі*), а при розширенні формуючих смислових координат – до формування концепту (*меблі + всі предмети відповідного інтер'єру та екстер'єру = житло, палац, храм*). Іншими словами, концепт – це економічно упакований смисловий “концентрат”, що формується змістом та розпізнається зв'язками певної кількості предметів та явищ.

Так ми підійшли до визначення джерела смислу в процедурі мисленнєвого переходу від денотату до сигніфікату, від цілісної об'єктивної сутності предмета до його суттєвих ознак у їх інтегрований цільовій приналежності. Співвідношення ознак у виявлених свідомістю зв'язках, що породжують особливий зміст, визначається або об'єктивними факторами: бажаннями, прагненнями, інтересами, суспільними та особистими цілями, а також мотивами. Теоретичне ж поняття про предмет (концепт – як наступний шаг виявлення та фіксації об'єктивних зв'язків та етапів розвитку речей та їх мовних значень), що відтворюють реальні протиріччя процесу, який його породжує, і практика (як здійснення, матеріалізація ідеї в дійсності) призводять до того чи іншого змісту в відповідності з сутністю реальних речей або явищ, допомагає відкласти суб'єктивні деформації і закріплюють те смислове розмаїття, яке відтворюється в абстрагованому понятті (концепті) реальне розмаїття та багатство конкретного.

Таким чином, мовне значення і смысл розрізняються за ознакою їх функціональної приналежності в мові та мисленні – як відношень способів та мети. Мовні значення носії тільки інформації, що розрізняється суто за смислом у взаємопов'язаному світі речей і явищ та слугують засобом для визначення і вираження смислу в кожному конкретному висловленні.

Що стосується лексичного значення, як такого, то причини семантичних змін можуть бути різними, оскільки їх основою виступають відмінні закономірності. Існує декілька класифікацій семантичних змін але найбільш повна була запропонована Г. Паулем ще в ХІХ ст. Згідно з логічною схемою Г. Пауля, зміни значення можуть відбуватися за декількома базовими напрямками: 1) розширення (генералізація) значення; 2) звуження (спеціалізація) значення; 3) зсув (перенесення) або трансферація значення [3].

При розширенні значення видове поняття, що притаманне денотату, розвивається в родове, інакше кажучи відбувається генералізація. Звуження значення, навпаки, передумовлює, що вихідне значення виступає як родове, а похідне – як одне із складових його видових, іншими словами відбувається спеціалізація (за М. Бреалем) [4]. Зміни третього типу зсув (перенесення) на відміну від двох попередніх типів не відбуваються поступово. Як правило, подібне перенесення відбувається адресатом навмисно. Закріплення результату в мові відбувається за умовою, що підстава для перенесення визнається мовною більшістю, тобто формуються стійки колективні асоціації. Вони і визначають типи семантичних змін слова в ході його історичного розвитку, типи відношень між значеннями в діяхронії і як кінцевий результат типи самих значень у семантичній структурі багатозначного слова.

Асоціативні зв'язки, що є відображенням наших понять і уявлень про взаємодію фактів та явищ предметного світу, складні та різноманітні. Найбільш стійкі з них, що увійшли до соціального досвіду мовного колективу і що створюють передумову появи вторинного вживання слів, які базуються на встановленні нашої свідомості реального або уявного зв'язку та спільності об'єктів світу, що оточує нас. Залежно від того, що є базисом асоціативних зв'язків – зв'язок, суміжність явищ або спільність деяких їх ознак і виведена звідси спорідненість, – розмежовують метафоричні та метонімічні переноси значень.

Список використаної літератури:

1. Бондарко А.В. Грамматическое значение и смысл. М., 1978. 176 с.
2. Звегинцев В.А. Семасиология. М.: Издательство Московского университета, 1957. 320 с.
3. Пауль Г. Принципы истории языка. М.: Издательство иностранной литературы, 1960. 500 с.
4. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.
5. Соссюр Ф. де Курс общей лингвистики: пер. с франц. С.В. Чистяковой. под общ. ред. М. Э. Рут. Екатеринбург: Изд-во Урал.ун-та, 1999. 432 с.
6. Стернин Й.А. Значение и концепт: сходство и различия // Общение. Языковое сознание. Межкультурная коммуникация. Калуга, 2005. С. 257–282.
7. Фреге Г. Смысл и денотат // Семиотика и информатика. Вып. 35. М., 1997. С. 352–379.

Брага Ірина Іванівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та літератури
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
(Суми, Україна)

АНІМАЦІЙНИЙ ТЕКСТ У СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОМУ ВИМІРІ

Анімація (мультиплікація) вже давно ввійшла в комунікативний простір людини, але почала вивчатися з середини ХХ ст. науковцями з різних галузей знань – мистецтвознавства, культурології, філософії, соціології, психології, педагогіки. Лінгвісти розглядають анімацію як креолізований текст (далі – КТ), тобто текст, що складається з двох негомогенних частин: вербальної і невербальної [1, с.180–181], які утворюють структурну, змістову та функціональну єдність, що забезпечує цілісний прагматичний вплив на адресата. До КТ уналежнюють тексти реклами, радіо-, кінотексти та анімаційні тексти (далі – АТ). Останні й опинилися в центрі уваги нашого дослідження. Вербальна частина АТ, що представлена письмовим (титри і написи) й усним складником (мовлення персонажів, позакадровий текст, пісня), взаємодіє з невербальною, що утворюється звуковими (природні, технічні шуми і музика) і візуальними знаками – графічними, ляльковими, пластиліновими та ін. зображеннями, які завдяки подібності денотують певний умовний або реальний об'єкт.

Матеріалом дослідження послуговував мультиплікаційний цикл «Народна мудрість» (далі – НМ) режисерів С.Ковалю (пластилінова анімація) і В.Задорожного (мальована анімація) за мотивами українських народних прислів'їв і приказок. Усього було знято 50 короткометражних серій тривалістю 30 – 45 секунд. Основне завдання НМ – передавати набуту віками українську народну мудрість, життєвий досвід, а також поширювати українську народну культуру.

У роботі запропоновано один із шляхів аналізу АТ як аудіовізуального феномену із соціолінгвістичного погляду, що передбачає врахування таких аспектів: які саме мови використовуються в АТ і якими прийомами й засобами вони репрезентовані.

В аналізованих АТ українська мова представлена як вербально, так і за допомогою інших знакових систем. Кожна серія НМ «оживлює» одне українське народне прислів'я чи приказку й має відповідну назву. Вербальна письмова репрезентація української мови здебільшого відбувається за допомогою напису паремії, який з'являється наприкінці кожної серії: *Менше говори – більше почувш; Людей питай, свій розум май; Не всяка водиця для пиття годиться, не всяка казка для людей підказка*. Крім цього, українською мовою передаються різноманітні написи, які, з одного боку, допомагають окреслити сюжетну лінію певного АТ, а з іншого – створити гумористичний ефект: дороговказ із написом «*ВОВК*» («Вовка боятися...»); назва магазину

«Сувеніри», таблички на дверях магазину з написами «*прийом товару*», «*обід*» («Пожалів вовк кобилу...»); напис «*Болото*» («Кожна жаба своє болото хвалить»); напис «*Крупа*» на пакеті з крупою і напис «*Кордон*» на стовпі («Заварив кашу...»).

Використання української мови здійснюється через вербальний усний компонент. Так, кожна серія НМ має музичне оформлення у вигляді мелодій українських народних пісень («Гей, не дивуйте, добрії люди», «Ой чий то кінь стоїть», «Місяць на небі», «Їхали козаки із Дону додому», «Несе Галя воду», «Я собі стояла з молодим рекрутом», «Чи є в світі молодичя» («Гандзя»), «Ти ж мене підманула...», «Із сиром пироги», «Ой служив я в пана», «Ой лопнув обруч», «І шумить, і гуде»). Ці мелодії добре відомі, тому навіть за відсутності словесного супроводу у свідомості реципієнта текст пісні автоматично відновлюється, що забезпечує збільшення питомої ваги української мови в досліджуваному АТ. До того ж українська народна пісня емоційно настроює глядача на сприймання АТ і його окремих фрагментів. Наприклад, на початку серії «Людей питай...» один із постійних персонажів НМ – селянин, вдягнений у вишиту сорочку та солом'яний бриль, – паще землю волом і наспівує пісню «Розпрягайте, хлопці, коней». У другій частині серії, коли віл несподівано зупиняється і відмовляється далі рухатися, незважаючи на команди хазяїна, лунає мелодія пісні «Жили у бабусі два веселих гуся», що надає зображуваній ситуації гумористичного колориту.

Усне українське літературне мовлення відтворюється за допомогою позакадрового тексту при озвучуванні відповідної паремії одночасно з появою її графічного образу наприкінці майже кожного мультфільму. На жаль, подекуди усне українське мовлення зазнає впливу російської орфоєпії. Зокрема, при виголошенні прислів'я *Не смійся з людей нині, бо завтра люди з тебе сміятимуться* спостерігається вияв фонетичної інтерференції: прийменник із займенником вимовляється з *тебЕ* замість з *теБе*. Відповідно до норм української літературної вимови, у родовому відмінку займенник *ти* має форму *тебЕ* з наголосом на закінченні, але якщо займенник вжито разом з прийменником, то наголос переходить на перший склад (*у*) *теБе*, (*до*) *теБе*, (*з*) *теБе* на відміну від російської мови, де наголос не переходить на 1-ий склад: рос. *тебЯ* – *с тебЯ*.

Усне мовлення персонажів НМ здебільшого нечітке, нерозбірливе, часто передається вигуками, тому на тих відрізках, де мовлення можна розпізнати, увага адресата концентрується якнайбільше. Наприклад, із мовленнєвої партії селянина, який дає команду волам: *Ану / стоп машина // Гона // Так* («Не смійся з людей нині»). Мовленнєва партія персонажа може включати в себе згрубілу та вульгарно-лайливу лексику: *Е / що ти робиш // Головою дурною своєю недолугою // Патякає вона там* («Менше говори...»).

Зафіксовано вимову ненаголошеного голосного *о* з наближенням до *а*, що також є прикладом фонетичної інтерференції: селянин, погладжуючи вола, говорить йому: *Мій хороший / мій хороший* (серія «Людей питай...»). Інтерфероване мовлення може простежуватися і в більшому за обсягом

фрагменті, зокрема, у діалозі між двома чоловіками: Ч. 1: *Не поняв я // Ану // Ану / що тут таке // А? // Та-ак // Та-ак // Та-ак // Ага // Мінутку / мінутку // Ага // Ч. 2: А я тут / ето //* (серія «Глибока вода не каламутиться»). Тож усне мовлення персонажів не є зразковим, еталонним з мовно-естетичного погляду, маркує їх низький соціальний статус і демонструє властиві їм стереотипні моделі мовної поведінки.

Відхилення від норм української літературної мови може бути зафіксоване й письмово. Наприклад, у кінці серії «У кого закохався...» напис прислів'я *В кого закохався, від того і духу набрався* супроводжується озвучуванням синонімічної паремії, що містить діалектну лексему *шо* замість *що*: *В шо закохався, в те і перетворився*.

Невербально українська мова підтримується за допомогою мальованих або пластилінових персонажів і декорацій, які створюють український етноколот: використовуються анімаційні образи українського козака, української хати, українського рушника тощо.

Російська мова в АТ представлена винятково написами, які містяться в книзі. Наприклад, у серії «Спочатку аз та буки, а потім підуть у науки» маленька дівчинка читає книжку з російськомовною назвою «Популярная механика». А в мультфільмі «Де є білка...» хлопчик в окулярах (стереотипізоване зображення відмінника) тримає в руках книжку з назвою «Грибы и ягоды» і розгортає книжку на сторінці, де поруч із малюнком людського черепа з двома перехрещеними кістками міститься напис *ЯД*.

Образ книжки в нашій свідомості асоціюється з навчанням, мудрістю. Серії НМ, які виконані в техніці мальованої анімації, починаються з того, що розгортається книжка з назвою «Народна мудрість», після чого перед глядачем виникає образ міста, а точніше столиці, що вгадується за відомими архітектурними спорудами та хмарочосами, а потім з'являються сільські хати. Адресата «запрошують» шукати мудрості в селі, де збереглися народні традиції, звичаї, архітектура, де збереглася українська мова. Поява ж книг з російськомовними назвами і написами асоціативно пов'язує концепти «мудрість» і «російська мова», що, на нашу думку, суперечить цільовій настанові НМ – популяризувати українську культуру, знайомити з багатством української мови. При реалізації такої інтенції варто було б послідовно утримувати асоціативний зв'язок між концептами «мудрість» і «українська мова».

Використання інших мов (англійської, французької, італійської), що відтворюються у формі написів, сприяє створенню гумористичного колориту. Усмішку викликає персонаж Вовк, який, удаючи з себе інтелігента, читає газету «KyivPost» («Пожалів вовк кобилу...»). У серії «Рада б душа в рай...» гумористичний ефект створюється за допомогою додавання до списку смертних гріхів (*Перелюб. Зрада. Матюки. Хабарі. Пияцтво*) нового гріха *Quake III* (*Quake* – культова комп'ютерна гра).

Одним із прийомів створення мовної гри, який часто використовується в мультфільмах, є імітація іноземної мови (пригадаймо хоча б пісню «Ми

бандіто, гангстеріто» з мультсеріалу «Пригоди капітана Врунгеля»). У мультфільмі «Кожна жаба своє болото хвалить» використання іноземної мови мотивоване закладеною в семантику приказки аксіологічною моделлю «свій – чужий». За сюжетом дія відбувається на болоті, де кожна з трьох жаб (французька, італійська та українська) рекламує свою країну. Маркерами свого і чужого слугують таблички із кольоровими смугами, що позначають кольори відповідних державних прапорів, а також написи, які зроблені вдаваною італійською «*bolotto 2*», вдаваною французькою «*Touristic*», «*Lès Bolotes*» і українською «Болото». У серії «Одна бджола мало меду наносить» усі бджоли збирають мед в три вулики з написом українською *МЕД*, після наповнення яких з'являється напис англійською *FULL*. Окремо стоїть вулик з написом *PRIVAT* (замість лат. *privatus*, англ. *private*), куди мед носить тільки одна бджола. Англійська мова передається також невербально за допомогою веселої мелодії в стилі кантрі.

Отже, у результаті соціолінгвістичного аналізу виявлено, що українська мова втілена усіма можливими засобами АТ, інші ж мови реалізуються тільки за допомогою написів, а англійська в одній із серій підтримується невербальним звуковим знаком – мелодією. Українська мова здебільшого репрезентується літературною формою, але для відтворення зниженого регістру спілкування персонажів подекуди використовується згрубіла та вульгарно-лайлива лексика, а також інтерфероване мовлення, яке навряд чи може бути виправданим в АТ, які покликані знайомити з культурним надбанням українського народу, в тому числі й багатством паремійного фонду. Засобами усіх мов, крім російської, створюється гумористичний або сатиричний ефект.

Список використаної літератури:

1. Сорокин Ю. А. Тарасов Е. Ф. Креолизованные тексты и их коммуникативная функция. *Оптимизация речевого воздействия*. Москва : Наука, 1990. С. 180–186.

Васецька Оксана Іванівна,
кандидат філологічних наук,
молодший науковий співробітник відділу граматики та наукової термінології
Інституту української мови
Національної академії наук України
(Київ, Україна)

ПОНЯТТЯ «СУБСТИТУЦІЇ» ТЕРМІНІВ У ЛІНГВІСТИЦІ

Швидкі темпи розвитку наукових знань значною мірою вплинули на формування терміносистем різних галузей, що позначилося на виникненні варіантних номінацій для тих самих понять. Їхнє неоднозначне трактування (і явища, і номінації) пов'язане передусім із потребою

вирішити питання про розмежування власне лінгвістичних об'єктів та таких, що не є власне лінгвістичними.

Мета роботи – з'ясувати природу периферійного варіантного явища субституції термінів.

Варіативність розглядають у синтагматиці та парадигматиці, з огляду на це можливим стає її вивчення в межах проблеми субституції термінів, тобто субституцію кваліфікують як “явище репрезентації референта тексту різними термінологічними та нетермінологічними одиницями” [3, с. 8]. Відповідно кожне окреме вживання терміна як одного з мовних варіантів є субститутом, який дає змогу зберігати чіткість, точність та якість поняття. Вважаємо, що субституція є проміжним етапом між семантичною та формальною варіантністю, адже її основне призначення полягає у можливій взаємозамінності термінів із тотожним та близьким значенням в контексті.

Уперше на це явище звернули увагу В. Г. Гак та В. М. Лейчик. В аспекті парадигматики дослідники виділили такі типи варіювання: “у межах однієї терміносистеми – дублети та морфолого-лексичні варіанти, у межах двох та більшої кількості терміносистем – еквіваленти” [2, с. 49], у синтагматичному аспекті розглянуто морфологічну, семантичну та денотативну мовні форми субституції [Там само: 49 – 51].

Згодом цю проблему як окреме мовне явище розглянула Є. Б. Жавкіна [4, с. 115]. Вивчення фактичного матеріалу дало підстави дослідниці виділити в зіставляваних мовах три типи варіювання термінів: формально-семантичне, яке виявляється в “модифікуванні форми терміна та незначній зміні його семантики”; формальне варіювання, що виражається у зміні зовнішньої оболонки терміна за умови тотожності значення; семантичне варіювання, засноване на здатності терміна мати декілька значень, тобто на полісемії [3, с. 11].

Одним з етапів роботи в цій царині є представлення мовних одиниць, залучених до аналізу. Так, Є. Б. Жавкіна в наукових текстах (з агрономії) вирізняє формально-семантичні субститути, яким притаманні відношення рівнозначності, включення, перетину, розширення та звуження семантики [4, с. 115], а також формальні субститути, яким притаманні зміни форми за умови повної тотожності семантики [Там само: 120]. Перша група субститутів представлена синонімами, парафрастичними конструкціями та гіпо-гіперонімами субститутами [Там само: 115 – 118]. Серед різновидів другої групи субститутів виокремлено скорочення (ботанічної) назви, усичення компонента складного або складеного терміна, асимільовані субститути та структурні субститути [Там само: 120 – 123].

Дотримуючись позиції З. І. Комарової, Н. В. Сандалова в синтагматиці залежно від типу субституції також виокремлює формальний та семантичний типи термінних варіантів. Серед формальних субститутів виділено морфологічні субститути, викликані зміною функціонального класу мовної одиниці (*адвокатська колегія – колегія адвокатів, правовий інститут – інститут права*), аббревіатури (*EU – European Union, ILO – International*

Labour Organization, ABC – acceptable behaviour contract, ABH – actual body harm, DWI – driving while intoxicated), еліпси (*правовий звичай – звичай, пункт пропуску через державний кордон – пункт пропуску, сертифікат емісійного цінного папера – сертифікат цінного папера*) та невербальні субститути. Семантична субституція, на думку авторки, зумовлена логіко-семантичними відношеннями між термінами та поняттями, що відображено такими мовними формами, як універбація (*Міністерство юстиції – Мін’юст*); субститути, в основі яких рівнозначність понять; субститути, виділені шляхом здатності понять та термінів вступати у родо-видові відношення [10, с. 43–44].

Оскільки досі не існує точного критерію для розмежування явищ варіантності (формальної та семантичної), звертаємо увагу на позицію М. Ізмайлової, яка взаємозаміну (субституцію) вважає недостатньою умовою для визнання терміна (будь-якої мовної одиниці) синонімом, тобто “синонімічність термінів не може виводитися з явища субституції” [6, с. 136].

Наведені твердження щодо місця субституції в межах варіантології доводять її проміжну позицію між синонімією та власне варіантністю, оскільки основне призначення субститутів – бути взаємозамінниками один одного. Власне цю тезу обстоює Ю. В. Сложенікіна, стверджуючи: “якщо мовні варіанти завжди виконують функцію заміщення, тобто той чи той варіант у кожному вживанні виступає як субститут, то зворотної залежності не існує: слово-субститут не обов’язково є варіантним різновидом якогось терміна” [11, с. 148]. На думку дослідниці, основним критерієм розрізнення варіантів та субститутів є “належність взаємозамінюваних одиниць до одного термінологічного (термінного) поля: варіанти фіксуються лише в межах визначеної терміносистеми, субститути можуть перебувати і за її межами” [Там само].

Зауважимо, що термін можна назвати синонімом (або варіантом) тільки в його співвідношенні з іншим терміном, тотожним чи близьким йому за значенням, а тому дослідники пропонують низку термінів на позначення цього об’єкта. Так, наприклад, варіанти позначення одного поняття В. Д. Табанакова кваліфікує як *авторські терміни* [12, с. 141]), Т. В. Михайлова пропонує основною одиницею термінної синонімії визнавати “*термінологічне синонімічне об’єднання (ТСО)*”, тобто “сукупність термінів, пов’язаних синонімічними відношеннями” [8, с. 124]. Авторка зауважує, що “члени ТСО, як правило, відрізняються або походженням, або ступенем похідності й мотивованості, або ступенем сучасності чи частотою вживання, що певною мірою наближає їх до загальнономовних синонімів” [Там само: 124] та додає, що в ТСО не виділяє домінанти. Термін *термінологічне синонімічне об’єднання* поступово закріплюється в науковому обігу, зокрема в метамовах О. О. Романової [9], П. Є. Луньо [7], Г. А. Березницької [1, с. 15]. Аналізуючи, явище субституції термінів (у межах явища варіативності), Є. Б. Жавкіна виділяє *субституційні термінологічні ряди (СТР)*, тобто ряди

“взаємозамінних найменувань одного наукового поняття (у науковому тексті) в тій самій логіко-семантичній позиції” [4, с. 139].

Отже, нині недостатньо розпрацьовано проблему уніфікації термінного апарату такого лінгвістичного феномена, як варіантність, що зумовлює досі лакуни щодо вивчення статусу явища субституції термінів.

Список використаної літератури:

1. Березницька Г. А. Аналітичні вияви термінів в українській синтаксичній термінології. *Матеріали II Всеукр. студентської науково-практичної конференції “Пріоритети сучасної філогії: теорія і практика”*. 2009. С. 13–16.
2. Гак В. Г., Лейчик В. М. Субституция терминов и в синтагматическом аспекте. *Терминология и культура речи*. Москва: Наука, 1981, С. 47–57.
3. Жавкина Е. Б. Вариативность термина и его субституция в научном русскоязычном и немецкоязычном тексте: автореф. дисс. на соискание науч. ст. канд. филол. наук : спец. 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание”. Екатеринбург, 2004.
4. Жавкина Е. Б. Вариативность термина и его субституция в научном русскоязычном и немецкоязычном тексте : дисс. канд. филол. наук : спец. 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание”. Екатеринбург, 2004. 203 с.
5. Жавкина Е. Б. Проблема субституции терминов в научном тексте. *Лингвистика: Бюллетень Уральского лингвистического общества*. Екатеринбург, 2003. С. 158–162.
6. Ізмайлова М. А. Семантичні процеси в термінології. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2009. Випуск 46. С. 134–136.
7. Луньо П. Є. Синонімічні зв’язки у термінолексичній конституційного права України. URL: <http://jurnal.org/articles/2013/fill42.html>.
8. Михайлова Т. В. Семантичні відношення в українській науково-технічній термінології : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова”. Харків, 2002. 218 с.
9. Романова О. О. Українська термінологія швацької промисловості : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова”. – Харків, 2009. – 18 с.
10. Сандалова Н. В. Норма и вариативность в юридической терминологии (по лексикографическим источникам). *Вестник Пермского университета*. 2010. Вып. 2 (8). С. 42–47.
11. Сложеникина Ю. В. Терминология в лексической системе : функциональное варьирование : дисс. доктора филол. наук: спец. 10.02.01 “Русский язык”. 2006. 302 с.
12. Табанакова В. Д. Авторский термин: знаю, интерпретирую, перевожу. Тюмень : Издательство Тюменского государственного университета, 2013. 208 с.

Вейсалова Севиля Баходировна,

студентка

Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации
Федерального государственного автономного образовательного учреждения
высшего образования «Южный федеральный университет»

Научный руководитель –

Самигулина Ф.Г., к. филол. н., доц., доцент кафедры русского языка
Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации
Федерального государственного автономного образовательного учреждения
высшего образования «Южный федеральный университет»
(Ростов-на-Дону, Россия)

СРАВНЕНИЕ РУССКИХ И АНГЛИЙСКИХ ИДИОМ С ЭМОТИВНЫМ КОМПОНЕНТОМ: ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Любой человек, рождаясь и воспитываясь в определенной культурной среде, усваивает принятые в ней разного рода регулятивы, нуждающиеся в языковом закреплении. Тем самым идиоматика, как и афористика, служит средством подобного рода закрепления ценностных смыслов [1]. Одновременно ценностные смыслы отражают важнейшее качественное состояние культуры. Культура как система ценностей формирует у человека вполне определенные ценностные потребности и ориентации, что также ярко репрезентировано в языке. Кроме того, в формировании ценностных представлений большую роль играет воображение, с помощью которого люди создают мысленные образцы объектов, которые максимально полным и совершенным образом отвечали бы их потребностям. Подобные образцы являются идеалами и служат эталонами ценности. При этом ценность воспринимается как реально существующие материальные и духовные блага, оценивается в сравнении с ними; она тем выше, чем больше приближается к идеалу или эталону [там же]. Например, такие выражения в русском языке, как *мозолить глаза, от зари до зари, не приседая (работать)*, и в английском: *avoid smb. like a leper* – букв. *избегать как прокаженного* – ‘избегать кого-л. не попадаться на глаза кому-л’, *dolled up fit to kiddy* – букв. *быть похожим на куклу* – ‘разодет в пух и прах’ и мн.др. несут в себе культурные смыслы.

Внутренняя целостность многих идиом обусловлена единством образа как сути культурных символов. Именно благодаря ассоциативной связи между внутренней формой и значением идиом образность присуща всем фразеологическим единицам, имеющим внутреннюю форму. В таких английских идиомах, как *have smb. in one's pocket* – ‘заставить кого-либо беспрекословно выполнять свои желания’, *button up one's pockets* – «жадничать», *measure smb's corn by one's own bushel* – ‘мерить на свой аршин’, также выражены моральные установки английской лингвокультуры. Нормативность поведения утверждается в таких английских идиомах, как *the grey mare* – ‘жена, держащая мужа под башмаком’, *birds of a feather* – ‘один

другого стоит’, *a bull in a china shop* – ‘неуклюжий, неотесанный человек’. Изучив семантику данных идиом, можно сделать вывод о культуре англичан: быть жадным позорно, также не одобряется наглость, трусость, плохие манеры, неумение настоять на своем мнении. В русских идиомах *нос не дорос, лезть поперек батьки в пекло, молоко на губах не обсохло, желторотый птенец, молодого-зелен* осуждается нескромное поведение младших.

В таких русских идиомах, как *душа нараспашку, в чем душа держится, за семь верст киселя хлебать*, в английских идиомах *put the cart before the horse* – ‘делать все шиворот-навыворот’, *outrun the constable* – ‘жить не по средствам’ имеет место оценка меры. В ходе исследования обнаружено, что нарушение меры, т.е. равновесия во всех проявлениях находит свое отражение в языке и следует говорить не об этических (морально-нравственных) установках, а об эстетических. Мера как эстетическая категория в культуре занимает одно из первых мест [3]. Сюда же следует отнести нарушения правильной последовательности в череде событий, поспешность, нетерпеливость, стремление опередить события [2, с. 58]. В данном случае можно утверждать, что мера – это также и этическая категория. Интерпретация меры воздействия в благих целях с позитивной оценкой реализуется в таких английских идиомах, как *step on it* – букв. *жать ногой на что-либо из всех сил, используя все имеющиеся возможности*, т.е. ‘выжимать все, что только можно выжать’, *step on the gas* – букв. *жать ногой на газ*; *go full bat* – букв. *идти полным шагом*; *press the buttons* – букв. *нажимать на кнопки*. Все приведенные выше фразеологические единицы имеют в составе семантики положительный эмотивно-оценочный компонент и применяются в ситуациях положительного отношения к человеку или ситуации, о которых идет речь. Такие английские идиомы, как *strip to the buff* – букв. *раздеть до кожи* – ‘раздеть донага, разбирать на части’, *lean (или bend) over backwards* – букв. *выгибаться, выворачиваться назад* – ‘всячески стараться, лезть из кожи вон’, *backward(s) and forward(s)* – букв. *назад и вперед* – ‘досконально, до мельчайших подробностей, вдоль и поперек’, *not know chalk from cheese* – букв. *не отличать мел от сыра* – ‘ничего не понимать, не разбираться ни в чем’ несут в себе меру воздействия и употребляются с негативной оценкой и с определенными эмотивными компонентами значения: осуждение, раздражение, досада, пренебрежение.

Заметим, что в ходе работы была выявлена зависимость мотивировки образного основания от оценки называемого денотата в культуре. И именно культура диктует те или иные оценки. Однако субъективная оценка часто мотивирована ситуацией и отношением говорящего к объекту высказывания. Субъективные оценки в составе семантики фразеологических единиц продиктованы опытом и общекультурным фоном языкового коллектива и никогда не противоречат социальной культуре. Так, выражения в русском языке *ободрать как липку, двух слов связать не может*, в английском языке

to get the high hat – ‘важничать, вести себя високомерно’, *nail to the counter* – ‘разоблачить ложь’ продиктовані життєвим опытом, и процесс номинации их вполне объясним, так как данным образным выражениям свойственна оціночна семантика.

Підводячи ітоги, відзначимо, що в цілому ідіом, виражаючих відсутність тих или інших добродетелей, гораздо більше, чем ідіом, прямо репрезентуючих добродетель. Еталонні ідіомы недвусмысленно трактуєть и провозглашають должное, уместное, необходимое и в конечном итоге прекрасное и отвергають безобразное, что является очень важным фактом для познания національної и общечеловеческой культуры. Важнейшими составляющими семантики еталонних ідіом, як було раніше зазначено, являются внутрішня и зовнішня гармонія, дотримання міри и норм поведіння. Пересічення в області коннотативних образів свідечуєть о частинній общности образного фонда русской и английской культур, а различие в объеме концептосфер – о различии путей, по которым развивались данные культуры.

Список использованных источников:

1. Баранов А.Н. Идиоматичность и идиомы // Вопросы языкознания / А.Н. Баранов, Д.О. Добровольский. М. : Российская академия наук, 1996. №5 – С. 51–64.
2. Каирова Р. Б. Отражение категорий культуры в семантике ідіом: на материале русского и английского языков. Дисс ... к.филол. наук.– Нальчик, 2009.– 226 с.
3. Ковлакас Е.Ф. Семантический уровень взаимодействия языка и культуры: интегрирующие и стабилизирующие аспекты // Культурная жизнь юга России. №2. Краснодар: КГУКИ, 2008. С. 107–109.

Вусик Ганна Михайлівна,
студентка філологічного факультету
Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу,
Науковий керівник – Бойко В. В., к. філол. н.,
викл. кафедри української філології
філологічного факультету
Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу
(Вінниця, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ОДОСКЛАДНИХ НОМІНАТИВНИХ РЕЧЕНЬ У ТВОРЧОСТІ О. ОЛЕСЯ

Мова художньої літератури – функціональний різновид літературної мови. Виявляючи особливий спосіб мислення, художній стиль відтворює дійсність через конкретно-чуттєві образи. Мовна картина світу письменника

виконує естетичну функцію, що передбачає зв'язок між тим, хто створює художній світ, і тим, хто його сприймає.

Мистецтво художнього слова полягає в розкритті потенційних можливостей національної мови, які завдяки довершеності мовного матеріалу, його незвичності, оригінальності, художньої доцільності досягають ефективного емоційно-естетичного впливу на читача, розвивають його мовний смак.

На сучасному етапі проблемам односкладного речення присвячено монографію Горяного В. про місце односкладного речення в системі синтаксичних конструкцій, статті Арполенка Г., Загнітка А., Бріцина В., Москаленко Н., Рабанюк Л. та ін. Ряд актуальних питань, що стосуються окремих сторін кваліфікації різних типів одночленних речень, з'ясовують Болюх О., Рабанюк Л., Сушинська І., Чабаненко В [1].

Усі типи односкладних речень свої стилістичні можливості найвиразніше проявляють у широкому контексті. Саме на тлі інших типів речень односкладні речення в художніх творах розкривають свою специфіку, створюючи, залежно від виду головного члена речення, те чи інше смислове враження; в таких випадках односкладні речення вживаються як своєрідні стилістичні засоби.

Уведення в художній текст односкладних як особливих семантико-синтаксичних лаконічних побудов, що акцентують увагу на важливих для автора моментах дії чи стану, речень призводить до увиразнення мови літературного твору. У художній текстах знаходимо всі типи односкладних речень: означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові, інфінітивні та номінативні [1].

Односкладні речення, які використовуються в художніх текстах, характеризуються різноманітністю значення, варіативністю структурно-семантичних різновидів та багатством виконуваних ними стилістичних функцій і вживаються з конкретними експресивними настановами. Вони інформують читачів, повідомляють про почуття автора твору, створюють відповідний емоційний настрій, роблять акцент, виділяють головне тощо.

У сучасній літературній мові є різні підходи до класифікації номінативних речень, у наукових колах є багато дискусійних проблем, зокрема щодо того, чи є номінативними реченнями конструкції іменника в називному відмінку та обставини, або ж чи варто до номінативних речень відносити оцінні та кличні (вокативні) речення.

Свиствун Н. досліджує структурно-семантичну характеристику дієслівних односкладних речень у художній літературі (на матеріалі повісті Марії Матіос «Солодка Даруся»). Дослідниця називає такі функції односкладних речень в художній літературі:

- 1) конкретизація комунікативної ситуації, у якій чітко можна визначити мовця й адресата мовлення;
- 2) вказівка на особу, якої стосується певна дія чи стан;

- 3) надання висловлюванню емоційності, діалогічності, зверненості до читача, який може уявити себе адресатом;
- 4) розкриття внутрішнього світу героя;
- 5) створення атмосфери щирої довірливої розмови;
- 6) акцентуація уваги на дії, а не на дійовій особі;
- 7) позначення природних процесів, реалізованих за допомогою предмета, що виконує дію, або ж явища природи, що є джерелом дії, стану;
- 8) необхідність, неможливість, неминучість, наявність / відсутність дії чи стану [3, с. 315].

Одним з відомих митців української літературної мови є Олександр Олесь. Як основні ознаки мови О. Олесь можна назвати її народність, нерозривний зв'язок із живими народномовними джерелами, надзвичайну емоційну насиченість, символізм, багатогранність лексики й фразеології, простоту та ясність характеру висловлення.

Пророчими виявилися назва першої збірки поезій «З журбою радість обнялась». Про що б не писав О. Олесь, – про кохання чи природу, Батьківщину чи народ, – у всіх його творах журба і радість утворюють феєричний тандем. Вони відображають і суспільні контрасти доби, в яку жив поет, і загальнолюдські почування: любов і ненависть, окрилення і згасання, надію і зневіру, страждання й бадьорість духу. Палаючим метеоритом пронісся Олександр Олесь небосхилом української літератури й залишив по собі яскраві снопи іскор – неповторні поезії, які зберігає актуальність і через багато років після написання творів [2].

Було проаналізовано дві збірки поезій О. Олесь: «З журбою радість обнялась» та «Княжа Україна».

У збірці «З журбою радість обнялась» О.Олесь використовує різні типи номінативних речень. Найбільш уживаними при цьому є кличні (вокативні) речення. Як було вже зауважено, в науковій літературі питання віднесення таких речень до номінативних є дискусійним, але, на наш погляд, кличні односкладові речення в поезіях часто є саме номінативними відповідно до їх змістовного навантаження.

Характеристика поезій Олександра Олесь зі збірки «Княжа Україна» показала, що автор уміло використовує для змалювання історичних подій номінативні односкладні речення, як буттєві, так і вокативні, вказівні, оцінні, як поширені, так і непоширені.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що односкладні речення вже понад два століття є об'єктом вивчення мовознавців. При цьому єдиної точки зору щодо їх класифікації науковці не дійшли ще й сьогодні. Номінативні речення почали досліджуватися мовознавцями дещо пізніше і на сьогодні також не вирішені всі проблеми щодо їх систематизації та класифікації.

Список використаної літератури:

1. Моїсеєнко М., Конторчук Г. К. Експресивність простого односкладного речення у газетному тексті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/15867/1/Конторчук%20Моїсеєнко%20152-158.pdf>
2. Поет з душою вогняною [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://libgonchar.org/images/O._Олесь.pdf
3. Свистун Н. О. Структурно-семантична характеристика дієслівних односкладних речень (на матеріалі повісті Марії Матіос «Солодка Даруся») / Н. О. Свистун // Наукові записки. Серія «Філологічна». – 2013. – Вип. 35. – С. 314–316.

Иванченко Анна Андреевна,
студентка

Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации
Федерального государственного автономного образовательного учреждения
высшего образования «Южный федеральный университет»

Научный руководитель –

Самигулина Ф.Г., к. филол. н., доц., доцент кафедры русского языка
Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации
Федерального государственного автономного образовательного учреждения
высшего образования «Южный федеральный университет»
(Ростов-на-Дону, Россия)

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ГЕНДЕРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ В РУССКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА

Сегодня актуальны сравнительные лингвокультурологические исследования, изучающие разные языковые картины мира, где находит отражение и гендер. Это ярко выражается в гендерных стереотипах – обобщённых представлениях о поведении мужчин и женщин, сформировавшихся в данной культуре [9]. Они, в свою очередь, тесно связаны с гендерными ролями, которым должны следовать мужчины и женщины в процессе социального взаимодействия [8, с. 16].

Гендер – это социо-психологическая категория, приписывающая мужчинам и женщинам определённые наборы ролей, образцы поведения, внешний вид, систему ценностей [1, с. 75]. Однако в лингвокультурологическом аспекте гендерная дифференциация исследуется меньше, и, более того, основная масса подобных исследований проводится на материале английского, французского и других языков. В нашей работе рассматриваются гендерные стереотипы в русской языковой картине мира.

В закреплении и распространении гендерных стереотипов большую роль играют представления о типичных характеристиках женщин и мужчин, заложенные в фольклоре, особенно в пословицах и поговорках, так как они

частотны в речи и, регулярно воспроизводясь, репродуцируют стереотипы [3, с. 41; 7].

В русском фольклоре образ женщины неразрывно связывается с образом хранительницы очага и хозяйки, заботливой матери, ласковой и любящей жены, стоящей за мужем (*«Хозяйка в дому – что пчела в саду»*, *«Выбирай жену не в хороводе, а в огороде»*, *«Птица радуется весне, а дитя – матери»*, *«Ради милого и себя не жаль»*, *«У хорошей жены и плохой муж будет молодцом»*, *«Баба без мужа – что хомут без гужа»*) [2]. Образ мужчины включает в себя такие понятия, как хозяин, глава семьи, защитник, работник (*«Муж пашет, а жена пляшет»*, *«Хоть плох муженек, а завалюсь за него – не боюсь никого»*, *«Мужичок неказист, да в плечах харчист»*, *«Без жены, что без кошки, а без мужа, что без собаки»*, *«Муж в дому, что крест на церкви»*) [2].

Следует заметить, что качества женского образа, репрезентируемые в устойчивых выражениях разного рода, оцениваются заметно ниже относительно мужского (*«Волос длинный, ум короткий»*, *«Я думал, идут двое, ан мужик с бабой»*, *«Курица – не птица, баба – не человек»*) [2].

Сегодня рекуррентность гендерных стереотипов обусловлена их несомненной актуальностью и значимостью в современной русской лингвокультуре. Данное положение, к примеру, иллюстрируют различные гендерно ориентированные шутливые высказывания: *«Поразительное сходство женщины и человека не должно вводить вас в заблуждение»*. В этом контексте можно вспомнить фразу *«Женщина – друг человека»* из фильма Л. Гайдая, ставшую впоследствии крылатой. Подобного рода мысль представлена и в популярном софизме: *«Допустим, девушка – человек. Девушка – молодая, а значит девушка – молодой человек. Молодой человек – это парень. Противоречие. Значит девушка не человек»*.

Как правило, образ женщины в русском языковом сознании связывается с мягкостью, нежностью, лаской, эмоциональностью [4, с. 126]. Данные стереотипичные качества учитываются при выборе названий тех магазинов, которые преимущественно ориентированы на женскую целевую аудиторию, например, *«Продуктики»* (продуктовый магазин), *«Аптечка»*. В целях привлечения внимания потенциальных покупателей из числа женщин уменьшительно-ласкательные суффиксы используются и на вывесках при описании популярного ассортимента, например, *«Молочко. Маслице. Хлебушек. Сырок. Колбаска. Крупы. Сочек. Водичка»* [6]. Стереотипы, связанные с образом женщины как хозяйки, жены и матери, реализуются в шутках подобного рода: *«Дорогой, я себе места не нахожу. – Забыла, где кухня?»*

Образ мужчины, наоборот, ассоциируется с силой, жёсткостью, рациональностью, надёжностью, уверенностью, благородством [4, с. 127]. Они предстают защитниками, «рыцарями в повседневности», открывающими дверь, помогающими нести тяжёлые сумки и уступающими место в транспорте слабым (женщинам, старикам и инвалидам), чему обычно учат с

детства [5, с. 82]. Так, в русскоязычном интернет-пространстве достаточно часто встречается репост следующего наставления отца малолетнему сыну: *«Запомни, сынок, лучшее – маме, потому что она девочка. Затем коту, потому что он беспомощен и зависит от нас. А затем уже нам с тобой, потому что мы мужчины»*.

Подчеркнём, что в настоящее время в связи с изменением социальной ситуации для некоторых женщины перестают быть приоритетными замужество и материнство, так как большее внимание ими уделяется выстраиванию карьеры, что в свою очередь ведёт к нарушению гендерных стереотипов. В русскоязычном дискурсе таких женщин называют *«сильными и независимыми»*, погружая традиционно мужские характеристики в ироничный контекст.

Подводя итоги, заметим, что представленный материал демонстрирует активное воспроизведение, распространение гендерных стереотипов в современной русской лингвокультуре, а также их влияние на формирование языковой картины мира личности.

Список использованных источников:

1. Васильева И.Б. Гендер как социальная категория и ее характеристики // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Серия: Филология, педагогика, психология, 2007. №2. С. 70–76.
2. Даль В. И. Пословицы русского народа: Сборник В. Даля: в 2 т. М.: Художественная литература, 1984. Т. I. 1984. 383 с. Т. II, 1984. 399 с.
3. Кирилина А.В. Русские пословицы и поговорки: не только андроцентризм // Вестник ТГУ. 1999. №3. С. 41–47.
4. Маслова В. А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. А. Маслова. — М.: Издательский центр «Академия», 2001. 208 с.
5. Рябова Т.Б. Гендерные стереотипы и гендерная стереотипизация: к постановке проблемы / Т. Б. Рябова // Женщина в Российском обществе, 2001. № 3–4. С. 14–22.
6. Самигулина Ф.Г. Гендерные стереотипы в рекламной коммуникации: межкультурный аспект // Язык и межкультурная коммуникация. — Алматы: КНУ, 2013. С. 251–253.
7. Самигулина Ф.Г. Гендерная дифференциация речевой коммуникации // Актуальные вопросы филологии. Вып.2. Ростов-на-Дону, 2006.
8. Сергеева А. В. Русские: стереотипы поведения, традиции, ментальность / А.В. Сергеева. 5-е изд. Москва: Флинта, 2007. 313 с.
9. Словарь гендерных терминов [Электронный ресурс] / Под ред. А.А. Денисовой / Региональная общественная организация «Восток-Запад: Женские Инновационные Проекты». — М.: Информация XXI век, 2002. 256 с. URL: <http://www.owl.ru/gender/042.htm> (дата обращения: 11.10.2018)

Кондратєва Яна Костянтинівна,
студентка філологічного факультету
Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу,
Науковий керівник – Бойко В. В., к. філол. н.,
викл. кафедри української філології
філологічного факультету
Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу
(Вінниця, Україна)

НАЗВА ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Народна кухня – це така сама культурна спадщина українського народу, як мова, література чи мистецтво. Тому цим здобутком треба пишатися і не забувати. Рецепти страв, які використовували українки тисячі років тому, дійшли до сучасників майже в незміненому вигляді.

Учені стверджують, що з давніх-давен основною їжею українців були хліб та каша, оскільки найдавніша культура на теренах України – жито. Технологія приготування хліба суттєвих змін не зазнала. Хліб готувався з пшеничного, житнього, ячного або іншого борошна, часто змішаного разом. Тісто вчинялося, кисло. Для вчинення використовувалися шишечки хмелю, відомого з сивої давнини [1, с. 467].

Значне місце в харчуванні наших предків здавна займала й риба, серед якої варто назвати коропа, ляща, осетра, сома, вугра, лина, піскаря, щуку. Вживалась в їжу також ікра риб. Карасі в сметані або з медом, лящі з хрінном і яблуками, фарширована щука, лини з капустою, два різновиди юшки – щерба та щучина вважаються найпопулярнішими рибними стравами українців.

З городніх овочів використовували капусту (свіжу і квашену), редьку, моркву, огірки, гарбузи. Як приправу до страв використовували місцеві пряно-смакові рослини – хрін, цибулю, часник, кріп, щербрушку, кмін, аніс (ганус), калган, а також привізні з інших країн – перець і корицю (цинамон).

Серед солодких страв нам були відомі кутя з медом, кутя з маком і горіхами, рис з медом і корицею, кутя з ізюмом і горіхами, юха з сушених яблук, слив та вишень (узвар), що мали тривалий час також обрядове значення. З малини й журавлини варили узварець [3, с. 4–5].

Найбільш поширеними на території України були варені борошняні та круп'яні страви. Одна з найдавніших слов'янських страв мала спільну назву «каша». Каша вважалася символом продовження роду – це обрядова страва на родинних, хрестинах. Щоправда, у прадавнину каша готувалася не з круп, а з борошна і була основною їжею. Щодо способу приготування, то це було варіння, причому він стосується всіх продуктів харчування. Тушкування, печення та смаження почали використовувати пізніше.

З крупою варили й рідкі страви – юшки або крупники. Готували крупники на м'ясній юшці або на воді – залежно від сезону й достатку господаря.

У рідину засипали гречану, перлову чи пшеничну крупу так, щоб готова страва мала консистенцію дуже рідкої розмазні. Деколи для калорійності додавали картоплю. Заправляли смаженою на олії чи салі цибулею, для смаку додавали коріння петрушки, моркви, пастернаку, зелень кропу та петрушки.

До юшок з крупами можна віднести й одну з найбільш розповсюджених українських страв – куліш. Його легко було готувати і в домашніх, і в польових умовах, і в дорозі. Промите пшоно засипали у казан з киплячою водою, до смаку додавали 1–2 картоплини, сушену тараню або шматок м'яса (навіть солонини).

Борщ спочатку називали «варивом з зіллям», оскільки готувався він із різних овочів із додаванням багатьох приправ. Не менш популярними в українській кухні є капустаки з квашеної капусти та різноманітні юшки – з грибами та картоплею, з квасолею, з галушками, з куркою та домашньою локшиною. Найулюбленішим був червоний борщ, компонентами якого були капуста, буряк, морква, петрушка, пізніше – картопля [2, с. 3–4].

У святкові чи недільні дні борщ варили на м'ясній ющі. Заможні селяни їли борщ, забілений сметаною. У період посту борщ готували з рибою або грибами, попередньо злегка підсмаженими на олії.

Інший різновид борщу, так званий щавлевий. Готували його навесні з молодим щавлем, кропивою, лободою, листям городнього буряка. Зелений борщ заправляли круто звареним посіченим яйцем і сметаною.

Ще одним з популярних рідких овочевих страв був капустак. Для його приготування використовували квашену капусту, картоплю, заправляли пшоном. Особливо смачним був капустак, зварений на м'ясній ющі з жирної свинини, але вживали його в основному заможні селяни.

Улюбленою стравою українського населення були вареники, але готували їх досить рідко, здебільшого на свята або в неділю, що пояснювалося важким матеріальним становищем більшості селян. Вареники обов'язково готували з начинкою, яку защипували в тонкій варениці. Начинка могла бути пісною чи скромною – залежно від пори року та релігійних заборон [1, с. 486].

Жодна з кухонь народів світу немає такої різноманітності начинок для вареників, як українська. Для неї використовували сир, ягоди, каші, смажену капусту, варену, товчену картоплю, варену квасолу, горохове пюре і навіть борошно. Для цього підсмажували сало, доки воно не перетворювалося на суху жовту шкварку, і в киплячий смалець, розмішуючи, додавали борошно. Тісто для вареників замішували з пшеничної, гречаної або пшенично-гречаної муки, рідше з житньої. Варили вареники в крутому окропі, складали в макітру та обмочували у розтопленому маслі.

Типовою для українців стравою були галушки й локшина. Класичні галушки готували у такий спосіб: прісне тісто, замішане на воді чи сировотці з яйцем, розкачували качалкою, щоб товщина коржа була 1–1,5 см. Різали тісто смугами, шириною 2–3 см, потім відщипували від кожної смуги

невеличкі шматочки й кидали в підсолений окріп (кипляче молоко, м'ясну або овочеву юшку).

Часом галушки робили відрізаючи, а не відриваючи шматки тіста. Тому вони й називаються «різані». Для локшини тісто готували аналогічно, як і для галушок, з тією різницею, що в нього додавали більше яєць і крутіше замішували.

У святкові дні та неділю готували пироги. Вони були двох видів: печені (з кислого тіста) і смажені (з прісного). Печені пиріжки в основному випікали з того ж тіста, що й хліб, переважно житнього, але обов'язково з начинкою. Пшеничні пироги пекли лише на свята. З аналогічного тіста, але без начинки пекли пампушки – невеликі круглі й пишні булочки, які вживали до борщу, капуста, юшки і як окрему страву [5, с. 346].

Отже, Україна має надзвичайно багату кулінарну спадщину. Українські традиції харчування є дуже різноманітні та цікаві. Особливо це простежується в регіонах з традиційною культурою, яка сформувалася історично. Деякі страви української кухні, наприклад, борщ і вареники, ввійшли в меню міжнародної кухні.

Список використаної літератури:

1. Ілюстрований словник-довідник міфологічних уявлень, вірувань, обрядів, легенд та їхніх відлунь у фольклорі і пізніших звичаях українців / упорядник Кононенко О. А. К. : Асоціація ділового співробітництва «Український міжнародний культурний центр », 2008. 784 с.
2. Медведик Г. Народна спадщина дослідника історії культури і побуту України Миколи Маркевича // Народна творчість та етнографія. 2001. № 1-2. С. 3–5.
3. Марченко М . Укр. історіографія. К., 2003.
4. Боряк О. Україна. Етнокультурна мозаїка. К. : Либідь, 2006. 328 с.
5. Лозко Г. Українське народознавство. К. : АртЕК, 2004. 472 с.

Лохницкая Марина Анатольевна,
кандидат филологических наук,
доцент кафедры перевода и межкультурной коммуникации
филологического факультета
Гродненского государственного университета имени Янки Купалы
Алиджанова Анна Тельмановна,
студентка филологического факультета
Гродненского государственного университета имени Янки Купалы
(Гродно, Беларусь)

НОМИНАЦИИ ДЕЛОВЫХ ЛЮДЕЙ В РУССКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ С НАЦИОНАЛЬНОЙ СПЕЦИФИКОЙ СЕМАНТИКИ

В последнее время все больше исследователей уделяют внимание проблеме национально-культурных явлений в языке, в частности выявлению национальной специфики концептосферы того или иного народа (А. Вежбицкая, И.А. Стернин, Ю.Д. Апресян, Г.И. Берестнев и др.).

Национально-культурные особенности языка вскрываются при сопоставительном изучении языков. Сравнивая содержание близких концептов у разных народов, выявляются их национальные различия.

Объект данного исследования – межъязыковые соответствия-номинации деловых людей в русском и английском языках.

Цель исследования – выявить национальную специфику семантики межъязыковых соответствий-номинаций деловых людей в русском и английском языках.

Национальная специфика выявляется только при сопоставлении с другим конкретным языком и является таковой только по отношению к данному конкретному языку. Исследователи отмечают, что выявление и описание национальной специфики семантики лексических единиц осуществляется посредством анализа макрокомпонентной, семемной и семной специфики семантики слова [2, с. 30]. Применительно к нашему исследованию, были задействованы только семемный и семный анализ семантики слов.

Основные методы исследования: метод компонентного анализа значений слов и метод контрастивного анализа: каждой семе русского языка ставилась в соответствие та или иная сема иноязычного слова, выделялись дифференциальные и интегральные семы в значениях слов путем их попарного сопоставления. В результате было выявлено 9 пар межъязыковых соответствий-номинаций деловых людей в русском и английском языках с национальной спецификой семантики. Далее в кратком виде представлены компонентный и контрастивный анализ значений межъязыковых эквивалентов с национальной спецификой семантики. Значения слов брались из «Большого толкового словаря русского языка» [1] и «Oxford English Dictionary» [3].

Делец vs Businessman. *Делец* ‘предприимчивый человек, ловко и с большой выгодой для себя ведущий дела, преимущественно коммерческие’; *businessman* ‘человек, который работает в бизнесе или торговле’. В результате сопоставления сем русского и английского слов было выявлено значительное совпадение минимальных единиц плана содержания. Однако русское слово *делец*, появившееся на почве русского языка, имеет еще дополнительные дифференциальные семы (‘предприимчивый’, ‘ловко (с большой выгодой) ведущий дела’), которые национально специфичны.

Финансист vs Financier. *Финансист* ‘предприниматель, ведущий крупные денежные операции’; *financier* ‘человек, занимающийся крупными денежными операциями от имени правительств или других крупных организаций’. Семный анализ значений слов показал, что межъязыковые соответствия *финансист* и *financier* характеризуются незначительной национальной спецификой семантики.

Барышник vs Profiteer. *Барышник* ‘тот, кто занимается перепродажей ради барыша; перекупщик’; *profiteer* ‘тот, кто получает неоправданный доход особенно от продажи товаров первой необходимости во времена чрезвычайной ситуации’. Большинство сем данных эквивалентов – несовпадающие, единственная интегральная часть значений – это ‘тот, кто продает ради дохода (барыша)’, что позволяет говорить о существенном объеме национальной специфики семантики слов.

Биржевик vs Stockbroker. *Биржевик* ‘тот, кто занимается биржевыми операциями; биржевой делец’; *stockbroker* ‘посредник в биржевых операциях, который покупает и продает ценные бумаги на фондовой бирже’. Контрастивный анализ компонентов значения позволил констатировать следующий факт: в русскоязычной культуре *биржевик* – это биржевой делец, спекулирующий за свой счет, а в англоязычной *stockbroker* – это посредник в биржевых операциях, т.е. тот, кто покупает и продаёт ценные бумаги на фондовой бирже от имени своих клиентов.

Воротила vs Bigwig. *Воротила* ‘тот, кто ворочает большими делами, капиталами; крупный делец’; *bigwig* ‘важный человек, особенно в той или иной сфере’. У этой пары соответствий есть общая интегральная сема – ‘крупный (важный) человек’, однако значение английского слова ограничивается этой семой, в значении же русского имеются дополнительные – ‘ворочает (крупными) делами / капиталами’. Таким образом, русское слово уже по своему значению.

Купец vs Merchant. *Купец* ‘человек, занятый в сфере торговли, купли-продажи’; *merchant* ‘человек, который покупает и продает товары в больших количествах, особенно путем торговли с другими странами’. В значении английского слова имеются дополнительные дифференциальные семы, отсутствующие в русском слове – ‘в больших количествах’, ‘особенно путем торговли с другими странами’.

Нефтепромышленник vs Oilman. *Нефтепромышленник* ‘владелец нефтяных предприятий’; *oilman* ‘владелец или работник нефтяной

компанії'. Контрастивний аналіз сем показав, що англійське слово шире по своєму значенню, т.к. в ньому присутствує додаткова сема – 'чи працівник'.

Перекупщик vs Middleman. *Перекупщик* 'людина, який купує щось-будь для перепродажу'; *middleman* 'людина, який купує товари у виробників і продає їх роздрічними продавцям чи споживачам'. В значенні англійського слова існують додаткові семанти, відсутні в російському слові.

Спекулянт vs Speculator. *Спекулянт* 'той, хто купує і перепродає продукти, товари широкого вжитку, майно, цінності і т. п. з метою наживи'; *speculator* 'людина, який купує і продає товари чи акції компанії з метою отримання прибутку'. Контрастивний аналіз компонентів значення свідчить про національну специфіку семантики названь, яка заключається в тому об'єкті, на який направлена діяльність згаданих осіб.

Ітак, національна специфічність даних пар слів обумовлена: 1) походженням слів (наприклад, слова *купец* – *merchant* є істинними для аналізованих мов і мають довгу історію існування); 2) різною внутрішньою формою міжмовних відповідностей, т.е. в їх основу закладені різні ознаки (наприклад, *нефтепромышленник* – *oilman*, *перекупщик* – *middleman*).

Результати проведеного дослідження можуть знайти застосування в подальшому вивченні національно-культурної специфіки семантики.

Список использованных источников:

1. Большой толковый словарь русского языка / Ин-т лингв. исслед. РАН; редкол.: С.А. Кузнецов (автор и рук. проекта, составитель, гл. ред.) [и др.]. СПб.: Норинт, 1998. 1536 с.
2. Книга, А.В. Национальная специфика наименований явлений природы / А.В. Книга // Вестник ВГУ. Серия: Филология. Журналистика. – 2011. – № 1. С. 29–31.
3. The Oxford English Dictionary [Electronic resource] / T.J. Benbow (project director), A.M. Hughes (senior editor). – 2nd ed. – Oxford: Oxford University Press, 2009. – 1 electron. opt. disc (CD-ROM, v. 4.0, 677 Mb).

Монастирська Римма Іванівна,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри української мови
факультету української філології та журналістики
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)

МЕТАФОРИЗАЦІЯ ПРАВНИЧИХ ПОНЯТЬ У ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ Б. ОЛІЙНИКА

Метафора є складним і багатогранним явищем, пов'язаним із мовою, мисленням, пізнанням і творчістю людини. У науці існують різні, іноді діаметрально протилежні лінгвофілософські концепції: від повного заперечення метафори Дж. Локком [4] до розуміння її як моделі істини й методу пізнання об'єктивної дійсності Дж. Лакоффом [3], А. П. Грищенком [6], О. О. Селівановою [5], С. А. Жаботинською [2], О. М. Тищенко [7], Л. І. Белеховою [1] тощо. Таке осмислення метафори зумовлене впливом різних світоглядних парадигм, панівних у ту чи ту культурно-історичну епоху. Визначальним для розуміння цього мовного, когнітивного й культурного феномену, його онтологічних і функційних властивостей через призму мови, яка вибудовувалася у межах узагальнених теоретичних концепцій, є модель Дж. Лакоффа, що передбачає поділ метафор на концептуальні та художні. *Концептуальна метафора* – це стійке, зафіксоване в культурній традиції етносу використання мовного знака одного концепту на позначення іншого, яке передбачає розуміння сутності позначуваного за аналогією до позначального. Ця метафора визначає спосіб осмислення людиною дійсності в культурі певного етносу [3]. *Художня метафора* – це використання мовного знака одного концепту на позначення іншого, яке характеризується образністю, експресивністю, багатозначністю, оригінальністю. Синонімом до терміна «художня метафора» є термін *поетична метафора*, якій характерна образність, експресивність, багатозначність. У мові художньої літератури мистецтво слова, образну систему спілкування як специфічну рису мистецтва можна виявити більшою мірою, ніж в інших стилях. Вона найчутливіший інструмент, який оперативно відображає рух мови, мовні зміни в певну епоху. Художній стиль активізує індивідуально-авторські мовні засоби, серед яких метафорі як засобові поетичного осмислення світу й мовного вираження особистості митця належить головна роль.

Вивчення поетичних метафор у художніх текстах, де діють особливі мовностилістичні правила, є **перспективним** з погляду розкриття мовних механізмів людини з урахуванням етнічної специфіки, суспільного устрою.

Поетична метафора є базовою моделлю української художньої літератури. *Опорною поетичною метафорою* називають об'єктивовану в культурі бінарну структуру, в основі якої – аналогова проекція структури знань *донорської* зони → на структуру знань *реципієнтної* зони (наприклад,

тканина → небо, рослини → сонце, вода → життя). Основними донорськими зонами метафор в українській поезії було визначено три концептосфери: *людина, природа, предмети*. Традиційними реципієнтними зонами української поезії є *душа, серце, доля, життя, смерть, дорога, мова, слово, думка, пам'ять, час, небо, сонце, місяць, зорі, хмари, дощ, вітер, земля, вода, вогонь, хата, місто* тощо.

Чималу групу утворюють **правничі метафори**, наявні в поетичних творах українських митців Б.-І. Антонича, Л. Первомайського, Д. Павличка, І. Драча, І. Римарука, Л. Костенко, Б. Олійника тощо.

Предметом наукової розвідки є *правнича метафора* в поетичному мовленні Б. Олійника. Досліджено, що реципієнтними зонами таких метафоричних утворень є одиниці назв **часових понять** (*день вбито, ніч найнята в кілери, перший промінь несе у прокуратуру, прокуратура Дня*); **осіб-злочинців** за спеціалізацією та професійною діяльністю (*крадій, кілер, повія; убити, вкрати*) й виконавців вироку (*кат*); **місць позбавлення волі** (*каторга, тюрма, в'язниця*); **мешканців місць позбавлення волі** (*каторжанин, в'язень*); **давніх знарядь катувань** (*кайдани, окови*); **місць страти** (*плаха*); **правоохоронних органів**, їх представників та осіб, які співпрацюють з ними (*прокуратура, агентура, судді, агенти*).

Очевидно, що за допомогою цих метафор автор переважно дає негативну оцінку зображуваному. Заразом їхній вжиток не викривляє мову поезій, а пов'язує з категоріями драматичного чи трагічного.

Часові поняття є одними з реципієнтних зон метафоризаційних процесів у художньо-поетичному наповненні текстів Бориса Олійника. У мовній свідомості митця метафори, що вербалізують ці часові поняття, різнопланові, але найбільше проводиться аналогізація з **днем, ніччю**: «*День було вбито прицільно, / Найнята в кілери / Ніч / Кинула професійно / З місяця гнупий ніж*» (с. 199), «*День не спить і вночі, / Бо його агентура мовчить*» (с. 46); «*Останні досє перший промінь / Несе у прокуратуру Дня*» (с. 47). *День* та *ніч* постають у текстах як живі істоти. Вони активні, адже виконують дії, притаманні людині.

Найчисельнішими є метафоричні утворення на позначення **назв осіб**, репрезентовані одиницями назв злочинців, правоохоронців, суддів:

1) **злочинців**: статечний злодій у законі: «*І він, / статечний злодій у законі, / Повернеться додому назавжди*» (с. 339); маленький садист: «*Як він із нього знущався, / маленький садист!*» (с. 228); убивці: «*Підлий візир крізь дозори / Слав убивць поза тумани*» (с. 173); карателі: «*Карателі під орудою майора Кеніга / вдерлися в містечко*» (с. 458); зрадник «*Хто боягуз хто герой, / А хто в перспективі зрадник*» (с. 98);

3) **правоохоронців**: поліціянти-надзирателі: «*Біжать найнятись чимскоріш в поліціянти / Мої блаватно-жовті землячки*» (с. 361); коммутанти п'ятої колони: «*Коммутанти п'ятої колони / З яничарами навперегони / Україну на торги ведуть*» (с. 283); панове коммутанти –

видатні *мінййли* прапорів: «Панове **коммутанти** – / Видатні *мінййли* прапорів» (с. 281);

4) **осіб, які здійснюють правосуддя**: *судді* «*І знову / поротно / шикують батьків командири / Стають перед нами, як **судді**, / пречисті і строгі*» (с. 143), командарми «*Охриплі в окопах, закуті в бинти **командарми***» (с. 143), «*арбітри ворожжі*», убивці: «*Підлий візир крізь дозори / Слав **убивць** поза тумани*» (с. 173), «*інквізиції майстри*» (с. 173).

Мовні образи злочинців, правоохоронців та осіб, які здійснюють правосуддя, зображено негативно, окрім метафоричної одиниці *суддя-поет* (с. 288), через образ якого автор висловлює сподівання на вищий, справедливий суд і закликає бути свідком.

Тюрму Б. Олійник зображає не як **місце позбавлення волі**, а як прихисток для злочинців, метафоризуючи її з рідною мамою. Автор вербалізує поважне, тепле ставлення злочинців до тюрми, наче матері до сина, яка готова простити йому всі гріхи. Наприклад: *тюрма – як мамця: «Тюрма – і та, як мамця, визира, / І отчий дим солодкий»* (с. 339).

У художньо-семантичній площині привертає увагу різноманіття одиниць **назв знарядь вбивств**: *рушниця, пугач, пістолет, стилет, кинджал, ніж*.

Рушниця в мовно-поетичній площині Б. Олійника є персоніфікованим образом, якого автор наділяє властивостями людини, яка несе тягар страждань: *рушниця від озлоби чорна: «Мічений чужинець / Став рушницю заряджати, / Від озлоби чорну»* (с. 220). Словесно-художня реалізація реципієнтних зон *пугач*: «*Гухнув **пугач** в оболоні*» (с. 188); *кинджал, пістолет*: «*Стилет, кинджал чи **пістолет***» (с. 288) есплікується на позначення *судного вироку* (с. 288). Автор вживає одиницю *стилет* (с. 288), посилюючи образ прихованої, колючої, холодної зброї, яку маскували в різних предметах, через що той був популярний у найманих убивць і змовників: «*У компасі стрілка дзвенить як **стилет***» (с. 459). Також автор використовує образ *ножа* як холодної зброї: «*полоснуло, ніби **ніж***» (с. 453). Реципієнтна сфера *куля* у Б. Олійника має важливе метафоричне значення життєвого кінця, спричиненого свинцевим предметом, що вилітає з дула вогнепальної зброї під час пострілу: «*І дума, що от він натисне курок / І крапкою **кулі** закінчить урок*» (с. 463). В іншому випадку «*Манить мене і – манитиме! – **куля** мала*» (с. 206) одиниця *куля* позначає *набій* загалом.

Лексема *закон* також належить до реципієнтної зони поетичної метафори на позначення поняття регулятора найважливіших суспільних відносин. Митець ототожнює *закон* із поєдинком, що має бути справедливим, чесним: *закон у двобої* (с. 136). Незаперечність закону полягає в тому, що ніякий інший орган не може його скасувати або замінити. Його компетенція дуже широка, здатна перевірити на відповідність: *закон як люстерце* (с. 104).

Отже, мовно-поетична площина ліричних текстів Б. Олійника містить метафоричні конструкції на позначення правничих понять. Аналіз вище окреслених одиниць уможливорює зробити висновки, що митець найбільш широко репрезентує образи назв осіб злочинців, правоохоронців, суддів та

знарядь убивств, що як культурно-марковані символи вербалізують переважно внутрішні переживання та страждання людини.

Список використаної літератури:

1. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : дис. ... д-ра філол. наук : 10. 02. 04 – германські мови. Київ, 2002. 476 с.
2. Жаботинская С.А. Принципы лингвокогнитивного анализа и феномен полисемии // Проблемы загального, германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя професора В.В. Левицького / [за ред. Г. Альтмана, І. Задорожної, Ю. Мацкуляк]. Чернівці : Книга XXI, 2008. С. 357–368.
3. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем. Москва, 2004. 256 с.
4. Локк Дж. Опыт о человеческом разумении : собр. соч. в 3 т. Москва : Мысль, 1985. Т. 1. 621 с.
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
6. Сучасна українська літературна мова : підручник / А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін.; за ред. А.П. Грищенка. 2 – ге видання. Київ : Вища школа, 1997. 493 с.
7. Тищенко О.М. Метафора Євгена Маланюка: монографія. Київ, 2004. 236 с.

Некитюк Оксана Василівна,

студентка філологічного факультету

Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу

Науковий керівник – Слободинська Т. С., д. філол. наук, професор

декан факультету дошкільної освіти та музичного мистецтва

Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу

(Вінниця, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У НАУКОВИХ ТЕКСТАХ

Проблема визначення побудови синтаксичних конструкцій у науковому стилі сьогодні перебуває у центрі уваги багатьох дослідників-науковців.

У сучасних наукових текстах широко вживають синтаксичні конструкції, не властиві українській мові, частина яких узвичаїлась під багаторічним впливом російської мови, але кожна мова має власні традиції та норми побудови словосполук і речень. Свідченням багатства української мови є різноманітність мовних засобів усіх рівнів, зокрема й синтаксису.

Мета статті – спираючись на праці українських мовознавців Н.В. Ботвиної, І.М. Плотницької, С.В. Шевчук, сформулювати певні

рекомендації для застосування синтаксичних конструкцій у наукових текстах.

Складні побудови характерні для синтаксису наукового стилю мови, вони сприяють передачі широкої системи наукових понять, встановлення відносин між причиною і наслідком, аргументами й висновками. Для цього послуговуються реченнями з однорідними членами й узагальнювальними словами при них. У текстах наукового стилю поширені різні типи складних речень, зокрема використовують складені підрядні сполучники, що є характерним для книжної мови: *унаслідок, у той час як, через те що, з огляду на те що*. Засобами зв'язку частин тексту слугують вставні слова й сполучення слів: *по-перше, нарешті, з іншого боку*, які вказують на послідовність викладу. Щоб об'єднати частини тексту, зокрема абзаци, що мають тісний логічний зв'язок один з одним, слід використовувати такі слова і словосполучення: *отже, таким чином, на завершення тощо*. За метою висловлювання синтаксичні конструкції в наукових текстах майже завжди розповідні. Питальні речення рідкісні й використовуються для привернення уваги читача до якого-небудь питання. Позачасовий план викладу матеріалу зумовлює вживання певних типів синтаксичних конструкцій: неозначено-особових, узагальнено-особових і безособових речень. Дійова особа в них відсутня або мислиться узагальнено, невизначено, уся увага зосереджена на дії, на її обставинах. Неозначено-особові та узагальнено-особові речення використовуються для введення термінів, виведенні формул, при поясненні матеріалу в прикладах: *Швидкість зображують спрямованим відрізком* [1, с.107].

Незважаючи те, що синтаксичні конструкції в більшості своїй загальноновживані, нейтральні, синтаксичні особливості наукового стилю виявляються досить послідовно. Синтаксис (побудова словосполучень і речень) найбільше відображає зв'язок із мисленням. Сучасний науковий стиль – це прагнення до стиснення, збільшення обсягу інформації при скороченні обсягу тексту. Це проявляється в особливостях побудови словосполучень, у специфіці речень. Для наукового стилю характерні сполучення іменників, у яких у функції означення функціонує родовий відмінок імені: *обмін речовин, коробка передач, прилад для монтажу*. У ролі означення прикметники широко вживаються в термінологічному значенні: *голосні і приголосні звуки, кримінальний кодекс, умовні рефлекси* [2, с.63].

Для наукового стилю типовим є вживання іменного присудка (а не дієслівного), що сприяє створенню іменного характеру наукового стилю. Найчастіше на іменні присудки можна натрапити у визначеннях і міркуваннях, при цьому зв'язка нерідко відсутня, наприклад: *Акція – це цінний папір, який є свідоцтвом про внесення певної частки в статутний фонд і дає право на отримання частини прибутку у вигляді дивіденду* [5]. Широко вживаними в науковому стилі є іменні складені присудки з короткими дієприкметниками на зразок «може бути використаний». Для якісної і обставинної характеристики явищ використовуються зазвичай

прислівники *переконливо, цікаво, значно*. Питальні речення виконують у науковій мові специфічні функції, пов'язані з прагненням пише привернути увагу до сказаного: *Які ж нові пояснювальні принципи має синергетичний підхід?* Широко вживані в науковому тексті пасивні конструкції, при цьому часто відсутня вказівка на генератора дії: *Особливості хвильових процесів у суспільстві пов'язані зі структурою суспільних відносин*. Для наукової мови характерне з'ясування причинно-наслідкових відношень між явищами, тому в наукових текстах переважають складні речення зі сполучником (сполучниками). Широко представлені складені сурядні й підрядні сполучники і сполучні слова, як-от: *незважаючи на те що, з огляду на те що, тому що, внаслідок того що, тоді як, між тим як, у той час як* тощо. Вставні слова, що вказують на послідовність викладу (*по-перше, по-друге*) у науковій періодичній пресі нерідко замінюються цифровою нумерацією). Вставні слова, що виражають припущення (*очевидно, ймовірно* тощо) використовуються в науковій літературі при викладі гіпотези [3, с. 232]. Особливо характерна для наукової мови група вставних слів і словосполучень, що вказують на ступінь достовірності повідомлення. Завдяки таким вставним словосполученням той чи той факт може бути представлений як цілком достовірний (*справді, звичайно, зрозуміло*), як передбачуваний (*видно, вважаємо*) або як можливий (*мабуть, можливо*). Використовується в науковій мові і група вставних слів і словосполучень, що містять вказівку на те, кому належить те чи те висловлення, яке джерело повідомлення (*на нашу думку, на переконання, кажуть, за повідомленням, з точки зору, з погляду, відповідно до гіпотези, визначення, услід за* тощо). Взаємопов'язаність окремих частин наукового висловлювання досягається за допомогою певних сполучних слів чи груп слів, що відображають етапи логічного викладу і є засобом зв'язку думок у ході логічного міркування. Це ціла низка прислівників та прислівникових висловів та інших частин мови, а також поєднань слів: *так, таким чином, тому, тепер, отже, крім того, крім, до того ж, також, тим не менше, ще, все ж, між тим, крім, понад те, проте, незважаючи на, перш за все, в першу чергу, передусім, передовсім, спочатку, на завершення, врешті-решт, отже, в результаті, далі, потім, іншими словами, у зв'язку з цим, загалом, по суті, коротенько, як ми бачимо* та інші, які зазвичай стоять на початку речення. Вони слугують здебільшого не для зв'язку слів у реченні, а для зв'язку частин цілого тексту [4].

Отже, розробляючи наукові тексти або перекладаючи іншомовні, не слід калькувати чужі синтаксичні конструкції, а потрібно вживати лише ті, які властиві українській мові. Пасивні конструкції неприродні, вони спотворюють сенс висловів і руйнують структуру української мови, тому їх треба уникати.

Список використаної літератури:

1. Ботвина Н. В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови : Навч. посібн. / Н. В. Ботвина. – К. : АртЕк, 1999. – 258 с.

2. Плотницька І. М. Ділова українська мова : Навч. посіб. / І. М. Плотницька. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.
3. Шевчук С. В. Ділове мовлення : Модульний курс : Підручник / С. В. Шевчук. – К. : Арії, 2009. – 448 с.
4. <https://studfiles.net/preview/5721435/page:14/>
5. <https://uk.wiktionary.org/w/index.php?search=акція&title=Спеціальна%3АПомилка&profile=advanced&fulltext=1&advancedSearch-current=%7B%22namespaces%22%3A%5B0%5D%7D&ns0=1>.

Оганесян Эвелина Аркадьевна,
студентка

Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации
Федерального государственного автономного образовательного учреждения
высшего образования «Южный федеральный университет»

Научный руководитель –

Самигулина Ф.Г., к. филол. н., доц., доцент кафедры русского языка
Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации
Федерального государственного автономного образовательного учреждения
высшего образования «Южный федеральный университет»
(Ростов-на-Дону, Россия)

МЕТОД КОНТЕНТ-АНАЛИЗА ПРИ ИЗУЧЕНИИ ДИСКУРСИВНОЙ ПРОДУКЦИИ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ: ОБЗОР И СИСТЕМАТИКА

Как известно, контент-анализ представляет интерес при выявлении языковой личности как средство качественной и количественной интерпретации письменных текстов. Следовательно, целесообразно наряду с вопросом контент-анализа рассматривать вопрос о выборе языковых средств в письменной речи, так как они позволяют судить об авторстве [1] и, следовательно, языковой личности. Так, например, Н.А. Алмаев отмечает существование особого механизма, который переводит продукт невербального мыслительного процесса в речевую форму. Именно данное звено речемыслительной системы является ключевым, через него проходят многообразные связи между подчиненными функциональными элементами речевой системы и смыслообразующим звеном и личностными характеристиками, репрезентациями знаний и эвристическими операциями [1].

Однако работа Л.Е. Ароцкера стала, по мнению многих ведущих криминалистов, своеобразным этапом в развитии криминалистической экспертизы письма. После опубликования работы перестали обсуждаться основные принципы экспертизы письма, общее признание получило разделение признаков письменной речи на общие и частные, на

идентификационные и неидентификационные. Был четко поставлен вопрос о разграничении предмета исследования: исполнитель или автор. Ароцкер отмечает, что теоретически понятия автор и исполнитель текста разграничены, и утверждает, что эксперты устанавливают лишь исполнителя анонимного документа и только по его почерку [2]. Указывая, что криминалистам необходимо сотрудничать с филологами, автор предлагает программу статистического анализа признаков письменной речи, существование которых в тексте не зависит от его содержания. Такими признаками являются объем лексического словаря, общее число словоупотреблений, синтаксические особенности, число знаменательных и незнаменательных слов и др. Исследование сводится к статистическому анализу различий по каждой из выбранных характеристик для ряда текстов (аутентичных и анонимных), что, однако, нельзя считать полноценной реализацией контент-анализа. Изучением механизмов синтаксиса занимается Т.В. Ахутина. На основе анализа аграмматизма у больных с афазией она выделяет три уровня синтаксической организации: смысловой (по типу «топик-коммент»), семантический (падежная грамматика) и поверхностный [3].

Экспертная оценка текста включает различные экспертизы текста, классификации которых, согласно Ю.А. Бурлакову, можно представить в следующем виде [4]: 1) автороведческая экспертиза, направленная на установление автора текста или выявление категориальных признаков вероятного автора: пол, возраст, национальность, место рождения, место длительного проживания, уровень образования; 2) экспертиза, направленная на установление временных признаков автора текста (например, эмоциональное состояние); 3) экспертиза, направленная на установление тех или иных условий создания исследуемого текста (экспертиза аутентичности записей при интервью); 4) экспертиза, направленная на установление преднамеренного искажения сведений, высказываемых в тексте; 5) экспертиза, направленная на установление определенных признаков (оскорбление, призыв и так далее). Для осуществления данных экспертных оценок применяется комплекс методик: 1) методика перефразирования текста или законченного фрагмента текста; 2) методики семантического шкалирования, например, методика семантического дифференциала; 3) методики свободного ассоциативного эксперимента; г) методики предикативного анализа текста. Существуют также компьютеризированные варианты данных экспертиз [7].

С другой стороны, можно говорить о существовании судебной автороведческой экспертизы, которая «решает идентификационные и диагностические задачи: отождествляет автора текста; определяет его групповую принадлежность по полу, возрасту, родному языку, месту формирования речевых навыков, профессии и т. д.; устанавливает, одним или разными лицами составлен представленный текст; выявляет факты намеренного искажения письменной речи и/или ее стилизации под

конкретного автора» [5, с. 25]. Методики такой экспертизы многообразны, отвечают поставленным перед экспертом задачам и содержат разнообразные приемы стилистического, синтаксического и лексико-фразеологического анализа. В то же время специалисты данного направления проводят экспертные исследования строго с целью поиска «ответа на поставленные судом или сторонами вопросы, а оценка их выводов с точки зрения разрешения спора по существу осуществляется судом. Поэтому при разрешении гражданских споров важное значение имеет выбор такого вида экспертного исследования, который достоверно позволил бы ответить на вопросы, имеющие значение для установления юридически значимых обстоятельств и правильного разрешения спора по существу» [5, с. 26].

Интересным аспектом можно считать идентификацию гендера автора по письменному тексту, то есть по анализу лексикограмматической составляющей текстовой или речевой продукции. Кроме того, эмоциональность считается ярким катализатором речи и языка, что позволяет определить автора посредством контент-анализа. Так, например, речь всегда сопровождается эмоциями, однако на данном этапе развития науки по речи возможно обнаружение лишь достаточно сильных эмоций, оказывающих на нее большое влияние [6]. Речь значительно изменяется под влиянием сильных эмоций на фонетическом, лексическом и грамматическом уровнях, а признаки речи в состоянии эмоциональной напряженности часто характерны для речи женщин в обычном состоянии. Наконец, «в криминалистике и судебном автороведении по продуктам речевой деятельности возможно составление портрета автора, который включает в себя место формирования языковых навыков и длительного проживания автора, его психические заболевания, уровень его образования, профессию, пол, а также те условия, в которых происходил процесс порождения речи» [6, с. 347].

Таким образом, можно говорить о контент-анализе как средстве выявления особенностей языковой личности при помощи анализа ее дискурсивной деятельности. Что касается рекомендаций по его применению, то данный метод исследования языковой личности может быть использован при изучении как устной, так и письменной речи.

Список использованных источников:

1. Алмаев Н.А. Психологические основания выбора слов при построении речи: Автореф. дис. ... канд. М., 1977. 23 с.
2. Ароцкер Л.Е. Об использовании лингвистической статистики для установления автора анонимного текста // Криминалистика и судебная экспертиза. – Киев, 1966. – Вып. 3. С. 141–151.
3. Ахутина Нейролингвистический анализ механизмов синтаксической организации высказывания: Автореф. дис... доктора наук. М., 1989. 50 с.
4. Бурлаков Ю.А. Механизмы речи и мышления. М.: МГУ, 1995. 79 с.

5. Губаева Т. Определяет ли автороведческая экспертиза автора? // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права, 2006. № 8. С. 24–31.
6. Савицкая Л.С. О приёме зачёркивания как средстве метакатегориальной организации модусной перспективы высказывания (на материале интернет-дневников) // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского, 2009. – № 6 (2). С. 346–349.
7. Шалак В. Компьютерный контент-анализ текстов как метод экономической разведки. 2005.[Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.vaal.ru>.

Осіпова Тетяна Федорівна,

кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри української мови
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди
(Харків, Україна)

НЕВЕРБАЛЬНА КОМПЕТЕНЦІЯ В СТРУКТУРІ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ : ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

(на матеріалі публіцистично-критичного мовлення

Дмитра Павличка)

Стрімкий розвиток людства на початку ХХІ ст. зумовлює зміни у всіх сферах його діяльності. Глобалізація, або «ущільнення світового простору», сприяє швидкому поступу наукових парадигм, зокрема й у лінгвістиці. Щойно *структурно-системна* парадигма поступилася *комунікативно-прагматичній*, як почала формуватися нова система поглядів на мову – *когнітивно-дискурсивна*, що фокусується на розумових процесах, пов'язаних зі сприйняттям, формуванням понять, уявою, логікою. Такі умови сприяли переосмисленню *теорії мовної особистості* (К. Ажеж, В. Карасик, Ю. Караулов, Ю. Сорокин, Г. Яворська), на тлі якої сьогодні розвинулася *лінгвоперсонологія* як «розділ мовознавчої науки, що концентрує увагу на вивченні мовної особистості в її цілісності» [1, с. 4], теоретичні засади якої систематизовано в працях Т. Головиної, А. Загнітка, Т. Космеди, В. Нерознака, Т. Плесовських, О. Татаринцевої.

Поділяємо думку Т. Космеди про необхідність «вивчати окремі мовні особистості українського народу, їхню мовну спроможність, мовну й комунікативну компетенції з метою поширення зразків української риторики, національно специфічних комунікативних стратегій і тактик» [5, с. 28].

Комунікативна компетенція відповідно до типології має вербальний і невербальний складники. Їхня взаємодія в мовній (дискурсивній) площині породжує явище *вербалізації невербаліки* – процес «подвійного кодування» значення, утворення комунікативних смислів, дешифрування яких вимагає

від учасників інтеракції певного рівня не тільки **вербальної**, але й передусім **невербальної компетенції**.

Мета цієї наукової розвідки – виявити **лінгвокреативний потенціал** публіцистично-критичного мовлення Дмитра Павличка як **елітарної національної мовної особистості (МО)** в аспекті використання фразеологізмів на позначення невербальних дій як **орнаментального засобу** публіцистичного стилю.

Фахівці зазначають, «що на тих рівнях мови, (...) де мовні одиниці мають широку презентацію й не мають надто жорсткої регламентації, там, де існує велика свобода вибору, маніпуляції, тобто на лексико-семантичному рівні й фразеологічному проміжному рівні мовної системи, виникають великі труднощі в засвоєнні норм уживання слова чи фразеологізму в комунікативному просторі, (...), що моделює певні нові, вишукані образи, концепти» [5, с. 65], а описова майстерність формується вмінням автора добирати способи передачі думки, порівн.: «поза розмовним (драматичним) матеріалом ефект у колосальній мірі залежить від способу і вмілости передачі» [2].

Постає питання про інформаційно-знаковий контент фразеологізму та закладену автором інтенцію, що «у певній актуалізаційній комунікативній ситуації може втрачати свій функціонально-семантичний заряд і набувати нових, зумовлених контекстом, прагматичних властивостей, змінюючи при цьому свою видову віднесеність» [6, с. 70].

Публіцистика Д. Павличка насичена фразеологізмами (ФО) в первісному, нетрансформованому, та модифікованому вигляді. Стилистичне використання ФО – творче, прийоми їхнього уживання – різноманітні, що зумовлюється специфікою публіцистичного стилю, зокрема його перфективним призначенням.

Експресивні, оцінні смисли формуються передусім внутрішньою динамікою невербального знака та його контекстуального втілення, порівн.: *Бо коли самодержавний тиск є тиском фізичної сили і, так сказати, в'яже руки...* [8, с. 203]; *Отже, виявляється, поет стає в певну позу ...* [8, с. 420]; *... ліберальна партія хотіла перетягти його на свій бік* [8, с. 222].

Утілюючи інтелектуальний образ шістдесятництва, Д. Павличко оперує біблійними й античними **алюзіями**, наповнює їх **ментальними смислами**, зокрема авторське **утирати руки** [рушником], трансформоване від біблійного **умивати руки** ('ухилитися від будь-якої відповідальності') [7], поєднує два семантичних плани – фразеологічний і буквальний, унаслідок відбувається його **подвійна актуалізація**, порівн.: *Отже, Incognito (...) ходить з рушником, щоб утерти руки після челядницької служби ...* [8, с. 274]. ФО репрезентує кінетичний параметр невербальної комунікації (НК).

Трансформаційні стратегії фразеологічного мовлення Д. Павличка ілюструють лінгвокреативність письменника, високий рівень його мовотворчості. Напр., новотвір **скласти булав** [не хочуть], що репрезентує кінетичний параметр НК, виникає внаслідок трансформації ФО **складати**

(*скласти, зложити*) **зброю** [9 (т. 3), с. 452] шляхом заміни компонента **зброя** на **булава** [9 (т. 1), с. 253]) з метою його контекстуального втілення й утворення **нового, оцінного, значення**, порівн.: (...) *але скласти булав не хочуть і тим самим привносять розчарування в суспільство...* [8, с. 91].

Авторське **випростувати свій духовний хребет** репрезентує кінетичний параметр НК й переосмислює ФО **згинати (зігнути) спину (хребет, шию)** [9 (т. 3), с. 511]. Унаслідок антонімічного заміщення відбувається подвійна актуалізація фразеологічного значення, порівн.: ... *то піднімався, то ламався, то знову випростовував свій духовний хребет* ... [8, с. 7].

Не можна обійти увагою лінгвокреативну спроможність письменника утворювати власні оригінальні вислови, що за своїми ознаками претендують на змодельовані ФО, засобами **мовної гри**, основними прийомами якої визначають «інтелектуальні механізми», які «доводять мовну систему до умовної ідеальності, що мотивовано відповідними комунікативними потребами» [4, с. 18]. Так, авторське **глибока печать** у контексті *Ця гуцульська вдача пом'якшувалася ліричним ладом обдаровання, потягом до самоосвіти, життєвим досвідом письменника, але все ж таки залишила на всьому його ділі глибоку печать* [8, с. 109] омовлює певний негативний послід на тлі загальної позитивності, при цьому негативне значення моделюється компонентом **глибока**, оскільки він поєднується з лексемами, що номінують душевний стан, почуття (**глибока печаль, глибокий сум** тощо), які в невербальному плані омовлюють оптичний параметр фізіогноміки, що надає можливість стверджувати таке: прагнучи посилити драматичність факту, автор удається до **мовної гри** – **печать** ('відбиток') ↔ **глибока печаль** ('прояв смутку') ↔ **глибока печать** ('відбиток глибокого смутку'), – активізуючи **невербальну прецедентність** з метою увиразнення вислову.

Лінгвокреативність МО Д. Павличка вбачаємо в таких авторських ФО, як **впадати у чужі сліди; вибитись не те що в боги, але і в люди; подивитися в очі Богів; метати громи покари; згубити ім'я й обличчя; впасти в найменшу неправдоподібність** та ін., що, безперечно, демонструють «“енергію” думки, яка втілена в “енергію” слова чи фразеологізму, широту мовленнєвої (дискурсивної) діяльності; гнучкість мовленнєвих тактик; навички мовленнєвих імпровізацій» [3, с. 495] сильної МО.

Отже, комунікативна компетенція Д. Павличка визначається не лише здатністю креативно вводити традиційні фразеологізми в текст, а й умінням трансформувати ФО засобами буквалізації значення, фразеологічного переосмислення, докорінним перетворенням семантичного стрижня з метою висловлювання, подвійної актуалізації тощо. Перспективними вважаємо орнаментальні дослідження фразеотворчості письменника в аспекті вербалізації невербаліки, що утворює ще одну емпіричну гілку когнітивного пізнання людини й мови.

Список використаної літератури:

1. Загнітко А. Теорія лінгвоперсонології. Вінниця: Нілан-Лтд, 2017. 136 с.
2. Йогансен Майк. Як будується оповідання. Аналіза прозових зразків. URL : <https://studfiles.net/preview/3009431/>
3. Космеда Т. Комунікативна компетенція Івана Франка міжкультурні, інтерперсональні, риторичні виміри. Львів : ПАІС, 2006. 328 с.
4. Космеда Т. А., Халіман О. В. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична ігра (теоретичне осмислення дискурсивної практики). Дрогобич : Коло, 2013. 228 с.
5. Космеда Т. Ego і Alter Ego Тараса Шевченка в комунікативному просторі його щоденникового дискурсу. Дрогобич : Коло, 2012. 372 с.
6. Пилипчук С. «Галицько-руські народні приповідки»: пареміологічно-пареміографічна концепція Івана Франка. Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 219 с.

Використані джерела:

1. Крилаті вислови, URL: <http://slovopedia.org.ua>
2. Павличко Д.В. Літературознавство. Критика: [у 2 т.]. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2007.
3. Словник української мови: [в 11 т.]. Ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980 (т. 1–11).

Павлова Алла Казимирівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики, української словесності та культури
Навчально-наукового інституту гуманітарних наук
Університету державної фіскальної служби України

Котій Анастасія Андріївна,

курсант факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції
Університету державної фіскальної служби України
(Ірпінь, Україна)

МОДУС ОСМИСЛЕННЯ МОВИ ЯК ФЕНОМЕНА НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ

I. ОГІЄНКА

Іван Огієнко – унікальна особистість в історії гуманітарної науки, україномовних та культурологічних студій. Глибина, високоідейність, ґрунтовність міркувань ученого, викладена в його розвідках, потребує вивчення, поширення і осмислення в контексті актуальних напрямів сучасної мовно-освітньої парадигми. У зв'язку з цим вимагає, як на наш погляд, поцінування спадщини визначного мислителя і поряд із тим пізнання основоположних ідей його наукового світогляду, з'ясування принципів, переконань, концептуальних засад наукової мовотворчості.

Основними завданнями є розгляд концептуальних засад наукової творчості вченого в галузі українського мовознавства та пізнання специфіки його наукового світогляду в царині мовнокультурних українознавчих студій. До основних праць І. Огієнка, що присвячені питанням рідної мови, належать «Українська граматична термінологія: Історичний словник української граматичної термінології з передмовою про історію розвитку її» (Київ, 1908), «Короткий курс української мови» (К., 1918), «Українська літературна мова 16 ст. і український Крехівський апостол» (Варшава, 1930), ««Українська літературна мова: граматичні основи літературної мови» (Вінніпег, 1951), «Український літературний наголос» (Вінніпег, 1968), «Історія української літературної мови» (Вінніпег, 1951) тощо.

Взагалі власне мовознавчий доробок ученого не однонаправлений. Увагу дослідника привертали майже всі розділи науки про мову в традиційному розумінні. Крім того, цікавили різні галузі мовознавчої сфери. Така всеохопність наукових смаків, уподобань, інтересів сприяла формуванню цілісної мовносвітоглядної системи вченого [1, с. 64].

З праць І. Огієнка стає зрозумілим розвиток думки мислителя в таких напрямках: рідна мова – свідомість – мовна свідомість (рідномовна свідомість); рідна мова – світогляд – мовний світогляд (рідномовний світогляд); рідна мова – культура – мовна культура (рідномовна культура); рідна мова – політика – мовна політика (рідномовна політика); рідна мова – знання – рідномовні знання; рідна мова – спілкування – рідномовне спілкування; рідна мова – чужа мова і чужа держава – свідома рідномовна позиція. Інакше кажучи, філософія мови І. Огієнка базується на науково-освітніх, культурних, політичних, державотворчих та ін. чинниках у їх єдності та взаємозв'язку [2, с. 119].

Мовний світогляд ученого ґрунтується на розумінні єдності та взаємозв'язку таких категорій суспільного буття, як мова і культура. Культура рідної мови, мовна культура – фундаментальні основи «духової культури» особистості. Адже «головний рідномовний обов'язок кожного свідомого громадянина – працювати над збільшенням культури своєї літературної мови», тому що «стан літературної мови – то ступінь культури розвою народу» [5, с. 41]. Основоположним поняттям культури рідної мови у мовно-філософській парадигмі І. Огієнка є поняття літературної мови й вимови, також соборної літературної мови, соборного правопису. Учений виокремив ознаки культури мови, що й донині слугують її незаперечними критеріями: правильність мови, чистота мови, ясність мови, багатство мови, милозвучність мови [5, с. 41].

Цінні міркування І. Огієнка щодо стилю письма («Як писати для широких мас»). Конкретними є поради мовознавця стосовно уживання тих чи інших форм. Культура мови, за І. Огієнком, об'єднує культуру орфографії, культуру вимови, культуру спілкування, культуру стилю, культуру перекладу тощо. Історія української літературної мови, представлена І. Огієнком, охоплює питання походження української мови, взаємодію народної мови і

літературної, розвитку української літературної мови, історію українського правопису тощо.

І. Огієнко довів самобутність української мови. Власне, ніхто так глибоко, докладно і систематизовано не розглянув до І. Огієнка історію українського правопису. Вчений показав, якими шляхами відбувався розвиток українського правопису, враховуючи різноманітні політичні, культурно-просвітницькі чинники, загострив увагу на трагічних моментах нашої мови. Митрополит Іларіон, фактично, обґрунтував, що історія правопису нашої мови – це історія розвитку народу як нації, його культури, формування його свідомості: «Історія нашого правопису, як і історія розвою літературної мови, ясно показує нам, що вони для недержавного народу завжди були й є укладом двох сил у країні: наукових і політичних. Було так за давніших часів, ще виразніше стало за часів наших» [5, с. 34].

І. Огієнко був одним із перекладачів Святого Письма українською мовою, виніс на обговорення питання про церкву й рідну мову. Митрополит Іларіон утверджував думку, що «кожна віра найміцніше зв'язана з рідною мовою народу, бо рідна мова – то основний родючий ґрунт кожної віри. Рідна мова – шлях до Бога» [3, с. 55]. Він переконував, що твердинею церкви є рідна мова; вважав, що богослужіння повинні відправлятися живою мовою народу; церква повинна дбати, щоб дати християнам переклад Біблії зразковою соборною літературною мовою [3, с. 55–56].

Окрім питання мова і релігія, І. Огієнко вагому увагу приділяв вивченню питання мова і культура. Видатний учений також вважав фольклор важливим фактором формування цілісної особистості. Свідченням цьому є те, що одну зі своїх монументальних праць «Українська культура» він розпочинає згадкою про народну пісню: «Ой горе тій чайці-небозі, що вивела діток при битій дорозі...». Згадує учений також пісні «Ой за гаєм, гаєм зелененьким», «Ой полола горлиця лебеду» та ін.. [4, с. 6].

А далі автор зауважує: «Шлях той не вів тихим гаєм, не йшов квітчастими лугами, – шлях нашого народу завжди був тернистим шляхом, важкою хрестною путтю, тим шляхом, що вів окривджений народ наш на Голгофу» [4, с. 8].

І. Огієнко як дослідник української культури зауважує, що народна пісня неодмінно пов'язана з історичним буттям цілого народу, була відображенням прагнень і сподівань, і в певні періоди перебувала навіть під заборонаю: «І такою ж солодкою, чарівною зосталась наша пісня ще й досі. Зосталась, хоч останніми часами забороняли нам співати, гнали пісню із життя, а солов'ю України, покійному М. Лисенкові, не дозволяли під нотами ставити спів, – дозволялося самі тільки ноти... Проте голосно лунала і німа оця пісня» [4, с. 8].

Рідномовна особистість, за І. Огієнком, – водночас культуромовна особистість, національно свідомо й освічена, патріотично налаштована. Учення Івана Огієнка також можна вважати повчанням щодо того, як сформувати культуромовну (рідномовну) свідому мовну особистість,

вишукати національномовний світогляд. Міркування вченого також сягають питань мовної політики. Жодне з питань, порушених і розглянутих І. Огієнком, сьогодні не втратило актуальності. Проблематика, сформульована ученим, становить осердя сучасного мовно-політичного розвою нашої державності. Фактично, І. Огієнко узагальнено і водночас максимально конкретизовано представив універсальні закони рідномовного розвитку. Ідеї вченого незаперечно слугують орієнтиром для здійснення національно-мовної політики в нашій державі у різних галузях життєдіяльності.

Список використаної літератури:

1. Задорожний В. Іван Іванович Огієнко – мовознавець // Мовознавство. 1990. №1. С. 62 – 70.
2. Кудрик Л. Іван Огієнко про формування духовної культури людини // Укр. мова та л-ра. 2004. №19. С. 119 – 125.
3. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Рідна мова / Іван Огієнко (Митрополит Іларіон); упоряд., авт. передмови та коментарів М.С. Тимошик. К.: Наша культура і наука, 2001. 436 с.
4. Огієнко І.І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу: курс, читаний в українському народному університеті. – репринтне відтворення вид. 1918 р.. К.: МП «Абрис», 1991. 272 с.
5. Огієнко І.І. Наука про рідномовні обов'язки: Рідномовний катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства. К.: Обереги, 1994. 72 с.

Піддубна Наталія Віталіївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди
(Харків, Україна)

БІБЛІЗМИ ЯК ДЖЕРЕЛО ВІДФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Інноваційні дериваційні процеси у відносно сталому шарі біблізмів відбуваються постійно, що вказує на їхню системність і підтверджує відкритість і взаємодію з іншими лексичним шаром і – ширше – невинний взаємовплив мовної й релігійної картин світу.

Це ж стосується й біблійної фразеології, дериваційні процеси на ґрунті якої є потужним стилістичним засобом сучасного художнього й публіцистичного мовлення.

О. Єрмакова акцентує на експресивній насиченості відфразеологічних дериватів-новотворів, що, навіть ставши «повноправними членами мови», мають «яскраво виражене розмовне забарвлення й зберігають емоційну виразність» [3, с. 206]. Ця дослідниця зауважує, що похідне слово втрачає фразеологічне значення, натомість набуває нового значення – лексичного, формування якого є складним процесом, що «має глибоке коріння: похідне слово – межовий результат імплікації, воно вбирає в себе увесь запас фразеологічної інформації» [3, с. 206].

Науковці виокремлюють відфразеологічний спосіб утворення лексем – «творення слова на базі фразеологізму, яким воно мотивоване (тобто виводиться з нього за змістом і формою), за певними моделями й за допомогою певних засобів, притаманних мові» [4, с. 9].

Типовим для відфразеологічного словотворення вчені називають спосіб, коли зміст усієї ФО «переключається» або на один із компонентів фразеологізму, або коли відбувається «стягнення» усього компонентного складу в одну лексему-комполит [9, с. 81]. Т. Белоусова пропонує називати процес утворення слів від фразеологізмів фразеологічною універбацією, а його наслідок – фразеологічним універбом [2, с. 99], О. Петров послуговується термінами «семантична конденсація» і «відфразеологічний дериват» [7, с. 164].

Найбільш активно відфразеологічні деривати утворюються від ФО, побудованих за моделлю «прикметник + іменник», коли моделюються або відфразеологічний дериват-прикметник (*наріжний* ← *наріжний камінь*), за якого похідний прикметник не має здатності субстантиватизуватися, або ж відфразеологічний дериват-іменник (*тілець* ← *золотий тілець*; *стовпотворіння* ← *авилонське стовпотворіння* та ін.). О. Петров зауважує, що «вичленовування прикметника, як правило, ускладнюється суфіксацією» [7, с. 169], що унаочнює, напр., з'ява слова *кромішність* – 'глибока темрява', що утворене від прикметника *кромішний* – відфразеологічного деривата, порівн.: ФО-біблізм *тьма кромішня*. Цей учений доходить висновку, що «при утворенні фразеологізму відбувається послаблення семантичного наповнення його складників. Процес десемантизації зумовлює конденсацію всього фразеологізму в одному з його компонентів <...>. Природно, що при цьому дериваційні відношення мають спрямованість від фразеологізму до слова й можуть спиратися на словотворчі засоби» [7, с. 169]. Унаслідок подальшої деривації відфразеологічні утворення можуть ставати базою для okazіональних лексем, напр., зафіксований А. Нелюбою та Є. Редьком [5, с. 149] прикметник *жлободенний* ← [*жлоб* + *злобо*] *денний* ← *злободенний* ← *злоба дня*.

Не менш активним, за даними О. Єрмакової, є й спосіб, коли похідне слово утворюється внаслідок злиття компонентів фразеологізму [3, с. 212], який називають по-різному: морфолого-синтаксичний (М. Алефіренко, В. Пугач та ін.), складання (В. Мойсієнко), суфіксація словосполучення (В. Лопатін); зрощення в сполученні із суфіксацією (І. Улуханов),

аглютинація (О. Єрмакова). За допомогою цього способу від ФО-біблізмів утворилися такі лексеми, як злободенний ← злоба дня; *христопродавець* ← *подати Христа, христарадничати, христарадник, христарадництво* ← *Христа ради* та ін., *христовоскресність* ← *христовоскресн(ий)* ← *воскресіння Христа* – ‘опредметнена ознака, названа прикметником христовоскресний’ [Див.: 5, с. 434], напр.: *Ось вона – “христовоскресність” як sancta sanctorum історії України* (Л. Ушкалов. Моя шевченківська енциклопедія, с. 113); *невідсьогосвітність* ← *невідсьогосвітній* ← *не від світу сього* та ін., напр.: *невідсьогосвітність* ← “*невідсьогосвітній*” ← *не від сьог(о) світ(у)* – ‘опредметнена ознака, названа словосполученням не від сього світу’ [Див.: 4, с. 266], напр.: “*Місячність*” надає героям Шевченка безплотності й **невідсьогосвітності** навіть тоді, коли вони й цілком позбавлені романтичного серпанку (Л. Ушкалов. Моя Шевченківська енциклопедія, с. 69).

Досить продуктивним дослідники вважають відфразеологічний словотворчий тип «твірне процесуальне → похідна лексема (іменник)» [3, с. 213], унаслідок якого виникла, напр., лексема *ямокопач*, що утворена від біблійного виразу *Не копай (рий) іншому яму*. Прикметно, що наведений біблізм є твірною базою як для лексеми *ямокопач*, утвореної морфолого-синтаксичним способом, так і для відфразеологічного ЛСВ дієслова *копати* — ‘завдавати прикrostей, шкодити комусь’, напр.: *Вона давно під Олексія копає: хоче посісти його місце, тому постійно плете інтриги* (з розмовного мовлення).

У відфразеологічній деривації беруть активну участь загальні назви й оніми, що «не лише здатні виконувати свою пряму й первинну функцію — бути іменами об’єктів довколишнього світу, а й набувають вторинного, додаткового поняттєвого змісту, стають у мовленні експресивно-оцінними замісниками імен загальних. Вони збагачуються поняттєвими, або референтними, конотаціями, що органічно злилися з конотаціями емоційно-експресивного плану» [6, с. 5]. За спостереженнями О. Петрова, напр., в основі творення прізвища одного з персонажів п’єси російського драматурга О. Островського Сисоя Псоїча Рисположенського лежить алюзія на прецедентну біблійну ситуацію, виражену в оповіді про Ноя, який, сп’янівши, зняв із себе одяг, і, відповідно, російський ФО-біблізм *до положення риз (напитися, напоїти тощо)* ‘до безпам’ятства, до втрати свідомості’. Цей учений зазначає: «Таким чином, внутрішня форма антропоніма становить негативну сатиричну характеристику персонажа, дає поняття про моральну основу образу» [8].

На сьогодні в російському мовознавстві такі новотвори активно досліджують, про що свідчать спеціальні словники, напр., «Словарь отфразеологической лексики современного русского языка» М. Алексеєнка, Т. Белоусової, О. Литвинникової (2003) [1]. В україністиці подібні дослідження на сьогодні лише становлять перспективний напрям лексикографії.

Список використаної літератури:

1. Алексеенко М. А. Словарь отфразеологической лексики современного русского языка. М. : Азбуковник, 2003. 395 с.
2. Белоусова Т. П. О целесообразности введения в научный обиход терминов *фразеологическая универбация* и *фразеологический универб.* // Термінологічний вісник, 2011. № 1. С. 95–99.
3. Ермакова Е. Н. Отфразеологическое словообразование в современном русском языке: причины, условия, механизм // Вестник ЧГПУ : Филология и искусствоведение, 2012. № 2. С. 206–214.
4. Ермакова Е. Н. Фразо- и словообразование в сфере фразеологии / Е. Н. Ермакова : автореф. дисс. ... докт. филол. Наук : спец. 10.02. 01. Тюмень, 2008. 42 с.
5. Нелюба А. Словотворчість незалежної України. 2012–2016. Словник. Х. : Харківське історико-філологічне товариство, 2017. 460 с.
6. Отин Е. С. Словарь коннотативных собственных имен. Донецк : Юго-Восток ЛТД, 2004. 412 с.
7. Петров А. В. Деривационные отношения между фразеологизмом и словом // Культура народов Причерноморья. Симферополь, 2003. № 37, С. 164–169.
8. Петров А. В. Собственные имена как составная часть электронного словаря отфразеологических дериватов русского языка: электронный ресурс: <http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/414-obstvennye-imena-kak-sostavnaja-chast-elektronnogo-slovarja-otfrazeologicheskikh-derivatov-russkogo-jazyka.html>
9. Хитрова Т. А. История научного описания феномена отфразеологической деривации // Интеллектуальный потенциал XXI века: ступени познания, 2013. № 16. С.78–83.

Руденко Світлана Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри суспільних та гуманітарних наук
Навчально-наукового інституту харчових технологій та бізнесу
Харківського державного університету харчування та торгівлі
(Харків, Україна)

МОВНА ГРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ТВОРЕННЯ ЕРГОНІМІВ

Дослідники тексту міста та міста як тексту Т.В. Шмельова, Н.В. Носенко, О.С. Бутакова, Т.А. Зуєва, О.М. Іванова, Т.А. Кадоло, Н.В. Козловська, Л.Р. Замалетдінова та ін. неодноразово відмічали, що креативний підхід у сфері номінації найбільш яскраво реалізується останнім часом в ергонімії. Особливим інструментом номінативної креативності є «мовна гра – свідомий мовний експеримент (свідомо допущена мовна

неправильність) на основі неканонічного використання мовних засобів з метою створення дотепних висловлювань» [1, с. 37].

Мета нашого дослідження – проаналізувати використання мовної гри як інструменту творення **ергонімів** (> др.-грецьк. ἔργον – робота + ὄνομα – ім'я, назва), які ми розглядаємо як «розряд онімів, власного імені ділового об'єднання людей, у тому числі союзу, організації, установи, корпорації, підприємства, суспільства, закладу, гуртка» [3, с. 151] та як комунікативну одиницю, оскільки вони мають усі ознаки тексту-примітиву [2] рекламного спрямування: інформативність (повідомлення про призначення, профіль і назву підприємства), довершеність (створюється вербальними та іконічними засобами), прагматичність (залучення потенційних клієнтів). Фокус уваги ми зосереджуємо на **комерційних ергонімах**, що номінують юридичну особу, яка в процесі своєї діяльності, що полягає в торгівлі товарами, виконанні певних робіт, наданні послуг, отримує систематичний прибуток.

Матеріалом дослідження стала картотека, створена в результаті власних польових досліджень 2019 р. у локусі, що обмежувався вулицями Сумською та Пушкінською, майданом Конституції та проспектом Науки м. Харкова.

Ергонім як особливий текст-примітив в ідеальному вигляді складається з трьох компонентів: 1) ідентифікатора – загальної назви міського об'єкта, що визначає тип закладу; 2) кваліфікатора, що уточнює профіль комерційного закладу та асортимент пропонованих товарів і послуг; 3) диференціатора – індивідуальної назви об'єкта. Ідентифікатор і кваліфікатор співвідносяться між собою як родова та видова назви.

Семантико-семіотичний аналіз комерційних ергонімів дає підстави говорити про те, що, під час створення вивіски використовуються різні прийоми мовної гри: лексичні, морфологічні, синтаксичні, графічні, пара лінгвістичні тощо. (Одразу зауважимо, що синтаксис, орфографія та графіка комерційних ергонімів збережена в оригіналі).

До **лексичних** засобів впливу належить, наприклад, використання прецедентних прізвищ, фольклорних, літературних та кіногероїв, художніх творів та кінострічок (*ресторани: ЗОЛОТОЙ ТЕЛЕЦ, ШИШКИН, ЧИЧИКОВ, ЧЕХОВ, БАТОНО БУБА, ЧИТО-ГВРИТО, МИМИНО, СУЛИКО, ЕМЕЛЯ, НОЙ, наб ШЕРЛОК ХОЛМС, ночной брутал караоке бар ОТ ЗАКАТА ДО РАССВЕТА*). Сюди ж належить, наприклад, і маніпулятивна гра з назвою гумористичної повісті Джерома К. Джерома «Троє в човні, якщо не рахувати собаки», що сприяла утворенню тексту-примітива, який номінує *ресторан закавказької кухні ТРИ ТАНДЫРА НЕ СЧИТАЯ МАНГАЛА*.

Семантика популярних географічних назв викликає в адресата відчуття долучення до європейської та світової культур (*ресторани: ПАРИЖ, ARGENTINA GRILL, БАДЕН-БАДЕН, РИО, GEORGIA, BAKU palace, УРАТУ, ИМЕРЕТИ, КАЗБЕК, CAPRI; ресторан-мікс МОНТАНА, кафе ПАРМА, MEXICO House, restopub BARCELONA, trattoria SICILIA*).

Викликаючи позитивні емоції, вони виконують одночасно й прагматичну функцію – спонукати адресата відвідати заклад.

Мовно-ігровим **морфологічним** ресурсом творення комерційних ергонімів є зокрема суфікс **–ок**, який у назвах магазинів може відігравати подвійну роль: утворювати зменшувально-пестливу форму та сигналізувати про те, що слід погодитися купувати саме тут (**ОК** – англ. *ТАК*): *СвітлячОк*, *МастерОк!*, *ПоплавОк*, *Мебель'Ок*, *Сундучок*, *Рушничок*, *Родничок*, *ПЯТАЧОК*, *Морячок*, *Медок®*, *Колосок*, *бутичок*, *ЇЖАЧОК* тощо.

До **синтаксичних** засобів реалізації мовної гри належать окличні конструкції, напр.: *ресторан НЕ ГОРЮЙ!*, *ресторанний комплекс НЕ ГОНИ!*

Для створення тексту вивіски використовуються також **паралінгвістичні** ресурси (ілюстрації, шрифт, колір тощо). У результаті ергонім набуває рис одиниці рекламного дискурсу, серед яких превалюють структурна стислість, імпліцитність, висока експресивна та прагматична насиченість, полікодовість, або креолізованість (об'єднання вербальної частини та невербальної, що належить до інших знакових систем порівняно з природною мовою).

Семіотично креолізованість тексту вивіски може реалізуватися через параграфеміку. Наприклад, широковідомий амперсанд **&** – логограма, що виникла ще в часи Цицерона, на вивісці відіграє роль не лише сполучника сурядності, а й, семіотично ускладнює та збагачує текст: *СТИЛЬ & КОМФОРТ*, *PAUL & SHARK*, *магазин детских товаров МА & ПА*, *кафе COFFEE & WAFFLES*; *HOROSHEE MESTO. Kitchen & Bar*; *ресторан & бар BEEF CLUB*, *гастрономический бар Le KOMORA сыр & вино*.

Асоціації з інтернет-простором викликають ергоніми, що містять лігатуру **@** (комерційний знак англійської лексеми *et*, що застосовувався у сфері бухгалтерського обліку ще з часів Середньовіччя і згодом разом з друкарською клавіатурою перекочував до знакової системи користувачів ПК): *Аптека ШАР@*, *НОК@GRILL* *Artclub&restaurant*.

Наявність на вивісці літери **E-** (за аналогією зі скороченою назвою електронної пошти – *e-mail*) сигналізує про можливість у закладі віртуального листування через Wi-Fi (мережа кав'ярень **E-COFFEE**).

Символ **.UA** (домен, призначений для реєстрації імен, що мають відношення до України) у складі вивісок (*KF.UA швидкі гроші*, *магазину взуття SHOP-SHOES.IN.UA*, *магазин сучасної техніки 4APPLE.UA*, *магазину одягу TAKEIT.UA+*) приваблює потенційною можливістю здійснити замовлення не лише фізично, а й на українському інтернет-сайті.

Привертає увагу графодеривація міні-тексту *buterBROdina*, у якому фігурує англійське запозичення *bro*, що прийшло в мовлення з інтернет-мережевого жаргону для пришвидшення листування. Ця лексема є спрощеною формою від *brother* (брат), створюючи подвійну мотивацію тексту вивіски: можливість втамувати голод (зокрема й завдяки бутербродам) та фізично зустрітися «своїм» – друзям, які часто спілкуються у віртуальному просторі.

Нестандартне графічне оформлення ергонімів, утворених шляхом об'єднання в одне слово самостійних за значенням слів або знаків (ресторани: *ВиноГрад*, *FaSol*, *ПанАзия*, *СвойБар*, *Франс.Уа*; *гастрономический зал кофейни К°КАWA*, *Fish.Ка клуб спортивного покеру*), доводить, що за допомогою шрифту можна виразити безліч емоцій та зробити текст адекватним авторським інтенціям. Наприклад, написання разом ідентифікатора *бар* та диференціатора *Малевич* на вивісці *БарМалевич* одночасно викликає асоціації і з художником Малевичем, і з казковим Бармалеем. Диференціатор *К°КАWA* утворений шляхом псевдотрансонімізації, коли графічне скорочення *К°*, що означає *компанія*, поєднується не з прізвищем власника підприємства, а з назвою продукту (*кава*), утворюючи назву іншого продукту (*какао*), розмовний варіант (*какава*). Написаний англійською мовою в три слова ергонім *REST OR RUN* сприймається як метафора – *Відпочинок чи біг*, а під час вимови як *ресторан*.

«Претензію на брендовість» містять ергоніми *ресторан-трактир ШАРИКОFF*, ресторани *ПозитиFF*, *Блинофф*, магазин сумок *КошелькоFF* створені за моделлю передавання російських прізвищ у французькій транскрипції часів еміграції 1920-х років. Саме так на ринку Європи виникли свого часу торговельні марки *DAVIDOFF* і *SMIRNOFF*. Мета такої графіки – створити асоціацію з якістю обслуговування найвищого рівня.

Прийоми мовної гри передають ергоніми, що складаються з українських або російських слів, записаних латиницею (*FAZAN*, *GUSTOY*, *NEBO*, *DVOR*, *BRILLIANT*, *LAVKA*, *PYJAMA*, *KALYNA*, *LOM*, *Le KOMORA*, *BRACONNIER*, *KORITZA*, *ZLATOVASSKA*, *FIFA*, *PROBKA*, *KARTINA MASLOM*, *SOVA*, *The VARENIK*, *KRUTA BABA*, *FaSol*, *FARSCH*, *ZERNO*), або поєднують кириличний шрифт та латиницю (ресторани: *ЧESNOK*, *ИНЖИР*, *гастропаб ТЕТЧЕР*, магазин взуття *Каблучок*).

Ретрономіація (уживання графеми дореформеної кирилиці **Ъ**), що використовується для архаїзації ергоніма (*ХАРИТОНОВЪ*, *ПЕРЕЦЪ*, *ТЕРЕМЪ*, *ТОСТОВЪ*, *САЛОНЪ РАРИТЕТНЫХЪ СУВЕНИРОВЪ*) як маніфестація надійності, непорушності традицій, статусності та престижності і, зрештою, лінгвокультурного символу.

Отже, мовна гра є вагомим інструментом творення комерційних ергонімів як соціокультурного феномена, що несе яскраво виражений відбиток своєї епохи та є її продуктом. Зміст і форма ергонімів підпорядковані сьогодні вектору економічної інтеграції України в європейський простір, містячи пряму або непряму вказівку на зв'язок закладу з Європою, а також маніпулюючи поняттями «престижність» та «висока якість». Такі рекламні міні-тексти запам'ятовуються, приваблюють споживача, спонукають до регулярного відвідування закладу, забезпечуючи власнику підприємства стабільний прибуток. Перспективним вбачається регулярне проведення дослідження комерційних ергонімів Харкова для отримання більш ґрунтовних результатів.

Список використаної літератури:

1. Гридина Т. А. Языковая игра : стереотип и творчество. Екатеринбург : Изд-во Уральского гос. пед. ун-та, 1996. 225 с.
2. Михайлюкова Н. В. Тексты вывесок как особый малый письменный жанр в коммуникативном пространстве города (на материале языка г. Владивостока) // Вестник Челябинского государственного университета 2017. № 3 (399). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teksty-vyvesok-kak-osobyu-malyu-pismennyu-zhanr-v-kommunikativnom-prostranstve-goroda-na-materiale-yazyka-g-vladivostoka.html> (дата звернення 15.01.2019)
3. Подольская Н.В. Словарь ономастической терминологии. Москва : Наука, 1988. 192 с.

Руденко Світлана Миколаївна,

кандидат філологічних наук, доцент,

професор кафедри суспільних та гуманітарних наук

Навчально-наукового інституту харчових технологій та бізнесу

Харківського державного університету харчування та торгівлі

Саранча Ірина Олександрівна,

студентка

Навчально-наукового інституту харчових технологій та бізнесу

Харківського державного університету харчування та торгівлі

(Харків, Україна)

СЕМАНТИЧНА БАГАТОВЕКТОРНІСТЬ РЕКЛАМНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ХАРЧОВОГО ХАРАКТЕРУ В ХАРКІВСЬКОМУ МЕТРО

Реклама щодня супроводжує наше життя. Своєрідністю її текстів з урахуванням структурно-семантичних компонентів займалися Ю. Булик, С. Гузенко, В. Зотов, В. Ільченко, І. Імшинецька, Л. Конюхова, О. Косенко, Т. Крутько, Л. Павлюк та ін. Прагмалінгвістичний аспект рекламних текстів досліджувався Л. Антоною, Є. Архиповою, І. Біляк, Т. Добросклонською, Н. Клушиною, Ю. Корнєєвою, О. Леонтьєвою, Н. Лютко, Т. Мелкумовою, Ю. Сорокіною та ін. В. Зірка визначає текст реклами як «функціонально організоване екстралінгвальними та лінгвальними знаками повідомлення, зосереджене на ситуації рекламного спілкування задля формування сприятливих і прагматичних моделей соціальної поведінки» [1, с. 12].

У великих містах одним із найпопулярніших локусів поширення реклами є метрополітен. Вестибюлі й ескалатори, підлога й стелі, платформи й переходи, вагони і двері – ідеальні місця для її розташування. Перебуваючи в метро, пасажери, відчуваючи «інформаційний голод», змушені вивчати «пропоновані» оголошення. Помітне місце тут посідає реклама харчового спрямування, дослідження якої вважаємо **актуальним** з урахуванням її впливу на широку аудиторію за максимально короткий час.

Мета дослідження – дослідити семантичну багатовекторність рекламних текстів харчового спрямування. Для цього було проведено моніторинг рекламних повідомлень на 30 станціях Харківського метрополітену та отримано такі статистичні результати: реклама торгових марок – 27%, м'ясокомбінатів – 20%, ресторанів – 20%, супермаркетів – 13%, різних компаній – 6%, барів, кафе – 7%, бісквітної фабрики – 7%. (У нашому дослідженні збережено орфографію та синтаксис рекламних повідомлень як українською, так і російською та іноземними мовами).

У результаті аналізу було виявлено, що найбільш частотні рекламні оголошення містять назви ресторанів «Япошка», «Mafia», «Якитория», які користуються широким попитом серед харків'ян. Прагматичний аспект використання мовних засобів цієї реклами підпорядкований маніпулюванню свідомістю, прихованому впливу на адресата, спонукаючи його до дій, запрограмованих рекламодавцем, серед яких, наприклад, «отримання винагороди» за відвідування закладу:

ресторан «Якитория. Японская кухня»: 1) *Філадельфія ігристе Salute в подарунок*; 2) *Друга страва в подарунок. 1+1=1. 24/7 при замовленні з собою*;

бар «Waffle time crazy bar»: *So crazyuu Waffletime.kh*;

бар «FreshLine»: *Швидкі сандвічі*;

кафе «Кристал»: *Наша гордість та візитна картка. Завжди в меню легендарне морозиво «Білочка». Нова грань «Кристала» – відкрився зал грузинської кухні «Суліко».*

ресторан «Япошка»: *Кухня больше не нужна. Служба доставки еды 24/7*;

ресторан «Don Mare»: *Смачне та доступне меню*;

ресторан «Mafia»: *# Лосось_полюбе. 50 шт.+750 мл пива «Вид»= 399 грн. Економія до – 50%. Альберт: Мала, тут багато лосося! Анжела: Боу! Він такий великий!*

У слогані ресторану «Mafia» привертає увагу слово *полюбе*, що, як лексична одиниця молодіжного жаргону означає «по-любому», тобто «в будь-якому разі» слід купувати лосось у цьому закладі. Соціофункціональний аспект таких міні-текстів полягає в латентному адресному зверненні до дорослих споживачів середнього рівня забезпеченості, які їздять у метро і в змозі дозволити собі час від часу відпочити та розважитися в подібному закладі.

Таку ж спрямованість мають і рекламні постери торгових марок, супермаркетів тощо:

ТМ «Слов'яночка»: *Сметана «Слов'яночка». Дуже смачна*;

ТМ «Активія»: *Новинка. Відкрий суперфудову користь ЧІА*;

ТМ «Точно молочно»: *Десерт сирковий з полуницею*;

ТМ «Золотая рыбка»: *Доставка суши и пиццы. Асима 1200 г 58 шт. 369 грн.*

ТМ «Хуторок»: *З рідних країв для рідних*;

ТМ «Кава зі Львова»: *Новинки kavazilvova.shop.com.ua*;

ТМ «Сто Пудов»: *Шлях до серця лежить через «Сто пудов»;*

м'ясокомбінати: «Дергачівський Перша столиця»; «Вовчанський»: *Наші ковбаси зі справжнього м'яса*; «Український»: *Перевірено! М'ясне!*, «Салтівський», «Безлюдівський», «М'ясний», «Новожанівський»: *ISO, ХАССП М'ЯСО*, «Харківський (ХМК)», «Роганський»: *Шедеври м'ясного смаку*;

хлібзавод «Новобаварський»: *НБХЗ* www.nbhz.com.ua; екоферма «Світанок»: *Свіже м'ясо з екоферми*; ООО «Запорожець»: *Завжди найкраще*;

супермаркети: «Ашан»: *Смачного! Шукай знижки!* (перелік продуктів за привабливими цінами); «Сокол» (перелік продуктів за привабливими цінами);

магазин «Рыба от фабрики «Рыбное ремесло»: *Много рыбы по доступным ценам*; частная пекарня «Пирож'ОК»: *Горячие обеды*.

Отже, семантика реклами харчового характеру в Харківському метрополітені є багатовекторною, не шаблонною. Привертають увагу підходи до побудови форми та змісту повідомлень. Уважаємо подальші лінгвістичні дослідження рекламних текстів перспективними з огляду на динаміку їхнього оновлення, пошук рекламодавцями нових механізмів впливу на свідомість потенційного споживача та досягнення запрограмованих результатів.

Список використаної літератури:

1. Зірка В.В. Мовна парадигма маніпулятивної гри в рекламі : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.02 Київ, 2005. 26 с.

Саларьова Аліна Вікторівна,

студентка

факультету іноземної та слов'янської філології

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Науковий керівник –

Брага І. І., к. філол. н., доц., доцент кафедри української мови і літератури

факультету іноземної та слов'янської філології

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

(Суми, Україна)

НЕВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ГЕНДЕРУ В ДРАМАТИЧНИХ ТВОРАХ ПАВЛА АР'Є

У процесі людської комунікації особливе місце належить невербальним засобам спілкування, які супроводжують слово, «доповнюють й уточнюють його, надають емотивності й експресивності» [5, с. 622].

Вагомий внесок у дослідження невербальних складників зробили Ф. Бацевич, Т. Ковалевська, Г. Крейдлін, Г. Сагач, Л. Ставицька та ін.

Невербальними засобами комунікації, за словами Ф. Бацевича, називають «елементи комунікативного коду, які мають немовну (але знакову) природу і разом із засобами мовного коду служать для створення, передавання і сприйняття повідомлень» [2, с. 59].

Невербальні складники становлять основну складову частину персонажного мовлення в драматичних текстах, набуваючи вигляду ремаркових конструкцій.

На вибір невербальних засобів спілкування значною мірою впливають соціальні чинники, одним із яких є гендерний статус комунікантів. Відтак, метою нашої статті є аналіз гендерного аспекту невербальної поведінки персонажів драматичних текстів п'єс П. Ар'є «На початку і наприкінці часів», «Слава героям», що виражена в ремарках.

У драматургії П. Ар'є гендерні особливості віднаходимо у парамовній поведінці. Так, найбільш частотним невербальним компонентом жіночої комунікації виявлено плач, що реалізується через такі одиниці (усього 7¹), як:

- сльози (*ледь стримує сльози* [1, с. 117]; *з її очей течуть сльози* [1, с. 54]; *йде в сльозах у хату* [1, с. 74]; *крізь кашель і сльози* [1, с. 131]);
- плакати (*плаче* [1, с. 73]; *гірко плаче* [1, с. 82]);
- ревити (*реве щосили* [1, с. 86]).

Натомість у мовленні чоловіків такі невербальні коди є нечисленними (3 одиниці):

- сльози (*обтираючи сльози* [1, с. 128]; *з очей течуть сльози* [1, с. 177]);
- ревити (*реве, як мала дитина* [1, с. 177]).

Таке кількісне співвідношення підтверджує думку психологів про те, що «в комунікативній поведінці жінки експресії та переживань більше, ніж у чоловіків. Жінка частіше плаче, зривається на крик» [4, с. 32].

Гендерні проєкції простежуємо у кінетичній поведінці (жести, міміка, пози, рухи тіла) персонажів, яка «найбільше впливає на перебіг спілкування» [4, с. 60]. Зокрема, привертають увагу такі жіночі кінеми (20 одиниць), як:

- жести: кивати (*запитально киває головою* [1, с. 116]); хреститися (*хреститься* [1, с. 41]); складати руки (розводити руками (*розводить руками* [1, с. 163]); заламувати руки (*заламує руки* [1, с. 85]); показувати (*показує спочатку на голову, потім на ноги* [1, с. 36]; *показує Вовчику на мішок* [1, с. 43]; *показує на кухву* [1, с. 57]; *показує пальцем на внука* [1, с. 91]; *показує на кнопку* [1, с. 101]); плескати в долоні (*плескає голосно в долоні* [1, с. 41]); трясти (*значущо потрясає вказівним пальцем* [1, с. 38]; тицяти (*вказівний палець правої руки Баби Прісі багатозначно тицяє в небо* [1, с. 42]); загинати пальці (*на ющенківський лад загинані пальці* [1, с. 38]); грюкати кулаками (*грюкає кулаками по столу* [1, с. 48]);
- міміка: видовжуватися (*видовжується обличчя* [1, с. 50]);
- пози: ставати на коліна (*намагається стати на коліна* [1, с. 135];

– рухи тіла: озиратися (*озирається по подвір'ю* [1, с. 84]); рвати волосся (*рве волосся на собі* [1, с. 85]); кланятися (*кланяється на всі чотири сторони світу* [1, с. 88]); згинатися (*згинається, притискаючи обома руками низ живота* [1, с. 186]).

Як бачимо, більшість виявлених кінем (12 одиниць) є проявом негативних емоційних реакцій – знервованості, страху, відчаю, гніву, обурення.

У ремарках, що супроводжують мовленнєву поведінку чоловіків, виокремлюємо такі кінетичні одиниці (10):

¹ Тут і далі подається вказівка на кількість виявлених одиниць.

– жести: хитати головою (*згідливо хитає головою* [1, с. 159]); потирати руки (*потирає руки* [1, с. 58]); махати (*махає в бік будинку* [1, с. 79]);

– міміка: відкривати рота (*слухає з відкритим ротом* [1, с. 40]); хмуритися (*хмурячись* [1, с. 78]);

– рухи тіла: тягнутися (*тягнеться до своєї милиці* [1, с. 146]); хитатися (*хитаючись* [1, с. 76]); нахилитися (*нахилившись* [1, с. 42]); звалюватися (*звалюється на спину* [1, с. 175]).

Жест *стиснувши кулаки* [1, с. 52] використовують переважно чоловіки, тому можна говори про виразну маскуліну маркованість відповідної одиниці, що означає приховану агресію.

Невід'ємною частиною процесу невербального спілкування вважаємо візуальну поведінку комунікантів, яка здебільшого вказує на емоційні відносини партнерів. У аналізованих драматичних творах як жінки, так і чоловіки схильні до візуального контакту, що є не випадковим, адже «прямий погляд можна порівнювати з дотиком: він психологічно усуває дистанцію між людьми» [3, с. 65]. У текстах віднаходимо 9 одиниць, що характеризують візуальну поведінку:

– дивитися (*дивитися впритул* [1, с. 122]; *зачаровано дивиться на нього* [1, с. 43]; *похмуро дивиться на Славу* [1, с. 27]);

– опускати очі (*опустивши очі* [1, с. 159]);

– мружитися (*хитро мружиться* [1, с. 42]);

– окидати поглядом (*окинувши переможним поглядом Славу* [1, с. 39]);

– проводити поглядом (*проводжають його ошелешеними поглядами* [1, с. 51]);

– оглядатися (*оглядається* [1, с. 36]);

– роззиратися (*з острахом роззирається навсідч* [1, с. 91]).

Щодо невербальної комунікації чоловіків, то у текстах спостерігаємо такі одиниці (9):

– роздивлятися (*роздивляється* [1, с. 154]);

– спостерігати (*розплющує очі, спостерігає за Ганною* [1, с. 185]);

– дивитися (*з жалем дивиться на розтоптану сигарету* [1, с. 78]);

- змірювати поглядом (*змірює Бабу Прісю поглядом* [1, с. 82]);
- витріщатися (*витріщається на Бабу Прісю* [1, с. 83]);
- озиратися (*вибалушеними очима озирается на стареньку* [1, с. 83]);
- коситися (*із жахом коситься на бабусю* [1, с. 75]);
- зазирати (*зазирає в усі кутки* [1, с. 78]);
- відводити погляд (*стурбовано відводить погляд* [1, с. 122]).

Отже, помітне місце у драматичних творах П. Ар'є займають невербальні складники, у яких заковано індивідуальні та соціальні характеристики персонажів. На основі виокремлених одиниць, виявлено, що жінки частіше звертаються до невербальних засобів, ніж чоловіки. Так, у спілкуванні жінки удвічі переважає плач. Щодо кінетичної та візуальної поведінки персонажів п'єс, то кількісне співвідношення аналізованих одиниць істотно не відрізняється.

Список використаної літератури:

1. Ар'є П. Баба Пріся та інші герої. Брустури : Дискурсус, 2015. 275 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 342 с.
3. Габідулліна А. Р. Основи теорії мовленнєвої комунікації : навч. посіб. Горлівка : Видавництво ГДПІМ, 2005. 282 с.
4. Крейдлин Г. Е. Мужчины и женщины в невербальной коммуникации. Москва : Языки славянской культуры, 2005. 223 с.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.

Самигулина Фанира Габдулловна,

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри російського мови

Інституту філології, журналістики і міжкультурної комунікації

Федерального державного автономного освітнього закладу

вищої освіти «Южний федеральний університет»

Айт Умезіан Рафік,

аспірант

Інституту філології, журналістики і міжкультурної комунікації

Федерального державного автономного освітнього закладу

вищої освіти «Южний федеральний університет»

(Ростов-на-Дону, Росія)

ЯЗЫК ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА:

К ПОСТАНОВКЕ ПРОБЛЕМЫ

Как известно, дискурс имеет лингвокогнитивную природу и лингвокультурную специфику, в нем с помощью различных языковых средств актуализируются разнообразные социальные стереотипы,

обусловленные социокультурным контекстом. Социальная детерминированность дискурса позволяет классифицировать данный феномен с точки зрения сфер функционирования. В этом плане интересен политический дискурс, который реализуется в процессе политической коммуникации. Исследователи отмечают, что одной из основных целей этого вида дискурса является воздействие на массовое сознание с целью формирования необходимого общественного мнения в русле определенного политического контекста [1; 3; 4; 5 и др.]. Это и определяет тот факт, что политический дискурс рассматривается и как самостоятельная отдельная дисциплина, и как раздел лингвополитологии или когнитивной лингвистики. Еще в 1991 г. А.Н. Барановым было сформулировано определение политического дискурса, в котором последний рассматривался в качестве набора разнообразных речевых практик, «используемых в политических дискуссиях, а также правил публичной политики, освещенных традицией и проверенных опытом» [1, с. 54].

Политический дискурс в коммуникативном плане часто бывает манипулятивным, в связи с чем определение и уточнение его признаков относится к исследованию языка как к средству воздействия и манипуляции. Так, Е.И. Шейгал в своей работе «Семиотика политического дискурса» выдвигает тезис о том, что политический дискурс одновременно существует в двух плоскостях: реальной и виртуальной, «в реальной он понимается как текст в конкретной ситуации политического общения, а его виртуальное измерение включает вербальные и невербальные знаки, ориентированные на обслуживание сферы политической коммуникации» [6, с. 115]. Тем самым политический дискурс создает собственную языковую действительность, формируя общественное мнение, что и определяет его языковую специфику. Следует при этом отметить, что язык политического дискурса не имеет своего собственного лексического аппарата, поэтому существует несколько точек зрения по поводу его квалификации: можно ли выделять этот язык в отдельный лексический пласт или нет. Так, А.Н. Баранов и Е.Г. Казакевич считали, что политический дискурс обладает собственным языковым аппаратом, а политический язык – это «особая знаковая система, предназначенная именно для политической коммуникации: для выработки общественного консенсуса, принятия и обоснования политических и социально-политических решений» [2, с. 18]. Другие ученые (Паршин Б.П.), наоборот, подчеркивали тот факт, что «политический язык, скорее, определен интенцией и ее реализацией в содержании», тем самым, язык политического дискурса – это своеобразие форм и методов воздействия, а не особенности языкового аппарата, которые «практически не идентифицируются». В то же время Ю.С. Степанов придерживался точки зрения смысловой уникальности языка политического дискурса. При этом определяющим фактором детерминирования языка политического

дискурса является содержание [4]. Таким образом, политический дискурс – это языковое явление, в основе которого лежит базовый лексический аппарат, реализуемый в пределах общепринятых норм языка, но подчиняющийся цели воздействия и формирования общественного политического мнения [там же].

Политический дискурс изначально ориентирован на массовое сознание, обусловлен лингвокультурным пространством, в котором он функционирует, следовательно, в его основе лежат базовые концепты. Е.И. Шейгал выделяет два из них, вокруг которых строится весь политический дискурс: «власть» и «политик» с различными коннотативными значениями. При этом основными семантическими отношениями политического дискурса являются бинарные оппозиции по типу «свой/чужой», «хорошо/плохо», «герой/антигерой», «истина/не истина» и др. То, что будет вкладываться в понятие «власти» и «политика», «своего» и «чужого» и т.д., будет зависеть непосредственно от ценностей, заложенных в сознании языковой личности той или иной лингвокультуры, момента времени и выбранного идеологического курса [6]. Опираясь на базовые концепты, используя речевые средства манипуляции, современные политики внедряют в массовое сознание определенное видение мира или конкретной ситуации. Транслируемую ими картину мира распространяют различные средства массовой коммуникации, особенности языка которых также накладывают отпечаток на специфику современного политического дискурса.

Яркое отличие политического дискурса – его метафоричность. Частое использование разного рода метафор в политической коммуникации объясняется ее направленностью. Так, Чудинов А.П. называет в качестве основной функции политической речи «изменение представлений адресата о политической реальности, своего рода переконцептуализация политического мира в сознании читателей и слушателей» [5, с. 26]. При этом в качестве средства «переконцептуализации» может выступать метафора, которая позволяет смоделировать какую-либо ситуацию, представить ее в необходимом ракурсе, в связи с чем концептуальная метафора может служить эффективным орудием для манипулирования социальным сознанием [7]. Это объясняет активное использование разного рода метафор в языке политического дискурса, из которых наиболее популярными являются военные, спортивные, театральные и морбиальные метафоры, позволяющие передавать сообщение в нужном эмоциональном и аксиологическом ракурсе с целью формирования определенной модели понимания.

Список использованных источников:

1. Баранов А. Н. Политический дискурс: прощание с ритуалом // Человек. 1997. № 6. С. 108–118.

2. Баранов А.Н. Парламентские дебаты: традиции и новации / А.Н. Баранов, Е.Г. Казакевич // Советский политический язык (от ритуала к метафоре). М.: Знание, 1991. 63 с.
3. Самигулина Ф.Г. Политический дискурс России и Франции: манипулятивный потенциал / Ф.Г. Самигулина, Н.О. Григорьева // Вестник Пятигорского государственного университета. 2017. № 4. С. 171–175.
4. Середина Е.В. Политическая коммуникация. Особенности языка политического дискурса // Экономика. Управление. Финансы. 2016. №2.
5. Чудинов А.П. Спортивная метафора в современном российском политическом дискурсе // Вестник ВГУ, Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация», 2001, № 2. С. 26–31.
6. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. М.: ИТДГК «Гнозис», 2004. 326 с.
7. Lakoff G. Metaphor and war: The metaphor system used to justify War in the Galf // D.Yallet (ed.). Engulfed in War: Just War and the Persian Gulf. Honolulu, 1991.

Самигулина Фанира Габдулловна,

кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры русского языка
Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации
Федерального государственного автономного образовательного учреждения
высшего образования «Южный федеральный университет»

Изотова Екатерина Михайловна,

аспирант
Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации
Федерального государственного автономного образовательного учреждения
высшего образования «Южный федеральный университет»
(Ростов-на-Дону, Россия)

ЛЕКСИЧЕСКИЕ ИННОВАЦИИ В ДЕТСКОМ ДИСКУРСЕ

Онтолингвистика является современным направлением исследования специфики становления детской речемыслительной деятельности в рамках психоллингвистики. В научных работах по изучению особенностей речевого онтогенеза в качестве языкового материала для анализа достаточно часто берутся разного рода словотворческие инновации в детском дискурсе, появление которых обусловлено в большей степени характером развития мышления в дошкольном возрасте.

Заметим, что способность к производству инноваций появляется у ребенка лишь на определенной стадии его языкового развития – обычно в возрасте от двух до пяти лет (хронологические границы весьма условны и могут значительно варьироваться у разных детей), когда в большинстве случаев наблюдается превалирование правополушарной стратегии при

решении задач и восприятии окружающей действительности [2]. В связи с этим одной из важнейших причин, обуславливающих существование детских речевых инноваций, является выявленное в современных исследованиях разграничение так называемого мыслительного содержания и содержания собственно языкового. Поэтому детские инновации по сравнению с соответствующими нормативными формами, как правило, характеризуются большей степенью семантической мотивированности, поиском внутренней формы [3], что объясняет появление большого количества детских инноваций, где реализуется «игра» со смыслом слова. Так, ребенок корректирует названия слов, обозначающих известные ему предметы, исходя из конкретных действий с этим предметом, его функций: вазелин – *мазелин* (мазать), вентилятор – *вертилятор* (вертится), язык – *лизык* (лизать) и др. Конкретность, наглядность детского мышления лежит в ложном расчленении слова на две составляющие: *эта* – *жерка* (на этой жерке), *та* – *буретка* и т.п.

Среди множества слов ребенок отыскивает близкие по форме (однокорневые лексемы, омонимы, паронимы), а затем одинаковой форме придает одинаковое значение. Подобным способом образованы слова: *судак* – ‘человек, которого судят’, *начальная школа* – ‘школа, где учат начальников’. Специфика детского мышления наиболее полно проявляется именно при восприятии неоднозначных слов. Так, ребенок, услышав, что кто-то из детей, ударив кого-то, прокричал, что сдачи дал, удивился: «*Разве так сдачи дают? Сдачи дать – это ведь дать рубль?*» (Костя, 5.07) [1].

Как известно, дети в период развития индивидуального словаря еще не владеют всеми возможными значениями слова в полном объеме, а оперируют в первую очередь теми значениями, которые являются наиболее актуальными в их жизнедеятельности, либо значимы в той социальной среде, в которой они развиваются. При этом в первую очередь ребенок овладевает прямым значением слова (более конкретным, наглядным) и, например, при обращении матери с просьбой нарисовать в тетради поля может ответить следующим образом: «*Я не умею **поля**. Я умею только леса, деревья*» (Оля, 5.9). Девочка 4,5 лет удивилась, когда ее мать принесла с работы полную сумку молока и сказала, что она получила его за вредность (производственную), и произнесла: «*Ого, какая ты **вредная!***» Четырехлетний Илья, слушая сказку, где говорится о том, что Иван-царевич разбил палатку, влез в нее и стал ждть, реагирует следующими вопросами: «*Куда влез? В палатку? Он же ее **разбил*** (из устного дискурса). В подобного рода высказываниях репрезентируется конкретность, наглядность правополушарного когнитивного стиля детского мышления [2].

Подводя итоги, заметим, что исследование детских речевых инноваций позволяет получить ряд необходимых сведений об особенностях связи мыслительного и языкового содержания, а также выявить специфику словотворчества ребенка в связи с особенностями развития речемыслительной деятельности у детей.

Список использованных источников:

1. Дети о языке. Приложение №2 к Трудам постоянно действующего семинара по онтолингвистике. СПб, 2001. 144 с.
2. Самигулина Ф.Г. Особенности речемыслительной деятельности в онтогенезе (на примере детских инноваций) // Язык как система и деятельность: материалы международной научной конференции, посвященной 95-летию со дня рождения Людмилы Алексеевны Введенской. – Ростов н/Д: Изд-во ЮФУ, 2013. С. 268–272.
3. Цейтлин С.Н. Инновации как продукт речевой деятельности ребенка // Детская речь: проблемы и наблюдения. Л., 1989. С. 64–73.

Самигулина Фанира Габдулловна,

кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры русского языка
Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации
Федерального государственного автономного образовательного учреждения
высшего образования «Южный федеральный университет»

Сяо Линь,

аспирант

Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации
Федерального государственного автономного образовательного учреждения
высшего образования «Южный федеральный университет»
(Ростов-на-Дону, Россия)

**ОСОБЕННОСТИ ОБРАЩЕНИЯ В КИТАЙСКОЙ
ЛИНГВОКУЛЬТУРЕ**

Активность межъязыковых и межкультурных контактов в 21 веке приводит к необходимости комплексного осмысления проблем, связанных с речевым общением в рамках межкультурного взаимодействия, когда коммуниканты относятся к разным культурам и говорят на разных языках. Адекватный анализ подобного сложного лингвокультурного феномена, каковым является общение, возможно только при междисциплинарном подходе. Лингвокультурология является такой междисциплинарной наукой, которая выработала методы исследования национальных особенностей коммуникации. В нашей работе будет рассмотрен характер обращений, функционирующих в китайской лингвокультуре.

Как известно, важным элементом любой национальной культуры является речевой этикет. Богатый народный опыт, неповторимость обычаев, образа жизни и условий быта каждого народа отражены в языке, речевом поведении, устойчивых формулах общения. Еще В. Гумбольдт писал о национальной специфичности лингвокультуры, в языке которой «оказывается заложенным свое мировоззрение», что «... каждый язык описывает вокруг народа, которому он принадлежит, круг, из пределов которого можно выйти только в том случае, если вступаешь в другой круг» [1].

Практика употребления обращений и их динамика в китайской лингвокультуре тесно связана с менталитетом данного социума, с историей его развития. Человек, существующий в рамках социума, может идентифицировать себя с ним в разной степени. В тех лингвокультурах, где преобладают идеи индивидуализма (например, США), люди придают личным интересам большее значение. Социальные группы здесь формируются естественным образом и обладают существенной автономией. Члены социума менее зависимы от малой социальной группы. В странах, где превалирует коллективистская идеология (в качестве характерного примера можно привести Китай) социальные связи строятся на иных принципах, люди в подобного рода лингвокультурах теснее связаны с группой, к которой они принадлежат [2], что отражается на характере речевого этикета, в частности репрезентируется в специфике системы китайских обращений. В отличие, например, от русской лингвокультуры (частично коллективистской и частично индивидуалистской), в китайской существует разветвленная сеть обращений, учитывающих степень и вид родства (по материнской или отцовской линии).

В связи с этим в Китае распространены отдельные обращения как для общения с родственниками по линии матери, так и для взаимодействия с родственниками по линии отца. Приведем примеры обращений к родственникам со стороны отца (или по мужской линии): дедушка (отец отца) – 爷爷 yéye; Бабушка (мать отца) – 奶奶 nǎinai; дядя (брат отца) – 叔叔 shūshu;

тетя (сестра отца) – 姑姑 gūgu. Обращение к другим родственникам по отцу представим ниже в таблице 1[3]:

Двоюродный брат по отцу старший	堂哥	tánggē
Двоюродный брат по отцу младший	堂弟	tángdì
Двоюродная сестра по отцу старшая	堂姐	tángjiě
Двоюродная сестра по отцу младшая	堂妹	tángmèi
Невестка (жена старшего брата)	嫂嫂 / 哥嫂	sǎosao / gēsǎo
Невестка (жена младшего брата)	弟妹 / 弟媳	dìmèi / dìfù
Внук (сын сына)	孙子	sūnzi
Внучка (дочь сына)	孙女	sūnnǚ
Племянница (дочь брата)	侄女	zhínǚ
Племянник (сын брата)	侄儿	zhír

Деверь (старший брат мужа)	大哥	dage
Деверь (младший брат мужа)	小叔子	xiaoshuzi
Золовка (старшая сестра мужа)	大姑子	daguzi
Золовка (младшая сестра мужа)	小姑子	xiaoguzi

К родственникам по женской линии следует обращаться, используя уже другие наименования: дедушка (отец матери) – 外公 / 老爷 wàigōng/ lǎoye; бабушка (мать матери) – 外婆 / 姥 wàipó / lǎolao; дядя (брат матери) – 舅舅 jiùjiù; тетя (сестра матери) – 姨 àyí и т.д. (см. таблицу 2 [3]):

Двоюродный брат по матери старший	表哥	biǎogē
Двоюродный брат по матери младший	表弟	biǎodì
Двоюродная сестра по матери старшая	表姐	biǎojiě
Двоюродная сестра по матери младшая	表妹	biǎomèi
Зять (муж старшей сестры)	姐夫	jiěfu
Зять (муж младшей сестры)	妹夫	mèifu
Внук (сын дочери)	外孙	wàisūn
Внучка (дочь дочери)	外孙女	wàisūnnǚ
Племянница (дочь сестры)	外甥女	wàishengnǚ
Племянник (сын сестры)	外甥	wàisheng
Шурин (старший брат жены)	大舅子	dajiuzi
Шурин (младший брат жены)	小舅子	xiaojiuzi
Свояченица (старшая сестра жены)	大姨子	dayizi
Свояченица (младшая сестра жены)	小姨子	xiaoyizi

В китайской лингвокультуре принята двухчастная система именования (фамилия, имя), и коммуниканты в официальной ситуации общения могут обращаться друг к другу по имени таким образом: Вэй И или Вэй (фамилия + имя / фамилия). Кроме того, в Китае при обращении к человеку принято учитывать его статус, роль в обществе, возраст, профессиональную принадлежность, официальный или неофициальный уровень общения. В

связи с этим можно использовать следующие формы: *товарищ Вэй И/ товарищ Вэй/ преподаватель Вэй*. Близкие друзья могут использовать также прозвища при обращении друг к другу.

Анализ обращений в китайском языке демонстрирует их зависимость от специфики социального взаимодействия в китайском социуме, показывает влияние истории развития китайского общества на систему обращений, принятую в лингвокультуре.

Список использованных источников:

1. Формановская Н.И. Культура общения и речевой этикет. М.: Издательство НКАР, 2005. 250 с.
2. Формановская Н.И. Ритуалы вежливости и толерантность // Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности: коллективная монография. М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2005. 542 с.
3. Родственные обращения в китайском языке с точки зрения теории очевидности // Труды отдела этнологии. Тайвань. 1982. №53. С. 45–66.

Самигулина Фанира Габдулловна,

кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры русского языка

Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации

Федерального государственного автономного образовательного учреждения
высшего образования «Южный федеральный университет»

Тун Синь,

аспирант

Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации

Федерального государственного автономного образовательного учреждения
высшего образования «Южный федеральный университет»

(Ростов-на-Дону, Россия)

ЭТИКЕТНЫЕ ФОРМУЛЫ ПРИВЕТСТВИЯ В РУССКОЙ И КИТАЙСКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРАХ: СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Этикетными формулами осуществляется соблюдение человеком в обществе норм поведения и речевого взаимодействия. Как известно, нормы и правила вежливого общения складываются под влиянием национально-культурных традиций [2]. При этом правила общения дифференцируются также в зависимости от разновидностей ситуаций и соотношения ролей коммуникантов, то есть от специфики реализации статусно-ролевого взаимодействия в коммуникативной ситуации [1]. Одними из наиболее используемых формул вежливости являются приветствия и прощания. Причем в каждой культуре существуют собственные традиционные способы здороваться и прощаться.

Формулы приветствия – это устойчивые выражения, они не состоят из отдельных значимых частей, они выражают цельное представление о ситуации [3]. Например, в ответ на *«Доброе утро!»* предполагается услышать то же самое, но не каламбур вроде *«не такое уж оно сегодня и доброе»*, *«кому доброе, а кому...»* и т.п. (что, в принципе, возможно). Формулы вежливости – это этикетные знаки, они не выражают мыслей, хотя по форме и представляют собой обычные слова [там же]. Каждая формула приветствия выражает особое отношение и связана с определенной коммуникативной ситуацией, вследствие чего всегда стилистически маркирована, поэтому разнообразные формулы приветствия, как правило, не используются в одной ситуации, то есть не существует сочетаний типа: *«Приветствую Вас, здорово!»* или *«Моё почтение, привет!»*. Все формулы приветствия отличаются стилистической окраской (принадлежностью к определенному пласту сниженной, нейтральной или возвышенной лексики), степенью распространенности и сферами функционирования [1]. Анализ наиболее популярных формул приветствий в русском и китайском языках показывает, что существенных отличий в употреблении приветствий в обоих языках не наблюдается, скорее, замечено сходство в употреблении устоявшихся этикетных формул.

Наиболее частотны формулы приветствия русского и китайского языков *«здравствуй(-те)»* и 你好 (ни хао), последняя является вопросительным выражением ‘как (твои) дела?’. При этом ответной репликой служит это же выражение 你好. Русская форма приветствия *здравствуй(те)* национально специфична, в ее семантике прослеживается выражение пожелания здоровья. Китайское приветствие – 你好, используемое в идентичной ситуации, не выражает того же значения, так как в его семантике нет пожелания здоровья приветствуемому человеку [4]. Формула приветствия, подчеркивающая возраст и статус, в Китае так же существует, как и в русском общении (ср.: *здравствуй, здравствуйте*), в этом случае используется выражение – 您好(нинь хао), в нем используется местоимение *вы* – 您. Но следует отметить, что чаще используется в коммуникации формула 你好 (ни хао). Сопоставительный анализ демонстрирует тот факт, что рассматриваемые формулы приветствий *здравствуй(те)* и 你好 ‘как дела?’ имеют отличия в своих значениях, следовательно, являются национально специфичными формулами вежливости.

В русской лингвокультуре в коммуникативной ситуации «приветствие» могут быть актуализированы различные формулы вежливости с учетом временных рамок, например: *Здравствуй(те) еще раз, Доброе утро (С добрым утром), Добрый день, Добрый вечер, Доброй ночи* (последняя является также пожеланием и формулой прощания), *Доброго времени суток* (эта формула чаще употребляется в текстах сообщений, отправляемых по электронной почте). В китайской культуре также могут употребляться аналогичные формулы: 早上好 (цзао шан хао) – ‘доброе утро’, 中午好 (чжун

у хао) – ‘добрый день’, букв. ‘доброго полудня’, 下午好 (ся у хао) – ‘добрый день’, букв. ‘доброго послеобеденного времени’, 晚上好 (вань шан хао) – ‘добрый вечер’, 晚安 (вань ань) – ‘доброй ночи’ [2]. Но, следует подчеркнуть, что подобного рода приветствия в китайской лингвокультуре являются малоупотребительными.

В русском речевом общении в неформальной ситуации общения могут быть использованы разнообразные формулы приветствий: *Здорóво, Здрав, Салют, Приветик* (жаргонное слово, употребляемое в молодежном общении) и др. В китайском языке также имеются слова и выражения, активно употребляемые в неофициальной коммуникации в функции приветствия, например: 嗨 (хай) – ‘Привет’, 去哪儿? (цюй на?) – ‘Ты куда идёшь?’, 干啥去? (гань ша цюй?) – ‘Что ты будешь делать?’. В Китае ситуации общения молодых людей, хорошо знающих друг друга, используется форма ‘привет’, 去哪儿, незнакомыми молодыми людьми употребляется форма ‘здравствуй’ 你好, приветствие 嗨 (хай) вошло в китайское общение из английского языка, это же приветствие встречается и в общении русскоязычной молодежи. Национальной спецификой обладает китайское приветствие 吃饭了吗? (чи фань лэ ма?) – ‘Ты ел рис?’. Использование подобного рода приветствия культурно обусловлено, та как рис – традиционный основной продукт питания китайцев, имеющий такое же значение, как хлеб в русской лингвокультуре. Важность этого продукта отразилась и в обычае дарить ребенку в его торжественный день 满月 (мань юэ) – ‘месяц его жизни’ (т.е. в день рождения) серебряные или золотые модели китайских мер сыпучих продуктов (символов изобилия, которое определяется наличием риса в доме) [4]. Кроме того, демонстрирует отличие китайской лингвокультуры от русской возможность приветствия с помощью обращения друг к другу с вопросами, из которых самыми типичными являются: 你吃饭了吗? (nǐ chī fàn le ma?) ‘Ты обедал?’ и 你要去哪里? (nǐ yào qù nǎ lǐ?) ‘Куда ты идешь?’. При этом вопросы могут быть самыми разнообразными (‘Ты ел?’, ‘Ты на работу?’, ‘Что ты делаешь?’ и т.п.), в связи с этим китайский ученый Пен Цзэн’ань писал, что китайцы спрашивают все то, что видят [5]. Представителями русской лингвокультуры подобного рода вопросы могут быть восприняты как проявление излишнего интереса или неважными.

Сопоставительный лингвокультурологический анализ русского и китайского вербального материала позволяет сделать выводы о том, что в русской и китайской лингвокультурах в этикетных формулах приветствия, в их составе и особенностях функционирования, наблюдаются как сходство, так и различие.

Список использованных источников:

1. Лунева В.В. Прагматическое содержание этикета // Вестник Адыгейского государственного университета. 2011. № 2. С. 41–45.
2. Стернин И.А. О некоторых особенностях китайского вербального коммуникативного поведения на фоне русского // Русское и китайское коммуникативное поведение. Воронеж: Истоки, 2002. Вып. 1. С. 14–24.
3. Формановская, Н.И., Русский речевой этикет: лингвистический и методический аспекты // М.: Русский язык, 1987. 160 с.
4. 赵滨,周凤芹.非语言手段及其在交际中的作用. 绵阳师范学院学报.绵阳. 2005年2月. 第24卷 第1期。
5. 周小成. 浅议俄汉文化背景下的非言语交际行为. 《外语研究》.南京. 外语研究杂志社. 1997年第4期。

Симоненко Людмила Олександрівна,
кандидат філологічних наук,
професор, провідний науковий співробітник
Українського мовно-інформаційного фонду
Національної академії наук України
(Київ, Україна)

РОЛЬ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ПОШИРЕННІ ПРОФЕСІЙНО- НАУКОВОГО ЗНАННЯ

Органічною частиною духовного розвитку суспільства є мова – живий організм, у якому акумулюється система цінностей народу, поведінкові стереотипи, знання про світ, його національні особливості. Вона є скарбницею, в якій зберігається історія народу, його культура. Багатовимірною духовною категорією мови є слово, яке охоплює все, що народ здобув упродовж свого існування.

Одним із основних способів репрезентації спеціального знання є терміни – виразники спеціальних понять, своєрідні посередники в їх поширенні, тобто стають одиницею мовного і професійно-наукового знання, барометром наукового поступу національного соціуму, його інтелектуальної самосвідомості [1, с. 28].

Духовний світ людини пов'язаний з розвитком її мови, тому одним із першочергових завдань вищів є виховання висококваліфікованих фахівців, які оволоділи поняттєвою базою сфери обраної спеціальності, перш за все її термінологією, за образним висловом В. Татаринова «хто володіє термінологією, той володіє цивілізацією» [2, с. 3]; нормами української літературної мови (дотримання загальноприйнятих правил щодо вживання, написання, наголошування, граматичне оформлення висловлювання).

Оволодіння науковою термінологією є одним із складників культури мови професії, оскільки термін закріплює наявні знання і закономірності

певної галузі знання чи діяльності [3, с. 31], сприяє активності наукового й ділового спілкування.

У процесі комунікації терміни виступають когнітивно-інформаційними моделями, співвідносними з поняттєво-концептуальною і предметно-тематичною сферами відповідних галузей знання. Мова фахівця – з одного боку, є носієм інформації, а з іншого – засобом впливу на суб'єкт, вона має бути логічною і переконливою.

Нові суспільні функції української мови, її державний статус зумовили значні зміни в її лексичному складі, в тому числі й термінології: за рахунок зміни семантики лексичних одиниць, неологізації, запозичень, словотворення, повернення до життя «репресованих» термінів (*правочин, правник, оборонець* (адвокат), *віче* та ін.). Це особливо помітно в суспільно-політичній та фінансово-економічній терміносистемах (*державобудування, політреформа, регіоналізація, субсидіант, бартеризація, монетизація* тощо) [4, с. 126].

Одним із шляхів поповнення терміносистем є запозичення, зумовлені: а) контактами з різними країнами (амбасада – посольство, піплометрія – впровадження) б) власне мовними обставинами – потребою збереження мови в стані комунікативної придатності, засвоєння іншомовних слів на позначення нових понять (*кіднепінг, фрилайстер, офшори, інкорпорація*). На переконання дослідників «проблема запозичення виявляється актуальною насамперед тому, що вони розглядаються як один із важелів удосконалення мови шляхом збагачення її словникового складу, як один із факторів подальшого розвитку структури мови» [5, с. 77].

Неконтрольований стрімкий потік слів до словникового складу мови потребує їх перегляду з погляду нормативності, уніфікації та кодифікації. Унормування терміносистем відбувається на поняттєвому, лексико-семантичному [6], словотвірному [7] та правописному рівнях, що передбачає приведення термінів до існуючих у мові лексичних норм та словотвірних типів, в першу чергу відповідність наукового терміна змісту позначуваному науковому поняттю. Мовна норма в термінології повинна враховувати особливості термінів як знаків спеціальних понять, і як лексики мови науки зі своїми функціями і особливостями [8, с. 15].

Робота з термінологією у системі фахової підготовки нефілологічних спеціальностей займає вкрай важливе місце, адже майстерне володіння відповідною галузевою термінологією є одним із основних показників професійної майстерності особистості. Високий професійний і культурний рівень майбутнього фахівця є умовою його успішного зростання. Цьому значною мірою сприяють вузівські курси з питань культури мови, ділової мови, спецкурсів з термінознавства.

«Вища школа є рушійною силою науково-технічного розвитку суспільства, формування майбутньої суспільно-державної еліти. У вихованні творчої особистості важливе місце займає мовна освіта, мовна культура, мовна поведінка» [9, с. 396].

Список використаної літератури:

1. Яремко Я. Сучасна політична термінологія: на перетині когніції та комунікації / Яремко Я. Дрогобич, 2015. 434 с.
2. Татаринів В.А. ДІХІ главного редактора / В.А. Татаринів // Славянское терминоведение, № 1, М., 2009. С. 3.
3. Лейчик В.М. Терминоведение. Предмет, методы, структура / В.М. Лейчик, М.: Наука, 2009 255 с.
4. Симоненко Л. Неологізація лексичного фонду української мови на зламі ХХ–ХХІ ст. / Л. Симоненко // Професійна комунікація: національна ідентичність у багатомовному світі. Тези доповідей. Черкаси, 2018. С. 126–131.
5. Линник Т.Г. Проблемы языкового заимствования / Т.Г. Линник // Языковые ситуации и взаимодействие языков. К.: Наук. думка, 1989 – С. 76–133.
6. Симоненко Л. Лінгвістичні проблеми унормування наукової термінології / Людмила Симоненко // Українська термінологія і сучасність. Зб. наук. праць. К., 2007. Вип. VII. С. 21–25.
7. Городенська К. Словотвірна номінація і процеси унормування сучасної української термінології / Катерина Городенська // Українська термінологія і сучасність. Зб. наук. праць. – К., 2003. Вип. V. С. 3–6.
8. Даниленко В.П. Лингвистические проблемы упорядочения научно-технической терминологии / В.П. Даниленко, Л.И. Скворцов // Вопросы языкознания. 1981, № 1. С. 9–16.
9. Сухопар В. Термінологічна комплектація як складова мовної культури фахівців / В. Сухопар // Українська термінологія і сучасність. Зб. наук. праць. К., 2007. Вип. VII. С. 395–399.

Сірант Алла Миколаївна,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри української мови
факультету української філології та журналістики
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
Тодоріка Христина Юрївна,
студентка факультету української філології та журналістики
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)

НОМІНАЦІЇ БОГОРОДИЧНИХ ІКОН В УКРАЇНСЬКІЙ ІКОНОГРАФІЇ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Український іконопис сьогодні характеризується відродженням, посиленням інтересу до древніх традицій іконописання, витриманих у строгих канонічних правилах передачі образів, символів, елементів декору.

Це зумовлено тим, що у християнському суспільстві поступово утверджується усвідомлення значення ікони не як елемента інтер'єру, а як засобу для духовного єднання в молитві з тим, хто на ній зображений. У зв'язку із помітним розвитком іконописного мистецтва, коло художників-іконописців, іконознавців розширюється, що послугувало поштовхом для окреслення нових горизонтів відроджуваного сьогодні напрямку в українській духовній та культурній думці.

Розглядаючи іконопис взагалі з позицій україністики, слід зазначити, що власне українська іконописна термінологія, на жаль, випрацювана недостатньо, а тому ця проблема є актуальною. Хоча, частина іконописних понять розтлумачується в мистецтвознавчій лексикографії, що, безумовно, є цінним матеріалом для його подальшого дослідження, проте на сьогодні ще не створено жодного наукового термінологічного словника іконопису українською мовою. Переклад іконописних понять українською мовою здійснено головню на основі російських словників для іконописців-ізографів. Серед таких лексикографічних видань виділяємо «Словарь иконописца» та «Краткий иконописный иллюстрированный словарь» В. В. Філатова, «Терминологию русской иконописи» Н. А.Замятіної, «Православную богословскую энциклопедию» под ред. Лопухіна А. П. Крім того, значна кількість понять, особливо номінації православних ікон, зберегли свої назви, які існують у грецькій лінгвокультурі, підлаштувавши мовне оформлення під фонетичні закони української мови. Так, до прикладу, розглянемо назви Богородичних ікон, адже іконографія Богородиці виникла найраніше. «Існує передання, за яким св.Лука був першим, хто написав ікону Пресвятої Богородиці з дитям ще за Її життя» [4, с. 85].

Окреслюючи розвиток іконопису Богородиці у православній традиції, зазвичай використовують усталену типологізацію образів, яка відображає переплетення української та грецької культур у лінгвальному вимірі. Богослови зазвичай виокремлюють такі основні типи: Богородичних ікон: 1) Одигітрія (Οδηγήτρια) – Та, що вказує дорогу; 2) Єлеуса ((Ελεῦσα) – Замилування; 3) Оранта – від лат. *Orans* – Та, що молиться. У грецькій мові ікона має такі назву: Ἡ πλατυτέρα τῶν οὐρανῶν – Просторіша від небес. В іконографії на позначення особливого підтипу цих ікон існує назва «Знамення».

Існують більш повні класифікації основних типів Богородичних ікон сім основних зображень Богородиці (після Сьомого Вселенського собору 787 р.), що стверджують догмат Боготілення: Оранта (Молиться), Панагія (Всесвята), Влахернітіса, або Знамення, Одигітрія: (Провідниця), Єлеуса (Милування), Нікопєя (Переможниця), Агіосорітіса (Деїсусна), Асунта (Піднесена, Внебовзята) [3]. А також виокремлюють такі іконографічні типи: Кіріотіса (Всецариця), або Панахранта (Всемилоствива), Протекторітіса (Покрова), Галактотрофуса (Годувальниця), Пелагонітіса (Загравання Дитятка) – різновид Єлеуса [5, с. 221]

Як можна простежити, у наведених класифікаціях використовуються подвійні назви. Можемо констатувати, що попри давню традицію іконопису в Україні, традиція збереження у назвах ікон грецького відповідника залишається незмінною, що безумовно вказує на давні зв'язки двох лінгвокультур на релігійному ґрунті.

Перспективною щодо вивчення вважаємо термінологію іконопису з подальшим укладанням словника іконописних термінів.

Список використаної літератури:

1. Этингф О. Е. Образ Богоматери. Очерки византийской иконографии XI–XIII вв. М. : «Прогресс-Традиция», 2000. 312 с.
2. Ikona Bogородици Одигітрії з Троїцького монастиря // Zamojczyzna i Wołyń w minionym tysiącleciu Historia, kultura, sztuka – Konferencja naukowa. Zamosc, 2000. S. 117–19.
3. Кондаков Н.П. Иконография Богоматери. Связи греческой и русской иконописи с итальянской живописью раннего Возрождения / Н.П. Кондаков // Иконописный сборник. Вып. IV. Издательство высочайше учрежденного комитета попечительства о русской иконописи. СПб. : Т-во Р. Голике и А. Вильборг, 1910. 216 с.
4. Креховецький Я. Богослов'я та духовність ікони. Львів : Свічадо, 2002. 184 с.
5. Овсійчук В.А. Українське малярство X–XVIII століть: проблеми кольору / Володимир Антонович Овсійчук. Львів : Інститут народознавства НАН України, 1996. 479 с.
6. Филатов В.В. Краткий иконописный иллюстрированный словарь – М. : Просвещение, 1996. 224с.

Стрикатова Татьяна Алексеевна,
студентка

Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации
Федерального государственного автономного образовательного учреждения
высшего образования «Южный федеральный университет»

Научный руководитель –

Самигулина Ф.Г., к. филол. н., доц., доцент кафедры русского языка
Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации
Федерального государственного автономного образовательного учреждения
высшего образования «Южный федеральный университет»
(Ростов-на-Дону, Россия)

ГЕНДЕРНАЯ СПЕЦИФИКА НЕВЕРБАЛЬНОЙ КОММУНИКАЦИИ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ДИСКУРСЕ

Невербальное поведение присутствует в жизни людей наравне со словесным и является не менее важным. Жесты человека вместо слов говорят

о его истинных мыслях и чувствах [3, с. 25]. Человек практически всегда использует обе коммуникативные системы, при этом невербальная система реализуется бессознательно.

Невербальная коммуникация представлена следующими разделами: окулесикой (наукой, занимающийся изучением визуального поведения человека), проксемикой (наукой, занимающейся изучением коммуникативного пространства человека), кинесикой (наукой о языке тела и его частей), гапстикой (наукой, занимающейся изучением тактильных жестов), паралингвистикой (наукой, занимающейся изучением параязыка, то есть дополнительными звуковыми элементами, присутствующими в процессе общения и способными в себе содержать нужную информацию) [3, с. 20–22].

Традиционно, мужчинам и женщинам приписывают разные модели поведения – гендерные стереотипы [1, с. 32].

Принято считать, что женщинам свойственна большая чувствительность и эмоциональность [2, с. 24]. Во время разговора они, как правило, обращают внимание на детали, которые остаются незамеченными мужчинами, а также тонко улавливают искренность, правдивость, или наоборот, их отсутствие в общении. Такая коммуникативная женская особенность обусловлена той ролью в семье и обществе, которую она всегда выполняла, то есть заботилась о детях и хранила семейный очаг [2; 5].

Повышенная женская эмоциональность отчетливо проявляется в том, что женщины плачут в отличие от противоположного пола, для которого подобное поведение считается несвойственным. Более развитая эмоциональность у женщин также проявляется в их сопереживании собеседникам. Женщина смеется чаще и громче мужчины [2, с. 48]. Она чаще проявляет ласку и заботу на людях, но не каждый мужчина решится показывать свои чувства на людях, а порой и наедине. Причина этому – стереотип, согласно которому сентиментально ведет себя только женщина, а мужчина не должен перенимать эту модель поведения [там же, с. 50].

В свою очередь, мужчины обладают хорошо развитой логикой и рациональным мышлением. Им свойственно стремление быть лидерами, проявлять активность, поэтому они часто рассказывают о своих рабочих проблемах, поскольку это наиболее важно для них. Они объективно аргументируют свои неудачи, например, отсутствием знаний, а не стечением обстоятельств, как это делают часто женщины. Им свойственная менее развитая жестикуляция и эмоциональность [1, с. 87–88].

Различие между мужским и женским поведением можно проследить на примере героев романа Л.Н.Толстого «Война и мир».

Мужчины часто сидят в раскрепощенной позе: *«Пьер поворотился всем телом, так что диван закрипел, обернул оживленное лицо к князю Андрею, улыбнулся и махнул рукой»* (Толстой Л., Война и мир, в 4-х томах, т. 1, с. 78).

Такой жест, как удар по столу, считается сугубо мужским: *«Я выпью, давай бутылку рому!» – закричал Пьер, решительным и пьяным жестом*

ударяя по столу, и полез в окно» (Толстой Л., Война и мир, в 4-х томах, т. 1, с. 114).

Рукопожатие – чисто мужской жест: *«Нет, нельзя», – сказал князь Андрей, смеясь, пожатием руки давая знать Пьеру, что этого не нужно спрашивать»* (Толстой Л., Война и мир, в 4-х томах, т. 1, с. 45).

Женское поведение, как уже было сказано, намного эмоциональнее мужского. Их жестовое поведение проявляется больше: *«Наташа, не помнившая себя от восторга, подскочила к нему, обняла и поцеловала его»* (Толстой Л., Война и мир, в 4-х томах, т. 2, с. 72).

«Вдруг Наташа опустила голову на руки и заплакала» (Толстой Л., Война и мир, в 4-х томах, т. 4, с. 170).

Зачастую женщины бессознательно делают какие-то телодвижения, размышляя или переживая о чем-то [2, с. 115]: *«Наташа большую часть времени, одна в своей комнате, сидела с ногами в углу дивана и, что-нибудь разрывая или переминая своими тонкими, напряженными пальцами, упорным, неподвижным взглядом смотрела на то, на чем останавливались глаза»* (Толстой Л., Война и мир, в 4-х томах, т. 4, с. 193).

Женская походка заметно отличается от мужской. Женские шаги намного короче: *«Когда пришел опять черед Наташи, она встала, и быстро перебирая своими с бантиками башмачками, робея, одна пробежала через залу к углу, где сидел Денисов»* (Толстой Л., Война и мир, в 4-х томах, т. 1, с. 73). Мужская же походка более уверенная, а шаги более широкие: *«Пьер быстрыми шагами подошел к двери и столкнулся лицом к лицу с выходящим к нему нахмуренным и постаревшим князем Андреем. Такая буря чувств, мыслей, воспоминаний вдруг поднялась в его душе, что он не только не мог спать, но не мог сидеть на месте и должен был вскочить с дивана и быстрыми шагами ходить по комнате»* (Толстой Л., Война и мир, в 4-х томах, т. 2, с. 21).

Представители одно и того же пола чувствуют себя более комфортно, чем с противоположным [3, с. 102].

Слушая собеседника, мужчина и женщина могут направлять взгляд на разные объекты. Женщина чаще всего смотрит на собеседника [2, с. 157]. Взгляд мужчины скорее будет направлен на посторонний предмет, а не на лицо собеседника [там же]: *«Наташа, облокотившись на руку, с постоянно изменяющимся, вместе с рассказом, выражением лица, следила, ни на минуту не отрываясь, за Пьером, видимо переживая с ним вместе то, что он рассказывал»* (Толстой Л., Война и мир, в 4-х томах, т. 3, с. 169); *«Князь Андрей стоял, облокотившись на перила паромы, и, слушал Пьера, не спуская глаз, смотрел на красный отблеск солнца по синему разливу»* (Толстой Л., Война и мир, в 4-х томах, т. 3, с.).

Как видим, общение людей осуществляется посредством двух знаковых систем: вербальной (словесной) коммуникации и невербальной, которые тесно взаимосвязаны: они осуществляются одновременно и дополняют друг друга [3, с. 20].

Подводя итоги, отметим, что передача невербальных сообщений может осуществляться по разным каналам коммуникации: акустическому, оптическому, тактильному [3, с. 24]. Заметим, что мужчины и женщины владеют невербальными компонентами коммуникации в разной степени по причине социальных и психологических различий [1, с. 38]. Женщины более эмоциональны, что и отражается в их речи и более разнообразном языке жестов. Таким образом, у представителей разных полов ряд жестов проявляется в разной степени, некоторые жесты являются специфичными для определенного пола.

Список использованных источников:

1. Кирилина А.В. Гендер: лингвистические аспекты / А.В.Кирилина. – М., 1999. 155 с.
2. Крейдлин Г.Е. Мужчины и женщины в невербальной коммуникации / Г.Е.Крейдлин. – М.: Языки славянской культуры, 2005. 255 с.
3. Крейдлин Г.Е. Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык / Г.Е. Крейдлин. – М. : НЛЮ, 2002. 581 с.
4. Самигулина Ф.Г. Гендерная дифференциация речевой коммуникации // Актуальные вопросы филологии. Вып. 2. Ростов-на-Дону, 2006.
5. Толстой Л.Н. Война и мир: в 4-х тт. М. : «Просвещение», 1981.

Сукаленко Тетяна Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики, української словесності та культури
Навчально-наукового інституту гуманітарних наук
Університету державної фіскальної служби України
(Ірпінь, Україна)

МОДЕЛЬ ОПИСУ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ТИПАЖА «ПАНИЧ»

Типаж «панич» досить широко представлений в українському художньому дискурсі ХІХ ст. підросійської та підавстрійської України: Г. Ф. Квітка-Основ'яненко («Пан Халявський»), Т. Г. Шевченка («Не спалося, – а ніч, як море», «Якби тобі довелося...», «Варнак»), І. С. Нечуй-Левицький («Бурлачка», «Поміж ворогами», «Хмари», «Київські прохачі»), М. Л. Кропивницький («Доки сонце зійде, роса очі виїсть»), Панас Мирний («Повія»), М. П. Старицький («Не судилось» (Панське болото)), Леся Українка («Над морем»); І. Я. Франко («Не спитавши броду»), А. Я. Чайковський («Малолітній», «Четверта заповідь», «У чужому гнізді»), М. М. Коцюбинський («Fata morgana»), М. П. Левицький («У клуні»).

Мета нашого дослідження – визначити фреймову структуру типу «панич».

Позначення «панич» є похідним від «пан». Слово «панич» не мало чіткої семантики. У словнику Б. Д. Грінченка *панич* – «1. Баричь, барчукь;

бѣлоручка. 2. Холостякъ» [1, т. 3, с. 92]. У сучасних тлумачних словниках української мови це слово одержує таку інтерпретацію: «1. Молодий неодружений син пана, пані (у 1 знач.). // перен., ірон., зневажл. Молода людина, яка виділяється розбещеною поведінкою, нетрудовими звичками, надто витонченими манерами і т. ін. 2. Неодружений молодий чоловік, що належав до привілейованих верств населення // Зніжений, розпещений молодий чоловік; білоручка» [2, т. 6, с. 44].

Отже, варто констатувати, що слово «панич» позначає два типажі. З одного боку, це син пана, з іншого боку, – це молодий представник привілейованого класу. Ознакою першого і другого є те, що це молоді, неодружені чоловіки. Ознака неодружений є характерною рисою типажу «панич». У літературі XIX ст. превалює за позначенням «панич» значення молода людина, яка належала до привілейованих верств населення: *На хуторянських вечорах, де було по кілька десятків паннів і ні одного панича, його ждали, як бог зна кого* (І. С. Нечуй-Левицький. Хмари, т. 2, с. 125–126); *В гостинній між паннами та паничами розпочалась така голосна розмова, як і в столовій між старими* (І. С. Нечуй-Левицький. Поміж ворогами, т. 6, с. 177);

– *А я люблю побалакати і з сільськими дядьками: між ними трапляються веселі гумористи.*

– *Бо ви панич, а паннам це якось не личить; та й поведенції такої в нас вдома нема, щоб куматься та родатись з молодіцями...* – сказала Ватя (І. С. Нечуй-Левицький. Поміж ворогами, т. 6, с. 223);

– *... От і спасибі вам! Це занадто багато честі задля мене!* – аж крикнув **панич** (І. С. Нечуй-Левицький. Поміж ворогами, т. 6, с. 223).

Панич як син пана, пані можна виділити лише в окремих контекстах, зокрема у Т. Г. Шевченка, М. М. Коцюбинського, А. Я. Чайковського: *До панича, бачиш, ходила...* (Т. Г. Шевченко. Не спалося, – а ніч, як море, т. 2, с. 22); *Я в палати Пішов з ножем, не чув землі... Аж панича вже одвезли У школу в Київ* (Т. Г. Шевченко. Не спалося, – а ніч, як море, т. 2, с. 22); *Аж там панич несамовитий, Недоліток, таке творить, Сердешну дівчину мордує* (Т. Г. Шевченко. Якби тобі довелось..., т. 2, с. 189); *У нашої старої пані Малії паничі були...* (Т. Г. Шевченко, Варнак, т. 2, с. 73); *За балом бал у генерала, За генеральшею чимала Орда панів і паничів...* (Т. Г. Шевченко. Петрусь, т. 2, с. 214); *Курить щось по дорозі. Що воно біжить так прудко? Ага, либонь панич Льольо з сусідньої економії у гості їдуть до двору* (М. М. Коцюбинський, Fata morgana, т. 3, с. 51); *Старий прикликав наймита і казав взяти від панича коня, а гостя повів у хату* (А. Я. Чайковський. Малолітній, с. 31); *Пані Підліська вийшла за своїм ділом, а Паранці казала принести води для панича вмитися* (А. Я. Чайковський. Четверта заповідь, с. 365); — *Доброго здоров'я! А звідкіля то панич так мандрують в таку погану слоту?* (А. Я. Чайковський. Четверта заповідь,

с. 383); — *Котрого? — А того панича Вінцентого* (А. Я. Чайковський. У чужому гнізді, с. 67);

Об образовании и говорят нечего. Взгляните на всех наших панычей, приезжающих на вакации из университета: тот ли образ и подобие у них, какой был у нас, отцов их? Где косы, где плетешки, где выстриженный и взъерошенный вержет? Изменилось, изменилось образование! (Г. Ф. Квітка-Основ'яненко. Пан Халявский, т. 4, с. 8).

У структурі типажу «панич» виокремлюються такі фрейми: «Дозвілля», «Зовнішні характеристики», «Внутрішні моральні характеристики», «Освітні характеристики».

Фрейм «Дозвілля».

Найбільш показовим фреймом у розкритті типажу «панич» є фрейм «Дозвілля». У художній літературі ХІХ ст. постають звичні способи проведення часу. Типовим є відвідання балів, танці, цікавість музикою, іноді – гра в карти.

Показуючи паничів на балах, письменники зображують їх у сценах танців, слухання музики, флірту:

Настала зима. Випав великий сніг. Почалась надворі завірюха. Ястшембський нудився в своїх покоях, частенько їздив до сусід в гості, їздив з сусідами на влови, але все-таки його брала нудьга. Сільське життя давило його в зимній час, як лиха година.

Раз зимою сусіди паничі намоглися до Ястшембського на дикий бал.

–Пане Ястшембський! Наші вельможні панни такі манірні, такі тонні та скучні! Попроси нас ще до своїх одалісок на дикий бал, – просили Ястшембського веселі паничі Хишановський, Прушинський та Мошицький (І. С. Нечуй-Левицький. Бурлачка, т. 2, с. 44); *Повбирані панни й паничі танцювали* (І. С. Нечуй-Левицький. Бурлачка, т. 2, с. 68); *Матушки сиділи поважно і навіть з пихою та гордовито позирали одна на одну. Панни й паничі стовпились коло піаніна в кутку і більше перешиптувались між собою, ніж говорили, неначе боялись говорити голосно* (І. С. Нечуй-Левицький. Поміж ворогами, т. 6, с. 167).

Показовим для паничів, як правило, це стосується дворянських дітей, є відвідування сусідніх маєтків, де типовими заняттями є полювання, гра в карти тощо: – *Анатоль іде! – шепнула вона мені, стрепенувши мою руку.*

Оддалік показався панич у ясному англійському костюмі, в жокейській шапочці і з хлистом у руці (Леся Українка. Над морем, т. 4, с. 35); *Панич наближався до брами, недбало помахуючи хлистом* (Леся Українка. Над морем, т. 4, с. 36); *Ястшембський напився чаю, звелів запрягти коні і поїхав до сусід паничів на карти* (І. С. Нечуй-Левицький. Бурлачка, т. 2, с. 31).

Фрейм «Зовнішні характеристики».

Слот «Портретна характеристика». Другим фреймом, який одержав досить детальну характеристику, є «Зовнішні характеристики».

Відповідно до ситуацій, у яких зображені паничі, побіжно відображена їхня зовнішність. Для письменників XIX ст. типовими характеристиками зовнішності панича є врода, широкі плечі, кремезність, високий зріст: *Не встигла Василина одвести очі од Хиановського, а до неї приступив з свічкою пан Прушинський, вже не дуже молодий панич, здоровий, широкоплечий, з великою головою, з цілою гривною міцного волосся на голові, з розкішними чорними бровами на високому лобі. Все його лице дихало силою, мужньою красою* (І. С. Нечуй-Левицький. Бурлачка, т. 2, с. 38); *Паничі були високі на зріст, кремезні, широкоплечі й русяві. Їх рум'яні, повні щоки були здорові якось по-сільській; жиливими руками, кремезними плечима й шиями вони скидались на великоруських робітників або крамарів-коробейників* (І. С. Нечуй-Левицький. Хмари, т. 2, с. 5); *Перед Василиною, як з землі, виріс панич, високий, плечистий, з рум'яними щоками, з повною шиєю. Вона неначе почувила на своїх щоках м'які, як шовк, пахучі вуса, почувла чудові гарячі уста й заплакала* (І. С. Нечуй-Левицький. Бурлачка, т. 2, с. 41); *В гостинну вступили два панички: один височенький, гімназист, другий невеличкий, семінарист. Вони поздоровкались з Леонідом Семеновичем і посідали* (І. С. Нечуй-Левицький. Поміж ворогами, т. 6, с. 224–225).

Ця ж лінія змалювання вродливого персонажа панич продовжена в романі Панаса Мирного «Повія» і в драмі «Не судилось!» М. П. Старицького: *Ясний світ од свічок прямо падав на його [панича] лице, біле, свіже; красиве, воно ще здавалося красивішим при тому світі. Лоб широкий, високий – з мармуру виточений, і на йому, над очима, неначе дві бархатки, чорніло дві брови. Уста зціплені, прикриті тінню від шовкових усів. Він ними не дихав; се видно було по носу, рівному, з стесаним кінчиком, ніздрі котрого стиха то розширялись, то улягались. Чорна борода укривала його підборіддя і віддавала цілим пучком непримітних іскорок, що загорялися при кожному тихому повороті голови... Христия аж лицем припала до щілини, щоб краще бачити його. Потайно, з другої хати вона роздивлялася його, бо до цього соромилася глянути прямо в очі. Тепер вона побачила красу його пишну, вроду молоду, маніру не просту, так присталу до нього* (Панас Мирний. Повія, с. 212); [Параска:] *Та то вона з заздрості: досадно, що за нею такий гарний панич не впада* (М. П. Старицький. Не судилось!, с. 141).

Панич у повісті І. С. Нечуя-Левицького «Бурлачка» зображений як той персонаж, який не викликає симпатії: *В Василини ще й досі гуло в голові од чарки горілки. Вона махнула на панича рукою і зачепила його рукавом по лиці. Ще зроду Василина не бачила такого неадекватного лиця, яке мав молодий Хиановський. Перед нею стояв молодий панич, високий, як очеретина, тонкий, як дошка, з маленькою головою, з довгеньким лицем, таким блідим та жовтим, як у слабкої панни. Бліді рожеві губи були тонесенькі. З-під тонких руденьких брів насилу були примітні ясно-сірі очі, такі сірі, неначе Хиановський був зовсім без очей. Над губами стриміли, неначе позасмоктувані, маленькі вусики, а руденька рідка*

борідка розділялася на два довгі клиночки і вся світилась наскрізь. Через бороду було видно всі щелени й підборіддя і навіть комірчики (І. С. Нечуй-Левицький. Бурлачка, т. 2, с. 37).

Іноді зовнішність панича розкривається з позицій народу: *От наш панич, так не в панів удався, а зовсім настоящий по закону чоловік... І мордатий, і сила є... настоящий бугай...* (М.П. Левицький. В клуні, с. 431–432).

Не менш важливою ознакою в розкритті персонажа стають його манери ходити, ступати: *Ми йшли стежкою через сад, раз по раз стріваючи наряджених дам з гордими мінами і паничів, що йшли модною походою, ступаючи на п'яти, розхитуючись і здійнявши плечі вгору* (Леся Українка. Над морем, т. 4, с. 34); *Він [панич] ішов тією самою модною походою, що паничі в отелі «Россия». Обличчя його я не могла роздивитись, бо він був ще досить далеко* (Леся Українка. Над морем, т. 4, с. 35).

Слот «Вік». Іншою облігаторною рисою типажів, позначуваних словом «панич», є молодість. Про це, зокрема, свідчить поширеність при слові *панич* означення молодий: *То приїхали два молоді паничі, скінчивши семінарію; вони служили за вчителів в народних школах в недалеких селах* (І. С. Нечуй-Левицький. Поміж ворогами, т. 6, с. 164); *Вже надходило й різдво. О. Артемій прочув, що Леонід Семенович вже приїхав до батька з Києва. Він сподівався молодого панича до себе в гості, а він не приїздив. Вже й різдво настало. Вже минув перший і другий день святка, а панич не хапався з візитом* (І. С. Нечуй-Левицький. Поміж ворогами, т. 6, с. 232); *Молоді паничі з східців сміливо оглядали паннів, котрі проходили повз їх* (І. С. Нечуй-Левицький. Хмари, т. 2, с. 116); *Молодий панич побіг до неї назустріч, подав руку й легесенько зсадив її додолю. Ольга подякувала йому й почула його чудовий голос, свіжий, дзвінкий. Цей голос довго після того вона все ніби чула в своєму серці* (І. С. Нечуй-Левицький. Хмари, т. 2, с. 118); *Вже після чаю почали приходить молоді паничі: прийшов один чорнявий і негарний урядовець, прийшло кілька купчиків з товстими червоними щоками, потім увійшли в залу зо три серби-студенти. Пізніше прийшли ще три молоді студенти* (І. С. Нечуй-Левицький. Хмари, т. 2, с. 122); *Ватя ніби трохи лежала на канапі. Очевидячки, вона позувала перед молодим паничем і вдавала з себе сьогочасну панну, надто ліберальну* (І. С. Нечуй-Левицький. Поміж ворогами, т. 6, с. 222); *Панський економ, молоденький, загорілий панич, показав політникам постаті на буряках. Дівчата й хлопці стали довгими рядками, і почалася робота. Лейба й Сруль, котрих хлопці продражнили панськими осавулами, пішли виносити з куреня харч: пиноно, сіль, хліб, цибулю і навіть сало* (І. С. Нечуй-Левицький. Бурлачка, т. 2, с. 11); *Раз в Білій Церкві вночі зібралась весела компанія молодих паничів-гімназистів і зайшла в винарню до жида* (І. С. Нечуй-Левицький. Бурлачка, т. 2, с. 18); *Незабаром у дворі знов загуркотіла бричка і в покої ввійшли близькі сусіди Ястишембського, молоді паничі з дрібних дідичів, пан Хшановський та пан Прушинський* (І. С. Нечуй-Левицький. Бурлачка, т. 2,

с. 36); *Ясь і Стась – молоді паничі* (М. П. Старицький. Оборона Буші, т. 4, с. 358).

Лише в окремих творах зустрічається підстаркуватий, підтоптаний панич: *Обидві панни дуже любили Прушинського, вже доходжало панича, але гарного, здорового й веселого. Кожна з них мала надію вийти за його заміж* (І. С. Нечуй-Левицький. Бурлачка, т. 2, с. 50).

Слот «Одяг». Слот «одяг» представлений дуже мало. Натрапляємо на лише окремі елементи одягу, які навряд чи можуть давати уявлення про типові форми вбрання: – *Чого се Мар'я Іванівна так зажурилася? – роздалося тихе питання ззаду Христі, аж вона злякалася. Зирк! – на кухонних дверях стоїть панич. Його голова й борода закустрані, його очі заспані, біла вишивана сорочка розхристана і з-під неї виглядає тендітніша від рожевого лепесточка груднина* (Панас Мирний. Повія, с. 205); сюртуки («чоловічий верхній двобортний одяг із довгими полами, відкладним коміром і широкими лацканами») [СУМ, IX, с. 909], головним убором панича був суконний картуз: *На молодих паничах були сіртуки з темної парусини з чорними роговими гудзиками, суконні широкі й круглі картузи. Кожний мав за плечима торбу з одежею, книжками й харчами; кожний держав у руці палицю* (І. С. Нечуй-Левицький. Хмари, т. 2, с. 5).

Паничі мали на собі дорожні балахони («просторий і довгий одяг, що надівається поверх усього для захисту від пилу») [СУМ, I, с. 95], голови захищали каптурами: *Ватя з приятельками щось шепотіла нишком і все поглядала в вікна на двір. Коли це в одчинену браму вбігла пара коней, а на повозці забілили дві паничівські фігури постаті в білих парусинових балахонах, з головами, напнутими відлогами* (І. С. Нечуй-Левицький. Поміж ворогами, т. 6, с. 164).

Фрейм «Внутрішні моральні характеристики».

Відповідно до значення неодруженість приділяється велика увага ситуаціям флірту. Панич зображений у стосунках як з дівчатами свого кола, так і з дівчатами з простого люду. Відповідно до ситуацій риси панича будуть змінюватись: у спілкуванні з паннами – це етикетні стосунки: *Хшановський і Мошицький поспускали очі додола. Їм було дуже сором перед паннами. Вони були з луччих сімей і знали, що ці панни порозказують всім у цілому повіті за дикий бал. Одначе всі паничі були дуже звичайні й делікатні, як аглицькі джентльмени. Ніхто не подумав би, що вони за годину перед тим обходились з молодницями з замахами й мінами щирих українських парубків. Вони з диких паничів поставали зовсім свійськими, зовсім європейськими паничами, підносили потраву паннам, подавали тарілки, наливали вино. Юзефа дала собі слово загубити навіки гарного Прушинського, а Ядвіга була ладна вдоволитись і тоненьким Хшановським* (І. С. Нечуй-Левицький. Бурлачка, т. 2, с. 54); *Панычи с разными обходами, наконец, подошли к кругу панночек и просят «скуки ради» принять их до компании. Кружок раздвигается, панычи уселись между панночками, и*

начинається игра. Разными хитростями и явными неправдами король избран всегда из красивых (Г. Ф. Квітка-Основ'яненко. Пан Халявский, т. 4, с. 25).

Аналіз художньої літератури виявив, що, як правило, у спілкуванні з панами паничі тяжіють до певних правил та умовностей світського життя, які повністю зникають у спілкуванні з простими дівчатами. Панич вільний у поведженні з простими дівчатами:

— Не плач, нерозсудлива дівчино! Покинь пана та вертайся додому. Ти не знаєш, що то за люди **паничі**. Коли не знаєш, то розпитай людей. **Панич тебе зведе з розуму і прожжене з свого дому, як прогнав вже не одну дівчину.** — Ні, **панич** цього не зробить зо мною (І. С. Нечуй-Левицький. Бурлачка, т. 2, с. 41); Проста дівка з села... Хто такий Довбня? **Панич, хоч і зламаний...** Гриць навіть одмічує його, як розумного чоловіка... І от він жениться, жениться на Марині... Чудно, дивно... Що ж тут дивного? Подобалася йому Марина, а він Марині, ну й поженяться. І нема нічого чудного. **Що панич?** Так хіба, як **панич**, то йому і можна простих дівчат дурити, з ума зводити?.. (Панас Мирний. Повія, с. 336);

— Поти вони змагались, Христя принесла воду.

— Неси сюди, Христе, — махнувши на Мар'ю рукою, мовив **панич**, указуючи на свою хату. — Сюди, сюди!.. **Ти ще не була у моїх покоях?** (Панас Мирний. Повія, с. 207); «Хіба ти й досі ще не знаєш? Ганнуса на Сибір пішла. **До панича**, бачиш, ходила, **Поки дитину привела** Та у криниці й затопила» (Т. Г. Шевченко. Не спалося, а ніч, як море, т. 2, с. 22);

А то верзе біси зна що Та й думає: — Ми то! Ми то людям покажемо Оцих безталанних Та навчимо шануватись **Паничів поганих!**» (Т. Г. Шевченко. «Якби тобі довелось...», т. 2, с. 188); Того дня і на службу не ходив, а ввечері каже: — Знаєш, Мар'є, що? Дає тобі пан вільну та двісті карбованців: сто зараз, а другу сотню — як прошеніє подаси... Мирися! — А я: — А мати ж як? Хай хоч матір одкупе. — Зареготався **панич**. — Матір? — перепитує. — Ну, нащо тобі мати? Ти ж у мене будеш жити. Адже вона, як вільна буде, до тебе прийде. Що ж тоді? похвалить і погладить вона тебе? — Думаю: справді так; жалко і матір, шкода й себе... Що його робити? — А він одно: мирися! І дає мені бумажку. — Оце тобі, — каже, — і гроші. Хоч у тебе будуть, а ні, то я заховаю. — Сховайте, — кажу. — Де я їх у себе сховаю? Ще хто-небудь украде. — Так уже йому **вірила, дурна**. Потім я дізналася, що **панич потяг з пана аж дві тисячі**, а мені сказав — **двісті карбованців...** (Панас Мирний. Повія, с. 226).

Іноді в художніх текстах обігрується ідея юності, наївності: Василина проти волі підняла віка й одслонила чудові круглі, веселі очі. Ястишембський вхопив її однією рукою за шию й поцілував в око.

— Які в тебе, Васирино, очі! Які брови! Де ти взяла такі чудові карі очі?

— У комарівських садках знайшла, — сказала Василина й вже не пручалась.

— От тепер ти стала гарна дівчина: вже не брикаєшся. **Як будеш мене любити, то я привезу тобі з Києва таких квіток та золотих стрічок,**

яких ти зроду не бачила. Чи любиш мене, га? – спитав панич в Василю, ласкаво заглядаючи їй в вічі (І. С. Нечуй-Левицький. Бурлачка, т. 2, с. 40).

Фрейм «Освітні характеристики».

З провідною рисою «молодість» пов'язана і реалізація фрейму «Освітні характеристики». Характерною рисою є їхня освіченість, прагнення до знань:

[Текля:] *От якби понесли той папір до Оксани, то та б краще прочитала.*

[Степан:] *О, та б прочитала! Оксану добре панич навчив грамоти.*

[Текля:] *Навчив і до розуму довів. А вона тепер ходє, як та проява, та косою світе!* (М. Л. Кропивницький. Доки сонце зійде, роса очі виїсть, с. 84);

[Максим:] *Ну, паничу, як собі хочете, а вдруге вибачайте, щоб я вас повів на охоту. Шкода, тепер вже більш не піддурите мене!..*

[Борис:] *Це новина! Чим же ми вас піддурили?*

[Максим:] *Ще й питають! Ви ж таки розумні і вчені, мовляв, люде, то й розмірковували б, що цілісінький день ви собі удвох балакаєте, а за вами слідком човгає щось таке, ніби теж скидається на людину, а ви його вважаєте ні за приший хвіст кобилі чи за німого... Бовкнете яке там слово до мене; коли б, мовляв, ви по-нашому, по-простому балакали, як перш було колись, то, може б, і я розумів там що п'яте хоч через десяте.*

[Борис:] *То хіба ви по-руськи не розумієте?..*

[Максим:] *Цебто по-панськи? А де ж би ми тут навчилися?*

[Горнов:] *Вже й розсівся.*

[Борис:] *Я дуже ноги натомив.*

[Горнов:] *А що ви тоді, хоч трохи-таки шурупали по-руськи?*

[Максим:] *Вам таки цікаво? Аякже. Велика, бачте, була б наука; «так точно», «не могу знать», «слушаю!», «чаво зволите?» – ото й по науці* (М. Л. Кропивницький. Доки сонце зійде, роса очі виїсть, с. 85 – 86) – серед характеристик панича натрапляємо на мовну характеристику, яка, як і в структурі лінгвокультурного типу «пан», стосується мови: спілкування російською мовою вважається привілейованою рисою панства. Тому можемо стверджувати, що і в мовній моделі образу панич характеристика його мови є виявом станово-класової системи цінностей цієї верстви населення;

Панич сидів коло стола трохи боком, обпершись ліктем на стіл, піддержував рукою голову. На столі горіло дві свічки; перед ним лежала книжка: він читав. Певно, читав, бо його очі, як миші, бігали по книжці (Панас Мирний. Повія, с. 212).

Ця освіченість не пасує до інтриг любовних. Освіченість в І. Я. Франка – це шляхетність, амбітність:

В багатстві колись був се звичайний собі панич, з підданими обходився не гірше і не ліпше, як найбільша часть його сусідів-панів, духовими інтересами, політикою і патріотизмом займався мало, ба навіть до повстання потягли його різні сусідські згляди і особиста амбіція та гаряча шляхетська кров. Аж огонь повстання, а опісля перебута на

еміграції тяжка школа нужди, унижень та безцільної блуканини переробили його. Він набрався доволі ширших і свободніших поглядів на світ і життя людське, позбувся многих шляхетських пересудів, навчився більше гуманного і людського обходження з простими та бідними людьми, ніж колись було в його звичаї, познайомився також з многими заграничними та еміграційними теоріями, котрі у околицині шляхтичів в Галичині з'єднали йому назву фармазона, демократа і навіть комуніста ... (І. Я. Франко. Не спитавши броду, т. 18, с. 331).

Освіта – риса, яка зближала паничів незалежно від їхнього статку: *Кажуть, що той панич був з бідної сім'ї, але скінчив науки в університеті, скрізь напитував місця, нігде не напивав, та й почав з горя пити. Попропивав усе до решти, що мав, та й пішов з торбами шукати хліба в Лаврі* (І. С. Нечуй-Левицький. Київські прохачі, т. 7, с. 389).

Отже, типаж «панич» є частотним для українського художнього дискурсу XIX ст. підросійської України, у підавстрійській Україні майже не представлений. За назвою «панич» приховано два типажі: це син пана і представник привілейованого класу. Спільною рисою для типажу «панич» є не тільки те, що це нащадок панів, а й те, що це людина молодого віку.

Найпоширенішим фреймом у розкритті типажу «панич» є «Дозвілля».

Панич, як правило, схильний до веселого проведення часу. Це молоді люди, які захоплюються танцями, цікавляться музикою, відвідують бали, сусідні маєтки, де типовими є полювання, гра в карти тощо.

Художня література дає уявлення про зовнішні характеристики, зокрема й вік, одяг.

Типаж «панич» представлений у ситуації залицяння, у ситуації спілкування з паннами – це етикетні стосунки, певні правила та умовності світського життя, з простими дівчатами – це вільність у поведженні.

Іноді в художніх текстах акцентується увага на освітніх характеристиках панича. Характерними рисами панича є освіченість, прагнення до знань, шляхетність, амбітність тощо.

Список використаних джерел:

1. Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Т. 3. С. 92.
2. Словник української мови: В 11 т. / Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні. К.: Наук. думка, 1975. Т. 6. С. 44.

Туровська Анастасія Сергіївна,
курсант факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції
Університету державної фіскальної служби України
Науковий керівник – Чорна О.В., к. філол. н., доц.,
доцент кафедри журналістики, української словесності та культури
Навчально-наукового інституту гуманітарних наук
Університету ДФС України
(Ірпінь, Україна)

РЕАЛІЗАЦІЯ ЮРИДИЧНОГО ТЕРМІНА В ПРАВНИЧОМУ ДИСКУРСІ

Особливого значення в період поглиблення інтеграції країн та міжнародних зв'язків набуває функціонування юридичної термінології у поєднанні з термінологією правознавчих актів, зокрема в юридичних документах, угодах, працях, які містять певні юридичні рекомендації, вимоги та положення.

У процесі функціонування юридичної термінології в правничому дискурсі відбуваються певні зміни на семантичному рівні. Більшість юридичних термінів у професійному контексті зберігає свою семантику і когнітивний потенціал; окремі їх частково втрачають, набувають нового змісту. Прагматична реалізація термінів відбувається переважно в текстах монографічних видань, періодичних (наукових і публіцистичних статтях), навчально-методичній літературі, документах, ділових паперах, угодах. У кожному з жанрів функціонування юридична термінологія набуває певної специфіки, стильових ознак.

Під юридичною термінологією розуміємо прошарок лексики, яка обслуговує правознавство, пов'язана з юриспруденцією як наукою та галуззю професійної діяльності. Особливість юридичної термінології порівняно з іншими термінологічними системами виявляється у своєрідностях словотворчих моделей, у характерному для неї співвідношенні іншомовних та національних елементів, у специфіці її становлення і розвитку. До юридичної терміносистеми зараховуємо назви предметів, дій, явищ, осіб тощо, які мають безпосереднє відношення до юриспруденції та сфери її функціонування у суспільстві.

Юридичні терміни як мовні знаки, що репрезентують поняття спеціальної, професійної галузі, становлять суттєву складову юридичних текстів. Проте це також одна з головних проблем перекладу з огляду на їхню неоднозначність, відсутність автохтонних відповідників (у випадку термінів-неологізмів) та національну варіативність (тобто наявність різних термінів в американському, британському, канадському та інших варіантах англійської мови, що позначають одне й те саме явище, процес, об'єкт тощо). Під терміном звичайно розуміють слово (або групу слів), що мають у межах конкретної галузі однозначний єдиний зміст.

Оскільки єдиного визначення терміна в лінгвістичній літературі поки не існує, актуальним залишається завдання його випрацювання. Чітко простежується також розходження двох основних підходів до вивчення терміна: нормативного, що йде від Д. С. Лотте, та дескриптивного, започаткованого Г. О. Винокуром [1, 3, 4].

Навіть побіжний огляд термінології медицини, біології, юриспруденції та інших наук показує, що далеко не завжди термін точно виражає спеціальне поняття, є однозначним і вживаним на означення одного поняття; може входити до кількох терміносистем та позначений як словом так і термінологічним словосполученням. Так, наприклад, юридичними термінами є: *judicial authority* – судовий орган; *court rules* – судові прецеденти; *cost* – судові видатки; *paper mill* – судовий архів; *court briefing* – судовий брифінг; *court injunction*, *prohibitory injunction*, *injunction*, *interdict*, *judicial restraint*, *writ of injunction*, *restraining order*, *injunction* – судова заборона. З наведених прикладів видно, що термін може бути однослівним або складатися з кількох лексичних одиниць.

Процеси термінологічної міграції юридичних термінів у правничий дискурс поширюється, що пов'язано передусім із посиленням впливу правознавчих структур на діяльність у сфері юриспруденції. Будь-який текст у процесі комунікації виступає в єдності змістового і прагматичного планів, становлячи сукупність мотивів, мети, завдань, які реалізуються за допомогою різноманітних мовних засобів. Основна складність перекладу юридичних текстів, а саме переклад термінів, полягає у розкритті та передаванні засобами української мови іншомовних реалій. Обов'язковою умовою повноцінного перекладу будь-якого спеціального тексту є повне розуміння його перекладачем [6, с. 133]. Механічне заучування термінів, без проникнення у їх сутність, без знання самих явищ, процесів та механізмів, про які йдеться в оригіналі, може призвести до грубих помилок у перекладі. Перекладач повинен детально вивчити ту галузь науки і техніки, в якій він працює. Тільки тоді він зможе сміливо користуватися відповідним термінологічним апаратом. У науково-пізнавальній діяльності такий процес спрямований на оброблення фахової інформації, намагання впорядкувати її відповідно до фахової та національної мовної картини світу, зберегти в пам'яті та забезпечити отримання з неї потрібного фрагменту інформації.

Отже, для того, щоб досконало володіти основами обраного фаху, сучасним студентам необхідно вільно орієнтуватися у галузевому термінологічному апараті, знати історію виникнення основних термінів обраної спеціальності.

Список використаної літератури:

1. Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии // Труды Московского ин-та истории, философии и литературы. – Т.V. Сборник статей по языковедению. М., 1939. С. 3–54.

2. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько. К.: Вид. дім „KM Academia”, 2000. 218 с.
3. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии: Вопросы теории и методики / Д.С. Лотте. М.: Изд-во АН СССР, 1961. 158 с.
4. Реформатский А. А. Что такое термин и терминология / А.А. Реформатский // Вопросы терминологии. М., 1961. С. 49–51.
5. Туровська Л. В. Сучасні вимоги до інформативності терміна // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань. К., 2012. Вип. 6. С. 89–95.
6. Чорна О.В. Вияв синкретизму та аналітизму в українській податковій терміносистемі // Тенденції та перспективи формування професійної лексики : Доповіді VIII Міжнародного науково-практичного семінару, присвяченого питанням функціонування професійного мовлення, лінгвокультурологічному та соціокультурному аспектам філології. Вип. VIII. Ірпінь: УДФС України, 2019. С. 128–135.
7. Savory T. H. The language of science. London, 1967. 173 p.

Туровська Людмила Володимирівна,
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник відділу граматики та наукової термінології
Інституту української мови
Національної академії наук України
(Київ, Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИКИ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Загальновизнаною серед дослідників є думка про те, що термінознавство як самостійна наукова дисципліна формувалося поступово внаслідок автономного розвитку окремих наукових напрямків із наступним їхнім синтезом.

Національне відродження й розвиток науки і техніки в ХІХ – ХХ ст. викликали потребу створення української термінології, брак якої був спричинений колоніальним становищем України, рядом заборон українського слова і зокрема тим, що інженерно-технічні навчальні заклади були російсько-, польсько- або німецькомовними. Спроби поставити ширше проблему української термінології почалися з середини ХІХ ст. М. Левченко писав в “Основі” (VII, 1861), що наукові терміни треба укласти в дусі народної мови, і подав словничок своїх перекладів кількох десятків інтернаціональних термінів [2].

У розбудові термінології велика роль належить особистостям, у когорті їх імен чільне місце посідають В. Левицький, І. Горбачевський, К. Левицький, Є. Озаркевич, І. Пулюй, Р. Цегельський, С. Рудницький та ін.

У формуванні термінологічної лексики української мови позитивну роль відіграла діяльність І. Верхратського, який орієнтувався на народно-розмовну мову та намагався створити українську природознавчу термінологічну систему на народно-розмовній основі. Якщо в народній мові не було відповідника латинському термінові, то він “утворював усюди назви нові” (“Початки до уложення номенклатури і термінології природописної, народної. Передмова”). У своїй праці «В справі народного язика» він зазначав: «у творах наукових повинен бути язик дуже старанний, чим глибше має термінологія корінь у живучій бесіді люда, тим вона сильніша і має корисніші условія життя і тривання. Язик недбалий і не доволі опредільний у науковій статті обнижує її наукову стійність... Взагалі слово... в науці має виростати з основи народної» [1, с. 496].

Представники наукового товариства ім. Т. Шевченка закликали збирати термінологію, вживану “в реміслах, домашнім промислі, господарці, торгівлі, нар. медицині”, бо “вчені... густо-часто суть приневолені позичати (терміни) з ін. слов. язиків або творити їх не раз ... дуже невдало і проти духа нашої мови”. У 1897 р. з’явилося перше україномовне серійне видання в галузі природничих і технічних наук – “Збірник Математично-природописно-лікарської секції”, далі окремо “Лікарський збірник” [3].

Серед учених-термінологів кінця ХІХ ст. виділяються постаті власне мовознавців, які намагалися вибудувати термінологію на народній основі, та фахівців певних галузей. Зокрема, В. Левицький уперше написав фахову статтю з математики українською мовою, був незмінним редактором першого українського наукового часопису з природничих наук, підготував і опублікував матеріали до української термінології з математики, фізики, хімії, перший згуртував навколо себе математиків-українців для наукової роботи [4], запропонував українські відповідники до німецьких математичних термінів, випрацював ряд фізичних термінів (“Додатки до термінології математичної”, 1895 р.; “Материяли до фізичної термінольоґії”, 1896–1902 р.); І. Пулюй уклав і видав “Моли́твослов” (1869 р.) етимологічним та фонетичним правописом, який у 1872 р. вперше перевидав повністю народною мовою, поклавши почин до наступних видань, розробив українські відповідники до німецьких технічних термінів (“Додатки до руської термінольоґії” 1900 р.).

Стан суспільства на початок ХХ ст. впливав на мову: наукова й технічна термінологія перебувала в стані формування. Та, що функціонувала, дуже рідко потрапляла на сторінки преси, оскільки була надто спеціальна. У період з 1913 – 1914 рр. українськомовну термінологію можна було віднайти в десяти виданнях, які спеціалізувалися в економіці, сільському господарстві й торгівлі, у двох з юриспруденції, трьох – з педагогіки; по одному з медицини,

мистецтва, історії та гуманітарних наук, двох спортивних та двох богословських [5, с. 30].

У 1907 р. в Києві було створено Українське наукове товариство (далі – УНТ) під головуванням М. Грушевського, мета якого полягала у розробленні термінологій різних галузей знання українською мовою. При УНТ працювала Природничо-лікарська секція, очолювана Мартирієм Галиним, палким прихильником української мови, якого вважають першим автором наукових праць з хірургії, опублікованих українською мовою. У «Збірнику медичної секції» (редактор – М. Галин), опубліковано 30 доповідей учених-лікарів – О. Корчака-Чепурківського, О. Черняхівського та ін.

У першій третині ХХ ст. основну увагу науковці концентрували на збиранні термінів з усних і літературних джерел, подальшому створенні на цьому ґрунті національної термінології: дослідженню хімічної термінології присвятив свої праці І. Горбачевський («Уваги о термінології хемічної», 1905 р.), чи не вперше в українському мовознавстві порушив питання впорядкування медичної термінології Я. Гординський («Кілька слів про термінологію», 1913 р.), розробленням української географічної термінології, відштовхуючись від теорії Девіса, займався С. Рудницький («Начерк географічної термінології», 1908, «Причинки до географічної термінології», 1913), теоретичне обґрунтування входження міжнародної хімічної термінології в українську мову розглядав Р. Цегельський («Про українську хемічну термінологію», 1928), спробу системного упорядкування хімічної термінології здійснив А. Семенцов («До питання про українську хемічну термінологію», 1930). Ще раз підкреслимо, що перші вітчизняні термінознавчі праці були написані не лише лінгвістами, але й професійними інженерами, що наклало особливий відбиток на розвиток вітчизняного термінознавства.

При УНТ була створена Термінологічна комісія, метою якої було об'єднання комісій, гуртків та окремих громадян. У 1919 р. при Українській академії наук (далі – УАН) починає працювати Правописно-Термінологічна комісія на чолі з Агатангелом Кримським – універсальним філологом, семітологом, україністом.

Єдності у поглядах на подальший розвиток української термінології не було. Одна група вчених уважала, що досить заповнити мовні прогалини, куди дотепер звичайно потрапляли російські слова як своєрідні готові формули. Інші пропонували замінити елементи, що сприймалися як не властиві українській мові, на питоми національні. Останніх можна назвати представниками етнографізму, перших – синтетизму (бо йшлося про синтез народної й книжної традиції, хутірських та урбаністичних елементів); або крайніми пуристами й поміркованими пуристами. Представниками етнографічної школи були Кримський, Є. Тимченко, О. Курило у своїх ранніх працях, М. Гладкий, С. Смеречинський, а поза УРСР В. Сімович у ранніх працях та І. Огієнко. До поміркованих пуристів належали

О. Синявський, М. Сулима, М. Наконечний, О. Курило в пізніших роботах та інші. Близько до них стояли В. Ганцов, А. Ніковський.

У першій третині ХХ ст. основна увага науковців концентрувалася на збиранні термінів з усних і літературних джерел, подальшому створенні на цьому ґрунті національної термінології. Об'єктом комплексного наукового дослідження терміни як явище об'єктивної дійсності й специфічний лексичний шар мови стають лише з середини ХХ ст. Остаточне становлення українського термінознавства як сформованої наукової дисципліни зі своїм предметом і методологією припадає, на думку вчених, на кінець 70-х – початок 80-х рр. ХХ ст. Сучасні дослідження в галузі термінознавства проводять відразу в кількох напрямках: переосмислюється історія формування та розвитку окремих галузевих, фахових, наукових термінологій, випрацьовуються наукові засади термінотворення, особливо активно розв'язуються питання відповідності термінів системі української мови, унормування й кодифікації вітчизняної термінології.

Список використаної літератури:

1. Верхратський І. У справі народного язика // Правда, 1873. Ч. 14. С. 495–499.
2. Левченко М. Заметки о русинской терминологии // Основа. ПСб., 1861. № 7.
3. Наукове товариство ім. Т.Шевченка. – Онлайн журнал товариства: Режим доступу: <http://ntsh.org/node/18>
4. Хобзей п. к. Основоположник математичної культури нашого народу // Аксиоми для нащадків: Українські імена в світовій науці. Львів, 1991. С. 102–118.
5. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900 – 1941): Стан і статус / Пер. з англ. О.Соловей. К.: Сучасність, 1987. 296 с.

Усачова Катерина Сергіївна,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри юридичного документознавства

Національної академії внутрішніх справ

(Київ, Україна)

ПИТОМА ТА ЗАПОЗИЧЕНА ЛЕКСИКА НА ПОЗНАЧЕННЯ ДОСВІДУ ПАМ'ЯТІ ПРО ВІЙНУ

Війна: воєнні дії, перемоги та поразки, загиблі та живі герої, жертви серед військових та серед цивільного населення, – супроводжують існування будь-якого суспільства як частина історії, а нерідко і як частина сучасності.

Попри очевидну негативність явища, яке означає масові руйнування та загибель людей, саме у процесі воєн залежні нації отримують можливість

здобути державність, відбуваються важливі соціальні та політичні зміни, виникають знакові постаті: лідери нації та мученики боротьби. Інакше кажучи, війна та її наслідки можуть бути не тільки частиною історії народу, але й частиною національної ідентичності, або навіть національного міфу.

Осмислення подій будь-якої війни, таким чином, ускладнюється не тільки відмінністю результатів для кожної із задіяних сторін, але ще й місцем такої війни у загальному розвитку певної нації, політикою держави (своїєї чи чужої) щодо формування пам'яті про війну, національно-культурними особливостями.

Українській нації вдалося здобути незалежність не в процесі війни, хоча й маючи тривалу історію визвольної боротьби. Десятиліття незалежності України позначилися спробами змінити парадигму сприйняття подій власної історії. Проте лише воєнні дії на Сході України привернули загальну увагу до пам'яті про колишні війни, адже усвідомлення нинішніх подій ґрунтується на тому, як ми говоримо про події минулого. Маркером може виступати лексика.

Метою розвідки є дослідити етимологію та особливості вживання лексики, яку українське суспільство використовує на позначення дій, присвячених пам'яті про знакові події, пов'язані з війною. Матеріалом для аналізу слугували публікації в електронних ЗМІ та на інформаційних сторінках як тексти, що дають змогу відслідкувати типові тенденції вживання відповідної лексики.

Поняття «колективна пам'ять» та «колективна травма» вже тривалий час належать до об'єктів дослідження гуманітарних наук. Проте на рівні масової свідомості головними чинниками загальної пам'яті про визначні події є меморіальні заходи, переважно у спеціальні дні, що супроводжуються ритуалізованими діями навколо пам'ятників чи пам'ятних місць. У сучасній Україні найбільшу увагу привертають дні пам'яті та заходи, пов'язані з Другою світовою війною, Українською революцією 1917–1921 рр. та Революцією Гідності (дві революції були причиною війни, а перша з них ще й її наслідком).

Друга світова війна посідає у цьому переліку окреме місце. У першу чергу це пов'язано з ключовим днем радянського календаря пам'яті другої половини XX століття – святом «День Перемоги». Попри те, що в межах урочистостей могли відбуватися заходи різного плану, ключовим словом було «свято». Саме слово «святкувати» домінує серед слів, які вживали та вживають на позначення дій навколо Дня перемоги. Друге за частотою вживання дієслово «відзначати» супроводжувалося додатком «свято», зберігаючи смислове навантаження. Слово «відзначати» окремо сприймалося більш нейтрально та часто вживалося у дискусіях навколо потреби Дня перемоги в уже незалежній Україні, або ж як загальне супровідне слово до будь-яких заходів навколо 9 Травня.

Найпомітніші зміни в аспекті слововживання сталися у 2015 та 2016 роках, коли, відповідно, були запроваджені День пам'яті та примирення (8

травня) та День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні (9 травня), останній замінив День перемоги. Офіційна зміна фокусу зі свята на пам'ять перетворює дискурс – на позначення меморіальних дій починає активно вживатися слово «вшановувати» як супровідне до слова «пам'ять», або більш стандартне «відзначати» як супровідне до загальної вказівки на знаковий день. Водночас слово «святкувати» залишається у популярному лексиконі як традиційне.

Зазначений ланцюг слів: «святкувати» – «відзначати» – «вшановувати», – утворює модель, що за специфікою вживання повторюється щодо кожного переліку меморіальних заходів навколо пам'ятного дня. Відмінності смислів простежуються у сполучуваності: свято/перемогу – святкують, день/дату – відзначають, пам'ять/героїв – вшановують. Проте нерозрізнення значень названих слів помітно розповсюджене у популярному слововжитку.

Так, щотравня у багатьох електронних виданнях (першоджерелом, можна припустити, є сайт Українського інституту національної пам'яті) повторюється фраза: *«Україна розпочала нову традицію святкування 8 та 9 травня в європейському дусі пам'яті та примирення»* [5]. Слово «святкувати» вживається тут у широкому й розмитому сенсі. У статті на сайті «РБК-Україна» від 08.05.2018 слова «відзначати» та «святкувати» вживають як взаємозамінні, результатом чого є фраза: *«8 травня у багатьох країнах світу святкується День пам'яті і примирення на честь жертв Другої світової війни»* [7].

Проблеми зі слововживанням переходять і на нові або відновлені пам'ятні дати. *«В Україні 29 січня щорічно святкується День пам'яті героїв Крут»*, – зазначається у статті «Перші "кіборги": В Україні сьогодні відзначають День пам'яті героїв Крут» від 29.01.2019 веб-порталу «112.ua» [6]. Варто відмітити розбіжності у виборі слів між заголовком та подальшим текстом. Сайт Львівської міської ради від 17.02.2017 повідомляє про *«Заходи до Дня героїв Небесної Сотні»*, зазначаючи: *«В рамках святкування, о 13.00 год. на 2 поверсі школи відбудеться молебень та урочисте освячення погруддя героя Небесної Сотні Юрія Вербицького»* [8].

У кожному з цих (та багатьох інших у медіа-просторі) випадків мова не йде про свідоме перекручення змісту, радше вживання, яке здається усталеним, а тому непомітним. Щоб зрозуміти специфіку проблеми у даному випадку, слід розглянути лексичне значення та етимологію названих слів.

Святкувати. За тлумачним словником основне значення слова: «Відзначати свято. || Влаштовувати свято на честь або в пам'ять кого-, чого-небудь. || Відзначати певним чином яку-небудь подію (перев. радісну, приємну). || Радіти, смакуючи свій успіх у чому-небудь» [1, с. 1301]. За етимологічним словником – походить від праслов'янського кореня зі значенням «сильний», який за часів християнства набув церковного значення: «святий» [2, с. 199–200].

Відзначати. За тлумачним словником основне значення слова: «1. Виділяти що-небудь якоюсь позначкою; відмічати. [...] 3. Вирізняти кого-,

що-небудь з-поміж інших похвалою, нагородою тощо; відмічати. 4. Здійснювати певні заходи з приводу свята, події тощо» [1, С. 170]. За етимологічним словником – походить від праслов'янського кореня зі значенням «знак» та зв'язком зі значенням «знати» [3, с. 269–270].

Ушановувати. За тлумачним словником основне значення слова: «Виявляти пошану, повагу до кого-, чого-небудь; поважати. || Виявляти пошану, повагу до кого-небудь, влаштовуючи урочисте зібрання на його честь» [1, с. 1523]. За етимологічним словником корінь «шана» запозичений через польське посередництво із середньовісньонімецької мови, де має значення «берегти» та пов'язане зі значенням «прекрасний» [4, с. 375].

Таким чином, маємо два питомі слова та одне запозичене. Питомі мають значно більші словотвірні гнізда та більшу варіативність значень, запозичене вужче та менш варіативне як у словотвірному, так і в значеннєвому аспекті.

Внутрішня форма слова «вшановувати», зважаючи на повну асимільованість запозичення, водночас легкопрочитувана та однозначна, це дозволяє вживати слово із більшою контекстуальною точністю.

Здатність до більшої точності вживання запозичення може пояснити початок розповсюдження використання у наукових публікаціях, але все частіше й у ЗМІ, ще одного відповідника у ланцюгу слів на позначення дій, присвячених пам'яті про знакові події – «комеморація». Слово походить від латинського *commemorare* – нагадувати, проте запозичене з англійської мови, де *commemorate* означає «пригадувати та вшановувати (когось чи щось)» як основне значення та «відзначати чи святкувати (подію чи особу) певними діями чи вчинками» як додаткове [9]. За контекстом вживання в англійській мові це слово пов'язане з пам'яттю про щось та відзначанням цієї пам'яті. Українським відповідником до слова «комеморація» є «вшанування пам'яті». Незафіксоване поки жодними словниками іншомовне слово «комеморація» використовують у специфічному значенні – відтворення досвіду минулого (заходи), що формує колективну пам'ять нації. Іншомовне слово, таким чином, дає змогу звернути увагу на новий для українського суспільства фокус на заходах, за допомогою яких нація пригадує знакові події минулого, часто – пов'язані з війною.

Питомі слова «святкувати» та «відзначати» мають досить великий обсяг переносних значень та варіантів. Проте слово «відзначати», завдяки нейтральному кореню, без проблем вживається на позначення будь-яких подій. Тоді як слово «святкувати», попри етимологію, що вказує тільки на урочистість, має конотативне значення, що зараз вплинуло і на лексичне, яке вказує на приємну та радісну подію.

Таким чином, постає питання, чи є досить хаотичне вживання слів «святкувати» – «відзначати» – «вшановувати» (разом із потребою іншомовного слова «комеморація») на позначення дій, присвячених пам'яті про знакові події, пов'язані з війною наслідком радикальної зміни в осмисленні заходів, присвячених пам'яті про війну (акцент на «вшануванні»

замість «перемоги»), чи все таки наслідком лексичних процесів, наприклад, після тривалого зближення значень, постає потреба їх розрізнити.

Можна припустити, що мають місце обидва названі процеси, які потребують окремого детального соціокультурного та лінгвістичного аналізу.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Етимологічний словник української мови: У 7 т. К.: Наукова думка, 2006. Т.5. 704 с.
3. Етимологічний словник української мови: У 7 т. К.: Наукова думка, 1985. Т.2. 570 с.
4. Етимологічний словник української мови: У 7 т. К.: Наукова думка, 2012. Т.6. 568 с.
5. Інформаційні матеріали з відзначення Дня пам'яті та примирення // Український інститут національної пам'яті: офіційний веб-сайт. – URL: <http://www.memory.gov.ua/methodicmaterial/informatsiini-materiali-z-vidznachennya-dnya-pam-yati-ta-primirennya> (дата звернення: 24.02.2019).
7. Перші «кіборги»: В Україні сьогодні відзначають День пам'яті героїв Крут // 112.ua: веб-сайт телеканалу «112 Україна». – URL: <https://ua.112.ua/golovni-novyni/pershi-kiborhy-v-ukraini-sohodni-vidznachaiut-den-pamiati-heroiv-krut-477456.html> (дата звернення: 24.02.2019).
8. Сьогодні в Україні відзначають День пам'яті і примирення // РБК-Україна: веб-портал. – URL: <https://www.rbc.ua/ukr/stylar/segodnya-ukraine-otmechayut-den-pamyati-primireniya-1525693421.html> (дата звернення: 24.02.2019).
9. Шпуляр У. Заходи до Дня героїв Небесної Сотні у школі № 27 імені героя Небесної Сотні Юрія Вербицького // Офіційний сайт Львівської міської ради. – URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/society/public-sector/237410-zakhody-do-dnia-heroiv-nebesnoi-sotni-u-shkoli-27-imeni-heroia-nebesnoi-sotni-yuriiia-verbytskoho> (дата звернення: 24.02.2019).
10. Commemorate // Oxford Dictionaries. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/commemorate> (дата звернення: 24.02.2019).

Фань Ифань,

студентка

Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации
Федерального государственного автономного образовательного учреждения
высшего образования «Южный федеральный университет»

Научный руководитель –

Пантелеев А.Ф., к. филол. н., доц., доцент кафедры русского языка

Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации
Федерального государственного автономного образовательного учреждения
высшего образования «Южный федеральный университет»

(Ростов-на-Дону, Россия)

ЛЕКСИЧЕСКИЙ ПОВТОР КАК СРЕДСТВО СВЯЗИ ЧАСТЕЙ СЛОЖНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В РАССКАЗАХ А.П. ЧЕХОВА

Повтор как явление речи рассматривается в различных разделах науки о языке, в литературоведении, привлекая внимание исследователей, в первую очередь, как средство усиления эмоциональной и смысловой стороны речи. Повтор лексем «представляет интерес как общезыковое явление, поскольку является не только экспрессивно-стилистическим средством, но и регулярно используется для организации синтаксических единиц» [2, с. 61]. Несмотря на повышенный интерес к нему, до сих пор нет единого понимания этого лингвистического явления, нет и общепринятой классификации повторов.

В текстах рассказов А.П. Чехова довольно часто в структуре сложных предложений (далее – СП) встречаются одни и те же повторяющиеся в разных предикативных частях лексемы. Лексический повтор принято считать стилистическим средством, приковывающим внимание к определённым аспектам содержания СП [3, с. 16].

Нам представляется, что такой повтор, при отсутствии формальных средств связи частей этой единицы, в первую очередь выполняет роль именно соотносительного семантического компонента, скрепляющего предикативные части и подчёркивающего семантическую цельность всей конструкции. Повторяться может одна и та же лексема, словоформа, разные словоформы одного слова, даже однокоренные словоформы разных частей речи.

Функция скрепы у лексических повторов с большей отчётливостью проявляется в тех случаях, когда выражаемые этими словами синтаксемы участвуют в смысловом, актуальном членении высказывания. Выступающая в предшествующей части в роли ремы лексема в следующей части в этом случае может стать темой, и наоборот, что свойственно идиостилю А.П. Чехова, ср.: «Всю ночь был такой ужас, я едва не умерла от ужаса» (Чехов. Случай из практики).

Повтором, или репризой, называется «фигура речи», которая состоит в повторении звуков, слов, морфем, синонимов или синтаксических конструкций в условиях достаточной плотности ряда» [1, с. 158]. Так же, как

и другие фигуры речи, усиливающие выразительность высказывания, повторы можно рассматривать в плане расхождения между традиционно обозначающим и ситуативно обозначающим как некоторое целенаправленное отклонение от нейтральной синтаксической нормы, для которой достаточно однократного употребления слова. Повторы передают значительную дополнительную информацию эмоциональности, экспрессивности и стилизации и, кроме того, часто служат важным средством связи между предложениями, причём иногда предметно-логическую информацию бывает трудно отделить от дополнительной, прагматической, ср.: *«Я тебя осчастливил, а сегодня ты можешь осчастливить меня»* (Чехов. Анна на шее).

В качестве повтора используются однокоренные словоформы. В данном примере предметно-логическая информация передаётся однокоренными словоформами, а именно глаголом «осчастливить» в разных его формах.

Для прозы А.П. Чехова повтор весьма характерен. Внутри текста различного рода повторы являются дополнительным лексическим средством связи, повтор предлогов и конструкций делает эту связь материально выраженной.

Функции повтора и та дополнительная информация, которую он несёт, могут быть весьма разнообразными. Повтор, к примеру, может выделить главную мысль или тему предложения.

Части речи, которые могут использоваться в лексическом повторе, различны. Анализируя рассказы А.П. Чехова, можно отметить, что это не только глаголы и существительные, но также и местоимения, указывающие на количество. Это довольно малочисленная группа, но, тем не менее, местоимения, входя в лексический повтор, создают определённый фон предложения, ср.: *«И только немая статистика: столько-то с ума сошло, столько-то вёдер выпито, столько-то детей погибло от недоедания»* (Чехов. Крыжовник). В лексический повтор может входить имя прилагательное. Например: *«У Аксиньи были серые наивные глаза, которые резко мигали, и на лице постоянно играла наивная улыбка»* (Чехов. В овраге). Данный повтор А.П. Чехов использует, чтобы яснее показать читателю образную характеристику женщины, сделать намёк на её характер, совсем не наивный, как мы знаем, прочитав рассказ. Лексический повтор создаёт цельное восприятие мысли автора.

Повторы с однокоренными словами в научной литературе именуются корневыми или морфологическими [4, с. 5]. Но между собственно лексическим повтором и корневым нет очень большого различия, поэтому корневой повтор также можно назвать средством лексическим, дополнительным в сложном предложении. Лексический повтор – повторение одной и той же лексемы в частях СП, а корневой – корня этой лексемы. Ярким примером корневого глагола являются пары «глагол» – «производный глагол», ср.: *«Он всё время глядел на неё не отрываясь, и глаза его были страшны, и она боялась взглянуть на него»* (Чехов. Попрыгунья).

Повтор «глагол» – «производный глагол» для языка рассказов Чехова более характерен, чем столь же частотный в языке художественной литературы повтор по линии «имя» – «производный глагол».

В текстах рассказов А.П. Чехова довольно часто в структуре СП встречаются одни и те же повторяющиеся в разных предикативных частях лексемы. Функция скрепы у лексических повторов с большей отчётливостью проявляется в тех случаях, когда выражаемые этими словами синтаксемы участвуют в смысловом, актуальном членении высказывания. Выступающая в предшествующей части в роли ремы лексема в следующей части в этом случае может стать темой, и наоборот, что свойственно идиостилю А.П. Чехова.

Экспрессия в текстах чеховских рассказов часто достигается путём повторения лексемы. Повтор позволяет писателю избежать употребления громоздких предложений и абзацев для передачи авторского замысла.

В качестве повторяющихся компонентов СП употребляются не только глаголы и существительные, но также и местоимения, указывающие на количество. Это довольно малочисленная группа, но, тем не менее, местоимения, входя в лексический повтор, создают определённый фон предложения. Повтор «глагол» – «производный глагол» для языка рассказов Чехова более характерен, чем столь же частотный в языке художественной литературы повтор по линии «имя» – «производный глагол».

Список использованных источников:

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования). М., 1990. 301 с.
2. Князева Н.В. Лексический повтор как средство организации синтаксических единиц// Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. М., 2016. № 5–3. С. 58–61.
3. Метлякова Е.В. Лексический повтор как семантико-стилистическая категория организации лирического текста в раннем творчестве Анны Ахматовой: дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук по специальности 10.02.01 «Русский язык». Ижевск, 2011. С. 230.
4. Надежкин А.М. Корневой повтор в художественной речи М.И. Цветаевой: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук по специальности 10.02.01 «Русский язык». – Нижний Новгород, 2015. С. 15.

Федун Інна Василівна,

студентка

Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник –

Сукаленко Т.М., к. філол. н., доц.,

доцент кафедри журналістики, української словесності та культури

Навчально-наукового інституту гуманітарних наук

Університету державної фіскальної служби України

(Ірпінь, Україна)

ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Термінологія як сукупність термінів є невід'ємною складовою словникового запасу будь-якої мови. Основне призначення термінів – назвати та максимально коректно визначити кожне конкретне явище чи предмет у галузі науки, адже трактування терміна має бути однозначним.

Термінологія є досить молодою наукою, котра офіційно почала своє існування лише наприкінці XIX – початку XX ст. Вважається, що вперше слово «термін» з'явилося в Німеччині [2, с. 9]. Не дивлячись на те, що існування та розвиток української мови нараховує багато сторіч, сучасний стан української термінології поки що не можна назвати досконалим.

Основною причиною зазначеного явища можна назвати те, що протягом свого розвитку та існування українська мова взагалі та українська термінологія зокрема підлягала багатьом випробуванням – заборони, обмеження, деякий час існування на межі фактичного зникнення. Звичайно, вплив інших мов спостерігається у лексичному запасі будь-якої мови світу. Але подекуди насильний вплив інших мов на українську призвів до того, що деякі майже фанатично налаштовані лінгвісти намагаються «викинути» з української мови все зайве, часто забуваючи про те, що мова є живим організмом зі своїми закономірностями функціонування та розвитку, тому неможливо примусити людей перестати вживати слова та поняття, якими вони звикли оперувати упродовж багатьох років та десятиріч [2, с. 5]. Те саме стосується вживання термінологічної лексики. Будь-яка наука потребує термінологічної лексики, і, як правило, її термінологічний інвентар розвивається водночас із конкретною наукою.

Оскільки термін є складовою частиною термінології, неможливо досліджувати будь-які аспекти поняття терміна без хоча б короткого ознайомлення з поняттям термінологія. Є три основні напрямки сприйняття цього поняття:

- 1) складова частина лексики літературної мови;
- 2) автономний розділ лексики національної мови, що має мало спільних рис з літературною мовою;
- 3) не мова, а система штучно створених знаків [2, с. 9].

У становленні та розвитку української термінології умовно можна виділити декілька етапів. До першого етапу, котрий можна назвати донауковим, належить накопичення спеціальних слів, зафіксованих у різноманітних грамотах, юридичних документах, монастирських книгах тощо. Вважається, що цей період тривав до першої половини XIX ст. Другий етап тривав з II половини XIX до початку XX ст. Цей період пов'язаний з іменами І. Франка, М. Драгоманова, М. Грушевського, В. Левицького, І. Пулюя, П. Куліша та інших ентузіастів на ґрунті українського мовознавства та характеризується створенням нової термінології, збиранням та систематизацією вже існуючої народної переважно в Західній Україні, зокрема в Галичині. Третій етап розвитку української наукової термінології пов'язаний із заснуванням у 1918 році гетьманом Павлом Скоропадським Української академії наук, з поширенням української мови як національного засобу спілкування, з розширенням її суспільних функцій, з відновленням української державності. Цей етап продовжувався до початку 30-х років XX ст. У цей період продовжується термінологічна робота цілої низки діячів науки, лінгвістів, письменників як Західної, так і Східної України, розпочата у попередні десятиріччя. Четвертим етапом у розвитку української термінологічної роботи вважається період з 50-х до 80-х років XX ст. Відновленню термінологічних досліджень та створенню української термінологічної лексики сприяє заснування Президією Академії наук Словникової комісії. Основними завданнями, створеної у 1957 році комісії, стає укладання та друк словників, котрі б містили термінологічну лексику, яка з'явилася у 20-30-ті рр., а також систематизація та унормування української наукової термінології. Результатом проведеної роботи було укладення та опублікування впродовж 1959-1979 рр. низки термінологічних словників з різних галузей науки: 22 тлумачних та тлумачно-перекладних, 33 перекладних словника, 14 довідників, 4 енциклопедії – цілком 75 видань. Останній, п'ятий етап починається у 90-х рр. XX ст. та триває до сучасної доби. Початок цього етапу пов'язаний із здобуттям Україною у 1991 р. статусу незалежної держави. Українська мова проголошена офіційною державною мовою [2, с. 68].

Робота в галузі наукової термінології цього періоду якісно відрізняється від роботи, проведеної в першій половині XX ст., коли основна увага дослідників зосереджувалася на збиранні термінів шляхом запису з уст народу та літературних джерел, на основі яких співробітники Інституту української наукової мови намагалися створити національну термінологію, якої не вистачало в Україні. В процесі формування української термінології мають враховуватися такі основні чинники:

- 1) адекватність, або понятійна точність і відповідність;
- 2) дериватність, або здатність творити похідні;
- 3) економічність, тобто стислість написання та легкість звучання;
- 4) евфонічність, або милозвучність [1, с. 1].

Серед сучасних проблем української термінології, наприклад, у сфері податків треба виділити такі:

- 1) недостатня сформованість податкової термінології;
- 2) невідповідність терміну поняттю (процеси називання номінації відстають від розширення змісту поняття);
- 3) проблеми перекладу та надмірного використання запозиченої термінології;
- 4) наявність значної кількості синонімів.

Л. Туровська пише: «Проблеми термінології, як проблеми перш за все практичні, цікавлять не лише лінгвістів. Питання унормування термінології порушують представники різних галузей науки, техніки, виробництва, сільського господарства». У своїй розвідці дослідниця приходить до висновку: «для носіїв термінології терміни загалом не є лише умовними знаками, а термінологія – кодом, а несуть на собі відбиток свого походження й виражають пов'язані з етимологією властивості так само, як і для нас, нефахівців з певної термінології» [Цит. за: 3, с. 367].

Отже, українська мова має розвинену термінологічну систему, яка представлена у словниках та інших документах. Роль термінології дуже важлива в опануванні будь якої професії. Вивчення професійної лексики є важливим сегментом загального процесу підготовки фахівця належного рівня та профілю, компетентного, який вільно володіє не тільки своєю професією, але й мовою свого фаху.

Список використаної літератури:

1. Непийвода Василь. Проблеми вдосконалення української термінології в галузі довкільного права. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2106/Nepyvoda_Problem%20vdoskonalennia.pdf
2. Oreshko Olga. Українська медична термінологія(розвиток і сучасний стан) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://is.muni.cz/th/eip4w/diplom00.pdf?so=nx>.
3. Сукаленко Т. М., Солодка І. В. Проблеми вивчення термінології податківця. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/47-2/43.pdf

Халіновська Людмила Анатоліївна

кандидат філологічних наук,

науковий співробітник відділу граматики та наукової термінології

Інституту української мови

Національної академії наук України

(Київ, Україна)

ЗАУВАГИ ДО ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНОСТІ ТЕРМІНА

Швидке зростання обсягу спеціальної інформації в різних галузях науки й техніки неминуче пов'язане з кількісним зростанням і якісним удосконаленням сучасних терміносистем. На думку С. В. Гриньова-Гриневича “у наукових мовах понад 90% слів становить спеціальна лексика, на його думку ріст числа термінів випереджує зростання загальнонавчаних слів” [2, с. 5]. Вивченню питань термінології на сьогодні присвячено численний науковий доробок, у якому висвітлено найрізноманітніші проблеми українського термінознавства. Теоретичні аспекти термінознавства, основні його базові поняття (термін, номен, професіоналізм, термінологія, терміносистема, номенклатура тощо) мають достатньо виважену базу науково-лінгвістичних досліджень і позбавлені принципових розбіжностей у трактуванні. До відомих українських мовознавців, які досліджували термін і термінологію, належать В.В. Акуленко, І.К. Білодід, І.С. Квітко, Е.Ф. Скороходько та інші. Доцільно було б нагадати про такі основні вимоги до терміна: системність; наявність точної дефініції; тенденція до однозначності в межах свого термінологічного поля (моносемічність); оптимальна довжина терміна (короткість, стислість); стилістична нейтральність (відсутність емоційного забарвлення); точність семантики; висока інформативність, відносна незалежність від контексту. Прихильники існування терміна (в ізольованому середовищі) як ідеального знаку, вказують на те, що він є однозначний, точний, системний, незалежний від контексту, емоційно нейтральний (Д.С. Лотте, О.О. Реформатський, Т.Р. Кияк та ін.). Проте, не всі терміни відповідають цим вимогам, тому частина дослідників розглядає їх із функціонального погляду, тобто з позицій функціонування терміна в тексті (В.П. Даниленко, С.В. Гриньов, Л.А. Капанадзе, В.М. Лейчик, С.Д. Шелов, Т.І. Панько).

Терміни повинні оцінюватися з позиції строгої належності до системи, логічної і мовленнєвої обґрунтованості та залежно від їхнього місця в системі даної наукової чи виробничої діяльності. Отже, системність прийнято вважати не тільки базовою ознакою термінології, а й однією з найважливіших умов існування терміносистем. Це – основна вимога до терміна. Однак, названі вимоги до терміна як мовного знаку реалізуються лише в межах терміносистем, за ними терміноодинаця втрачає свої дефінітивні та системні характеристики – детермінологізується, тобто переходить в загальнонавчану лексику [6, с. 682].

Ми вважаємо, що наведені тут основні семасіологічні характеристики терміна – моносемія, відсутність синонімів, омонімів, експресивна та стилістична нейтральність – є лише провідними тенденціями та не реалізуються у мові повністю. Зокрема, Е.Ф. Скороходько наголошує на тому, що існують “об’єкти, явища, процеси, неточні за своєю природою, які трактуються як нечіткі, або такі, що мають розмиті границі. Відповідно, терміни, які позначають такі об’єкти, мають розмиті, нечіткі значення”. Це можна проілюструвати на прикладі поняття швидкості в аеродинаміці (білязвукова, надзвукова (гіперзвукова)), межі яких залежать від числа М (Маха), коли перехід від однієї швидкості в іншу не може становити чітких часових рамок і не є сталою величиною, яку можна було б точно виміряти [7, с. 69 – 78].

Однією з основних вимог до терміна більшість учених називає його нейтральне забарвлення, асоціативну нейтральність та відсутність конотацій. Л.В. Туровська зазначає, що терміни іншомовного походження, запозичені чи утворені на основі грецьких та латинських коренів виключають або зводять до мінімуму можливість асоціації термінів зі словами нейтрального словникового складу [9, с. 83]. Дослідники наголошують на тому що, загальна кількість іншомовних слів в українській мові становить приблизно 10 %, але у науково-технічній термінології, їхня кількість наближається до 60 % [4, с. 1]. Саме тому, використовуючи чужоземні елементи для створення нових термінів можна досягти бажаної нейтральності, що сприятиме подальшому впорядкуванню науково-технічної термінології.

На сьогодні наявність експресивно забарвленої лексики в термінології (утвореної переважно внаслідок вторинної номінації) є цілком закономірним явищем, адже в процесі переосмислення виникає можливість створення таких гібридних семантичних форм, де за посередництва тропів вони вже стали об’єктом раціональної оцінки поняття, поєднуються з оцінкою, в якій домінує емоційне сприйняття певної ознаки [8, с. 13].

Питання образності терміна в українському мовознавстві дискусійне. Як зазначає Е.І. Огар, образність притаманна професійним лексемам, та термінам [5]. Її зумовлюють метафоричність або метонімічність як два основні способи вторинної номінації. Існує також погляд, згідно з яким термінові властива образність лише в момент його творення на початкових стадіях формування термінології. “Тенденція до образного сприймання навколишньої дійсності, бажання людини зробити зрозумілим нові досягнення в галузі техніки стосуються досить віддаленого часу, багато технічних термінів мають винятково наукове походження. Більша частина образної термінології, як правило, відрізняється стійкістю словоформ ... не дає нових словоутворень і розвивається за рахунок збільшення обсягу змісту” [1, с. 56 – 65]. Одержавши нове значення, слово – тепер уже термін – починає розвиватися самостійно: старе його значення поступово втрачається, слово позбувається конкретної образності, на основі якої формувався термін. Інакше – зі стабілізацією терміна його метафорична або метонімічна

яскравість нівелюється, образність зникає і вже не сприймається сама по собі через досить тривале вживання слова у контексті спеціальної підмови. Саме поступовістю зникнення “динамізму” в терміні, зникнення всіх емоційних конотацій, заміни їх семантичною стабільністю терміна пояснюється полеміка щодо існування образних термінів. Однак, не завжди у термінології можна зберегти експресивну нейтральність терміна, оскільки йому, як мовній одиниці, часто притаманна метафора й метонімія. Наприклад, в авіаційній термінології існують терміни *хвіст*, *крило* (метафора); *екіпаж* (певна кількість осіб) і *екіпаж* (літальний апарат і команда) (метонімія); поширене творення термінів за допомогою зменшувально-пестливих суфіксів (*черевце* (*лопаті*), *головка гвинта*, *кабанчик керма*) тощо. Визначальною рисою метафори у мові науки, на думку Е. А. Лапині є те, що вона виступає як первинне найменування позначуваного об’єкта з тієї причини, що іншої назви у нього немає. Отже, в науковій метафорі виключена можливість рівноправного існування двох найменувань: прямого і переносного [3, с. 134].

Таким чином, як зазначає Л.В. Туровська, “моносемантичність, беземоційність терміна – це лише його бажані риси. У спеціальному використанні вони підтримуються прагненням до регулярності, стандартизації найменувань, а в загальномовному потоці руйнуються бажанням емоційності, виразності, відкритої мотивованості слова” [9, с. 85].

Система термінів, створювана людиною, завжди пов’язана із природною мовою, вибудовується й функціонує за законами цієї мови. Чим частіше термін перетинає кордони спеціальної обмеженості окремої галузі, тим ширші його загальномовні системні зв’язки, завдяки термінові відбувається наукова фахова комунікація. Тому моносемантичність, беземоційність та інші вимоги до терміна – це лише його бажані риси та прагнення до ідеалу.

Список використаної літератури:

1. Александрова Г. А. Образність як джерело утворення технічної термінології (на матеріалі французької мови). *Мовознавство*. 1973. № 5. С. 56 – 65.
2. Гринев-Гриневич С. В. Терминоведение. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. М.: Изд. Центр «Академия», 2008. 304 с.
3. Лапиня Е. А. Метафора в терминологии микроэлектроники (на материале английского языка). *Метафора в языке и тексте*. М.: Наука, 1988. С. 134–145.
4. Лисенко О. А. Освоєння німецькомовних запозичень в українській науково-технічній термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Х., 1999. – 21 с.
5. Огар Е. І. Українська друкарська термінологія: формування та функціонування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01. К., 1996. – 22 с.

6. Симоненко Л. О. Термінологія. Українська мова: Енциклопедія. К.: Вид-во “Укр. енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. С. 683 – 684.
7. Скороходько Е.Ф. Точність терміна – реальність чи міф? *Українська мова*, 2008, №1, с. 69 – 78.
8. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. М.: Наука, 1986. – 141 с.
9. Туровська Л. Ще раз про емоційність терміна. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2010. № 676. С. 82 – 85.

Хан Жуйсинь,
студентка

Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации
Федерального государственного автономного образовательного учреждения
высшего образования «Южный федеральный университет»

Научный руководитель –

Пантелеев А.Ф., к. филол. н., доц., доцент кафедры русского языка
Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации
Федерального государственного автономного образовательного учреждения
высшего образования «Южный федеральный университет»
(Ростов-на-Дону, Россия)

КОМПАРАТИВ В ЯЗЫКЕ ПОЭЗИИ И.А. БУНИНА

Будучи одним из свойств языковой единицы, экспрессивность тесным образом связана с такой категорией, как эмоциональная оценка, а также в целом с выражением эмоций у человека. Значительное число функционирующих в языковой системе экспрессивных средств, например, фигуры речи и тропы, приемы построения стиха восходят к особенностям оформления высказывания в эмоционально окрашенной (эффективной) речи. Этим можно объяснить сходство арсенала экспрессивных средств и принципов их функционирования в языках разных систем. Во многих работах по лингвистике категории экспрессивности и эмоциональности отождествляются [2, с. 591].

«Экспрессия – это усиление выразительности, изобразительности, увеличение воздействующей силы сказанного» [1, с. 107]. Для выражения экспрессивности язык прибегает к разноуровневым средствам, представляющим такие уровнеобразующие разделы языка, как фонетика, морфология, лексикология и синтаксис [3, с. 4; 5, с. 16]. Грамматическое при этом взаимодействует с лексическим. Нами делается попытка анализа специфики функционирования конструкций «компаратив + Род. падеж имени» в качестве средств создания экспрессивности в языке произведений И.А. Бунина.

Конструкция «компаратив + Род. падеж имени» выступает в качестве скрытого сравнения. Подобное сравнение более экономно в плане использования средств языка, оно отражает стремление говорящего к сжатию высказывания, компрессии при сохранении экспрессивной и информативной сторон текста, ср.: *«Ты легче лани на бегу...»* (Бунин. Малайская песня).

В качестве объекта сопоставления выступает имя, значение которого тесно связано в сознании говорящих с неким идеальным воплощением легкости, быстроты, изящества и грации. Этим подчеркивается высокая степень интенсивности проявления признака в предмете сравнения. Данная конструкция синонимична следующей: *«Твоя походка легче, чем бег стремительной лани»*. Подобные структуры подчеркивают отношение говорящего к высказыванию, положительную (или отрицательную) оценку им предмета или явления реального мира.

В анализируемых конструкциях в качестве зависимого от компаратива элемента выступают конкретные имена существительные, ср.: *«Но Помпея// Казалась мне скучней пустых могил, // Мертвей и чище нового музея»* (Бунин. Помпея).

Словоформы «могил», «музея» являются важным средством создания экспрессивности и выражения интенсивности проявления признака в предмете «Помпея». Могила, кладбище в сознании большинства носителей языка являются своего рода камертоном, идеальным воплощением скуки, тоски. Это значение усиливается употреблением лексемы «пустая». На фоне словосочетания «пустая могила» как предельно высокая выступает степень интенсивности проявления признака в предмете сравнения «Помпея». Такую же функцию выполняет и лексема «музей» в данном тексте. Нужно обратить внимание на использование автором прилагательного «новый» при этом существительном. Действительно, что может быть чище нового музея и одновременно «мертвее» его? Носителю языка представляется, что это признак уже практически в абсолютной степени своего проявления. Однако предмет сравнения «Помпея» обладает этим признаком в более высокой степени проявления, что видно из текста стихотворения. Таким образом, компаратив выступает в значении суперлатива, обозначая признак, абсолютный в своем проявлении.

В отличие от лирики А.А. Ахматовой, М.И. Цветаевой, Н.С. Гумилева [4, с. 74–75], в поэтическом наследии И.А. Бунина не наблюдается доминирования прилагательных, обозначающих цвет. Эта группа прилагательных отсутствует в подобных конструкциях. В функции средств выражения интенсивности и экспрессивности текста используются прилагательные, обозначающие другие внешние и внутренние признаки предмета.

Конструкции «компаратив + родительный падеж имени» тесным образом связаны семантически с окружающим контекстом, что в ряде случаев позволяет адресату текста эксплицировать сравнение и воспринять авторскую идею, ощутить высокую степень проявления признака в предмете

сравнения. Подобные конструкции необходимо рассматривать как элемент связного текста, в котором все средства контекста способствуют экспликации семантики интенсивности проявления признака. Таким образом, средства контекста и фоновые знания говорящих позволяют адресату сообщения ощутить эту высочайшую степень интенсивности проявления признака.

Нужно подчеркнуть, что интенсив и, соответственно, экспрессия создаются при помощи комбинации различных интенсификаторов. Стоит также отметить, что сочетание компаратива с зависимым родительным падежом имени отличается высокой степенью выразительности. Подобные сочетания имеют более высокую степень экспрессивности, в сравнении с одиночным компаративом. Этим объясняется невысокая частотность структур «компаратив + Р.п. имени» в лирике И.А. Бунина. Автор очень уместно, в особых условиях, использует это яркое средство создания экспрессивности и выражения интенсивности.

Такие конструкции в языке произведений И.А. Бунина употребляются бинарно, как однородные члены предложения, что также можно считать средством выражения экспрессивности, ср.: *«Ты мне собственной жизни// Милей и родней»* (Бунин. Только камни, пески да нагие холмы).

Можно утверждать, что ряд однородных членов – компаративов в подобных примерах выполняет текстообразующую функцию, выступает в качестве композиционно организующего средства, выражающего предельно высокую степень интенсивности проявления признака.

Изучение разноуровневых средств выражения экспрессивности в поэзии И.А. Бунина видится нам перспективным и весьма актуальным. Эта проблема требует дальнейшего исследования иных способов и средств выражения интенсивности, экспрессивности и оценки в языке произведений поэта.

Список использованных источников:

1. Галкина-Федорук Е.М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке / Сборник статей по языкознанию. М., 1958. С. 103–124.
2. Гридин В.Н. Экспрессивность // Языкознание / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М. : Советская энциклопедия, 1998. С. 591.
3. Лукьянова Н.А. Экспрессивность как семантическая категория/ Языковые категории в лексикологии и синтаксисе. – Новосибирск: Изд-во Новосиб. ун-та, 1991. С. 3–23.
4. Пантелеев А.Ф. Имя прилагательное в языке русской поэзии XX века. – М.: ИНФРА-М, 2017. – 112 с.
5. Фортуна О.Н. Разноуровневые средства выражения интенсивности и негации и их специфические функции в языке прозы А.П. Чехова (1890 – 1900 гг.). Дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка». Ростов-на-Дону, 2001. 141 с.

Шевчук Зореслава Сергіївна,
кандидат філологічних наук,
керівник відділу моніторингу якості підготовки
фахівців та підвищення їх кваліфікації
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІЙНІ ПАРАМЕТРИ АЛЮЗІЇ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ МОВНОГО ПОРТРЕТА ЖІНКИ

Алюзивні номінації – важливі текстотвірні елементи, що відбивають авторську позицію осмислення та реалізації змісту портретного опису. Алюзію розглядають у двох площинах: як лаконічне використання факту або висловлення (Н. Ю. Новохачова [5], Н. М. Чуприна [15]) і як цілеспрямований натяк на факт або висловлення (І. В. Попова [7], О. О. Селіванова [11]). За словами Н. В. Кондратенко, алюзія не має прямого запозичення, а текст лише викликає відповідні асоціації з предтекстом. Асоціації, які виникають у процесі ідентифікації, ускладнюють загальну семантику тексту та накладаються на авторські асоціації [3, с. 190].

Мета нашого дослідження – виокремлення та опис основних груп алюзій як текстотвірних засобів портретування жінки в мові сучасної української жіночої прози.

Здійснюючи порівняння суб'єктів або об'єктів між собою в тексті, автори часто вдаються до їхнього оцінювання, таким чином висловлюючи власне авторське ставлення через уживання алюзій. З погляду різноплановості аналізу наповнення художнього твору алюзивні номінації часто реалізуються в тексті за допомогою алгоритму: зіставлення рис денотата (тобто жінки) алюзії з рисами чи поведінкою іншого персонажа (реального чи вигаданого). Тому в аналізованих текстових фрагментах переважають алюзії, які об'єднують у такі групи:

а) індивідуалізована інтернаціональна алюзія, виражена кореляцією з такими ознаками:

– зовнішністю відомих жінок (наприклад, американська акторка та модель *Одрі Хепберн*), божеств (наприклад, індійська богиня *Калі*), казкових персонажів (наприклад, *Снігова Королева*, *фея*). Зокрема на зовнішність відомої акторки Одрі Хепберн указують описи волосся, шкіри, фігури, постави, зросту: *«Застигла біля постелі – чорні кучері не дрібні, великі локони, шкіра надто бліда – порцеляна, очі чорні вологі – нереальні, як всесвіт... Одрі... Хепберн... Одрі... Така ж тендітна і граціозна, тільки на зріст – метр у капцях»* [1, с. 22].

В описі жінки відтворено асоціацію з певними особливостями зовнішності індійської богині. За допомогою такого прийому створено сатиричний портрет жінки: *«Ганна Іванівна метушиться, мобільний до вуха приріс, вісім рук виростало, як у індійської богині Калі, усе встигне!»* [9, с. 71].

В описі героїні Гаги простежуємо окремі подібності із зовнішністю Снігової Королеви, а саме: опис очей (за розміром і характеристикою з тактильним / густативним компонентом – семою), обличчя (за особливою текстурою поверхні) тощо: *«Оля навіть не докладала зусиль, аби це уявити, бо Гага таки була чимось схожа на Снігову Королеву. Величезні холодні очі, незворушний вираз вічно молодого обличчя, і жодної посмішки»* [4, с. 209].

Зовнішній вигляд фантасмагорично змальовано через кореляцію із загальним образом казкової феї: *«Її розмазані вуста проголошували істину, вона здавалася мені доброю фесю, що зійшла зі своєї облупленої кулі»* [1, с. 55];

– типовими рисами жінки – уособлення певного соціального статусу, професії у відповідну епоху. Зокрема бліда шкіра (з рум'янцем) та її відтінки були канонами жінок епохи Середньовіччя, раннього Відродження та у XIX ст.: *«Молода жінка зашарілася, і на блідій шкірі заграв несподіваний рум'янець, а дівчата захоплено й синхронно роззявили роти»* [6, с. 131].

Опис ніг та шкіри жінки співвіднесено з описом аналогічних соматем богині давньоримського пантеону – Венери (тобто такі ж довгі ноги, фаянсова шкіра): *«<...> пекельна красуня з очима на півобличчя. Ноги такі, що <...> словом, аварії на дорогах: всі витріщаються! Шкіра – фаянсова. У Венери останні кінцівки відпадуть від заздрощів»* [8, с. 42].

Детальний зовнішній портрет жінки репрезентують описи соматем та їхніх характеристик, що фіксують співвіднесеність із натурницями відомого італійського художника Амедео Модільяні (постава струнка, витончена, видовжена, як на полотнах Модільяні): *«<...> Прискіпливим чоловічим поглядом (від якого, відверто кажучи, в ту мить мені самому стало незручно) я розглядав її струнку, витончену, я б сказав – видовжену, як на полотнах Модільяні, постать <...>»* [10, с. 210–211].

Мадам тихенько засміялась, одверто милуючись своїм струнким, як у балерини, тілом, гладенькою шкірою кольору слонової кості, що засвідчував породу, тонкими і довгими пальцями, пишним рудавим волоссям [13, с. 78] – репрезентований опис (струнка, гладенька шкіра кольору слонової кості, тонкі і довгі пальці, пишне рудаве волосся) може вказувати на соціальний статус (аристократка) жінки або її професію (балерина);

– особливостями стереотипних рис всесвітньо відомої жінки. Наприклад, в образі Матері Терези схарактеризовано риси терплячості, удячності, любові, людяності, співчутливості: *«Я все це розумію, всіх жалію, ну тіпа Мать Тереза всім, твою мать, як регоче кума моя серомудра, хоч часом питаю себе: а хто мене пожаліє?»* [12, с. 207].

«Хто така Оксана Забужко чи Ніла Зборовська я тоді знати не знала. Слава Богу. Бо ж моментально з ракової жєниціни зробилася би фєміністкою і ходила би у спідниці поверх синіх рейтузів, запхнувши у вуха дешеві дерев'яні кульчики з пацьорками з сувенірного базару, забула

би про дезодорант і колготки як про дискримінативні накидання з боку шовіністів-чоловіків, а Вася би летів з вікна столової з попередньо вибитими зубами <...>» [2, с. 66] – авторка акцентує увагу на внутрішніх рисах та особливостях зовнішнього вигляду відомих письменниць Оксани Забужко та Ніли Зборовської, які героїня співвідносить із загальними рисами жінки-феміністки;

*б) національна алюзія, репрезентована кореляцією з особливостями стереотипних рис жінки-українки (архетипні ознаки української жінки-матері виражені лексемами *терпляча, працьовита, благочестива*): «– Заміжніх жінок видно за версту: вона тобі ні копійки не потратить на помаду чи модні ганчірки, – каже Лариса Степанівна, маючи на увазі себе – **взірець справжньої української матері-берегині, безгрішної, як мати Тереза, витривалої, мов колгоспна коняка, терплячої, як соціальний працівник**» [13, с. 37].*

Алюзія в аналізованих текстових фрагментах диференціюється через уживання мовних одиниць із залученням денотатів із літературних, історичних, суспільних, мистецьких та побутових творів. Представлені алюзивні номінації доповнюють зовнішній опис, увиразнюють описи внутрішніх характеристик та особистісних рис жінки.

Список використаної літератури:

1. Дашвар Л. Биті є. Макс. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. Кн. 2. 288 с.
2. Карпа І. Довго і зло. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2008. 319 с.
3. Кондратенко Н. В. Синтаксис українського модерністського та постмодерністського художнього дискурсу : монографія / за ред. К. Г. Городенської. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 328 с.
4. Львів. Смаколики. Різдво : збірка / укл. і передм. Н. Нікалео. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 256 с.
5. Новохачёва Н. Ю. Стилистический приём литературной аллюзии в газетно-публицистическом дискурсе конца XX – начала XXI веков : дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» Ставрополь, 2005. 284 с.
6. Печорна О. Фортеця для серця : роман / передм. Н. Шевченко. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. 368 с.
7. Попова И. В. Лексико-семантические и стилистические особенности языка индустрии моды : на материале журналов о моде : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка». Москва, 2007. 24 с.
8. Роздобудько І. Гра в пацьорки : оповідання. Київ : Нора-Друк, 2009. 240 с.
9. Роздобудько І. Гудзик : роман. Вид. 4-е. Київ : Нора-Друк, 2016. 224 с.

10. Роздобудько І. Дванадцять, або Виховання жінки в умовах, не придатних до життя : роман. Київ : Нора-Друк, 2012. 272 с.
11. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. Киев : Фитосоциоцентр, 2002. 336 с.
12. Тарасюк Г. Т. Жіночі романи : проза. Бровари : ПП «МН ТРК «Відродження», 2006. 288 с.
13. Тарасюк Г. Т. Новели : проза. Бровари : ПП «МН ТРК «Відродження», 2006. 416 с.
14. Тарасюк Г. Т. Новели : проза. Бровари : ПП «МН ТРК «Відродження», 2006. 416 с.
15. Чуприна Н. Н. Аллюзия как элемент межтекстового взаимодействия в тексте пародии // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 2006. № 741. С. 176–177.

Шпетна Світлана Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри світової літератури та російського мовознавства
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
Барбукова Ірина Сергіївна,
кандидат філологічних наук, викладач
Навчального центру, що надає комплексні освітні послуги
(Прага, Чехія)

ЧОЛОВІЧА ТА ЖІНОЧА ПИСЬМОВА МОВА В ІНТЕРНЕТ-ЩОДЕННИКАХ

Мережеві журнали, як зазначає Л. Компанцева, мають свою диференціацію, яка визначається через форми Інтернет-поведінки чоловіків і жінок в Мережі, проблему наявності/відсутності гендерної дискримінації в Інтернеті, вербального насилля, вплив соціальних структур на структури Інтернет-дискурсу тощо. Дослідниця констатує той факт, що Інтернет-користувачі різних вікових, гендерних і соціальних груп мають різні психологічні причини, які привели їх в Мережу, що уможливорює схильність багатьох особистісних груп вхід до стану соціального та екзистенціонального вакууму [1, с. 6].

А тому для блогера та читача його блога важливо навчитися ідентифікувати людей за їх значущістю в конкретній ситуації, здатністю впливати на неї, приймати рішення. Гендерний аспект Інтернет-комунікації передбачає також частотність звернення до Мережі чоловіків і жінок, з'ясування їх пейоративних (слова і словосполучення, які виражають негативну оцінку будь-чого або будь-кого, несхвалення, іронію або презирство) оцінок, визначення особливостей їх асоціативного тезаурусу, а також способи реалізації особистості в кіберпросторі (вибір ніка, створення віртуальної особистості тощо) [1, с. 7].

Так О. Горошко, О. Земською, М. Китайгородською, Н. Розановою був виділений певний набір лексичних особливостей, властивих «чоловічій» і «жіночій» мові. Автори вказують на відсутність різких «непрохідних» меж між чоловічою і жіночою мовою. «Нерідкі випадки, коли ті або інші явища, виявлені в мові чоловіків і жінок, пов'язані з особливостями їх психічного стану, характеру, професії, ролі в соціумі, але не з відмінністю статі [2]».

Спробуємо підтвердити ознаки чоловічого й жіночого письма через тексти Інтернет-щоденників:

ptich

Кіношне.

Подивилася «Втеча». Говно. «Утікач» з Гаррісоном фордом, з якого сперли всі ідеї, куди динамічним був. А тут – суцільно прадакт плейсмент, вся техніка - Соні, УАЗ Хантер - крута машина для бездоріжжя, в Рамблері - знайдеться все.

Бухаха =))))))

Ломанулась до мене в асю панночка, типу на моте.ру мене почитала давай розпитувати, мов, а де мешкаєш???? =) У Юзао, грю, вона: ой, і в Пікассо, навверное буваєш? =)))) Грю, ну та, буваю, коли голодний. Вона: ну, може будемо ми знайомі заочно!!!

Слово за слово, х..м по столу, думаю і чого вона вертиться дзигною, то? Дай, думаю запитаю, чого треба, то?

Банальне, опинилося. Покатати. Чесно відповів, що у мене на жиксері немає пасажирською сідушки, після чого розмова була згорнута за її ініціативою за пару фраз.

Господи, і чого ж вони всі такі дурки, панночки, пристрасно бажуючі познайомицца з мотоциклістами? Вона ж не знає ні хто я, ні який у мене мотодосвід.

Даний текст визначається стислістю в оповіді і в емоціях, виражених здебільшого інвективами. Характерними є різкість, навіть грубість, ніяких оцінок. Для читача автор виклав все чітко і ясно, по-діловому, використав розмовну, знижену лексику і терміни, транслітерацію.

Часто авторські тексти завуальовані, власне автор перевтілюється, ведучи щоденник від протилежної статі, зокрема ведучи роздуми «про все і ні про що». Така «псевдофілософія» властива жінкам. У тексті використані інверсії, питання, зменшувально-пестливі форми і слова:

Трінімі (www.journals.ru)

crawl

We're not supposed to get on these walls.

Коли мрії збуваються, я завертаюся в боа з пір'я синього-синього птаха і чекаю свою вуалетку. Її запихнули глибоко в шафу, дихає нафталіном. Але що робити, коли мрія - не людинолюбна? І ось тепер знову – фанфари, литаври, а в частину філе коле маленький золотий тризубець.

Нескладно у гітани на душі!

З урахуванням сучасного процесу розвитку суспільства констатовано той факт, що жінка має всі можливості для реалізації себе в житті, стає незалежною в матеріальному і моральному планах. Це призводить до нестереотипної поведінки, яка не викликає вже суспільного протесту. Певним чином стираються межі між чоловічими та жіночими текстами. Проявляється це й у мові:

Автор: жінка.

Є багато речей на світі... А другу Горацію вельми забавно їх спостерігати.

Автор: жінка, але «чоловічий» щоденник.

З деякими людьми необхідно розмовляти в кодуванні ЯКІ-8. Якщо вже не розуміють, так хоч знати - чому.

Так, так, в курсі, сам такий, і вас так само.

Автор: чоловік.

Створювати проблеми там, де їх немає, – неймовірно цікаве заняття.

Якщо довго і наполегливо добиватися поставленої далекої мети, то після певного часу можна, нарешті, усвідомити, що маєшся дурнею.

Тексти Інтернет-щоденників можна умовно поділити на три групи:

чоловічі:

ptich

Або я вам цікавий і ви мене читаєте, а я читаю вас, або ні

До речі, сам я нікого не додаю, тільки у відповідь.

І нічого город городити.

Так, до речі, за цитування будь-якого мого підзамкового поста можна вилетіти миттєво з френдів (як у жжж, так і по життю) і отримати по е...лу у разі знаходження в межах досяжності, незважаючи на статеву приналежність.

За додавання мене у френди за допомогою скрипта, який додає 750 френдів, передбачений бан на місці.

жіночі:

eitherу

Шалено закохана...

Я зараз помру від ніжності... Сидимо і дивимося один на одного. Майже мовчки. Всі принтери як принтери, а

Цей

Маленький і

Шарудить

Лапочка моя...

Універсальні:

А скоро до мене на декілька днів приїде живий психолог. Я її мучитиму.

Люди, тексти яких потрапляють у цю групу, як правило, люди сучасні, освічені, інтелектуальні, такі, що адекватно сприймають навколишню дійсність, успішно реалізують свої гендерні ролі як в реалі, так і в Мережі [3, с. 175].

Для чоловічої мови характерне часте вживання вставних слів, які мають значення констатації, для жіночої – часте вживання вставних слів, означень, обставин, додатків, а також модальних конструкцій, що виражають різний ступінь невпевненості, невизначеності («можливо», «мабуть», «здається»).

Для мови чоловіків при передачі емоційного стану або оцінки предмету чи явища характерне вживання слів з найменшою емоційною індексацією; одноманітність лексичних прийомів при передачі емоцій. А для мови жінок більш придатним є використання коннотативно-нейтральних слів і виразів, евфемізмів («нецензурно виражався» замість «матюкався»; «у нетверезому стані», замість «п'яний»).

Поєднання офіційно й емоційно маркованої лексики при зверненні до рідних і близьких людей є ознакою чоловічої мови, у той час для жінок характерним є гіперболізована експресивність («страшно образливо»; «колосальна труп»; «маса асистентів») і частіше використання вигуків на зразок «ой!».

Чоловіча мова вирізняється термінологічністю, прагненням до точності номінацій, у чоловічій мові сильніший вплив чинника «професія», велика, в порівнянні з жіночою мовою, тенденція до використання експресивних, особливо стилістично знижених засобів, навмисне огрублення мови. Використання газетних-публіцистичних кліше. Для інтернет-мови чоловіків характерним є вживання нецензурних слів як вставних, раціоналістична оцінка, апеляція до чужої думки, посилення, цитати, велика агресивність, недбалість в мові, «рубані» фрази, короткі речення, але довгі абзаци, недбалість в орфографії і пунктуації, неемоційні описи тощо.

Для жіночої мови і Інтернет-щоденниках важливого значення набувають оцінні вислови на зразок («ця сволота»; «ці покидьки»), велика образність мови при описі відчуттів, різноманіття інвектив і їх акцентуація за допомогою підсилювальних часток, прикметників («тетеря глуха», «баран малахольний»). Емоційна оцінка мови жінки частіше позитивна:

mila_milova

Іноді - від самоти щастя...

Нарешті всі гості схлинули!!!

Нарешті...

Поверталася додому. Не витерпіла - майже побігла.

По дорозі раз у раз дивувалася: як багато відразу стало сонця. І неба багато. І запахів.

Закуталася в улюблений светр.

Засіла за улюблену каву в коханій синій кухлю.

Муркотала під ніс улюблене [4].

Цей текст – вираз емоцій, щастя. Багатокрапки і знаки окликів підкреслюють настрій автора, стан описується детально і в діях, що створює повнішу картину і відповідну атмосферу.

У жіночій мові часто наводяться приклади конкретних випадків з особистого досвіду або найближчого оточення, мова більш ввічлива, у мові відносно менша кількість помилок.

Отже, в інтернет-щоденниках ми спостерігаємо особливий різновид художньої мови, що дещо знижує культурологічний і мовний рівень мережевих текстів порівняно з опублікованими художніми творами, але демонструє пошуки нових засобів художньої виразності.

На думку Тараса Прохаська, теперішня сучасна українська мова перебуває в дуже хорошому періоді, вона є відкритою для багатьох змін, бо «шукається загальнонаціональна мова. Різні регіональні діалекти вливаються в той простір, з якого народжується сучасна мова. Крім того, є багато модернових процесів, які пов'язані з технологічним прогресом у світі, і нам лише треба буде знайти своє місце» [5].

Список використаної літератури:

1. Компанцева Л. Ф. Гендерные основы интернет-коммуникации в постсоветском пространстве / Л. Ф. Компанцева ; М-во образования и науки Украины, Луган. нац. пед. ун-т имени Тараса Шевченко. Луганск : Альма-матер, 2006. 404 с.
2. Земская Е. А. Особенности мужской и женской речи / Е.А. Земская, М. А. Китайгородская, Н. Н. Розанова // Русский язык в его функционировании / под ред. Е. А. Земской, Д. Н. Шмелева. М. : Наука, 1993. С. 90 – 136.
3. Барбукова І. С. Онлайновий щоденник як феномен віртуальної літератури: жанрова природа, поетика [Текст] : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 / І. С. Барбукова ; Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2012. 231 с.
4. Про жестокость [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://mila-milova.livejournal.com/>. Назва з екрана. Дата звернення: 04.02.19.
5. Спілкування з Тарасом Прохасько [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://blog.i.ua/user/2716829/482866/>. Назва з екрана. Дата звернення: 04.02.19.

Янушкевич Людмила Маратовна,
старший преподаватель кафедры английского языка №2
факультета энергетического строительства
Белорусского национального технического университета
Научный руководитель –
Мартысюк Н.П., к. филол. наук, доцент,
зав. кафедрой английского языка №2
факультета энергетического строительства
Белорусского национального технического университета
(Минск, Беларусь)

ГЕНДЕРНО-ВОЗРАСТНЫЕ ОСОБЕННОСТИ АРГУМЕНТАЦИИ (ЛИНГВО-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД)

Стремление познать природу человеческого разума, понять законы построения аргументации для успешного управления этим процессом стало одной из причин создания и развития теории аргументации.

В 1970-х годах в рамках теории аргументации возникло направление, известное как лингво-ориентированный подход к аргументации. Основоположники этой школы О. Дюкро и Ж.-К. Анскомбр предположили, что язык как система уже содержит определённые аргументативные признаки, поскольку во всех без исключения естественных языках есть слова, содержащие изначально скрытые аргументативные выводы, благодаря которым носители языка передают друг другу знания, мнения, ценностные установки, утверждения [3, с. 9]. В центре внимания лингво-ориентированных исследований аргументации находятся лингвистические маркеры аргументации, под которыми понимаются выражения или обороты, придающие высказыванию аргументативную направленность.

История изучения лексических индикаторов аргументации насчитывает уже почти полвека, однако эта проблема до сих пор не получила в лингвистике полного и системного освещения. Мы решили внести свой вклад в решение этой задачи, рассмотрев такие лексические маркеры аргументации, как *and, but, because, besides, so, because of, that's why, then, just, only, even, too* на материале британского варианта английского языка речи современных детей и подростков разных гендеров.

Вслед за О. Дюкро и Ж.-К. Анскомбром, мы выделяем две большие группы лексических маркеров аргументации – аргументативные коннекторы и аргументативные операторы.

Аргументативные коннекторы участвуют в создании отношений между «состояниями дел», выявляя логику высказывания [2, с. 491]. Таким аргументативным значением обладают сочинительные и подчинительные союзы, союзные слова и союзные словосочетания, а также частицы. Все они выражают различные типы логических отношений – логическое сложение (*and, besides*), противопоставление (*but, yet*), причинность (*so, because, then, because of*) и обстоятельство (*still, though*).

Аргументативные операторы помогают адресату убеждения прийти к определённом умозаключению, часто имплицитному. Благодаря операторам аргументативное значение входит в семантическую структуру высказывания, направляя слушающего или читающего к нужному заключению [2, с. 491–192]. К таким словам, акцентирующим внимание на определённом элементе высказывания и обладающим благодаря своей семантике различной степенью градуальности [1, с. 146], мы относим аддитивные наречия (*additive adverbs*) и ограничительные наречия (*restrictive adverbs*), – *just, only, even, too*.

Для своего исследования мы отобрали из произведений современных британских художественных произведений и киносценариев конца XX – начала XXI века методом сплошной выборки 400 эпизодов убеждающего общения. Наш анализ этих эпизодов выявил обусловленность употребления лексических маркеров аргументации гендерно-возрастными характеристиками участников убеждающего общения: их выбор зависит от возраста и гендерной принадлежности как Убеждающего, так и Адресата.

Фактор возраста и гендера Убеждающего. Многочисленные научные исследования речевого онтогенеза доказали, что дети начинают овладевать коммуникативной компетенцией в очень раннем возрасте и по мере взросления их репертуар коммуникативных стратегий и тактик расширяется как количественно, так и качественно. Наше исследование также подтвердило это и выявило тенденцию у обоих гендеров к расширению набора лексических маркеров аргументации и повышению частоты их употребления в подростковом возрасте. При этом, речь мальчиков-подростков более насыщена этими маркерами, чем речь девочек-подростков, поскольку представители мужского гендера имеют больше опыта в убеждении, так как им чаще в процессе совместной деятельности приходится отстаивать свою точку зрения.

Фактор возраста и гендера Адресата. Наша выборка подтвердила, что категория возраста – важнейшая категория, определяющая выбор ими коммуникативной стратегии. Она показала, что выбор ребёнком тактики убеждения обуславливается также возрастом и гендером Адресата. Все исследованные нами группы чаще и шире используют лингвистические маркеры для убеждения сверстников своего гендера. Мы считаем, что причина этому – равные статусные (возраст) и одинаковые позиционные (гендер) роли коммуникантов, поскольку им приходится прилагать максимальные усилия, чтобы убедить оппонента, равного себе по «силе» – опыту, знаниям. Однако при убеждении Адресата старше такая тенденция не наблюдается, так как, на наш взгляд, у такого Убеждающего ещё недостаточно развита коммуникативная компетенция, чтобы «сражаться» с Адресатом на равных.

Аргументативные коннекторы популярны среди всех исследуемых гендерно-возрастных групп, при этом чаще всего используются *but* как маркер контраргументации. Аргументативные операторы более популярны у

подростков обоих гендеров и мальчиков 5–11 лет, и чаще всего используются ограничительные наречия *just* и *only*.

Возраст и гендер участников убеждающего общения оказывают влияние на выбор Убеждающим тактики реализации стратегии убеждения. Эти характеристики обуславливают выбор лексических маркеров аргументации. Наиболее широкий, как количественно, так и качественно, репертуар их использования демонстрируют мальчики-подростки в ситуации убеждения своих сверстников. Минимальный репертуар характерен девочкам 5–11 лет независимо от возраста и гендера Адресата.

Проведённое исследование использования лексических маркеров аргументации британскими мальчиками и девочками детского (5–11 лет) и подросткового (12–14 лет) возраста позволило впервые определить гендерные и возрастные особенности реализации стратегии убеждения на уровне употребления лексических маркеров аргументации, существующие в современном британском языковом коллективе. Полученные результаты могут помочь в дальнейшем изучении гендерных и возрастных стереотипов речевого поведения, а также понимания лингвистической природы аргументации.

Список использованных источников:

1. Ducrot O. Les Modificateurs Déréalisant // Journal of Pragmatics. 1995. №5. P. 145–165.
2. Eemeren F.H., Garssen B., Krabbe E.C.W., Snoek Henkemans A.F., Verheij B., Wagemans J.H.M. Handbook of Argumentation Theory. Dordrecht [et al.]: Springer, 2014. 998 p.
3. Raccah, P.-Y. Argumentation and Natural Language: Presentation and Discussion of Four Foundational Hypotheses // Journal of Pragmatics, 1995. Vol. 24. P. 1–15.

Яценко Ніна Олександрівна,

кандидат філологічних наук,

старший науковий співробітник відділу граматики та наукової термінології

Інституту української мови

Національної академії наук України

(Київ, Україна)

ПРАСЛОВ'ЯНСЬКА СПАДЩИНА В УКРАЇНСЬКІЙ ПОДАТКОВІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ (ТЕРМІН *МИТО* Й ПОХІДНІ)

Дослідження словникового складу мови в різних аспектах дають можливість комплексно проаналізувати особливості розвитку мови й термінології. До однієї з найдавніших підсистем української літературної мови належить лексика податкової сфери. У тезах зосереджено увагу на історико-етимологічному дослідженні терміна *мити*, зокрема

прослідковується фіксація й життя відповідного слова та його похідних протягом усього періоду розвитку української мови.

Етимологи вказують на праслов'янський варіант *myto* як давнє запозичення з германських мов; двн. *muta* «митниця; податок, збір» (нвн. *Maut* «тс.»), гот. *mota* «мито» пов'язані з нвн. *messen* «міряти», спорідненим з лат. *meditor* «міркую». [4, III, с. 467; 17, III, с. 26]. Термін і нині є нормативним як в українській, так і в інших слов'янських мовах, зокрема з семантикою 'мито' (р., бр., вл., нл., слц., м.) [4, III, с. 467]; у чеській мові це 'платна винагорода, премія' [20, с. 315]; у польській – 'податок, сплачуваний за перевезення товарів через кордон' [19, с. 359]. Сербохорватська мова зберігає значення 'хабар, підкуп', словенська – 'арендна плата' [4, III, с. 467].

Успадковане з праслов'янської мови слово *мито* у давньоруській мові вживалося з двома основними значеннями: 'податок, збір, оплата, вид мита' і 'застава, митниця, місце збору мита' [14, с. 221]. Давні пам'ятки засвідчили деривати *мытоимство* 'збирання податків, лихварство'; *мытоимьць*, *мытарь*, *мытъникъ* 'митар, збирач податків'; *мытъница*, *мытъня* 'місце збору мита' [14, с. 221]. Протягом усього староукраїнського періоду лексема *мито* мала значення: 'оплата за товар, який привозили і продавали на місці або тільки привозили через державні чи феодалські границі', торгове мито 1366 р.; 'місце, де збирали мито, митна застава, митниця' (XIV–XV ст.) [12, 1, с. 626]; 'плата, жалування, винагорода' [15, с. 443]. У староукраїнській мові (1471 р.) зберігається здрібнілий дериват *мытъце* з семантикою 'проїждже мито' [12, с. 526]. Без модифікацій у семантиці й без специфічних звукових змін функціонують у мові й похідні утворення: *мытъникъ*, *мытъник*, *мытънык*, *мытъникъ* 'збирач мита' [12, с. 625], *мытъница* 'митний двір, застава' [15, с. 443]; *мытъникъ* 'збирач мита' [16, с. 57].

Ці та інші значення досліджуваного слова виділяють лексикографи XIX ст.: *мито* 'збір на товари', 'плата за право торгувати' [7, с. 286]; *мито* 'мито', [4, 1, с. 440]; *мито* 'грошовий збір' [1, с. 225]; *мито* 'грошовий збір в казну на дорогах, мостах і переправах' [6, с. 136]; *мито* 'частина млива, натуральна плата мірошникові' [5, с. 441].

Продовженням відповідних старовинних номенів є українські нормативні *мито*, *митний*, *митник*, *митниця*. Лексикографічні джерела сучасної української мови фіксують термін *мито* з семантикою 'податок, сплачуваний за перевезення товарів через кордон; грошовий збір, стягуваний відповідними органами за здійснення державного контролю, обліку, реєстрації чого-небудь (яких-небудь операцій, деяких видів діяльності), за видання спеціальних дозволів на що-небудь' [11, с. 708; 8, IV, с. 721; 10, с. 440]; *митний* 'який працює на митниці'; у знач. ім. митне, заст. мито [9, с. 708]; *митник* 'службовець, який збирає мито' [9, с. 708.]; *митниця* 'установа, що здійснює контроль за провозенням товарів через кордон і за їх оподаткуванням' [9, с. 708]; *митар*, іст. 'збирач податей, відкупник в Іудей (за біблійними текстами)'. 2. діал. 'опікун' [9, с. 50].

Економічна та соціальна сфера сьогодні поповнюється низкою фразеологічних утворень, стрижневим компонентом яких виступає слово *мито*, зокрема: *додаткове ввізне мито* – мито, яке стягується з імпортованих товарів з метою вирівнювання цін на імпорту та вітчизняну продукцію; *компенсаційне мито* – мито, яке збирається понад звичайні ввізні мита; *транзитне мито* – мито, яке стягується під час переходу через кордон даної країни іноземного вантажу, що слідує через її територію для споживання в братній країні [11, с. 668; 9, с 50]; *антидемпінгове мито* – мито, яке стягують за продаж експортованих товарів за цінами, нижчими від світових або від внутрішніх цін держави-імпортера: *Положення угоди про визначення квот, а також заяви до нього про незастосування антидемпінгових мит стануть хорошим захистом для українського експорту* (З газ.); *Україна ввела антидемпінгові мита на імпорт кухонної виварної солі екстра-класу і ламп розжарювання в Білорусі* [13]; *біржове мито* – грошовий збір з покупців цінних паперів за право здійснення грошових угод: *При сучасному розвитку біржових оборотів біржове мито становить суттєву статтю державних доходів* (З газ.); *ввізне (імпортне) мито* – податок, який вилучає держава в осіб, які ввозять у країну товари з-за кордону: *Порушення податкового законодавства полягає в несплаті ввізного мита, податків та зборів* (З газ.); *вивізне мито* – податок, застосовуваний переважно як тимчасовий захід для регулювання торгового та платіжного балансу країни: *Вивізне мито нараховується на товари та інші предмети при їх вивезенні за межі митної території України* (З газ.); *патентне мито* – сума, яку стягують державні органи при виданні патенту: *Об'єктами оподаткування патентними митами визнаються юридично значимі дії, пов'язані з патентами на винахід* (З газ.) [11, с. 708-709]. Податкову сферу суспільства охоплюють і словосполучення на зразок: *митна декларація, митна політика, митне оформлення, митний бар'єр, митний борг, митний збір, митний кодекс, митний контроль, митний тариф, митні доходи* [11, с. 708]; *митна політика* – система державного контролю за провозом товарів через кордон і за оподаткуванням їх; *митні тарифи* – зведення сплат, прийнятих для оподаткування товарів, що провозяться через кордон [8, с. 721].

В «Юридичній енциклопедії» подано таке тлумачення терміна: *мито* (давньонім. *muta* – податок, збір) – законодавчо запроваджений обов'язковий грошовий збір, який справляється уповноваженими державою органами з фізичних та юридичних осіб за певні види послуг або з переміщуваних через митний кордон даної держави товарів і предметів за встановленими ставками (тарифами). В економічній і правовій практиці більшості країн світу (в т. ч. України) застосовуються: *державне мито* – 1) обов'язкові грошові платежі (збори), які справляються компетентними державними органами при виконанні ними певних функцій (напр., правосуддя) в розмірах, передбачених національним законодавством; 2) грошові збори, що справляються в обов'язковому порядку митницями з переміщуваних (вивезення, ввезення, транзит) через митний кордон країни товарів і

предметів за встановленими національним законодавством ставками (тарифами) [18, с. 638]. Додано такі словосполучення: *митна варта, митна система України, митна служба, митна справа, «Митна справа» (журнал), митна територія, митне право, Митний кодекс України (МК України), митний контроль, митний кордон України, митний ліцензійний склад, митний огляд, митний режим, митний тариф, митниця, митні союзи (угоди)* [18, с. 637].

Отже, перспективним видається вивчення праслов'янської спадщини української мови на всіх рівнях її системи, у лексиці ж, зокрема, – дослідження словника, пов'язаного з матеріальною й духовною культурою, суспільним життям тощо, а саме української податкової термінології. Надбанням української мови став і податковий термін *мито*.

Список використаних джерел:

4. Білецький-Носенко П. Словник української мови / Підгот. до вид. В.В. Німчук. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1966. 423 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
6. Етимологічний словник української мови : В 7 т. К. : Наук. думка, 1982–1989. Т. 3.
7. Желехівський Є., Недільський С. Малорусько-німецький словник. Львів, 1886. 1122 с.
8. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок. К. : Наук. думка, 1984. Ч. 1–2.
9. Піскунов Ф. Словник живої народної, письменної і актової мови руських югівщан. – К., 1882. – 304 с.
10. Словарь української мови / за ред. Б. Грінченка. К., 1907–1909. Т.1–4.
11. Словник української мови: В 11 т. К.: Наук. думка, 1970–1980. Т. 1–11.
12. Словник української мови в 11 томах. Додатковий том: у 2 кн. Кн. 2. М–Я. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 576 с.
11. Словник української мови / кер. В. В. Німчук та ін. / Відп. ред. В. В. Жайворонок. – К. ВЦ «Просвіта», 2016. 1320 с.
12. Словник української мови : В 20-и т. Т.8. Л-М. К. : 2017.
13. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : В 2 т. К. : Наук. думка, 1977–1978. Т.1–2.
14. «Слово і діло». Аналітичний портал.
15. Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка. – СПб., 1893–1912. Т. 1–3.
16. Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. Підготували до видання В. В. Німчук, Г. І. Лиса. Київ-Нью-Йорк. 2002. 512 с.
17. Українські грамоти XV ст. К. : Наук. думка, 1965. 164 с.
18. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. М. : Прогресс, 1987. Т.3.

- 19.Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: “Укр.енцикл.”, 2001. Т.3 : К–М. 792 с.
- 20.Bruckner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa : WP, 1957. 806 s.
- 21.Machek V. Etimologický slovník jazyka českého. Praha : CSAV, 1971. 866 s.

КУЛЬТУРА НАУКОВОЇ МОВИ – ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Богайчук Віталіна Олександрівна,
курсант факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції
Університету державної фіскальної служби України
Науковий керівник – Чорна О.В., к. філол. н., доц.,
доцент кафедри журналістики, української словесності та культури
Навчально-наукового інституту гуманітарних наук
Університету ДФС України
(Ірпінь, Україна)

КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ

Україна, обравши євроінтеграційний вектор розвитку, потребує вдосконалення підготовки фахівців, здатних ефективно здійснювати професійну діяльність у сфері фінансових розслідувань. Працівники податкової міліції, як гаранти економічної безпеки, формують імідж держави. Саме від якості їх спілкування залежить ефективність контролю за сплачуванням податків, несанкціонованому ввозу і вивозу товарів, ступінь інформованості керівництва, ефективність впливу на осіб, які перетинають державний кордон, морально-психологічний клімат у колективі тощо. Крім того, за професійним спілкуванням відбувається обмін інформацією і досвідом при виконанні певних службових завдань. Основу даного спілкування державного службовця складає вирішення важливого службового питання, відповідальна конкретна справа, що стосується долі людей, матеріальних і фінансових витрат, а також правових відносин.

Актуальність і багатоаспектність формування культури професійного спілкування працівників податкової міліції в Україні обумовили значну увагу науковців до цього питання. Слід зауважити наявність наукових розвідок О.Л. Луцького, М.І. Пентилюка, О.Д. Селіванової, Г.Є. Улунової, О.В. Чорної [5], В.А. Шимко [6] та інших.

Для того щоб детальніше розібратись у питанні, треба дати визначення терміну «культура професійного спілкування».

Як зазначає М.І. Пентилюк, «культура професійного спілкування» – правильність мовлення, тобто дотримання норм літературної мови й уміння вибирати з існуючих варіантів найбільш точний у смисловому відношенні, стилістично й ситуативно доречний, виразний, використовувати комунікативні засоби, володіти професійними знаннями [2, с. 148].

Однією з особливостей духовно багатой та розвиненої особистості, важливої для нормальної професійної діяльності, є культура професійного спілкування. Мовлення працівника податкової міліції повинне бути чистим, бездоганим, простим і зрозумілим. Це необхідно для того, щоб міліціонера розуміли чітко, виконували його накази без подвійного тлумачення. Слід зауважити, що податківцеві у своїх висловлюваннях повинен уникати використання суржику. Оскільки він є взірцем держави, представляє та створює її імідж.

На думку О.Д.Селіванової, не лише людина опановує мову, а й мова оволодіває людиною. Вживання вульгаризмів, лайок із часом стає звичкою, а тоді й потребою душі – як окремої людини, так і соціальної групи, покоління, цілого народу. Це біч нашого часу, з яким потрібно неупинно боротися [3, с. 202].

Крім того, основою професійної діяльності податківців є грамотність, освіченість, тобто дотримання загальноприйнятих правил і норм у користуванні засобами мови – обов'язкової складової культури сучасної української податкової міліції. Офіцер, котрий володіє мистецтвом слова, має вагомий засіб керування підлеглими. Оволодіння ораторським мистецтвом, мистецтвом переконувати – важливе вміння, яке є складовою успіху.

Безперечно, оволодіння основами професії розпочинається з засвоєння певної системи загальних і професійних знань, спеціальної мови, тобто мови професійного спілкування. Якщо працівник податкової міліції не володіє знаннями своєї галузі, то він не буде розуміти суть розмови, справи та постановки завдань. Податківці вирішують справи, пов'язані з долями людей. Тому спеціаліст, який не знає своєї справи, може зашкодити як і самій людині, її сім'ї та авторитету державної структури.

О.Л. Луцький наголошує, що відіграє важливу роль у професійній комунікації офіцера-прикордонника, тобто працівника Державної фіскальної служби України, вміння слухати свого співрозмовника. Він відокремлює поняття «чути», тобто фізично сприймати звуки, від «слухати» – зосереджуватися на сприйнятті й розумінні інформації та забезпеченні зворотного зв'язку. Вміння слухати – це необхідна умова успішного спілкування, яка передбачає якісне сприйняття інформації співрозмовника. Певною мірою заохочення людини до розмови, що допомагає взаєморозумінню і більш поглибленій бесіді, її подальшому розвитку [1, с.107].

Підсумовуючи вище згадане, можна зробити висновок, що податківці як представники держави, виконавці важливих завдань, повинні володіти спеціальними знаннями, чітко, точно та зрозуміло висловлювати свою думку, використовувати мову без вживання суржику, вульгаризмів, лайок, вміти слухати свого співрозмовника. У податкових органах володіння мовою і словом особливо необхідні працівникам управлінь і відділів, які безпосередньо працюють із платниками податків, займаються масово-роз'яснювальною роботою. Для працівника податкової міліції культура

професійного спілкування відіграє важливу роль, бо саме від рівня її володіння залежить як і продуктивність праці, так і досягнення кар'єрного зросту.

Список використаної літератури:

1. Луцький О.Л. Професійне спілкування як складова готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи в міжнародних пунктах пропуску через державний кордон [Електронний ресурс] / О.Л. Луцький // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2011. – № 4. – С. 105–109. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2011_4_24
2. Пентилюк М. І. Культура професійного спілкування майбутніх фахівців [Електронний ресурс] / М. І. Пентилюк // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. – 2015. – № 4. – С. 144–151. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2015_4_35
3. Селіванова О.Д. Мовленнєва культура професійного спілкування військовослужбовців – складова військової культури сучасної української армії [Електронний ресурс] / О. Д. Селіванова // Військова освіта. – 2013. № 1. С. 200–206. –
Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2013_1_25
4. Улунова Г. Є. Підходи до визначення поняття «професійне спілкування» [Електронний ресурс] / Г. Є. Улунова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Психологія. – 2011. № 937. Вип. 45. С. 275–279. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPC_2011_937_45_63
5. Чорна О.В. Вияв синкретизму та аналітизму в українській податковій терміносистемі // Тенденції та перспективи формування професійної лексики : Доповіді VIII Міжнародного науково-практичного семінару, присвяченого питанням функціонування професійного мовлення, лінгвокультурологічному та соціокультурному аспектам філології. Вип. VIII. Ірпінь: УДФС України, 2019. С. 128–135.
6. Шимко В. А. Професійне спілкування правоохоронців в особливих умовах: комунікативні стратегії [Електронний ресурс] / В. А. Шимко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки, 2010. Вип. 24–25. С. 68–72. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_vsn_2010_24-25_21

Казими́рова Ірина Андрі́ївна,
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник відділу граматики та наукової термінології
Інституту української мови
Національної академії наук України
(Київ, Україна)

РЕЄСТРОВЕ СЛОВО В ТЕРМІНОЛОГІЧНОМУ СЛОВНИКУ

У вирі інформаційних війн, мовного екстремізму й крайнього пуризму завдання термінографа – зберегти здоровий глузд, обстоюючи дотримання мовних законів, чинних правописних та стилістичних норм у такій важливій сфері наукової діяльності, як словникарство, або наука й практика укладання термінологічних словників.

Відомо, що термінологія будь-якої галузі знання чи господарської діяльності у своєму розвитку проходить етапи упорядкування, кодифікації та гармонізації. Ці ж етапи відбиває термінологічний словник, який є різновидом термінографічного дискурсу. Термінографічний твір, яким є словник, відкриває, за словами П. Ю. Гриценка, своєрідне діалогове вікно для спілкування укладача з читачем, користувачем, і тому мистецтво створення словників – це не тільки передавання інформації, а й провокація до розвитку, подальшого вдосконалення.

Важливим елементом термінологічного словника є *реєстрове слово / словосполучення*, яке презентує разом із тлумаченням мікрокомпозицію твору. На означення цього фрагмента словникової статті дослідники послуговуються також термінами *заголовне слово, гаслове слово (гасло), вокабула, ліва частина словника*. Права частина словника – це власне дефініція терміна. У термінологічних словниках надаємо перевагу слову *дефініція* перед *тлумаченням*. Порівняємо значення цих слів: **ДЕФІНІЦІЯ**, *ї, жін., книжн.* Стисле логічне визначення, яке містить у собі найістотніші ознаки визначуваного поняття [1, с. 259]; **ТЛУМАЧЕННЯ**, *я, сер.* 2. Текст, який містить пояснення, трактування чого-небудь [2, с. 155]. Як бачимо, дефініція більшою мірою відбиває потреби термінологічного словника, оскільки містить вказівку на найістотніші логічні ознаки, суттєві для визначення терміна.

Реєстрове слово – важливий компонент словника, адже воно може оприятити і сильні, і слабкі його сторони. Річ у тім, що заголовне слово – елемент реєстру, укладанню якого передують виявлення й упорядкування відповідної системи понять за допомогою систематизації й визначення кожного з понять, які входять у систему. Систематизацію проводимо шляхом класифікації понять, тобто їхнього представлення як системи, в якій зафіксовано ієрархічні відношення між ними. Основні різновиди ієрархічних відношень між поняттями – це родо-видові (гіперо-гіпонімні) та партитивні (частини й цілого) відношення. Ці відношення достатньо стабільні й не залежать від контексту. Наприклад, у словниковій статті до

ономастичного терміна *гідронім* відбито гіперо-гіпонімні відношення в частині дефініції (“*гідронім* – вид *топоніма*”).

Поняття, терміни на означення яких увійдуть до словника, повинні бути класифіковані за такими логічними рівнями: 0-й рівень (категорійний); 1-й рівень (суперординаційний); 2-й рівень (пресуперординаційний); 3-й рівень ординаційний (базовий); 4-й рівень (пресубординаційний / спеціалізований); 5-й рівень (субординаційний / вузькоспеціалізований) (див., напр., [3, с. 242 – 245]). Уже згадуваний термін *гідронім* у такій логічній класифікації перебуватиме на 3-му, ординаційному / базовому рівні. Категорійний рівень репрезентований термінопоняттям *назва*; суперординаційний – термінопоняттям *власна назва (онім)*; пресуперординаційний – термінопоняттям *топонім*; пресубординаційний / спеціалізований – напр., термінопоняттям *потамонім (назва річки)*. Найнижчий рівень концептуалізації, субординаційний / вузькоспеціалізований, в ономастичній термінології не номінований, потенційні терміни мали б передавати поняття “гірська річка” чи “рівнинна річка”.

Подальший добір термінів для укладання реєстру словника проводимо з урахуванням класифікацій, зафіксованих у підручниках, довідкових виданнях, класифікаторах тощо.

Наступний етап роботи – перевірка того, чи всі важливі терміни потрапили до реєстру. Напр., реєстр містить ономастичний термін *варіант імені* з гіпонімами *стилістичний варіант [імені]*, *транскрипційний варіант [імені]*. Потрібно долучити до реєстру відсутній у ньому термін *хронологічний варіант [імені]*.

Виявлена в результаті класифікації система понять одночасно є системою значень термінів майбутньої терміносистеми. На відміну від розпливчастих значень одиниць природньо утвореної термінології, вона складається з логічно організованих, пов’язаних між собою найменувань понять, зміст, обсяг і взаємні межі яких суворо визначені.

Важливо уніфікувати спосіб подання реєстрового слова: здебільшого воно представлене формою однини відповідного терміна, крім випадків, коли термін уживається лише в множині. Реєстрове слово може містити граматичну інформацію (напр., закінчення Р.в. однини, форму множини, вказівку на рід тощо). Вокабулу наводять напівжирним прописним шрифтом із зазначенням наголосу: **ІНФОРМА́НТ; ІНФОРМА́ТОР** тощо. Обмеження семантичного обсягу терміна подаємо в прямих дужках: **ІРРАДІА́ЦІЯ** [топоніма]; **КА́ЛЬКА** [в іменах]; **СОРПÓСИТА** [в іменах]; **НОМІНА́ЦІЯ** [в ономастиці]; **ОНІМІЗА́ЦІЯ** [апелятива]; **ОРФОГРА́ФІЯ** [імені].

Варіанти терміна подаємо так. У випадках, коли з терміна-словосполучення утворений термін-слово, наприклад, **ТОПООСНÓВА**, **ТОПОФОРМА́НТ**, **ТОПОЛЕКСÉМА**, термін подаємо в його первісній формі словосполучення, а в круглих дужках поряд із реєстровим словом як

рівноправний синонім подаємо термін-комполт: **ТОПОНІМНИЙ ФОРМА́НТ (ТОПОФОРМА́НТ)**.

Увага до слова, до його внутрішньої форми спонукає термінографу до поточнення форми терміну. Скажімо, в російській мові є термін *антропонимический*, який стосується й антропоніма, й антропонімії, й антропоніміки. Тривалий час цим терміном в українському перекладі (*антропонімічний*) послуговувалися й в українському мовознавстві. Проте прагнення зробити прозорою внутрішню форму похідного терміну спонукало дослідників розмежувати слова *антропонімний* (від *антропонім*), *антропоніміїний* (від *антропонімія*) та *антропонімічний* (від *антропоніміка*). Тому варто віддати перевагу термінам *екзистенційний*, *категорійний* замість широко вживаних раніше *екзистенціальний*, *категоріальний*.

Наголосимо на важливості дотримання норм чинного українського правопису в реєстрових словах термінологічного словника. Не секрет, що переважна більшість галузевих термінологічних словників містить багато відхилень від цих норм. Зокрема, вжито не властиві українській мові активні дієприкметники теперішнього часу. Пор.: *організуючий* (потрібно: *організувальний*) *центр речення*, *доповнюючі* (потрібно: *доповнювальні*) *відношення* тощо.

Потрібно враховувати й історичну ретроспективу терміну. У «Словнику лінгвістичних термінів» Ганича, Олійника вміщено реєстрову одиницю *змичні приголосні* [4, с.], замість якої в сучасному словнику варто подати *зімкнені приголосні*.

Отже, схарактеризовано лише найголовніші вимоги до лівої частини словникової статті, і це лише верхівка айсберга під назвою “термінологічний словник”. Окремих зауваг потребує права частина словникової статті, а також характеристика його макрокомпозиції, тобто зв’язків між термінами для розуміння їхньої парадигматики та синтагматики.

Список використаної літератури:

1. Словник української мови: в 11 томах. Т. 2. К.: Наукова думка, 1971. 550 с.
2. Словник української мови: в 11 томах. Т. 10. К.: Наукова думка, 1979. 658 с.
3. Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науковомистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології). К.: Видавничий дім Дмитра Бураго. 2006. 328 с.
4. Ганич І.Д., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища школа, 1985. 360 с.

Руденко Світлана Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри суспільних та гуманітарних наук
Навчально-наукового інституту харчових технологій та бізнесу
Харківського державного університету харчування та торгівлі
Калембет Владислав Анатолійович,
студент
Навчально-наукового інституту харчових технологій та бізнесу
Харківського державного університету харчування та торгівлі
(Харків, Україна)

НАЗВИ СТРАВ У МЕНЮ «McDonald's»: ПРАВОПИСНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Однією з ознак професіоналізму є знання фахівцем галузевої лексики. Оскільки останні десятиліття в підмові ресторанного господарства відбулися помітні зрушення, гостро постало питання знання галузевої термінології, зокрема етимології, морфеміки, семантики назв. Питання термінології харчування перебувають у колі наукових інтересів таких українських лінгвістів, як М.П. Білоус, Я.В. Браницька, І.В. Гайдаєнко, З.Т. Ганудель, Е.Д. Гоца, З.Г. Козирєва, О.А. Крижко, О.О. Приймак, С.М. Руденко, Л.Я. Сапожнікова, Е.Д. Турчин, Л.Л. Ур, С.А. Яценко та ін. Однак у жодній із цих робіт не приділено уваги дослідженню лексичних одиниць, що є номінаціями страв у мережі закладів ресторанного господарства швидкого харчування.

Мета нашого дослідження – розглянути правописні та семантичні особливості популярних назв у меню «McDonald's» на основі картотеки, укладеної в результаті власних польових досліджень та за матеріалами веб-сайту [2].

Термінологічна номінація, результатом якої є утворення терміна або номена, – цілеспрямований творчий процес, зумовлений взаємодією суб'єктивних та об'єктивних факторів, процес найменування спеціальних галузевих понять і реалій. Використання вторинної номінації в термінології пояснюється тим, що галузевих понять набагато більше, ніж слів для їхнього найменування. Виникає ситуація, коли галузеве поняття може (завдяки своїй подібності до побутового) позначатися тим самим словом, що й останнє, а не спеціально утвореним терміном, тобто здійснюється повторне використання номінативних одиниць, супроводжуване переосмисленням їхньої семантики. Мотивувальна ознака створює буквальне значення терміна, що не завжди буває надійним орієнтиром для розкриття змісту поняття, практично ніколи не може достатньою мірою репрезентувати «дійсне значення» терміна й не завжди відбиває внутрішню логічну структуру поняття. Наприклад, номінація *гамбургер* (від нім. міста *Гамбург*) – топонімічно мотивована назва продукту, який складається з розрізаної булки, смаженої котлети та соусу. Згодом частина цієї назви з суфіксом *-бургер* – набула самостійності та стала

вживатися як родова назва (*запашна булочка з ...*) з видовою номінацією на позначення найбільш помітного продукту в складі страви: **Чизбургер** (англ. *Cheese* – сир) – бургер з *сиром*, **Фішбургер** (англ. *Fish* – риба) – булка з *рибними* паличками тощо.

Насамперед хотілося б звернути увагу на особливості правопису та графеміки в аналізованому корпусі назв.

По-перше, у меню «McDonald's» проігноровано правила правопису слів іншомовного походження. Наприклад, бачимо написання *чизбургер* замість *чИзбургер*, *чізкейк* замість *чИзкейк*, *чікен* замість *чИкен*, *класік* замість *класИк*, *Рістретто* замість *РИстретто*, *наГГетси* замість *нагетси* в багатьох лексичних комбінаціях, що є назвами страв. Досвід показує, що зрештою власники закладів та виробники товарів реагують на зауваження відносно подібних помилок, однак відбувається це дуже поступово. Ще кілька років тому торговельні вивіски та етикетки рясніли помилками на зразок «*Піцца*», «*Чіпси*», «*Капуччіно*», «*Латте*» тощо. Зараз такі відхилення зустрічаємо все менше. Тому задля уникнення тиражування помилок далі в дослідженні ми будемо дотримуватися чинного українського правопису слів іншомовного походження, ігноруючи McDonald's-івські квазіправила.

По-друге, у назвах страв спостерігаємо хаотичне вживання великої літери, зокрема в загальних назвах. Наприклад, *Фрапе карамельне класик* – *Маестро Класик*, *Картопля Фрі велика*, *Сік Апельсиновий*, *Кава натуральна Айс*, *Біг Барбекю*, *Чикен Рол*, *Фіш Фреш Рол*, *Чикен Фреш Рол*, *Фрапе Моко класик*, *Фрапе Лате класик*, *Картопляні Діпи*, *Салат Чикен Прем'єр*, *Салат Овочевий* тощо.

По-третє, особливістю графеміки у меню цього закладу швидкого харчування є довільне написання разом або окремо частин назви, кожна з яких починається з великої літери. Тут є 2-, 3- і 4-компонентні номінації. Наприклад, *Чикен МакНагетс®*, *Біг Мак®*, *Біг Тейсті®*, *Чикен Рол*, *Чикен МакНагетс*, *Камамбер МакТост®*, *Чикен Фреш МакМафін®* тощо (знак ® інформує про те, що марка зареєстрована).

По-четверте, невиправданим вважаємо написання без лапок таких назв, як *Чай Еарл Грей*, *Кава Флет Уайт*, *Кава Ристретто*, *Морозиво ріжок*, тоді як поряд бачимо правильне написання: *Чай «Альпійський Луг»*, *Чай «Малинова Фантазія»*, *Кава «Еспресо»* тощо.

Аналізуючи семантику назв у меню «McDonald's», у першу чергу слід відмітити символічну знаковість елемента **Мак-**, який, посідаючи префіксальне або інтерфіксальне місце в назві, означає належність страв до цього закладу: *Фреш МакМафін*, *МакЧикен*, *Камамбер МакТост®*, *МакМафін®*, *Чизбургер МакЧикен*, *МакНагетс®*, *МакФлурі®*, *МакШейк®*, *МакСанді®*, *МакПіріґ®*. «Кожен клієнт, відвідуючи Макдоналдс у будь-якій країні, знає чого йому очікувати. Поїсти Біг-Мак з картоплею фрі можна всюди. Хоча меню різних країн не збігається, класичні бургери є в будь-якій країні. Серед них виділяється Біг-Мак – флагман Макдоналдс. Порівняння вартості цього бургера використовують як неофіційний економічний індекс,

що показує, наскільки валюта певної країни недооцінена або переоцінена стосовно інших» [1]. Отже, у кожній країні, де є «McDonald's», зокрема і в Україні, окрім класичних фірмових страв, пропонуються страви швидкого приготування з місцевих продуктів, що мають питомі українські назви або є давніми запозиченнями. Саме таким чином у меню знайшли своє місце номінації: *Мед, Гірчиця, Джем полуничний, Картопляники, Хрумorkва, Піріг «Яблучний», Торт «Вишневий сад», Соус сирний, Соус кисло-солодкий, Гарячий шоколад особливий, Печиво ванільне зі шматочками шоколаду, Соус журавлиновий, Гарячий шоколад особливий, Соус український, Соус «1000 островів», Чай чорний, Чай зелений, Какао маленьке, Сік «Галіція» яблучно-чорничний, Кава натуральна з молоком класик* тощо.

Часто українські лексеми є частиною назви, до складу якої входять також транслітеровані іншомовні запозичення: *МакМафін® з яйцем і беконом, МакМафін® з яйцем і сиром, Сніданок Рол, Подвійний МакМафін® з яйцем і свининою, МакФлурі® КІТКАТ полуничний, МакСанді® карамельне у вафельному стаканчику, МакПіріг® вишневий, Мафін® з чорною смородиною, Кава "Late" маленька, МакШейк® полуничний середній* тощо.

Торкаючись особливостей семантики транслітерованих запозичень, одразу зауважимо, що деякі з них містять нульову інформацію про склад страви: *арібургер* номінує авторський бургер, *Маестро Класик* – бургер; назви морозива *МакСанді, МакФлурі* містять жіночі імена, з якими, напевне, пов'язана історія створення продукту. Однак у складі меню є назви, семантика яких, за умови знання іноземних мов, може бути підказкою для декодування складу страв: *філе-о-фіш* (англ. *Fillet a fish* – рибне філе) – назва страви з філе із тріскових риб та булки; *рол* (нім. *Rolle* – рулон) – номінація лаваша, у який загортають начинку, наприклад: *Чикен рол* (англ. *Chicken* – курча), *Фіш фреш рол* (фр. *Fraiche* – сметана) – лаваш з рибними паличками та соусом тощо; *мафін* (фр. *Moufflet*) – назва різноманітних страв, до складу яких входить м'який хліб: *МакМафін® з яйцем і сиром, Фреш МакМафін;* лексема *нагетси* (англ. *Nugget* – самородок золота) номінує куряче філе в хрусткій паніровці; у словосполученні *картопля фри* другий компонент означає *смаження* (франц. *Frites*); *МакТост* (від лат. *toast* – підсмажувати) – страва з підсмаженим хлібом; назва коктейлю *МакШейк* (англ. *shake* – трясти) містить семантичну ознаку перемішування, збивання. Компонент *Біг*-вказує на великий розмір продукту: *Біг Мак®, Біг Мак® Меню, Біг Тейсті®*.

Наш аналіз засвідчує, що меню «McDonald's» складається як із транслітерованих іноземних назв, відомих в усьому світі, так і зі значної частини питомої української лексики. Транслітерованим назвам властиве ігнорування правил правопису слів іншомовного походження, хаотичне вживання великої літери в загальних назвах, довільне написання разом або окремо деяких компонентів назв страв, невиправдане написання деяких назв без лапок тощо. Особливість семантики транслітерованих іноземних назв полягає в тому, що вона практично не надає споживачам ніякої інформації

про склад продукту, маніпулятивно зацікавлюючи та спонукаючи їх до нових відвідувань закладу.

Список використаної літератури:

1. Клименчук М. Чем отличается Макдоналдс в разных странах. URL: <https://www.iphones.ru/iNotes/496672> (дата звернення : 15.01.2019).
2. Меню – МакДональдз. URL: [https://www.mcdonalds.ua/content/ua/Eat/menu /fullmenu.html](https://www.mcdonalds.ua/content/ua/Eat/menu/fullmenu.html) (дата звернення : 10.12.2018).

Кожевнікова Альона Сергіївна,
аспірантка

кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права
Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник –

Шевченко А.Є., д. ю. н., професор,
завідувач кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права
Навчально-наукового інституту права
Університету ДФС України
(Ірпінь, Україна)

ТЕРМІН «НАЦІЯ»: НОВА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Національний суверенітет як національна ідея є важливим для української нації, це створення таких порядків та правил спільного життя в країні, щоб кожен зміг, не порушуючи законів Всесвіту, повністю реалізувати свій потенціал, не порушуючи прав та свобод людини.

Нині Україна вже в котрі переживає боротьбу за власну незалежність.

У контексті цих подій важливе місце посідає безпека людини, її права та свободи. Конституційне прагнення розвивати і зміцнювати демократичну державу неможливо реалізувати без утвердження в суспільній свідомості та соціальній практиці невідчужуваних прав і свобод людини, нормативного закріплення їх гарантій. Держава зобов'язана проявляти активність у забезпеченні прав людини для найповнішого використання нею своїх прав і свобод. Для вирішення першочергових проблем є необхідність внесення змін до законодавства а, мабуть, і прийняття нової Конституції.

По-перше, треба з'ясувати, що поняття «права» змінюється залежно від контекстів, але поняття «нація» має бути незмінним та універсальним, як і термін «суверенітет».

Загалом початок нації як єдиний державний організаційно-правовий орієнтир з'явився під час гарматної перемоги Валмі 20 вересня 1792 року як вигук тисяч солдатів Французької Революційної Армії «Дайте жити нації!», який здивував пруссаків. Піхотні прапори Революційної армії показали Максиму «Цар, народ, свобода, закон». Військовий кореспондент і супутник

герцога Карла Августа фон Сахсена-Веймара Йоганн Вольфганг фон Гете відзначає у своїй пізній (1820/1821) автобіографічній доповіді «Кампанія в Франкрії» (Campaign in France): «Тут і в цей день починається нова епоха світу» [1, с. 59]. За винятком сумнівів у літературних дослідженнях, французьке сприйняття як перемога нації важливіше, ніж популярність слів Гете про Валмі. Це вже не було перемогою французького короля: 21 вересня 1792 р. через день після виходу з гармати було оголошено про звільнення короля і проголошення Республіки. Перемога у Валмі була історичною, оскільки революційна армія, що складається з незнайомих добровольців, навряд чи перемогла б проти найвищої пруської армії. І новини про перемогу у Валмі були вирішальними для консолідації панування Паризького монастиря. Не випадково в Конституції Республіки 24 червня 1793 р. містяться детальні положення про те, хто є членом нації. В Акті Конституції суверенітет до людей, визначений як сутність французьких громадян ст. 4 [2, с. 2] і визначає громадянство саме для будь-яких французьких чоловіків, що народилися та яким виповнилося 21 рік, або будь-який іноземець, який 21 рік проживає у Франції протягом одного року, який підтримує себе роботою або придбав власність, одружився з французькою жінкою, прийняв французьку дитину або утримував французького старого, і для будь-якого іноземця, який був оголошений законодавчим корпусом, заслужити гідність для людства.

Геніальність Гете полягала в тому, що термін «нація» увійшов у стадію світової історії як абстрактну точку відліку. Щоб зробити цей поворотний момент зрозумілим, ми повинні повернутися до дореволюційного французького Просвітництва. Маркіз д'Арбенсон, близький друг Вольтера, зазначив у його «Спогадах», що «слова нація та батьківщина не були загальними під час Людовика XIV, і що їх навіть не було як поняття» [1, с. 66]. Прикметник «національний» не існував як ключове слово в енциклопедії, а також його не було у словникові «Voltaire philosophique» (1764 р.). Для терміна «nation» (нація) енциклопедисти (1765 р.) слідує за лексичною традицією географічного змісту, починаючи зі Словника «Furetière» (1690 р.).

Уперше сучасний термін «нація» висвітлює Жан Жак Руссо, який пояснює як ідентифікацію нації з тілом та духом народу, його волею, відчуттям, що він належить йому з усією могутністю і навіть більш жалюгідним, вмираючи за націю і, що більш актуально для юридичних істориків, підкорившись всім його законам та його командам.

Це важливо для поняття сучасного терміна нації; для Руссо, нація вже не є колективним терміном для всіх тих, хто живе в межах територіальної держави або під управлінням централізованої монархічної адміністрації, але вперше виступає як єдиний самодостатній політичний суб'єкт, як державний організаційно-правовий орієнтир.

Слова *нація* і *суверенітет* взаємопов'язані та адресовані проти французької монархії.

Також, крім контекстів Сієсса про націю, існує ще один вплив на політичну лексику тлумачення нації як канону давніх республіканських свобод. Таке розуміння можна легко простежити в польській Конституції травня 1791 року.

У традиції дореволюційних ідей на основі власності польська Конституція травня 1791 р., одразу після її преамбули, включає в себе конституційний договір між представниками маєтків, що представляють націю, з одного боку, і Станіславом Августом Благодаттю Божою через волю нації, королем Польщі (Вступ до польської травневої Конституції 1791 р.), з іншого. Створювальна нація в сенсі преамбули не повинна розумітися як суверенний народ вільних та рівноправних громадян, але і це відповідає стародавньому розумінню дворянства як подальшого стовпа свободи і сучасної конституції як держава дворянства. Польща була Республікою і як великі давні республіки, кожен кандидат мав честь без розбіжностей щодо рангу чи його багатства з часу «братерства» (*braterstwo*) і «рівності» (*równość*) був вирішальним для Польської Республіки. Отже, суверенітет народу проявився у всіх правителів: у незалежній і представницькій системі судочинства, що керує волею усіх людей. Пояснення Лелевея про старий польський республіканізм належить до слов'янської лінгвістичної спеціальності. У польській мові слово для раба не існувало, тільки для суб'єкта. Ця основа польського республіканства є важливою умовою свободи з погляду Великої еміграції 1830 р. Цікаво, що навколо Великого сейму 1788 – 1792 р. з'явилися деякі неточності, які вказують на те, що польський термін «нація» повинен бути в розумінні старої аристократичної республіки як загальне політичне поняття. Раніше Польща ніколи не мала уніфікованого «національного закону», оскільки міста функціонували як маленькі республіки, особливо з їхнім міським правом у Німеччині.

Отже, польська Конституція 1791 року не встановлює нової основи легітимації для сучасної державності після революційного розриву із успадкованими владними структурами, але це єдиний конституційний документ революційної епохи, в якому чітко визначено пріоритет конституції: усі послідовні рішення поточного сейму повинні відповідати конституції «у всіх відносинах що з польської точки зору підходило до легітимації польського опору проти Росії та Пруссії».

З сучасною концепцією суверенітету, що складається, поєднує в собі стару ідею аристократичної нації [1, с. 101]. Відкритість суверенітету нації в Конституції Польщі 18 квітня 1791 року на послідовність з дореволюційною державою можна побачити в різних аспектах, що стосується національного суверенітету як юрисдикції.

Національний суверенітет у Конституції Іспанії Кадіс 1812 пов'язаний з антинаполеонівським контекстом конституційного процесу. Природне походження національного суверенітету в ліберальному розумінні Кадіза зумовлене пізніми схоластичними уявленнями і поєднує в собі супутникові обмеження королівського уряду з історичною легітимізацією Конституції

Кадіза старими основними законами монархії (*las antiguas leyes fundamentales de la Monarquía*) [3, с. 2].

Американська федеральна конституція 1787 р. та французька революційна конституція 1791 р. об'єднала політичну і правову аргументації та вимагали нової юридичної сили політичного ладу. Конституція як така стала юридичним текстом для визначення політичного ладу як правового порядку. Як наслідок, юридифікація = нормативність позначила нову конституційну семантику. Основою сучасної нормативної конституційної концепції є позитивність конституційного права як єдиного закону, що є засобом законності всього іншого закону. Основою для всього закону та законодавства є основна норма конституції. Ця концептуальна диференціація конституції та інших видів права є не лише інтересом для юристів, але і для юридичних істориків та філологів. Його поняття задокументовано американськими вченими, які використовували антагонізм «неконституційно-конституційним» з метою виправдати своє законне право на протидію незаконному чинному Вестмінстерському парламенту та висловити свою заяву про більшу вірність конституції, ніж самі британці. Ці наміри американських учених є прикладом комунікативної сили формування конституції.

Традиційний підхід у правовій історії зосереджений на конституційних документах, вірячи в номіналістичну автономію конституційної семантики. Звертаючи увагу на європейський конституціоналізм наприкінці XVIII та XIX сторіч, навіть письмова конституція не може статично визначати адміністративно-правові відносини влади, оскільки вони залежать від правової інтерпретації та конфлікту менталітету політичних осіб, що приймають рішення. Отже, під конституцією розуміємо як еволюційне досягнення взаємодії конституційного тексту з його сучасним суспільним контекстом, з політичною практикою та відповідною конституційною інтерпретацією. Такий функціональний підхід зберігає історичні конституції від простого журналу для політичних експертів, з'ясовується, що суверенітет як формація влади перетворює способи мислення та думки в буркхардському розумінні: суверенітет може здійснюватися лише за згодою правителя. Навіть конституційний цикл передбачав, що політичні монархії, аристократія та демократія вироджуються, де суверенітет не приймається або не розігрується.

Інтерес до взаємозалежностей між конституцією та публічним дискурсом досягає легітимації головної мети: реакція Томаса Пейна на «пана» нападки Берка на Французьку революцію спираються на аргумент, що легітимність не передається через традицію чи встановлені інституції, а швидше через згоду громадян. Не текстовий орган конституції, а скоріше згода цих осіб, що підпорядковане *pouvoirs constitués* [5, с. 26] створює суверенітет.

Правові поняття «нація» та «суверенітет» не є взаємозамінними в бельгійських, англійських, французьких, німецьких, італійських, польських

та іспанських джерелах. Тому різні історичні формулювання національного суверенітету не можуть слугувати територіальним порівнянням в історичному плані. Нація еквівалентна дворянству, у Конституції 1791 р. Франції ст. 4 [2, с. 2] читаємо: «нація є політичною точкою опори біля монарха та не розглядає національний суверенітет як абстрактне сприйняття політичної історії ідей, а як політичну полеміку в конкретних конфліктних ситуаціях». Загальним для всіх контекстів є використання національного суверенітету як юридичного відправного пункту («великий виклик аргумент»). Це збігається з нормативністю як метою сучасної конституційної концепції, що впливає з революцій наприкінці XVIII ст. Усі покликання на національний суверенітет позначають процес юрисдикції суверенітету, тобто політична легітимація перетворюється на легалізацію законності. Конституція – це правова кодифікація політичного ладу як правового порядку. Це вирішує парадокс бодінського суверенітету, який не міг пояснити юридичну приналежність на момент укладання соціального контракту. Тільки через диференціацію між священним і диспозитивним законом цей термін є законним. Конституції XVIII ст. вдаються виправдати самостійність політичної влади без поняття державного контракту (Staatsvertrag). Національний суверенітет є синонімом для юрисдикції суверенітету за допомогою конституції.

І останнє, але не менш важливе, історичний підхід до взаємовідносин, що формує Конституцію, може мати реальний вплив. Це співзвучне з політичними постулатами на рівні ЄС після катастрофи неуспішних референдумів щодо «Договору про конституцію для Європи» у 2005 році. На прохання Європейської Ради комісія розробила «План D для демократії, діалогу та Обговорення» 2005 р. У своїй першій книзі щодо європейської комунікаційної політики (2006 р.) комісія висловила голоси про те, що «громадська сфера» в Європі в основному є національною сферою. У Спільній декларації «Спілкування про Європу в партнерстві» 2008 р. Європейський Парламент, Європейська Рада та Комісія визначають взаємодію між конституційним процесом та громадськими дебатами як важливою передумовою для демократичної участі в Союзі. Відповідно до програми «Європа для громадян щодо сприяння активному європейському громадянству» (2007–2013 рр.), європейська демократія передбачає європейських громадян у сенсі європейського суспільства.

Отже, вважаємо за необхідне розробити історично закріплені конституційні цінності, за якими виступає Європа. Маємо надію, що зміни, які започатковані державною владою України на фоні підписання Україною угоди про асоційоване членство з ЄС, будуть відображені в якості ефективних змін у законодавстві України.

Список використаної літератури:

1. The Authors U.Muslig. Reconsidering Constitutional Formation I National Sovereignty Studies in the history of Law, 2016.

2. Charte Constitutionnelle 1814. French, 1814.
3. Cadiz Constitution, 1812.
4. Lloyd D. Introduction of Juriprudence, Fifth edition, Stevens, London, 1985.
5. Paine T., Rights of Man. Penguin, Harmondsworth, 1979.
6. Walker G. The Rule of Law: foundation of constitutional democracy, Melburn University Press, Melburn, 1988.

Лещенко Марина Анатоліївна,

студентка

Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник – Чорна О.В., к. філол. н., доц.,

доцент кафедри журналістики, української словесності та культури

Навчально-наукового інституту гуманітарних наук

Університету ДФС України

(Ірпінь, Україна)

МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Трансформаційні процеси сьогодення в соціально-економічних галузях суспільства, мають суттєвий вплив на встановлення взаємовідносин на ринку праці, а саме – на якість підготовки фахівців. Майбутні спеціалісти мають вміти швидко адаптуватись, до змін в соціальному та економічному житті, відповідно мусять володіти достатнім багажем знань, високим рівнем культури, зокрема і мовленнєвої культури. Адже, при володінні достатнім рівнем культури мовлення, фахівець формує взаємовідносини із представниками різних діяльності. Тобто володіння мовленнєвою культурою майбутнім фахівцем забезпечить успіх та професійне зростання.

Питання мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців у своїх працях розглядали Л. Богославець, Л. Житеньова, А. Іншаков та І. Іншакова, Л. Мацько, Л. Назаревич, О. Токаревата інші.

Метою дослідження є аналіз праць науковців, виклад основних проблем, визначення перспектив щодо подальшого розвитку.

Мова – найбільший скарб кожного народу. Вона є не тільки засобом комунікації, виступає певним зображенням історії народу. Кожен майбутній фахівець, має володіти культурою мови, а саме мати знання граматики, лексики, фонетики, стилістики, вільно володіти всіма жанрами та стилями мови, та найголовніше вміти застосовувати.

Нині, поняття «культура мови» має два значення. По-перше, культура мови - це наука, що займається утвердженням мовних норм на всіх її рівнях. Тобто, виробляє певні критерії в оцінюванні мовних процесів, а саме дотримання: норм вимови, правильного наголосу, слововживання, побудови правильної мови, висловів, та правил мовленнєвого етикету. По-друге, «культура мови» – це показник рівня сформованості літературної мови.

На думку А.Іншакова та І. Іншакової, «культура мовлення передбачає постійне збагачення мовлення новими лінгвістичними засобами, уміння аналізувати своє та чуже мовлення та ін. Вона нерозривно пов'язана з мовною нормою – сукупністю загальноприйнятих мовних засобів, які є зразковими на певному етапі розвитку мови. Унормованість – це основна ознака літературної мови» [2, с. 100].

Л. Богославець та Л. Житеньова стверджують, що засвоївши зміст навчального модуля, кожен здобувач освіти повинен знати предмет, завдання, дефініції курсу, характеристику мовленнєвої діяльності в різних ситуаціях спілкування, стилів та типів висловлювання; функції спілкування; види, типи і форми професійного спілкування; основні закони спілкування; стратегії спілкування; невербальні компоненти спілкування; гендерні аспекти спілкування; поняття ділового спілкування; особливості усного спілкування; способи впливу на людей під час безпосереднього спілкування; індивідуальні та колективні форми фахового спілкування; класифікацію ділових паперів, загальні вимоги щодо складання та оформлювання документів, а також особлива увага звертається на культуру ділового професійного спілкування в усній та писемній формі, засвоєння літературних норм та вдосконалення культури мовлення в цілому [1].

Серед основних причин низького рівня мовленнєвої культури студентів ВНЗ можна визначити: несформованість культури читання, зокрема художніх текстів; відсутність усвідомлення потреби знання мови; невміння й небажання використовувати довідкову літературу [3]. Мають негативний вплив на мовленнєву культуру суржик, діалектизми, та вульгаризація спілкування, недостатнє вживання української мови в освітніх закладах викладачами, на радіо та телебаченні.

Отже, мовленнєва культура майбутніх фахівців – сукупність знань та умінь, що в майбутньому зможуть забезпечити вільне та грамотне володіння фаховою мовою, термінологією, потрібну для вирішення певних виробничих завдань. Задля удосконалення мовленнєвої культури необхідно: вивчати твори художньої літератури, збагачувати свій словниковий запас; активно користуватись словниками; володіти різними стилями мови; записувати власні думки, для уникнення помилок (використання суржику).

Список використаної літератури:

1. Богославець Л.П., Житеньова Л.В. Особливості формування навичок професійного спілкування здобувачів освіти текстильної промисловості. / Богославець Л.П., Житеньова Л.В.// [Електронний ресурс] / Богославець Л.П., Житеньова // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія. 2015. №6. – Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/10206/13407>
2. Іншакова І.О., Іншаков А.Є. Культура українського мовлення як складник професійної підготовки студентів спеціальності «дошкільна освіта» / І.О. Іншакова, А.Є. Іншаков // [Електронний ресурс] / І.О. Іншакова,

А.Є. Іншаков // Український смисл, 2018. № 2018. С. 100–107. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usmysl_2018_2018_13

3. Чорна О.В. Вияв синкретизму та аналітизму в українській податковій терміносистемі // Тенденції та перспективи формування професійної лексики : Доповіді VIII Міжнародного науково-практичного семінару, присвяченого питанням функціонування професійного мовлення, лінгвокультурологічному та соціокультурному аспектам філології. Вип. VIII. Ірпінь: УДФС України, 2019. С. 128–135.

Ляшук Надія Миколаївна,
студентка

Навчально-наукового інституту економіки, оподаткування та митної справи
Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник – Сукаленко Т.М., к. філол. н., доц.,
доцент кафедри журналістики, української словесності та культури
Навчально-наукового інституту гуманітарних наук
Університету ДФС України
(Ірпінь, Україна)

НАУКОВА МОВНА КУЛЬТУРА ФАХІВЦЯ

Наукова мовна культура відіграє важливу роль у будь-якій сфері професійної діяльності людини.

Мета наукової розвідки – проаналізувати наукову мовну культуру як основу професійної діяльності.

Культура мовлення – поняття неоднозначне. Насамперед, це володіння нормами усної та писемної літературної мови (правилами вимови, слововживання, граматики, стилістики), а також уміння використовувати виражальні засоби мови в різних умовах спілкування згідно з метою і змістом мовлення. По-друге, культура мовлення – це розділ мовознавства, який досліджує проблеми нормалізації з метою вдосконалення мови як знаряддя культури [1, с. 241].

Підвищенню рівня мовної і мовленнєвої культури присвятили праці вчені-лінгвісти І. К. Білодід, Н. Д. Бабич, Д. І. Ганич, М. А. Жовтобрюх, І. І. Ковалик, А. П. Коваль, М. І. Пентилюк, М. М. Пилинський, В. М. Русанівський, С. Я. Єрмоленко та інші. Психологічні аспекти цієї проблеми знайшли своє відображення у працях Л.І. Айдарової, Д. М. Богоявленського, Л. С. Виготського, М. І. Жинкіна, Д. Б. Ельконіна, Г. С. Костюка, О. О. Леонтєва, І. О. Синиці та ін. На думку учених, суть теорії мовленнєвої діяльності полягає в тому, що будь-який мовленнєвий акт визначається як специфічний вид діяльності (комунікативної), який починається мотивом і завершується результатом, досягненням поставленої мети. Особливе значення мають дослідження мовленнєвої діяльності І. О. Синиці, у яких розкриваються закономірності мовленнєвої комунікації,

зміст і завдання словникової роботи. Педагогічні та методичні основи роботи над збагаченням і розвитком словникового запасу, підвищенням культури мовлення учнів розроблялися Я. А. Коменським, К. Д. Ушинським, Ф. І. Буслаєвим, І. І. Срезневським. Великого значення роботі над словом надавали С. Х. Чавдаров, В. О. Сухомлинський, М. Г. Стельмахович та ін. [3, с. 229].

Поняття культури мовлення (в першому значенні) вміщує два аспекти засвоєння літературної мови: правильність мовлення, тобто дотримання літературних норм, які сприймаються тими, хто розмовляє і пише, як «ідеал» чи загальноприйнятий зразок, що традиційно зберігається, і мовленнєва майстерність, тобто не тільки дотримання норм літературної мови, але й уміння вибирати з наявних варіантів найточніший у смисловому значенні, стилістично та ситуативно доречний, виразний тощо. Високий рівень культури мовлення в системі професійної підготовки мовлення передбачає високий рівень загальної культури людини, культуру мислення, свідому любов до мови [4, с. 154].

Як зазначає Т. П. Симоненкова, боротьба за культуру мовлення – це прагнення до духовного відродження народу. Досі ми обмежувалися, в основному, висвітленням комунікативних функцій. Та кінцевою метою має бути підвищення інтелектуального, світоглядного, духовного розвитку особистості. Рівень мовленнєвої культури народу залежить від його обізнаності з національним мистецтвом, історією мови. Культура мови і мовлення формує запас знань, світосприймання, світорозуміння людини; любов до рідної мови, прагнення до самовдосконалення, бажання вбирати в себе те, що віками виробляло людство [3, с. 230].

В. І. Перепьолка вважає, що для формування професійної мовно-комунікативної компетенції необхідно:

- глибокі професійні знання і оволодіння понятійно-категоріальним апаратом певної професійної сфери та відповідною системою термінів;
- досконале володіння сучасною українською літературною мовою;
- вміння професійне використання мовних стилів і жанрів відповідно до місця, часу, обставин, статусно-рольових характеристик партнера (партнерів);
- знання етикетних мовних формул і вміння ними користуватися у професійному спілкуванні;
- уміння працювати з різними типами текстів;
- орієнтування у потоці різноманітної та різнотипної інформації українською мовою на різних каналах її передавання;
- вміння знаходити, вибирати, сприймати, аналізувати та використовувати інформацію профільного спрямування;
- володіння інтерактивним спілкуванням, характерною ознакою якого є необхідність миттєвої відповідної реакції на повідомлення чи інформацію, що знаходиться в контексті попередніх повідомлень;

- володіння основами риторичних знань і вмінь;
- уміння оцінювати комунікативну ситуацію швидко і на високому професійному рівні приймати рішення та планувати комунікативні дії [2, с. 365 – 366].

Усі названі характеристики мають бути притаманні фахівцям будь-якої галузі професійної діяльності.

Отже, наукова мовна культура є важливим показником професійної діяльності фахівця. Професійний етикет – основним чинником вдалого проведення співбесід, нарад та засідань, а також вдалого працевлаштування. Культура мовлення підвищує інтелектуальний, світоглядний та духовний розвиток особистості.

Список використаної літератури:

1. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. М. : Советская энциклопедия. 1990. 685 с.
2. Перепьолка В. І. Формування культури професійного мовлення майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти // Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. 2014. Вип. 65. С. 363 – 366.
3. Симоненкова Т. П. Культура мовлення як показник загальної культури особистості // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови. 2013. Вип. 10. С. 229–233.
4. Цимбал Наталія. Культура мовлення у системі професійної підготовки фахівців управлінської та фінансової сфер // Studia Zarządzania i Finansów Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu. 2017. Nr 13.

Мамай Вероніка Володимирівна,

учениця 11 класу

Технічного ліцею НТУУ «КПІ» Вишгородської міськради

Вишгородського району Київської області

Науковий керівник –

Сукаленко Т.М., к. філол. н., доц.,

доцент кафедри журналістики, української словесності та культури

Навчально-наукового інституту гуманітарних наук

Університету державної фіскальної служби України

(Вишгород, Україна)

СУРЖИК У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Актуальною проблемою впродовж останніх десятиліть є питання культури мовлення сучасної молоді, особливо гостро постала проблема регресивної ролі суржику у процесі становлення та розвитку української літературної мови.

Найбільшу увагу науковців привертає суржик у контексті культури мовлення (І. Брага, С. Єрмоленко, М. Каранська, В. Мусієнко, А. Погрібний, Р. Зорівчак, О. Яремко, В. Дончик та ін.)

Поняття «суржик» потрактовано в лінгвістичних словниках як «елементи двох або кількох мов, об'єднані штучно, без додержання норм літературної мови; нечиста мова» [4, т. 9, с. 854]; «мішанина різного збіжжя або борошна з нього, наприклад пшениці з житом, жита з ячменем, ячменю з вівсом (звідси різновид змішаної мови, мішанина слів кількох мов, зокрема української та російської)» [1, с. 587].

Л. Масенко пише про суржик як соціолінгвістичний феномен і його вплив як «хворобливого явища, що загрожує українській мові внутрішньою руйнацією усіх її рівнів» [2]. В. Мусієнко наголошує на тому, що «Загалом суржик оцінюється як вкрай негативне явище і щодо комунікації (некультурно, знижує статус мовця), і найбільше в контексті шкоди, яку він приносить системі української мови, розмиваючи її норми, засмічуючи її. Зазначимо, що ці твердження не беззаперечні: по-перше, у теорії мови визнається принцип комунікативної доцільності; по-друге, суржик використовується в художній літературі, кіно, на естраді як засіб експресії та стилізації (Б. Жолдак, Л. Подерев'янський, С. Жадан, Л. Дереш, Л. Клименко, незабутній Тарапунька, А. Данилко, А. Кузьменко та ін.)» [3, с. 6–7].

Звичайним середовищем побутування гібридної мови є малі соціальні спільноти, як стійкі (двомовні сім'ї, професійно-виробничі колективи), так і стихійні (у транспорті, в магазині, у черзі до лікаря). Найсприятливіші умови для побутування суржику створює сімейна комунікація. Саме сімейне мовлення законсервувало цей гібрид, що може використовуватися й несвідомо як основний і навіть єдиний засіб спілкування, й свідомо як засіб мовної гри.

До суржику-гри охоче звертається освічена молодь, коли хоче ввійти в інший мовний образ, розширити діапазон мовних варіацій. Соціологічні дослідження показують, що вона вдається до суржику частіше, ніж люди середнього та похилого віку, які схильні вважати його ознакою низького рівня мовної культури.

Добре володіючи іншими мовними кодами, молода людина воліє проте використовувати суржик, щоб отримати задоволення від власного мовлення, бо їй так цікаво [5]. М. Стріха пише щодо використання суржику молоддю: «Нарешті, суржик посів значне місце в молодіжній субкультурі, куди він почав проникати ще з сімдесятих на рівні андеграунду і де остаточно ствердився на першій “Червоній руті” 1989 року (тексти “Братів Гадюкіних”, “Сестрички Віки”). І потрібно визнати, що ці калічені, огидні з погляду пуриста рядки на кшталт “я хочу бути твоїм антрацитом, ти будь моїм отбойним молотком” зробили для пробудження української свідомості в поколінні тінейджерів значно більше, аніж вірші лауреатів про “калиново-солов'їну мову”. Причина цього феномена доволі проста: старші школярі й учні ПТУ раптом виявили, що українська мова анітрохи не гірше від

російської обслуговує їхні нехай справді обмежені духовні попити, а суржик надавав текстам ще й відтінку забороненої пікантності»[5]. Суржик, на думку В. Мусієнко, «виконує функцію зниженого мовного коду, заступаючи собою просторіччя, і така його оцінка утверджується в часі; обсяги суржикового мовлення серед студентів зменшуються» [3, с. 12].

Отже, одним із шляхів боротьби з мовним покручем у молодіжному середовищі є робота в школах, університетах над аналізом мовлення для виявлення суржикових слів. Ефективною є і популяризація української мови, і залучення молоді до різнопланових заходів з метою підвищення рівня її використання.

Список використаної літератури:

1. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. К.: Довіра, 2006. С. 587.
2. Масенко Лариса. Суржик як соціолінгвістичний феномен. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n35texts/masenko-surzhyk.htm>
3. Мусієнко В. П. Суржик у студентському середовищі: функціонування та рефлексія // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія. 2013. Вип. 26. С. 6–12.
4. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 9. С. 854.
5. Стріха Максим. Народна Газета. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://national.org.ua/library/surzhyk.html>

Монастирська Марія Андріївна,

Навчально-наукового інституту економіки, оподаткування та митної справи
Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник –

Сукаленко Т. М., к. філол. н., доц.,

доцент кафедри журналістики, української словесності та культури

Навчально-наукового інституту гуманітарних наук

Університету ДФС України

(Ірпінь, Україна)

КУЛЬТУРА ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ЕКОНОМІСТА

Ділове спілкування відіграє важливу роль у становленні професійного фахівця (О.О. Авраменко, Ф.С. Бацевич, Л.В. Яковенко, В.Я. Шийка та ін.). Мова – це найважливіший засіб порозуміння між людьми. Без неї ми б не могли досягнути успіхів. Головним чинником у спілкуванні є здатність мовця правильно висловлювати свої думки та знаходити спільну тему з будь-якою людиною.

Мета наукової розвідки – проаналізувати культуру ділового спілкування у професійній діяльності.

Культура ділового спілкування забезпечує процес передавання й сприймання повідомлень за допомогою вербальних і невербальних засобів. Окрім того, культура ділового спілкування сприяє встановленню й розвитку відносин співробітництва й партнерства між колегами, керівниками й підлеглими, партнерами й конкурентами, багато в чому визначаючи їх (відносин) ефективність: чи будуть ці відносини успішно реалізовуватися в інтересах партнерів або ж стануть малозмістовними, неефективними, а то й зовсім припиняться, якщо партнери не знайдуть взаєморозуміння [1, с. 187].

Саме у XXI столітті ділове спілкування стало невід'ємною частиною нашого успіху, адже відіграє важливу роль в обміні інформацією у межах бізнесу. Воно включає в себе такі теми, як маркетинг, бренд – менеджмент, відносини з клієнтами, корпоративне спілкування, управління репутацією, міжособистісне спілкування, залучення співробітників та керування подіями. У такій сфері ніколи не треба забувати про збереження мовних норм вимови, наголошування, слововживання й побудови висловлювань; нормативність, літературність усної та писемної мови, що виявляється у грамотності, точності, ясності, чистоті, логічній стрункості.

Ще з часів Давньої Греції вміння говорити вважалося проявом вихованості, тому ораторське мистецтво було однією із семи головних наук. Доказом цього є вислів Сократа: «Заговори, щоб я тебе побачив», а в Україні народна мудрість навчала: «Птаха пізнають за пір'ям, а людину за мовою». Отже, культура мовлення – це найкращий прояв моральності і духовного стану людини.

Виділяють такі види ділового спілкування: вербальний, невербальний, письмовий, робочий, електронний, командний.

Не потрібно забувати, що при розмові відбувається вплив одного мовця на іншого. Саме це допомагає розвивати корисні навички і дає вміння виходити із конфліктних ситуацій. У подальшому для ділового спілкування був встановлений діловий етикет, який завжди звертає увагу на психологію співрозмовника.

Діловий етикет – це порядок поведінки, встановлений у ділових взаємовідносинах. Він включає в себе певні настанови та норми, за якими будь-який співробітник повинен дотримуватися мовних норм, бути завжди ввічливим, правильно формулювати свої думи та гарно висловлюватись.

Відомо, що будь-хто готовий пожертвувати колосальним капіталом для успішності бізнесу, адже саме культура спілкування вирішує багато, бо потрібно взаємодіяти з кожним працівником, зважаючи на всі нюанси, оскільки співпраця покращує творчу активність чи діяльність, а для того, щоб спілкування відбувалося безперервно, то потрібно зважати на такі аспекти:

- 1) знайомство – встановлення контакту;
- 2) психологію ділового спілкування;

- 3) прогресивне обговорення проблеми;
- 4) її рішення;
- 5) вихід з контакту.

Варто зазначити, що ділове спілкування відіграє важливу роль у переговорах, ділових бесідах та підписанні важливих документів. Усі ці пункти можуть відбуватися у веб-комунікації, відеозв'язку, електронних повідомленнях та за допомогою телефону, але в цих випадках треба пам'ятати про інтонацію, мовне забарвлення, стислість викладу, конкретику та ввічливість.

Ні для кого не секрет, але є люди, у яких присутній бар'єр ділового спілкування, їм важко враховувати всі нюанси і через це недовго затримуються на роботі.

Основними причинами цього бар'єру виступають:

- складні повідомлення;
- приховування інформації;
- різні позиції;
- неефективні процеси комунікації;
- відсутність довіри.

Щоб всьому цьому запобігти потрібно бути більш впевненим, повідомлення робити короткими, інформацію – легко доступною, завжди відстоювати свою точку зору, при тому потрібно вміти піти на компроміс і в жодному разі не шукати конкурентів.

Отже, ділове спілкування – це спілкування в межах бізнесу. Воно відіграє невід'ємну роль у працевлаштуванні, під час важливих зустрічей, переговорів та конференцій. Має певні властивості, виступає найкращим інтелектуальним чинником та допомагає людям вийти на новий рівень у певній професійній сфері. Завжди у діловому спілкуванні варто зважати на правильність і не потрібно забувати про дикцію.

Список використаної літератури:

1. Загнітко А. П., Данилюк І. Г. Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування. Донецьк: ТОВ ВКФ "БАО", 2004. 480 с.

Наконечна Валерія Олександрівна,

студентка

Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник –

Сукаленко Т. М., к. філол. н., доц.,

доцент кафедри журналістики, української словесності та культури

Навчально-наукового інституту гуманітарних наук

Університету ДФС України

(Ірпінь, Україна)

НАУКОВА МОВНА КУЛЬТУРА ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Наука швидко змінює свої пріоритети в період стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, і саме тому вміння працювати з інформацією, здійснювати інформаційні послуги стають необхідними компонентами сьогодення.

Важливою стає здатність працівників змінюватися, активно діяти, швидко приймати рішення, самовдосконалюватися, саморозвиватися впродовж усього життя. Однією з головних особистісних якостей професіонала є розвинута мовна культура, а найважливішими вміннями – влучне використання наукових термінів, що беззаперечно стосуються його професії.

У 20–30-ті роки ХХ ст. в дослідженнях членів Празького лінгвістичного гуртка було сформульовано поняття «функціональна мова». Функціональна мова – мова, призначена для спеціальних цілей та обслуговування окремих сфер людського спілкування. Вивченню стилістичних характеристик наукових текстів різних мов була присвячена велика кількість робіт вітчизняних та зарубіжних лінгвістів (В. Виноградов, І. Гальперін, Н. Гвішіані, М. Кожина, М. Котюрова, М. Макарова, Г. Матвєєва, Н. Разінкіна, О. Троянська та ін.), які відзначають структурно-композиційну детермінованість текстів наукового стилю, широке використання номіналізованих структур, безособових речень і пасивних конструкцій, і водночас обмежене використання експресивних та розмовних елементів [1, с. 22–23].

Початок 50-х років ХХ ст. був ознаменований появою книги про мову науки як функціональний різновид мови англійського вченого Теодора Сейворі, що слугувала провісником теорії мов для спеціальних цілей науки.

У 70–90-х роках ХХ ст. розглядаються проблеми писемної та усної форм наукового мовлення, його адресованості, діалогічності, експресивності (Н. Милованова, Т. Михайлюк), композиції та зв'язності, інтертекстуальності наукового тексту (М. Котюрова, Н. Данилевська), поняття «мовна норма» (А. Пилинський, М. Жовтобрюх). Взагалі «мовна норма» – це прийняті у

суспільно-мовленнєвій практиці людей правила вимови, граматичні та інші засоби мови, правила слововживання тощо [2, с. 103–105].

Професійна діяльність інше потребує особливих правил та засобів мовлення, які, між іншим, неабияк відрізняються між собою. Адже така складна система розмежувань діяльності та її аспектів залежно від галузі та інших чинників веде за собою складну систему мовних форм, а дотримуватися стилістичних, граматичних, лексичних та інших норм потрібно обов'язково.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. вчені досліджують функціональну стилістику, лінгвістичну прагматику, лінгвістику тексту, психолінгвістику. Вагомий внесок у розвиток і формування офіційно-ділового стилю української мови зробили науковці Інституту наукової мови, які уклали граматики, довідники і словники різного спрямування, здійснили першу офіційну кодифікацію української ділової мови, упорядкувавши саме словники ділової мови (М. Дорошенко, І. Жигadlo, О. Ізюмов, Є. Зінкевич та ін.). Так, кодифіковані того часу лексика і фразеологія стали основою для сучасних словників сфери ділового спілкування, потреба в яких нині невинно зростає у зв'язку з відродженням національної основи мови [3, с. 185–186].

Ці всі етапи є незамінними для подальшого розвитку наукової мовної культури як основи професійної діяльності. За доволі короткий час професіоналам вдалося піднести наукову мовну культуру як основу професійної діяльності до високого рівня і всі сили не були марно витрачені, адже неможливо правильно проводити професійну діяльність, не знаючи норм і правил, не вміючи працювати з інформацією та правильно формулювати власну думку.

Список використаної літератури:

1. Маслова Т. Б. Мова науки у вимірах функціонального стилю та дискурсу // Англістика та американістика. 2014. Вип. 11. С. 22 – 27.
2. Орел К. І. Мовна норма – невід'ємний атрибут мови законодавства // Вісник Академії адвокатури України. 2005. Вип. 3. С. 103–109.
3. Тихоненко О. В. Стан дослідження офіційно-ділового стилю сучасної української літературної мови // Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць / за заг. ред. проф. Л.А. Лисиченко. Харків, 2011. Вип. 31. С. 183–191.

Нікончук Анастасія Андріївна,

студентка

Навчально-наукового інституту економіки, оподаткування та митної справи

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник – Зайцева І.В., к. пед. н., доц.,

доцент кафедри журналістики, української словесності та культури

Навчально-наукового інституту гуманітарних наук

Університету ДФС України

(Ірпінь, Україна)

РОЛЬ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Кожен громадянин України, незалежно від національності, зобов'язаний знати й поважати державну мову, вміти спілкуватися нею, дотримуючись культури мовлення з її невід'ємним складником – мовленнєвим етикетом.

Мовленнєвий етикет українців постає з живої мовної практики українського народу. Він вироблявся упродовж тисячоліть і відбиває культурні традиції української нації, відповідає її духовним засадам. Без сумніву, в основі національних традицій спілкування лежать загальнолюдські морально-етичні цінності. Життя будь-якого суспільства неможливе без дотримання соціальних норм і звичаїв, які регулюють суспільну діяльність і якнайтісніше пов'язані з процесом формування особистості, її соціалізацією. Саме цим обумовлено актуальність обраної теми.

Мовленнєвий етикет – це сукупність мовних засобів, які регулюють нашу поведінку в процесі мовлення. Термін етикет походить від французького слова «etiquette», що означає ярлик, етикетка [1, с. 2].

Український мовленнєвий етикет, на думку М. Стельмаховича, – це національний кодекс словесної добропристойності, правила ввічливості, «еталон порядної мовленнєвої поведінки українця, виразник людської гідності й честі, української шляхетності й аристократизму духу... Українське виховання застерігає дітей і молодь від вживання грубих, лайливих, образливих слів» [4, с. 14].

С.К. Богдан зазначає, що мовний етикет українців є унікальною, універсальною моделлю їх мовної діяльності. Знання цієї системи, а також повсякденна їх реалізація, внутрішній світ людини, без перебільшень, є своєрідним барометром духовної зрілості нації [2, с. 432].

Подібне традиційне розуміння мовленнєвого етикету встановилося в лінгвістичній, соціо- і психолінгвістичній літературі. Проте мовленнєвий етикет можна розуміти як форму нормативної мовленнєвої поведінки в суспільстві в цілому. Так, дослідники англійського мовленнєвого етикету стверджують, що коло етикетних засобів значно ширше: сюди входять і евфемізми (слова і вирази, які вживаються з метою уникнення слів з грубим чи непристойним змістом або з неприємним у певних умовах забарвленням,

наприклад: поважного віку замість старий: говорити неправду □ брехати), і способи найменувань.

Основна вимога мовленнєвого етикету державного службовця ввічливість, статечність, пристойність, уважність і чемність до співрозмовників.

Головне призначення етикету, в тому числі й мовленнєвого, встановлення сприятливого контакту між людьми, регулювання їх взаємин на основі принципу ввічливості, адже мета спілкування вплив однієї людини на іншу, регуляція поведінки об'єкта спілкування суб'єктом [3, с. 8]. Без знання прийнятих у суспільстві правил мовного етикету, не володіючи вербальними формами вираження ввічливих взаємин між людьми, особистість не може правильно встановити різноманітні контакти з оточуючими, тобто, не може з найбільшою користю для себе і для оточуючих здійснити сам процес спілкування.

Існують загальноприйняті формули мовного етикету. Відомо, що спілкування можливе за наявності: мовця, адресата, до якого звернена мова; мети і теми мовленнєвої діяльності. Етикетною вважається тільки та ситуація, для якої суттєвими є відмінності між мовцями (їхній вік, соціальний статус, стать тощо). Структуру мовного етикету визначають такі основні елементи комунікативних ситуацій, які властиві всім мовцям: звертання, привітання, прощання, вибачення, подяка, побажання, прохання, знайомство, поздоровлення, запрошення, пропозиція, порада, згода, відмова, співчуття, комплімент, присяга, похвала тощо. З-поміж них вирізняють ті, що вживаються при зав'язуванні контакту між мовцями формули звертань і вітань; при підтриманні контакту: формули вибачення, прохання, подяки та ін.; при припиненні контакту формули прощання, побажання тощо. Це власне етикетні мовні формули [5, с. 92]. Названі елементи мовного етикету покликані репрезентувати насамперед увічливість до співбесідників.

Вислови мовленнєвого етикету, закріплені за певними ситуаціями ввічливих взаємин між комунікантами, в результаті багаторазової повторюваності стали стійкими формулами спілкування, стереотипами типовими, стійко повторюваними конструкціями, що використовуються практично в усіх ситуаціях спілкування та є готовими формулами не лише з точки зору їх морфолого-синтаксичної структури, а й лексичної наповненості. Без таких стереотипних виразів, механічно відтворюваних у типових мовленнєвих ситуаціях ввічливості, обійтись, очевидно, неможливо. Вони вмотивовані стилістично, функціонально, оскільки забезпечують точність, однозначність і економність процесів спілкування.

Загальна ж функціональна типологія одиниць мовленнєвого етикету державного службовця може бути представлена в такому вигляді (наводимо приклади найбільш типових формул): 1. Етикетні одиниці, якими виражається вітання: Доброго ранку! Добрий день! Добридень! Добрий вечір! 2. Формули з значенням прощання: Прощайте! Прощавайте! До зустрічі! До побачення! Щасливо! Дозвольте попрощатись! Ми ще

побачимось! Ми ще зустрінемося! 3. Вислови вибачення: Вибачте, пробачте, даруйте, прошу вибачення, я дуже жалкую, мені дуже шкода, прийміть мої вибачення, приношу свої вибачення, перепрошую, не гнівайтесь на мене. 4. Мовленнєві одиниці, що супроводжують прохання: Будь ласка, будьте ласкаві, будьте люб'язні, прошу Вас, чи не змогли б Ви чи можу я попросити Вас..., маю до Вас прохання..., чи можу звернутися до Вас із проханням..., дозвольте Вас попросити..., якщо Ваша ласка..., ласкаво просимо..., якщо Вам не важко..., не відмовте, будь ласка, у проханні..., можливо, Ви мені допоможете... 5. Формули подяки: Спасибі! Дякую! Прийміть мою найщирішу подяку! 6. Конструкції побажальної модальності: Будь(-те) щасливий (-а, і)! Успіхів тобі (Вам)! Хай щастить! Зичу радості (гараздів, успіхів)! 7. Формули привітань з певної нагоди: Поздоровляю з..., Вітаю (Вас, тебе) з..., Прийми (-іть) поздоровлення (привітання) з... 8. Типізовані фрази ритуалу знайомства: Знайомтесь..., Я хочу представити тобі (Вам)...., Дозволь(-те) представити (познайомити, рекомендувати)...., Рекомендую...., Маю честь представити (рекомендувати) тощо. 9. Звертання: пані, пане, панове, добродію, добродійко, товаришу, товариство, друже, приятелю, колего тощо. 10. Згода, підтвердження: Згоден, я не заперечую, домовилися, Ви маєте рацію, це справді так, авжеж, звичайно, певна річ, так, напевно, обов'язково, безперечно, безсумнівно, безумовно, ми в цьому впевнені, будь ласка (прошу), гаразд (добре), з приємністю (із задоволенням). 11. Заперечення: Ні; ні, це не так; нас це не влаштовує; я не згодний (згоден); це не точно; ні, не бажаю; Ви не маєте рації; Ви помиляєтесь; шкодую, але я мушу відмовитись; нізащо; дякую, я не можу; про це не може бути й мови. 12. Співчуття: Я Вас розумію; я відчуваю Вашу схвилюваність; це не може нікого залишити байдужим; співчуваю Вам 13. Пропозиція, порада: Дозвольте висловити мою думку щодо..., а чи не варто б..., чи не спробувати б Вам..., чи не були б Ви такі ласкаві прийняти мою допомогу (вислухати мою пропозицію, пораду), чи не погодилися б Ви на мою пропозицію [1, с. 61–264].

Мовленнєвий етикет, як соціально-лінгвістичне явище, детермінований з функціонального боку, тобто в основі його виділення лежать спеціалізовані функції. Н.І. Формановська нараховує їх близько шести: контактна, ввічливості (конотативна), регулююча (регулятивна), впливу (імперативна, волюнтативна), звертальна (апелятивна), емоційно-експресивна (емотивна). Усі функції мовленнєвого етикету існують на основі комунікативної функції мови, існування їх доводить, що мовленнєвий етикет не є випадковим чи несуттєвим явищем, а навпаки являє собою своєрідний механізм, лише з допомогою якого може відбуватися ефективна комунікація.

Отже, наш обов'язок нині – відродити втрачене в спілкуванні людей, узвичаїти призабуте, відкинути невласливе українській культурі спілкування, силоміць нав'язане нашому народові або бездумно перейняте чуже, брутальне, адже за багатовікову історію в нашого народу склалася своя

власна система мовленнєвого етикету, що є свого роду феноменом і відображенням загальної культури українського народу.

Список використаної літератури:

1. Етика ділового спілкування: навч. посібник / Т.Б. Гриценко, С.П. Гриценко, Т.Д. Іщенко, Т.Ф. Мельничук, Н.В.Чуприк, Л.П. Анохіна / за редакцією Т.Б. Гриценко, Т.Д. Іщенко, Т.Ф. Мельничук. □□ Київ: Центр учбової літератури, 2007. С. 344.
2. Мовний етикет українців: традиції і сучасність / С.К. Богдан. – Київ: Рідна мова, 1998. С.432.
3. Речевое общение: проблемы и перспективы / Ф.М. Березин, Е.Ф. Тарасов. Москва, 1983. С. 223.
4. Український мовленнєвий етикет / М. Стельмахович / Урок української. – Київ, 2001. С. 20.
5. Формули ввічливості в системі українського мовного етикету / М.Я. Плющ / Українська мова і сучасність. – Київ, 1991. С. 99.

Ошийко Марія Анатоліївна,
студентка

Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник –

Науменко Л.М., ст. викладач
кафедри журналістики, української словесності та культури
Навчально-наукового інституту гуманітарних наук
Університету ДФС України
(Ірпінь, Україна)

ПРОБЛЕМА ВИКОРИСТАННЯ МОВНИХ НОРМ В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

В сучасних умовах для України є характерним активний розвиток юридичної науки та техніки. Саме тому проблема юридико-технічної досконалості нормативних правових актів, а також правильне використання мовної техніки в законотворчій та застосовчій діяльності постає особливо гостро.

Історія мови віддзеркалює історію права. Відповідно, право впливає на формування і розвиток мови, саме тому її можна вважати основним засобом існування права. На науковому рівні це правило проявляється в тому, що основні мовні норми та правила мають бути покладені в основу юриспруденції.

Це питання досліджувалось у працях представників вітчизняної та зарубіжної юридичної науки різних історичних періодів, зокрема: В. Авер'янова, С. Алексєєва, Н. Александрової, Ю. Арзамасова, В. Бабаєва,

Ж.-Л. Бержеля, Н. Вопленко, М. Гнатюк, Ф. Григор'єва, І. Дюрягіна, О. Зайчука, Л. Коваля, М. Козюбри, О. Коренєва, В. Лазарева, А. Нашиц, П. Недбайло, Є. Новікова, Н. Оніщенко, І. Погрібного, О. Погрібного, П. Рабіновича, О. Скаун, Т. Тараконич, О. Тихомирова, Ю. Тихомирова тощо [1, с.7].

Правильне використання мовних норм в юриспруденції сприяє забезпеченню розвитку ефективності законодавства в цілому, правильне розуміння, використання та застосування нормативно-правових актів, підвищує правову свідомість та правове розуміння громадян, забезпечує удосконалення правової системи України. На жаль, сьогодні ми бачимо низку прикладів, які свідчать про низький рівень мовної культури та техніки законодавців. Насамперед, це неправильне вживання або формулювання термінів та понять, допущення різноманітних помилок у законодавстві, некоректні посилання, які призводять до розвитку правового нігілізму, зниження правової культури громадян та наявності прогалин у праві [2, с. 5–6].

Це питання є неймовірно важливим та потребує залучення науковців та практиків, які б дослідили основні елементи та напрями подальшого розвитку юриспруденції із врахуванням основних мовних норм.

Проаналізувавши низку джерел, можна дійти висновку, що низький рівень використання мовних норм в юридичній науці пов'язаний, насамперед, з політичною нестабільністю, невизначеністю щодо вирішення мовного питання, відсутністю єдиної терміносистеми, низьким рівнем мовної культури законодавця, відсутністю умов для повноцінного функціонування закладів та установ, що займаються мовними проблемами [3, с.46].

У сучасних умовах потребує свого активнішого розвитку мова права, яка включає в себе: мову законодавства і підзаконних правових актів, мову правозастосовної практики, мову юридичної науки і юридичної освіти, мову юридичної журналістики та ін. Поглиблення розвитку мови права сприяло б глибшому дослідженню юриспруденції в цілому та забезпечило б правильність використання мовних норм у даній галузі знань.

З метою усунення лінгвістичних недоліків, які негативно впливають на правовий процес, було сформовано особливий самостійний феномен у сфері функціонування мови права, відомий під назвою «юридична лінгвістика». Дана наука вивчає роль та функції мови і мовлення в праві та являє собою сукупність методів і результатів досліджень, які стосуються зв'язків мови та правових норм і відповідають вимогам сучасної лінгвістики. Саме юрислінгвістика займається створенням і функціонуванням спеціальної юридичної мови, юридичним регулюванням конфліктів, які пов'язані з використанням мовлення та регулюванням соціально-мовленнєвих, внутрішньодержавних і міждержавних відношень. Однією із основних задач юрислінгвістики виступає всебічний розвиток та розробка юридичної мови, а також правильне використання та застосування основних мовних норм та правил [4].

Як доводить практика і дослідження останніх років, питання про мовно-технічний рівень правових актів, які приймаються в державі, є доволі складним. Їх якість суттєво впливає на стан законності та рівень правопорядку. Науково доведено, що недосконалість нормативно-правових актів негативно позначається на формуванні правової свідомості, сприяє різним проявам правового нігілізму. Водночас правову систему країни характеризує не лише законодавство, а й те, як воно впроваджується в життя. Одним із важливих правових засобів механізму реалізації закону виступають правозастосовні акти, удосконалення яких неможливе без усебічного наукового та практичного вивчення проблеми якості текстів відповідних актів, з подальшим упровадженням отриманих результатів у практичну діяльність [1, с. 19-20].

Сучасні наукові джерела свідчать про малу кількість досліджень на дану тему, хоча вона виступає однією з найактуальніших в системі забезпечення подальшого розвитку та підвищення рівня функціонування правової держави.

Поглибленню застосування мовних норм та правил в юриспруденції сприяє також юридична техніка, яка розуміється як сукупність засобів написання правових актів, чи техніка юридичної діяльності в цілому та визнається як основа в юриспруденції. Мета юридичної техніки – забезпечення високої якості правових актів; найпоширенішими сферами застосування є правотворчість та правозастосування. Ігнорування юридичної техніки призводить до відсутності узгодженості між нормативно-правовими актами, появи суперечностей між актами застосування та законами, а також до значних прогалин у праві [4].

Неправильне використання чи застосування мовних норм у законодавчій діяльності може призвести до правової помилки, яка може стати причиною негативних, іноді навіть суспільно небезпечних наслідків. Відсутність чіткості, послідовності, логіки, точності, переконливості нормативно-правових актів відбивається у свідомості суб'єктів, що в результаті впливає не лише на процес правозастосування, а й на ефективність усього механізму правового регулювання. Саме тому мовно-правова культура законодавця є одним з визначальних факторів якості правозастосування. Провідною характерною ознакою мовно-правової культури суспільства визнано ставлення до державності власної країни, до національної мови, до духовно-культурної спадщини. Правова культура розглядається в поєднанні з мовною культурою як елементи, що складають системну єдність, як фактори вдосконалення правотворчих процесів у цілому і процесів правозастосування зокрема. Тобто, можна вважати, що високорозвинена правотворчість у поєднанні з правильним застосуванням мовних норм та правил сприяє активному розвитку громадянського суспільства, його правової культури, свідомості та правової держави загалом [1, с. 20].

Отже, проблема використання мовних норм в юриспруденції особливо гостро постає в умовах сучасного розвитку. Адже значимість права, його чітка, правильна мова нормативно-правових актів – це показники рівня

культури суб'єктів правотворення, показники їх поваги до громадян, а також розвитку законотворчості, правових засад та принципів в державі.

Список використаної літератури:

1. Балтаджи П. М. Юридична мова правозастосовчих актів: монографія. Київ: ЦУЛ, 2014. 49 с.
2. Биля І. О. Теоретичні основи використання нормотворчої техніки: монографія. Харків: Щедра садиба плюс, 2011. 46 с.
3. Залізняк Г. М. Мова як чинник державотворення України в соціологічному вимірі: монографія. Київ: Талком, 2017. 46 с.
4. Мова правових документів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 48–50.
URL: https://stud.com.ua/77676/pravo/mova_pravovih_dokumentiv (дата звернення: 18.02.2019)

Пашинська Людмила Михайлівна,
кандидат філологічних наук, доцент
доцент кафедри української філології та славістики
Київського національного лінгвістичного університету
(Київ, Україна)

ЛЕКСИЧНІ НЕДОЛІКИ Й ПОМИЛКИ У ПРАВНИЧІЙ СФЕРІ

Фахова мова правників базується на законах української мови та її нормах. Серед основних типів норм, відповідних системі мови, які увиразнюють й уточнюють контекст, надають вичерпної інформації висловлюваному, регулюють правила наголошування слів, сприяють правильному вживанню їхніх граматичних форм, побудові словосполучень і речень, вживанню мовних засобів згідно з функціональними стилями тощо, виділяють і лексичні норми, що регламентують правильність слововживання, регулюють вибір слова відповідно до змісту й мети висловлювання.

В умовах сьогодення діяльність юристів передбачає не лише надання якісного захисту, ефективної роботи щодо запобігання злочинності, проведення профілактичних дій, але й кваліфіковане володіння словом, розуміння фахової термінології, правильне користування нею, уміле ведення документації. Саме лексичні норми передбачають регулювання чіткої відповідності лексичного складу мовних засобів загальній нормативності української мови, чого не завжди можна спостерігати у правничій сфері, де найпоширеніші лексичні недоліки й помилки стосуються таких випадків:

1) уживання слів у невластивому для контексту значенні, напр.: *треба покарати за провину* (а не *наказати за провину*), *тиждень тому* (а не *неділю тому*), *протягом дня* (а не *на протязі дня*), *заважати працювати* (а не *мішати працювати*), *нахабно поводитися* (а не *нагло поводитися*), *непевно почуватися* (а не *дурно почуватися*), *відмовляти у послугі* (а не *відказувати у*

послугі), примушувати прочитати (а не заставляти прочитати), перекладати текст (а не переводити текст);

2) сплутування паронімів – слів, близьких за звучанням, але відмінних за написанням і значенням, пор.: *треба домашня адреса (а не домашній адрес), документальні свідчення (а не документовані), правові відносини (а не відношення), гуманне рішення (а не гуманістичне), злочинна діяльність (а не злочинницька), професійна лексика (а не професіональна), рекомендований адвокат (а не рекомендаційний), громадянський обов'язок (а не громадський), терористичний акт (а не терористський), особиста охорона (а не особова), військове відомство (а не воєнне), воєнний злочин (а не військовий), акціонерне товариство (а не акціонерське), іноземна валюта (а не волюта), із сказаного випливає (а не витікає), травматичний шок (а не травматологічний), виборча ділянка (а не виборна ділянка), тонкий дипломат (а не дипломант), гірниче підприємство (а не гірське), видатні заслуги (а не визначні), дружня команда (а не дружня), рекламна кампанія (а не компанія);*

3) зловживання іншомовною лексикою, переважно англіцизмами, які в українській мові мають свої відповідники, пор.: *бажано оскарження (а не апеляція), відхилення (а не аномалія), бандит (а не гангстер), вартовий (а не конвоїр), злочинний (а не кримінальний), постанова (а не декрет), передача (а не екстрадиція), законний (а не легітимний), вбивця (а не кілер), пристосування (а не адаптація), вибір (а не альтернатива), байдужість (а не апатія), доказ (а не аргумент), обмін (а не бартер), помста (а не вендета), заборона (а не вето), забезпечувати (а не гарантувати), припущення (а не гіпотеза), занепадати (а не деградувати), настанова (а не директива), переважати (а не домінувати), негайний (а не екстрений), не брати до уваги (а не ігнорувати), однаковий (а не ідентичний), звинувачувати (а не інкримінувати), наклеп (а не інсинуація), непорозуміння (а не інцидент), відшкодування (а не компенсація), згода (а не консенсус), переважати (а не превалювати), перевага, право (а не прерогатива), підтримка (а не протекція), чинник (а не фактор), підроблений (а не фіктивний), постійний (а не хронічний). Наявність іншомовних слів у мові є закономірним явищем, яке відтворює зв'язки певного народу з іншими, але, як слушно зауважують мовознавці, у фаховому мовленні варто керуватися здоровим глуздом: не викорінювати повністю чужомовні запозичення, без яких у культурному мовленні не обійтися, але й не зловживати ними. Запозичення слід уживати тільки тоді, коли вони насправді потрібні, і, безумовно, у властивому для них значеннях. Якщо є дві назви – українська й іншомовна, то перевагу варто віддавати першій, адже вона зрозуміліша, милозвучніше, легше запам'ятовується;*

4) уживання кальок із російської мови, пор.: *треба брати участь (а не приймати участь), наступний, такий (а не слідуючий), колишній директор (а не бувший), мати добру репутацію (а не бути на хорошому рахунку), професійний рівень (а не професіональний), посідати призові місця (а не*

займати), зазнати збитків (а не понести збитки), вважати за необхідне (а не рахувати необхідним), ужити наступних рішень (а не прийняти слідуючі рішення), цей документ (а не даний), не зважаючи на умови (а не дивлячись на умови), запобігти хворобі (а не попередити хворобу), наступні заходи (а не міроприємства), на виплат (а не у розстрочку), збіг обставин (а не співпадіння), порушувати важливе питання (а не піднімати), служба безпеки (а не служба безпеності), оскаржити рішення (а не обжалувати), гостра потреба (а не крайня необхідність). Дискусії серед учених останніх років порушують чи не найважливішу проблему сучасного українського термінознавства, а саме збереження національного духу української термінології, словотвірна структура якої відрізняється від аналогічних термінів інших слов'янських мов, насамперед російської;

5) уживання зайвих слів (плеоназму) та повторів (тавтології), напр.: треба вакансія (а не вільна вакансія), власна думка (а не мій власний погляд), смерч (а не руйнівний смерч), індустрія (а не промислова індустрія), перспектива (а не перспектива на майбутнє), поширений (а не широко поширений), обслуговування (а не сервісне обслуговування), колишній президент (а не колишній экс-президент), наділений індивідуальними рисами (а не має свої індивідуальні риси), у серпні (а не у серпні місяці), на сьогодні (а не на сьогоднішній день);

6) дослівний переклад іншомовних стійких зворотів мови, які в українській мові мають свої відповідники, порушення фразеологічної точності, пор.: треба брати участь (а не приймати участь), впадати в очі (а не кидатися у вічі), збожеволіти (а не зійти з розуму), просто неба (а не під відкритим небом), мати рацію (а не бути правим), без жодного приводу (а не без всякого поводу), опанувати себе (а не взяти себе в руки), даруйте на слові (а не в обіду сказано), незважаючи ні на що (а не не дивлячись ні на що), справа честі (а не питання честі), пішло нанівець (а не пішло прахом), спало на думку (а не прийшло в голову);

7) помилкове вживання применникових конструкцій, напр.: треба довідка телефоном (а не по телефону), допомога з безробіття (а не по бізробіттю), інструкція щодо використання (а не по використанню), комісія у справах молоді (а не по справах молоді), за аналогією (а не по аналогії), за взаємною згодою (а не по взаємній згоді), за вказівкою (а не по вказівці), за власним бажанням (а не по власному бажанню), до сьогодні (а не по даний час), на замовлення (а не по замовленню), під час виконання службових обов'язків (а не при виконанні), тільки за умови (а не тільки при умові), тримати про всяк випадок (а не на всяк випадок), за зачиненими дверима (а не при зачинених дверях), за підтримки колег (а не при підтримці колег), за необхідності (а не при необхідності).

Отже, як засвідчив аналізований матеріал, у всіх сферах діяльності, у тому числі й правничій (а юриспруденція займає одну з найважливіших ланок державотворення), варто дотримуватися мовних норм, як шляху до впровадження культури мовлення. Утвердження ролі української мови як

самобутньої системи у професійній практиці сприятиме вдосконаленню її мовних засобів, збереженню лексичної та граматичної індивідуальності, створенню національних термінологічних стандартів, а також усуненню проблем неконтрольованого процесу вживання іншомовних запозичень, не властивих українській мові словоформ.

Список використаної літератури:

1. Вознюк Г. Л. Українська мова (за професійним спрямуванням) : навч. посібник-практикум / Г.Л. Вознюк, С.З. Булик-Верхола, І.П. Василюшин, М.В. Гнатюк, І.Б. Ментинська, І.Д. Шмілик. – 7-ме вид., доп. і випр. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. 308 с.
2. Головащук С. І. Словник-довідник з правопису та слововживання / За ред. В.М. Русанівського. К.: Наук. думка, 1989. 832 с.
3. Микитюк О. Р. Культура мовлення : особливості, завдання, цікавинки : навч. посібник / Оксана Романівна Микитюк. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. 236 с.
4. Токарська А. С., Кочан І. М. Культура фахового мовлення правника : Навч. посібник. Львів: Світ, 2003. 312 с.

Похилюк Олена Миколаївна,

кандидат філологічних наук,

декан філологічного факультету

Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу

(Вінниця, Україна)

МОВНА КУЛЬТУРА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Важливою рисою всебічно розвиненої, освіченої людини є висока мовленнєва культура, тобто вміння досконало використовувати сучасну літературну мову з усією різноманітністю виражальних засобів та притаманними літературній мові нормами. Культура мовлення як основний засіб комунікації та невід'ємна складова загальної культури особистості є одним із найважливіших показників цивілізованості та загального рівня культури суспільства, передбачає правильне, оптимальне використання мовленнєвих засобів та містить у собі мовні надбання соціуму впродовж усіх етапів його розвитку. Мовна культура сучасної молоді України хоч і є складовою молодіжної субкультури, є простором, де молодим людям «дозволено» висловлювати себе інакше, аніж в звичайних сферах діяльності, однак не варто переносити її в царину усного й писемного наукового мовлення майбутніх фахівців певної галузі, перших наукових пошуків майбутніх спеціалістів.

Культура мовлення передбачає досить високий рівень загальної культури, любов до мови, культуру спілкування, високий рівень мовної свідомості мовців. Процес опанування мови та її культури пов'язаний зі здобуттям

навичок правильно розмовляти й писати, точно висловлювати свою думку, активно використовувати мовні знання, грамотно застосовувати їх. Саме це і є основною метою дисциплін освітньої галузі «Мови та літератури», починаючи від початкового рівня загальної середньої освіти, завершуючи певними філологічними дисциплінами циклу загальної підготовки на усіх рівнях вищої освіти.

Як зазначає В. О. Александрова, мовленнєвою культурою вважають складну систему мовних знаків, що ґрунтується на мовних і моральних правилах та нормах поведінки. Культура мовлення – це такі якості мовлення того, хто говорить чи пише, які забезпечують людині ефективне досягнення мети спілкування з дотриманням правил, етичних норм, ситуативних і естетичних нюансів [1, с. 8]. М. Р. Львов зауважує, що під терміном «культура мови» розуміють відповідність її не тільки сучасним літературним нормам, а й іншим якостям, що свідчать про її комунікативну досконалість: точність, логічність, чистота, виразність, багатство, доцільність тощо [3, с. 37]. Мовна культура є невід’ємною частиною кожного суспільства, кожної групи людей та особи, а, особливо, молоді особи. Саме на основі культурних цінностей, складовою яких є мовна культура, будуються основні стереотипи суспільства, основні його характеристики, визначаються напрямки розвитку молоді, що водночас є і основним носієм мовної культури, основним її перетворювачем. Головне для культури мовлення – це те, щоб будь-яка фраза вживалася відповідно до ситуації спілкування й не виходила за межі дозволеного, особливо якщо йдеться про презентацію наукових досліджень в усній чи писемній формі.

В. О. Александрова виокремлює такі найпоширеніші мовленнєві помилки молодих науковців:

- порушення логіки викладу змісту;
- збіднений арсенал лексики й стилістичних прийомів;
- невміння правильно узгоджувати за змістом слова (числівники з іменниками) тощо;
- студенти, які вперше пробують себе в науці, майже не володіють нормами наукового мовлення, через що науковим керівникам доводиться виконувати функцію редакторів перших наукових студентських робіт, а не наукових консультантів [1, с. 8].

Г. М. Сагач підкреслює, що оскільки в останні роки зростає інтенсивність ораторської комунікації, слід наголосити на необхідності подальшого розвитку риторичної культури особистості з ефективним мисленням, якісним мовленням, оптимальним спілкуванням [4, с. 17]. Опанування знань стилістичних багатств української мови, використання слова як знаряддя праці, носія інформації, професійної вербальної зброї та засобу духовного впливу сприяє піднесенню культури й духовності нації взагалі.

Правильне й чисте мовлення не є перевагою вчених-лінгвістів, письменників або вчителів-мовників. Це й ознака, й обов’язок кожної

культурної людини. Плекати культуру мовлення – обов'язок кожного свідомого громадянина. Індивідуальна мовна культура – це своєрідна візитівка особи незалежно від її віку, фаху, посади. Навряд чи матиме належний авторитет і вплив той, хто не вміє правильно висловити свою думку, хто не користується виражальними мовними засобами, неспроможний дібрати лексичні вислови відповідно до конкретної ситуації [1, с. 10].

Ефективність мовлення багато в чому залежить від доречного, на своєму місці вжитого слова. Слів у нашій мові багато, вони вступають між собою в синонімічні, омонімічні, антонімічні й паронімічні відношення; є серед них слова нейтральні й образні, емоційно забарвлені, слова полісемічні та моносемічні; розрізняються слова загальнолітературні і спеціальні, термінологічні, загальнонародні та діалектичні, книжні і розмовні, архаїзми й неологізми, вживані в прямому й переносному значеннях тощо. Учень ще в стінах середньої школи має опанувати основні словесні скарби рідної мови і навчитись раціонально їх використовувати. Тому перш ніж починати пробувати займатися елементами науково-пошукової діяльності, варто впорядкувати свої мовленнєво-комунікативні уміння й навички, переконатися в тому, чи вдасться грамотно, лаконічно й точно передати результати перших наукових спостережень та досліджень на папері.

Нині проблема культури мовлення, як зауважує І. І. Козинець, є надзвичайно актуальною, саме тому її розв'язання має залежати як від людей, так і від держави [2, с. 143]. Досконале володіння мовою є важливим компонентом загальної культури особистості, що сприяє грамотній підготовці фахівців у різних сферах, оскільки саме творче використання засобів мовлення повною мірою проявляє професійні обдарування особистості, сприяє її самотворенню та самовираженню.

Н. Б. Кривець пропонує такі шляхи підвищення особистої культури мовлення:

- виробити стійкі навички мовленнєвого самоконтролю і самоаналізу;
- не говорити квапливо – без пауз, «ковтаючи» слова;
- частіше «заглядати у словник», правопис, посібники зі стилістики;
- вивчати мовлення майстрів слова;
- читати вголос, із дотриманням усіх аспектів нормативності;
- заучувати напам'ять художні твори, причому не тільки віршовані;
- оволодівати жанрами, видами писемного мовлення, зокрема ділового мовлення;
- привчити себе до систематичного запису власних думок та спостережень, щоденникових записів, сімейної хроніки тощо;
- виробити звичку читання з «олівцем у руках» – жоден цікавий і вартісний вираз не повинен бути втрачений для вас [5, с. 15].

Отже, досліджуючи проблему мовленнєвої культури молодих науковців, ми переконалися, що високої культури наукового мовлення студентів закладу вищої освіти можна досягти за умов реалізації систематичного підходу до вироблення стійких умінь і навичок усного і писемного мовлення студентів

на зразках усіх основних жанрів наукового українського мовлення; застосування в науково обґрунтованій методичній системі спеціальних вправ і завдань (лексичних, граматичних, стилістичних, ситуативних), які належать до наукових текстів; врахування проблемних ситуацій з метою виявлення індивідуальних можливостей здобувачів освіти; встановлення контактів з наукової тематики (діалог, дискусія); насичення позанавчальної діяльності студентів з розвитку наукового мовлення цікавими інноваційними формами та методами роботи.

Список використаної літератури:

1. Александрова В. О. Мовленнєва культура сучасної молоді // Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2013. № 8 (ч. 2). С. 7–11.
2. Козинець І. І. Культура мовлення як показник загальної культури особистості // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2015. №2 (10). С. 141–145.
3. Львов М. Р. Риторика. Культура речи : учеб. пособие для студентов гуманитарных факультетов вузов. М.: ИЦ «Академия», 2003. 272 с.
4. Сагач Г. М. Риторика : навчальний посібник для студентів середніх і вищих навчальних закладів ; вид. 2-ге, перероб. і доп. К.: ВД «Ін Юре», 2000. 568 с.
5. Усне та писемне ділове мовлення: культура мови державного службовця: метод. рекомендації ; уклад. Н. Б. Кривець; Донецька обласна державна адміністрація. Донецьк: Донецький обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій. 2013. 18 с.

**Поштар Марія Миколаївна,
Пронькіна Ірина Валеріївна,**

студенти

Навчально-наукового інституту фінансів та банківської справи
Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник – Науменко Л.М., ст. викладач,

кафедри журналістики, української словесності та культури

Навчально-наукового інституту гуманітарних наук

Університету ДФС України

(Ірпінь, Україна)

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕТИКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА І ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Останнім часом зростає зацікавлення бізнесменів етичними питаннями. Етика, у свою чергу, відіграє важливу роль у підприємницькій діяльності. Як

відомо, підприємництво передбачає ініціативу, пов'язану з ризиком економічної діяльності, спрямовану на виробництво товарів та надання послуг із метою отримання соціально-економічного ефекту (прибутку) [1]. Підприємницький процес включає в себе пошук ділових можливостей, ініціювання виробничих проектів, об'єднання матеріальних, фінансових та трудових ресурсів, що є необхідними для реалізації планів, вибір мети бізнесу та забезпечення шляхів досягнення їх із мінімальними економічними витратами.

Актуальність теми полягає в тому, що зважаючи на реалії бізнес-діяльності в нашій державі, варто проаналізувати питання проникнення етики в підприємництво і наголосити на позитивних наслідках такого процесу. Дана тематика викликала дослідницький інтерес у багатьох учених: А. Дятлов, М. Плотников, Е. Ленко, В. Перов, Б. Шпотов вивчають окремі питання етики бізнесу; О. Левцун досліджує культуру підприємництва; Р. Т. де Джордж у своїй ґрунтовній праці розглядає історію, причини і сутність ділової етики [8].

Успіх підприємницької діяльності значною мірою залежить від особистих якостей підприємця, його ділової культури, професіоналізму, вміння гідно представляти свій бізнес, з повагою до інших вести власну справу. Оцінка людських відносин, поведінки підприємця з точки зору її відповідності загальноприйнятим розумним, цивілізованим нормам втілюється в професійній етиці бізнесмена, культурі підприємництва [2].

Як відомо, етика підприємництва як галузь соціокультурного знання сформувалася в 70-х роках XX століття переважно в США і Західній Європі. Однак, моральні аспекти бізнесу приваблювали дослідників уже в 60-і роки. Наукова спільнота і діловий світ прийшли до висновку про необхідність підвищення "етичної свідомості" на підприємствах. Етика проникає у бізнес-діяльність, стає невід'ємною складовою економічних, соціальних та ідеологічних параметрів підприємства і забезпечує їхнє належне функціонування [3].

Крилов зазначив, що етичні норми поведінки фірми у взаємовідносинах з державою, покупцями, постачальниками, працівниками вивчає корпоративна етика. Він стверджує, що корпоративна етика є фундаментальним уявленням і переконанням, яке поширюється на всіх членів організації, діє неусвідомлено, визначає бачення організацією самої себе, своєї ролі й місця на ринку [4]. Корпоративна етика базується насамперед на створенні необхідних умов для реалізації потреб людини. У більшості робіт, присвячених підприємництву, питанням етики традиційно приділяється багато уваги.

Аналіз проблем етики підприємництва припускає різні аспекти її розгляду. Можна говорити про індивідуальні етичні розбіжності людей, які займаються підприємницькою діяльністю, можна спробувати порівняти етику підприємництва як соціального інституту з етикою інших соціальних інститутів і видів діяльності, можна обмежитися аналізом внутрішньої, «цехової» етики, що виявляє себе у відносинах і взаємодіях підприємців. Про

індивідуальні етичні розбіжності у підприємництві можна говорити або дуже багато, або практично нічого, крім однієї тези. Ця теза дуже проста: скільки людей у підприємстві, стільки тут і внутрішніх етик [5]. Індивідуальні етичні правила перетинаються, у чомусь вони можуть виглядати зовні подібними, але ніколи не можна знати, яке саме з етичних правил чи яка з інтерпретацій того чи іншого правила в даній конкретній людині раптово виявляться відмінними від правил решти людей і від їхньої інтерпретації та до яких наслідків ця розбіжність приведе.

Взагалі, зв'язок бізнесу і етики досить міцний. Адже підприємство, як і більшість інших видів суспільної діяльності, зі самого початку передбачає моральну основу і без неї неможливе. Історія проникнення моральних елементів у підприємницьку діяльність сягає глибини сторіч. Вдалий розгляд цього питання пропонує О. Левцун. Дослідник обґрунтовує тезу, що етичні проблеми існували з часу виникнення бізнесу і самої підприємницької справи [1]. Завжди спостерігалось прагнення забезпечити рівні права ремеслам, досягнути чесності й справедливості.

Великі бізнесмени, які досягли успіху не лише завдяки вмінням вести свою справу, а й благодійницькою діяльністю, витрачали колосальні суми на соціальні програми, зокрема “сталевий король” Е. Карнегі, Дж. Д. Рокфелер та інші.

Ідеологія підприємництва, зазвичай, визначає і регулює поведінку підприємця стосовно суспільства. Її зміст розкривається через розуміння в суспільстві та ділових колах соціальної відповідальності підприємців [6].

Отже, можна зробити висновок, що дотримання етичних норм сприяє успішному веденню підприємництва. Щоразу частіше дієвою настановою стає принцип “Хороший бізнес – етичний бізнес”. Етика підтримує корпоративну культуру на належному рівні й допомагає зміцнити бізнес [7]. Один із дослідників даної теми справедливо зазначає, коли б усі учасники бізнесу – покупці, продавці, виробники, менеджери, працівники, споживачі – діяли неморально чи аморально, бізнес невдовзі зазнав би краху. Мораль виконує роль змащувального і цементуючого матеріалу для суспільного механізму, а отже, і для бізнесу. Отож, морально-етичні питання щоразу більше домінують у підприємницькій справі. Зростає переконання в тому, що культура бізнесдіяльності з глибоким етичним підґрунтям є важливою передумовою виживання, стабільності й прибутковості компаній.

Список використаної літератури:

1. Левцун О. Культура підприємництва. Культурологія: навч. посіб. Київ: Вид. дім “КМ Академія”, 2003. 316 с.
2. Варналій З.С. Основи підприємництва: навч. посіб. К. : Знання-Прес, 2002. 239 с; іл.
3. Гугніна Т.О. Моральна регуляція підприємницької діяльності (філософсько-управлінський аналіз) : автореф. дис. канд. наук з держ. упр. :

- 25.00.02 «Філософ. держ. упр.». Київ, 2000. 17 с.
4. Крилов Н. Деловая этика: роскошь или необходимость? [http://www. dis. ru](http://www.dis.ru).
 5. Підприємництво та бізнес-культура: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 288 с.
 6. Підприємництво: до питання соціально-психологічного аналізу і емпіричного дослідження. Національна еліта та інтелектуальний потенціал України. Тези доповідей Міжнародної наукової конференції, 18–20 квітня 1996 р. Львів, 1996. С.154-155.
 7. Вісник Львівського університету. Серія: філософські науки. 2008. Вип. 11. 288 с.
 8. Інтернет [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://old.filos.lnu.edu.ua/Visnyk/2008_11/13.pdf

Пшеничко Дмитро Васильович,
курсант факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції
Університету державної фіскальної служби України
Науковий керівник – Чорна О.В., к. філол. н., доц.,
доцент кафедри журналістики, української словесності та культури
Навчально-наукового інституту гуманітарних наук
Університету ДФС України
(Ірпінь, Україна)

МОВНА КУЛЬТУРА – ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

Мова – це суспільне явище, засіб формування, становлення особистості, пізнання й освоєння світу, засіб спілкування між людьми, передання і набуття досвіду. За Універсальним словником української мови, мова визначається як “система словесного вираження думок, яка має звукову й граматичну будову, а також є засобом спілкування в людському суспільстві” [1, с. 358]; за тлумачним словником української мови, мова – це “сукупність довільно відтворюваних загальноприйнятих у межах даного суспільства звукових знаків для об’єктивно існуючих явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їх комбінування у процесі вираження думок” [3, с. 207]

Якщо розглядати мову з точки зору приналежності до певної держави, то відповідно до ст. 10 Конституції України, прийнятої Верховною Радою 28 червня 1996 року, саме українська мова є державною мовою в Україні, “державна забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України” [2, с. 5].

Термін «державна мова» з’явився в часи виникнення національних держав. Звичайно, в однонаціональних державах немає необхідності

конституційного закріплення державної мови. У багатонаціональних країнах статус державної мови закріплюється за мовою більшості населення.

Утвердження української мови як державної неможливе, як зазначають вчені, «без органічної взаємодії принаймні двох засад:

- створення такої мовної ситуації, за якої українська мова мала б усі можливості безперешкодного вживання, вияву комунікативних функцій, властивих іншим високо розвинутим літературним мовам у сучасних цивілізованих суспільствах;
- ефективного вивчення на різних ділянках освіти у поєднанні з мовним вихованням» [4, с. 5–6]

Як суспільне явище, мова виконує комунікативну функцію (спілкування) і мислетворчу (формування і формулювання думок), що є основними, загальними функціями. Проте мова є досить загальним, абстрактним поняттям. Вона реалізується у мовленні, що є основним та універсальним її вираженням. Завдяки мовленню суспільство організовує та координує контакти один з одним для спільної професійної діяльності у різних галузях; виражає певні почуття, емоції, смаки та уподобання; виражає ставлення до мовця як до особистості та до того, що він висловлює; Саме завдяки мовленню кожен індивід встановлює свою приналежність до певної сфери діяльності, виражає її функції та ознаки через нього.

Мовлення має досить індивідуальний характер, залежить від багатьох чинників, таких як: вік, стать мовця, його виховання та освіта, становище у суспільстві, темперамент, стан здоров'я та інших ознак, які властиві конкретній людині. Ми можемо також зазначити про те, що мовлення відображає наявність мовної культури та вміння нею користуватися відповідно до ситуації.

Мовна культура – це сталі правила поведінки, звертання, які регламентовані та санкціоновані державою або моральною свідомістю суспільства загалом. Якщо звернути увагу на мовну культуру податківця, то її норми закріплені Наказом Державної податкової служби України від 7 лютого 2006 року № 59 Кодекс професійної етики працівника податкової служби України. У ньому зазначено, що кожен працівник даної служби повинен вживати усіх заходів щоб його діяльність ґрунтувалася на етичних, моральних нормах та суспільних канонах, на Конституції України, де зазначені права та обов'язки кожного громадянина [5, 2–3].

Досить часто ми спостерігаємо про перевищення службових обов'язків працівників Податкової служби України або ж взагалі, їхнє халатне відношення до своїх прямих повноважень, що в більшості випадків призводить до невиконання функціональних обов'язків та незабезпечення суспільства результатом їхньої діяльності – це одна з основних причин недовіри громади до податкових органів. Відповідно до цього даний кодекс чітко вказує на те, що податківець повинен сумлінно та професійно виконувати свою роботу, відстоювати національні та суспільні інтереси,

утверджуючи базові моральні цінності; працювати на засадах справедливості, законності, рівності до всіх учасників процесу, нейтральності та неупередженості; організовувати свою роботу ефективно, так щоб вона не шкодила особі, яка звернулася до органу податкової служби. Працівник повинен в обов'язковому порядку тлумачити та обґрунтовувати прийняті ним рішення, опираючись тільки на законодавчі акти та етичні принципи [5, с. 3–5] .

Саме у практичній діяльності Державної податкової служби та підрозділів податкової міліції, виявляється мовна культура працівника, що передбачає моральні аспекти зазначені у кодексі, які є першим кроком до встановлення контакту з особою – платником податків, завоювання довіри. У випадку, коли особа є порушником податкового законодавства мовна культура працівника міліції передбачає об'єктивне ставлення до особи в ході різних дій, зокрема розслідування справи, допитів та відбирання пояснень; володіння мовними засобами та правильне їх використання відповідно до умов, що складаються; вміння говорити зв'язно, лаконічно і логічно, що є важливим при наведенні фактів правопорушення.

Із всього вищесказаного можна зробити висновок, про те що, кожен працівник податкових органів, в тому числі структурні підрозділи податкової міліції, повинні сумлінно та неупереджено виконувати свою роботу підґрунтям якої завжди будуть етичні, моральні норми та цінності, об'єктивність, а також мовна культура. Працівники повинні використовувати культурні надбання свого народу, тим самим удосконалювати не тільки свої практичні навички, а себе як особистість та акцентувати на цьому увагу своїх співробітників.

А кодекс професійної етики працівника податкової служби України пропонує ввести до основних законодавчих актів, якими має керуватися Державна податкова служба України у своїй повсякденній діяльності.

Список використаної літератури:

1. Електронний носій Тлумачний словник української мови [uktdic.appspot.com]
2. Конституція України 1996 року.
3. Куньч З. Універсальний словник української мови. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 848 с.
4. Шевчук С.В. Українське ділове мовлення: підручник/ вид. 2-ге доп. і переробл. К. : Атіка, 2004. 592 с.
5. Кодекс професійної етики працівника державної податкової служби України № 59 від 07.02.2006.

Раціборський Назар Віталійович,

студент

Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи Університету

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник – Чорна О.В., к. філол. н., доц.,

доцент кафедри журналістики, української словесності та культури

Навчально-наукового інституту гуманітарних наук

Університету ДФС України

(Ірпінь, Україна)

НАУКОВА МОВНА КУЛЬТУРА – ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКА ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

Формування культури мовлення – одне з нагальних питань ХХІ століття. Це не тільки філологічна, а й соціальна проблема: вона в той чи інший спосіб пов'язана з найрізноманітнішими видами комунікації. Адже не секрет, що пройшли внутрішні трансформації українського суспільства, які спричинили суттєву зміну цінностей і відповідно ціннісних орієнтацій (змінилося взаєморозуміння, користолюбство, низький рівень культури, байдужість, зневажання честі, совісті, зростання корумпованості, злочинності). Цікавий саме той факт, що в суспільстві, де кожен другий член здобуває середню вищу освіту, досконалий рівень володіння культурою мовлення не став, тому що багато людей користується українською мовою лише в побуті, без належної уваги до її правильності, чистоти та грамотності.

Всі ми знаємо, що культура мовлення не дається нам від народження, а набувається в процесі взаємообміну інформацією з іншими людьми, читанні інтелектуальних книг та вивченні іноземних мов. Не можна говорити про культуру мови й мовлення, не розглянувши питання культури взагалі. Це – перш за все складний суспільний феномен, що відіграє важливу роль у життєдіяльності кожної людини: праця, побут, дозвілля, спосіб життя як окремої особи, так й усього суспільства, менталітет тісно пов'язані з рівнем розвитку культури. У людини, яка займається виробничою, науковою, державною, політичною та іншими діяльностями, мовлення є невід'ємним інструментом. Під мовленням розуміють результат процесу формулювання і передачі думки засобами мови. Важливе значення має вивчення й правильне використання мовних засобів у вираженні власної думки для досягнення поставленої мети. Це все поєднує в собі культура мовлення. Культура мовлення – це дотримання усталених мовних норм усної й писемної мови, а також свідоме, цілеспрямоване, майстерне використання мовних засобів залежно від мети й обставин спілкування.

Культура мовлення – це один з критеріїв оцінки інтелігентної та розумної людини. Професійне мовлення людини свідчить про так званий її духовно-інтелектуальний розвиток та внутрішньо культурний. Дослідниками встановлено, що представник ділового світу протягом дня вимовляє близько 30 тисяч слів [2]. Уміння правильно говорити – нагальна потреба у сучасному

світі. Фахівець високого рівня повинен з легкістю оперувати словами, термінами, точно висловлювати свою думку, вміти підібрати із декількох варіантів найточніший, щоб підкреслити свій професіоналізм. Майстерність мовлення фахівця оцінюється правильністю, точністю, ясністю, виразністю, вмінням говорити по суті та різноманітністю [4, с. 45]. Під правильністю слід розуміти дотримання мовних норм в області вимови, словотворення, слововживання, поєднання слів і їхнього зв'язку в реченні.

Майбутньому фахівцю окремої сфери, у тому числі й сфери економіки, потрібно знати, що в літературній мові зосереджені оптимальні зображення думок та емоцій. Тому література може збагатити мовлення, удосконалити його та зробити різноманітним. У мовленні фахівця важливо наскільки чітко він вміє опонувати невербальною мовою (жести, пози, міміка) і володіти такими засобами, як смислова та емоційна інтонація, ритм, тембр голосу, паузами. Людина оволодіває цими системами, спираючись переважно на інтуїцію створюючи так зване «мовне чуття». Найважливіше, щоб фахівці могли чітко передати основну ідею до слухачів, не двозначно і без перешкод налагоджувати комунікативні зв'язки. Саме у цьому полягає ясність мовлення. Культура мовлення фахівця не можлива без слідування законам логіки, без знання психології та етики комунікації.

Найважливішим засобом обміну інформацією, як і раніше, залишається мова. Формування комунікативно-мовних навичок, умінь правильно висловлювати власні думки і вільно говорити, доцільно використовувати мовні засоби, які є необхідною умовою становлення успішності в усіх відношеннях фахівця, якою б професійною діяльністю він не займався.

Список використаної літератури:

1. Баєв Б. Ф. Психологія внутрішнього мовлення. К.: Радянська школа, 1966, 190 с.
2. Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні: Підручник. Вид. 2-ге, без змін. К.: КНЕУ, 2006. 384 с.
3. Культура фахового мовлення: Навчальний посібник / За ред. Н. Д. Бабич, Чернівці: Книги – 21, 2006. 496 с.
4. Фрэнк Снелл. Искусство делового общения, М.: Знание, 1990.
5. Хміль Ф. І. Ділове спілкування: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: «Академвидав», 2004. 208 с.

Руденко Світлана Миколаївна,

кандидат філологічних наук, доцент,

професор кафедри суспільних та гуманітарних наук

Навчально-наукового інституту харчових технологій та бізнесу

Харківського державного університету харчування та торгівлі

Гладкова Олена Сергіївна,

студентка

Навчально-наукового інституту харчових технологій та бізнесу

Харківського державного університету харчування та торгівлі

(Харків, Україна)

КЛАСИФІКАЦІЙНІ СКЛАДНИКИ ТЕРМІНА «СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА КУХНЯ»

Термін *сучасна українська кухня* – родова назва корпусу мовних одиниць, до складу якого входять видові номінації на позначення рецептур страв, технологій їхнього приготування, обслуговування відвідувачів, процесів, апаратів, автоматизації харчових виробництв, устаткування підприємств харчової індустрії, економіки, бухгалтерського обліку, аудиту, оподаткування, менеджменту, товарознавства та експертизи товарів тощо. Кожен із зазначених сегментів є складником підмови харчування, має наукову дефініцію та ієрархічну мережу відношень. У фокусі нашого дослідження перебувають номінації страв сучасної української кухні, класифікуванням яких з технологічних позицій займалися такі науковці, як О.В. Шалимінов, Т.П. Дятченко, О.І. Здобнов, Л.О. Кравченко, А.А. Рачковський, Ю.Ф. Родіонов, В.С. Ростовський, Н.В. Дібрівська, В.Ф. Пасенко, В.І. Циганенко та ін.

Мета нашого дослідження – з лінгвістичних позицій, зокрема в лексико-семантичному ракурсі, розглянути принципи родо-видового класифікування термінів на позначення страв сучасної української кухні на матеріалі «Збірника рецептур національних страв та кулінарних виробів» (2000) – нормативного документа для підприємств ресторанного господарства України [1].

Семантика назв страв концептуально пов'язана з багатовіковим досвідом з відбору сировини, зі смаковими вподобаннями, механізмами приготування їжі, практикою й культурними традиціями, способом життя українського народу, який здавна займався переважно важкою хліборобською працею. З розвитком економіки, торговельних, міжнародних зв'язків та обміном кулінарним досвідом класифікаційний вміст терміна *українська кухня* зазнає суттєвих змін, збагачуючись номінаціями нових страв, сировини, процесів, рецептур Білорусі, Молдови, Естонії, Грузії, Вірменії, Азербайджану, Таджикистану тощо, однак у центрі цього утворення продовжують перебувати питомі українські номінації.

Родовим терміном аналізованого поля є лексема страва (мн. страви), до якого приєднуються видові означальні конструкції. Це прикметники та

числівники, семантичними характеристиками яких є смак, температура та послідовність споживання: солодкі, холодні, перші, – та субстантивні конструкції з іменником у непрямому відмінку та прийменником, семантика яких пов'язана з указівкою на сировину, з якої виготовляються страви (з картоплі, овочів та грибів; з крупів та бобових; з яєць; із сиру; з риби тощо). Окремі класифікаційні ланцюги утворюють терміни, що номінують доповнення до страв (соуси, гарніри), їхні складники (фарші) та багатокомпонентні рідини для пиття (напої).

Наступною термінологічною сходинкою є видові розряди зазначених родових утворень, які будуються за сурядним або підрядним принципом. Наприклад, родова назва страви з борошна вибирає видові номінації: вареники, галушки, млинці й млинчики.

Заключну класифікаційну ланку утворюють назви конкретних страв, що мають сировинну, технологічну, топонімічну або метафоричну мотивацію (графічною ознакою останніх є лапки) чи такими, що є їхньою комбінацією: М'ясо шпиговане, Яловичина в цибульному соусі запечена; Риба по-донецьки з овочами, котлети: «Загадка», «Мрія»; шашлик «Ювілейний»; биточки «Асторія»; крученики «Ювілейні»; крокети «Їжачок»; рулет «Маяк», желе «Калейдоскоп», мус кизилловий «Золотий півник»; крем «Золотий горішок»; суфле яблучне «Сільський сюрприз», яблука печені «Бабусина радість», десерт «Забава» тощо.

Наведемо приклад ієрархічної моделі лексико-семантичної класифікації номінацій страв з деякими прикладами:

1) холодні страви: салати й овочеві закуски (*Салат вітамінний*), закуски з риби та м'яса (*Вінегрет з оселедцем*, *Вінегрет з м'ясом*), закуски із сиру та яєць (*Салат «Фортеця»*);

2) перші страви: супи (*Суп домашній*), кваси, борщі (*Борщ полтавський (з галушками)*), капуста (*Капустяк запорізький*), розсольники (*Розсольник «Аматорський»*), юшки (*Юшка по-буковинськи*), кулеші (*Кулеш з грибами*), супи молочні (*Суп молочний по-чигиринськи*), холодні супи (*Холодник освіжаючий*);

3) страви з картоплі, овочів та грибів (*Перець, фарширований по-домашньому*);

4) страви з крупів та бобових (*Каша пшоняна з чорносливом; Квасоля з часником*);

5) страви з бобових (*Горохляники*);

6) страви з яєць (*Яйця в «гнізді»*);

7) страви із сиру (*Сирники*);

8) страви з риби: риба варена (*Риба солена відварна*), риба припущена (*Риба, припущена в молоці*), риба смажена (*Риба смажена грильє*), риба

запечена (*Солянка з риби на сковороді*), страви з котлетної маси (*Тефтелі рибні*);

9) страви з м'яса й м'ясних продуктів: варене м'ясо, субпродукти (*Мізки відварні*); тушковане м'ясо, субпродукти (*Азу*); смажене м'ясо, субпродукти (*Біфштекс*); страви із січеного м'яса та субпродуктів (*Биточки по-селянськи*); м'ясо запечене (*Солянка збірна на сковороді*);

10) страви із сільськогосподарської птиці й кролика (*Кролик на рожні*);

11) гарніри (*Овочі в молочному соусі*);

12) соуси (*Соус червоний з вином*);

13) солодкі страви (*Шарлотка з яблуками*);

14) напої (*Коктейль «Мозаїка»*);

15) страви з борошна: вареники (*Вареники з сиром*), галушки (*Галушки рибні*), млинці (*Млинці «Новина»*), оладки (*Оладки з яблуками*),

16) фарші (*Фарш яблучний*).

Отже, термін *сучасна українська кухня* є складним утворенням і вбирає щонайменше 16 класифікаційних ланцюгів на позначення страв, кожен із яких демонструє послідовний рух від абстрактних до конкретних понять і закінчується номенклатурними позначеннями харчових реалій.

Список використаної літератури:

1. Збірник рецептур національних страв та кулінарних виробів: Для підприємств громад. харчування всіх форм власності. О.В. Шалимінов та ін. Київ : А.С.К., 2000. 848 с.

Руденко Тетяна Сергіївна,
студентка

Навчально-наукового інституту економіки, оподаткування та митної справи
Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник – Сукаленко Т.М., к. філол. н., доц.,
доцент кафедри журналістики, української словесності та культури
Навчально-наукового інституту гуманітарних наук
Університету ДФС України
(Ірпінь, Україна)

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА В ГАЛУЗІ ЕКОНОМІКИ

Культура мови відіграє важливу роль в оцінюванні професіоналізму фахівця. Варто зазначити, що існує два поняття «культура мови» й «культура мовлення».

Під терміном «культура мови» розуміють відповідність її не тільки сучасним літературним нормам, а й іншим якостям, що свідчать про її комунікативну досконалість: точність, логічність, чистоту, виразність, багатство, доцільність тощо [2, с. 37]. Мовленнєвою культурою вважають складну систему мовних знаків, що ґрунтується на мовних і моральних правилах та нормах поведінки.

Мета наукової розвідки – проаналізувати роль культури мовлення в професійній діяльності спеціаліста.

Дослідженням культури мови займалися провідні вітчизняні вчені: В. О. Александрова, В. С. Єгорова, М. А. Жовтобрюх, М. І. Пентилюк, О. Б. Ткаченко, Н. Б. Кривець та ін.

Варто зазначити, що культура мовлення – це такі якості мовлення того, хто говорить чи пише, які забезпечують людині ефективне досягнення мети спілкування з дотриманням правил, етичних норм, ситуативних і естетичних нюансів [1, с. 3].

Культура мовлення передбачає досить високий рівень загальної культури, любов до мови, культуру спілкування. Процес опанування мови та її культури пов'язаний зі здобуттям навичок правильно розмовляти й писати, точно висловлювати свою думку, активно використовувати мовні знання, грамотно застосовувати їх.

Дослідники виокремлюють такі основні аспекти культури мовлення:

- нормативність (дотримання правил усного й письмового мовлення);
- адекватність (точність, доцільність висловлювань);
- естетичність (використання експресивно-стилістичних засобів мови);
- поліфункціональність (забезпечення застосування мови у різних сферах життєдіяльності) .

Спеціаліст економічної галузі повинен вміти дотримуватись у своїй діяльності основних аспектів культури мовлення. Навряд чи матиме належний авторитет і вплив той, хто не вміє правильно висловити свою думку, хто не користується виражальними мовними засобами, неспроможний дібрати лексичні вирази відповідно до конкретної ситуації.

Фахівцю, щоденною практикою якого є ділове спілкування, також важливо знати норми української літературної мови. Фахівець з низьким рівнем мовної культури, який не вміє висловлювати свої думки, припускається помилок під час спілкування, приречений на комунікативні невдачі. Тому особливо важливим для спеціаліста економічної галузі є оволодіння нормами мови документів і усного ділового спілкування [4, с. 67].

Н.Б. Кривець пропонує такі шляхи підвищення особистої культури мовлення:

- виробити стійкі навички мовленнєвого самоконтролю і самоаналізу;
- не говорити квапливо – без пауз, «ковтаючи» слова;
- частіше «заглядати у словник», правопис, посібники зі стилістики;
- вивчати мовлення майстрів слова;

- читати вголос із дотриманням усіх аспектів нормативності;
- заучувати напам'ять художні твори, причому не тільки віршовані;
- оволодівати жанрами, видами писемного мовлення, зокрема ділового мовлення;
- привчити себе до систематичного запису власних думок та спостережень, щоденникових записів, сімейної хроніки тощо;
- виробити звичку читання з «олівцем у руках» – жоден цікавий і вартісний вираз не повинен бути втрачений для вас [3, с. 15].

Отже, компетентний фахівець повинен оволодіти культурою мовлення, вміти знайти підхід до клієнта та вдосконалювати свої професійні навички. Опанування культури мовлення надає можливість фахівцю лаконічно формулювати свою думку й висловлювати її та сприятиме підвищенню рівня кваліфікації.

Список використаної літератури:

1. Александрова В. Мовленнєва культура сучасної молоді // Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2013. № 8(2). С. 7 – 11.
2. Львов М. Р. Риторика. Культура речи: [учеб. пособие для студентов гуманитарных факультетов вузов] : ИЦ Академия, 2003. 272 с.
3. Усне та писемне ділове мовлення: культура мови державного службовця: метод. рекомєнд. / уклад. Н. Б. Кривець; Донецьк: Донецький обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій, 2013. 18 с.
4. Шевчук С. В. Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямування: підручник 3-те вид., 2012. 696 с.

Сучок Олена Сергіївна,
студентка

Навчально-наукового інституту економіки, оподаткування та митної справи
Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник – Сукаленко Т.М., к. філол. н., доц.,
доцент кафедри журналістики, української словесності та культури
Навчально-наукового інституту гуманітарних наук
Університету ДФС України
(Ірпінь, Україна)

МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ

Мовна політика – це система заходів (політичних, юридичних, адміністративних), спрямованих на регулювання мовних відносин в державі, зміну чи збереження мовної ситуації в державі [4].

Мета наукової розвідки – проаналізувати мовну політику в Україні.

Наше дослідження покликане актуалізувати твердження, що державна мова суттєво впливає на формування національної самосвідомості громадян будь-якої держави, зокрема й України.

Під час дослідження окресленої проблеми надзвичайно корисним було ознайомлення з працями сучасних вітчизняних учених, наукові інтереси яких пов'язано з розробленням проблематики державного регулювання мовної політики в тих чи тих вимірах. Серед них: Г. Євсєєва, Т. Ковальова, І. Лопушинський, П. Надолішний, М. Пірен, С. Римаренко та ін. Однак більшість вказаних дослідників не ставили перед собою за мету ґрунтовно розглянути управлінську проблематику нормативно-правового забезпечення упровадження мовної політики Української держави.

Професор Б. Сполскі визначає мовну політику як систему з трьох взаємопов'язаних, проте незалежних компонентів. Першим з них є реальна мовна практика членів мовної общини (суспільства) – яку мову чи діалект вони використовують для кожної конкретної комунікативної функції, конкретного співрозмовника, яких правил вони дотримуються у різних ситуаціях тощо. Саме це є справжньою мовною політикою суспільства, недотримання якої позначає мовця як іноземця або бунтаря. Другим компонентом, що формується в основному попереднім, проте має окреме значення, є цінність мови чи діалекту для окремої спільноти, усвідомлення їх важливості. В окремих випадках такі погляди оформляються в мовну ідеологію, що підтримується частиною суспільства. Така ідеологія може збігатися з офіційною державною політикою, але може й бути об'єднавчим фактором опозиційних до уряду сил. Нарешті, третій елемент – згадуване вище мовне планування, або в сучасній науці – мовний менеджмент, – спроби окремих членів мовної спільноти, що мають (або думають, що мають) відповідні повноваження, змінити мовну ситуацію, зокрема через примушування або стимулювання інших осіб до використання іншого діалекту чи навіть іншої мови [2].

У кожній державі мовна політика є складовою національної політики, вона віддзеркалює її принципи, відповідає панівній ідеології. Спрямування і форми впровадження мовної політики детерміновані суспільно-політичним ладом, політичним режимом, міжетнічними відносинами. Мовна політика здатна або закріплювати привілеї панівної мови, або сприяти зняттю міжнаціональної напруженості за допомогою підтримки мов національних меншин.

Пріоритетом мовної політики в Україні є утвердження і розвиток української мови – головної ознаки ідентичності української нації, яка історично проживає на території України, становить абсолютну більшість її населення, дала офіційну назву державі [3].

Правовою основою для здійснення державної мовної політики в Україні є Конституція України (ст. 10). У проекті Закону України «Про державну мову» № 5670 від 19 січня 2017 р. пропонується констатація того, що українська мова є визначальним чинником і головною ознакою ідентичності

української нації, яка історично сформувалась і протягом багатьох століть безперервно проживає на власній етнічній території, становить питому більшість населення країни, дала офіційну назву державі та є базовим системотвірним складником української громадянської нації [1].

Державна мовна політика має унеможливлювати перетворення України із суверенної національної держави у денаціоналізований географічний простір. Здійснення державної мовної політики забезпечує система органів, яку репрезентують Національна рада з мовної політики при Президенті України, департамент з мовної політики Міністерства юстиції України, Національна комісія з питань правопису та мовних норм Національної академії наук України, Національна рада з питань радіо та телебачення [3].

Політична маніпуляція часто-густо спричиняє супутні проблеми в суспільстві, які необхідно розв'язувати на державному рівні, а інколи спрацьовує проти маніпулятора. Відтак постає поняття «політичний ризик».

Дослідник В. Кривошеїн дав визначення політичного ризику та виокремив основні його елементи. Політичний ризик – це міра очікуваної неудачі політичної діяльності, яка визначається як співвідношення ймовірності неуспіху вжитих заходів і ступеня несприятливих наслідків, зумовлених втіленням прийнятих політичних рішень.

Основними елементами політичного ризику є:

- можливість відхилення від припустимої політичної мети, заради якої здійснюється обрана альтернатива політичного рішення;
- імовірність отримання бажаного результату політичної діяльності;
- невпевненість у досягненні поставленої політичної мети.

Означену ситуацію можна спостерігати в сучасній Україні, де простежується бажання певної частини громадян замінити російською мовою українську в усіх сферах життя. Цим постійно користуються політичні партії та деякі публічні політики з метою приховати реальний стан економічної та соціальної сфер держави. Проте мовне питання не є таким несуттєвим, як може здатися на перший погляд. Вимога надати статусу державної російській мові є прихованим приводом до розділення України, а це вже посягання на цілісність країни, питання державної безпеки. На сьогодні українська мова є чинником, який має 116 об'єднати різні за менталітетом східну та західну частини України. Дозвіл другої державної мови розірве цей зв'язок і може призвести до розколу всередині держави [3].

Державна мовна політика нині має зосереджуватися на таких пріоритетних напрямках:

1) внесення на розгляд Верховної Ради України проекту закону України про розвиток і застосування мов в Україні;

2) приведення мовного законодавства і практики його застосування у сувору відповідність з Конституцією України та Рішенням Конституційного Суду України;

3) утвердження української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України;

4) створення незалежної нормативної бази підтримки і пільг для україномовних ЗМІ;

5) вироблення дієвих засобів захисту від актів зовнішньої мовно-культурної експансії та публічної дискредитації української мови;

6) поліпшення якості українського на теле- і радіоканалах України;

7) сприяння розвитку мов національних меншин;

8) запобігання дискримінації за мовною ознакою;

9) сприяння підвищенню загальної культури громадян України;

10) створення системи контролю за дотриманням мовного законодавства;

11) врегулювання питань, пов'язаних з удосконаленням юридичної відповідальності за порушення законів, які регулюють питання використання державної мови [3].

Отже, що мовна політика держави може мати два варіанти розвитку та впливу на національну свідомість громадян. У першому випадку державна мова може бути чинником національної консолідації, що об'єднує навколо себе громадян усієї держави, які різняться за менталітетом та світоглядом. У другому випадку за хибно спланованої системи заходів мовної політики вона може стати фактором політичного ризику та причиною конфліктів різних соціальних груп у державі.

Список використаної літератури:

1. Конституція України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/254к/96-вр>.
2. Куц Ю. О. Сучасна мовна політика української держави : управлінсько-правовий аспект. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2017-1/doc/1/02.pdf>.
3. Матета О. А Мовна політика в Україні : національна консолідація чи політичний ризик. [Електронний ресурс]. Режим доступу: file:///C:/Users/%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B5%D0%B9/Downloads/ipc_2013_1_18.pdf.
4. Що таке “мовна політика”? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://language-policy.info/2015/02/scho-take-movna-polityka/>.

Тараненко Валерія Андріївна,

студентка

Навчально-наукового інституту економіки, оподаткування та митної справи

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник – Сукаленко Т.М., к. філол. н., доц.,

доцент кафедри журналістики, української словесності та культури

Навчально-наукового інституту гуманітарних наук

Університету ДФС України

(Ірпінь, Україна)

НАУКОВА МОВНА КУЛЬТУРА – ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЕКОНОМІСТА

Проблема формування культури мовлення у сфері професійної діяльності є нині досить актуальною і визначається суттєвими змінами в Україні: процесами глобалізації, розбудовою української держави, реформуванням економіки, змінами підходів у навчанні тощо. «Це вимагає від працівника високого освітнього рівня, інформаційної культури, розвиненого комунікативно-професійного потенціалу, готовності до мовленнєвої взаємодії» [2, с. 186].

Особливо підвищився інтерес до мовної культури у роки незалежності України. З утвердженням української мови як державної на території України розширилося коло її використання. Це спричинило появу чималої кількості помилок і знизило рівень мовної культури. Серед сучасних дослідників, праці яких спрямовані на підвищення культури спілкування і мовної культури, можна назвати таких: Б. Антоненко-Давидович, В. Берков, Г. Волкотруб, О. Горбул, О. Кубрак, О. Сербенська, Ф. Хміль, Т. Чмут, С. Шевчук та ін. Проблеми мовної культури хвилювали дослідників й минулих століть, наприклад у працях ХІХ ст. значну увагу науковці приділяли ораторському мистецтву, красі слова [5, с. 17–19].

Під культурою мовлення слід розуміти дотримання усталених мовних норм усної та писемної мови, а також свідоме, цілеспрямоване, майстерне використання мовних засобів залежно від мети і обставин спілкування.

Культура мовлення, на думку В. П. Дідківського, – це надійна опора у вираженні незалежності думки, розвиненості людських почуттів, у вихованні діяльного, справжнього патріотизму. Адже культура мови передбачає вироблення етичних норм міжнаціонального спілкування, які характеризують загальну культуру нашого сучасника [3; 6].

На думку Н. Ю. Марусич, культура мовлення – це ще й загальноприйнятий мовний етикет: типові формули вітання, прощання, побажання, запрошення тощо. Вони змінюються залежно від ситуацій спілкування, від соціального стану, освітнього, вікового рівня тих, хто спілкується [4, с. 33; 6].

Наукова мовна культура є важливим аспектом у професійній діяльності фахівця. Кожний кваліфікований працівник має гарно говорити, критично

осмислювати, науково обґрунтовувати свої рішення і на високому рівні володіти професійною термінологією.

У людини, що займається виробничою, науковою, державною, політичною та іншими діяльностями, мовлення є невід'ємним інструментом. Під мовленням прийнято розуміти результат процесу формування та передачі думки засобами мови. Важливе значення має вивчення і правильне використання мовних засобів у вираженні думки для досягнення визначеної мети (спілкування, повідомлення, впливу). Всі ці засоби поєднує в собі культура мовлення.

Отже, існують особливі вимоги, певне ставлення до мовлення кожного фахівця[1]. Воно повинно бути не просто стилістично та логічно досконалим, а й переконливим, емоційно-образним, науково доказовим і впливовим. Властивості професійного мовлення не просто виробляються впродовж набування практичного досвіду, а вимагають і власної саморегуляції, прагнення вдосконалити мовлення.

Список використаної літератури:

1. Баєв. Ф. Психологія внутрішнього мовлення. К.: Радянська школа, 1986. 190 с.
2. Василевич В. В. Формування професійного мовлення студентів-економістів як засобу взаємодії у просторі європейської комунікації [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_Gum/npchdu/Pedagogics/2003_15/15-31.pdf.
3. Дідківський В. П. Публічний виступ: Мовна культура – важлива складова ефективного державного управління. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://kds.org.ua/article/didkivskij-v-p-publichnij-vistup-movna-kultura-vazhliv>.
4. Марусич Н.Ю. Українська мова (за професійним спрямуванням). Культура фахового мовлення: методичний посібник. Електронний ресурс. Режим доступу: http://umanpedcollege.at.ua/SR/DO/I/UMZP/materiali_zanjata_posibnikom_marusich_n.ju.pdf
5. Сперанский М. Правила высшего красноречия. СПб., 1844. 224 с.
6. Узденюва Ю. М. Культура мовлення публічного управління [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1099>

Чорна Олена Віталіївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики, української словесності та культури
Навчально-наукового інституту гуманітарних наук
Університету державної фіскальної служби України
(Ірпінь, Україна)

НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ В ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ

Орієнтація сучасного лінгвістичного пізнання на людину як на мовну особистість зумовила спрямування лінгвістичних досліджень на комунікативну діяльність індивіда. На пріоритетне місце серед досліджень проблем комунікації винесено вивчення специфіки мовної і мовленнєвої поведінки людини. В свою чергу це викликало потребу в усебічному аналізі невербальної поведінки, як невід'ємного компонента процесу спілкування.

На сьогодні чимало науковців досліджують проблеми та особливості невербальної комунікації. Серед дослідників варто було б відзначити С. Термінасову, В. Колшанського, А. Піза, Л. Корнєєву. Сучасні науковці розглядають невербальні засоби спілкування з декількох точок зору:

- у контексті осмислення загальних програм і способів людської поведінки (Дж. Холл, П. Екман, А. Фрізен, А. Піз, Дж. Фаст, Е. Холл);
- формальний та семантичний аналіз невербальних знаків у їх співвідношенні з мовними знаками (Т. Ніколаєва, К. Шерер, Ю. Цив'ян, І. Шаронов);
- власнелінгвістичні, соціолінгвістичні, психолінгвістичні та ін. аналітичні розробки, направлені на розпізнавання за невербальними і вербальними знаками психологічних та емоційних станів, дослідження національної специфіки мовленнєвої й немовленнєвої поведінки, аналіз способів відображення невербальної поведінки в художній літературі (А. Вєжбицька, П. Екман, Г. Крейдлін, С. Павлова та ін.).

Сьогодні значна увага науковців приділяється виявленню особливостей використання невербальних комунікації між представниками різних країн і національностей.

У сучасних умовах розвитку суспільства постала потреба дати загальну характеристику невербальної комунікації, виявити особливості невербальної комунікації в процесі міжкультурного спілкування, проаналізувати відмінності між однаковими невербальними компонентами у різних культурах.

Невербальна комунікація – це система знаків, що використовуються у процесі спілкування і відрізняються від мовних засобами та формою виявлення. І хоча мовні канали зв'язку мають пріоритетне значення, ні в якому разі не можна ігнорувати невербальні засоби. Науковими дослідженнями доведено, що саме за їх рахунок відбувається від 40 до 80 %

комунікації. Причому 55% повідомлень сприймається через вираз обличчя, позу, жести, а 38% – через інтонацію та модуляцію голосу [2].

Невербальне спілкування посідає важливе місце в житті кожного індивіда, оскільки, як зазначав Г.В. Колшанський, несловесні знаки – це не залишок, який виділяється з мовної системи, а особливий функціональний компонент парамовної системи, тобто та комунікативна підсистема, яка доповнює функцію вербальної комунікативної системи [1]. Сукупність засобів невербального спілкування поділяють на кінесичну й некінесичну підсистеми. До кінесичної підсистеми, як до такої, що вивчає рухи тіла в процесі комунікативної взаємодії індивідів, відносять наступні категорії немовних символів: вираз обличчя, жести й позиції тіла. В свою чергу некінесична система розглядає невербальні одиниці у межах таких явищ як артефакти, парамова, хептика, хронеміка і проксиміка [1].

Особливе значення в ході комунікації має кінесична система. Дослідники зазначають, що «вираз обличчя, поза, жести, коли йдеться про сприйняття співрозмовника як особистості, набагато ефективніші, ніж його словесне вираження» [1; 4]. Таким чином, невербальні сигнали повинні гармоніювати з вербальним мовленням, бути з ним конгруентними, доповнюючи й підсилюючи його, хоча вони здебільшого не усвідомлюються мовцем та практично не контролюються ним.

Вираз обличчя, його міміка несуть інформацію про характер людини, її настрій, суб'єктивне ставлення до співрозмовника. «Кам'яний» вираз обличчя насторожує, викликає психологічний дискомфорт, небажання спілкуватися. Так, у Японії, де поширене обличчя-маска, представнику іншої культури важко зрозуміти співрозмовника. Французам, італійцям, іспанцям, навпаки, притаманна рухлива міміка; стриманіші у виявах невербальних символів фіни. Мімічні рухи мають у різних народів відмінне значення: українці підморгують аби на когось чи на щось звернути увагу, натякнути, покепкувати; англійці таким мімічним знаком супроводжують вітальні фрази або уживають його замість вітання; в багатьох східних культурах підморгування вважається поганою звичкою і може образити людину. Підняті брови в Німеччині означають захоплення, а в Англії – вираз скептицизму [4].

Специфічною знаковою системою в невербальній комунікації є контакт очей як основний засіб візуального спілкування. З метою досягнення взаєморозуміння із співрозмовником необхідно пам'ятати про значення візуального контакту. Відомо, що поглядом можна позитивно або негативно вплинути на іншу людину. Етнографи поділяють нації на «контактні» та «неконтактні». До «контактних» відносять, наприклад, італійців, греків, латиноамериканців, арабів, у спілкуванні яких погляд відіграє значну роль, оскільки відведення очей під час розмови інтерпретується як вияв неввічливості. Представниками «неконтактних» культур вважаються народи Скандинавії, Японії, Індії, де не заведено прямо розглядати людину [3].

Посмішка відіграє ледь не найпомітнішу роль серед різноманітних знаків позитивного ставлення до співрозмовника практично у всіх європейських культурах. Відомий девіз «keep smiling», запозичений у американців, знаходить широке визнання в різних культурах, зокрема в германців. Проте посмішка в американців далеко не завжди виражає дійсний стан людини, а лише показує його увагу та доброзичливість до співрозмовника; в той же час німцям нехарактерна надмірна усмішливість американців – усмішка є правилом ввічливості, що підкреслює доброзичливість і відсутність агресивності. Звідси, росіяни, культура яких взагалі не передбачає проявів безпричинної посмішки, часто сприймаються іноземцями як похмурі й непривітні. У російській культурі зовсім інше значення посмішки, прямо протилежне європейському й особливо американському, оскільки це зазвичай природня реакція російської людини на якісь позитивні події в її житті. Людина з посмішкою на обличчі без очевидної мотивації, сприймається оточуючими як несерйозна, або має розумові вади. У певному контексті посмішка може бути навіть інтерпретована як зухвала пропозиція (у чоловіків) або як сигнал запрошення (у жінок), тому може викликати агресію чи іншу неадекватну поведінку. Таким чином, відсутність посмішки у росіян така ж нейтральна, як її присутність у американців [2].

Жести, як виражальні рухи рук та інших частин тіла, є найбільш поширеними невербальними знаками. У процесі міжкультурної комунікації значні труднощі для порозуміння між співрозмовниками викликають жести-символи, оскільки вони співвідносяться не з явищами дійсності, а з певним абстрактним змістом свідомості. Доволі часто однакові значення мають у різних мовних спільнотах неоднакове втілення (наприклад, з метою передачі цифри «один» українець підніме вказівний палець, в той час як угорець – великий). Проте, до комунікативного дисонансу можуть призвести перш за все полісемні жести, значення яких обумовлено національними особливостями та культурними традиціями певного етносу. Наприклад, більшість європейських народів передають згоду, хитаючи голову згори донизу. Кивки ж головою в Болгарії мають антонімічне значення до звичних нам «так/ні». Японці кивками голови згори донизу сигналізують про те, що уважно слухають співрозмовника.

Популярний жест «коло», утворене пальцями руки більшістю англослов'янських народів, а також, в Європі та Азії застосовують з метою передавання інформації про те, що все гаразд, але в деяких країнах цей знак має абсолютно інше походження і значення. Наприклад у Франції він означає «нуль» або «нічого», в Японії він значить «гроші».

В Америці, Англії, Австралії і Новій Зеландії піднятий догори великий палець має три значення. Зазвичай він використовується під час «голосування» на дорозі, у спробі спіймати машину. Друге значення – «все гаразд», а коли великий палець різко викидається вгору, це стає образливим знаком, що означає нецензурну лайку – символ, аналогічний нашому

середньому пальцю. В деяких країнах, наприклад Греції цей жест означає «заткнися».

V-подібний знак пальцями дуже популярний в Великобританії й Австралії. Він має образливу інтерпретацію. Під час Другої світової війни Уїнстон Черчілль популяризував знак «V» для позначення перемоги, але для цього значення рука повернута тильною стороною до того хто говорить. Якщо ж при цьому жесті рука повернена долонею до того, хто говорить, то жест набуває образливого значення – «заткнися». У більшості країн Європи, однак, V-жест в будь-якому випадку означає «перемога», а його образливе значення представникам даних національностей не відоме. В багатьох країнах цей жест символізує також цифру «2» [2].

Говорячи про себе, європеець вказує рукою на груди, а японець – на ніс. Коли француз чи італієць стукають себе по голові, це значить, що вони вважають якусь ідею безглуздою. Якщо британець чи іспанець стукнуть себе долонею по чолі, вони покажуть оточуючим, що задоволені собою. Тим же жестом німець виразить своє вкрай невдоволене ставлення до когось. Голландець, стукаючи по лобі і при цьому витягуючи вказівний палець, повідомляє, що ідея йому сподобалась, але він вважає її злегка божевільною. Там же, в Голландії, обертання вказівного пальця біля скроні означає, що хтось сказав розумну і дотепну фразу, тоді як аналогічний знак у більшості слов'янських культур інтерпретується як відсутність розумових здібностей у співрозмовника.

Отже, невербальні явища, що супроводжують комунікативні процеси, будучи біологічно й культурно детермінованими, нерозривно пов'язані із загальною моделлю людської поведінки. У такому розумінні невербальні засоби є сукупністю типових дій (рухів різних частин тіла), закріплених національно-культурними традиціями в певному мовному колективі, використовуваних у різноманітних соціально-комунікативних ситуаціях. Нормативність як характерна ознака невербального комплексу та його національна обумовленість зумовлює конкретність і строгу пристосованість та стереотипізацію невербальних засобів спілкування до чітко визначеного характеру конкретного комунікативного акту. Аналіз функціонування невербальних компонентів у комунікативних ситуаціях з огляду на міжкультурний аспект є перспективним напрямком досліджень у рамках сучасної лінгвістичної науки. Він поглиблює знання про способи ефективної реалізації комунікантами інтенцій щодо мовної взаємодії.

Список використаної літератури:

1. Колшанський Г. Паралінгвістика. – М.: Наука, 2005. – 145 с.
2. Пиз А. Язык телодвижений. – Нижний Новгород, 2001. – 212 с.
3. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. Львів: СПОЛОМ, 2001. 224 с.
4. Терминасова С. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Наука, 2000. 234 с.

Шпильчук Юлія Миколаївна,
студентка філологічного факультету
Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу
Науковий керівник – Лебедь Ю.Б., к. філол. н.,
кандидат філологічних наук, спеціаліст вищої категорії
Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу
(Вінниця, Україна)

СТИЛІСТИЧНА ФУНКЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Фразеологічний фонд сучасної української літературної мови відрізняється багатством та різноманітністю і кожен аспект його дослідження заслуговує на особливу увагу. Проблема розгляду фразеологічних одиниць зумовлена різними дискусіями в сучасній лінгвістиці щодо вивчення їхніх стилістичних функцій.

Мета дослідження – визначити стилістичні функції фразеологічних одиниць у науковому дискурсі.

Науковий (академічний) дискурс – вербалізований у тексті тип дискурсивної діяльності за сферою комунікації, мовленнєва взаємодія представників відповідної соціальної групи/інституту з метою реалізації статусно-рольових можливостей у заданих цим соціальним інститутом межах, складова власне професійної зони професійного дискурсу [7, с. 68]. Як структурна складова власне фахової зони професійного дискурсу, науковий дискурс характеризується креативністю, істинністю та професійною цінністю. Йому притаманні інші ознаки професійного дискурсу, як от: професійна спрямованість, антропоцентризм, мультидисциплінарність, непропорційність розвитку окремих його частин, діалогічність, селективність, замкненість, нециклічність, дидактизм, динамізм, мовна нормативність, стилістична розшарованість. Опис конкретного типу дискурсу прийнято вести в термінах компонентів, до яких належать його хронотоп, цілі, цінності, стратегії, матеріал, різновиди та жанри, прецедентні тексти, дискурсивні формули,

учасники [7, 69]. Головна ознака наукового дискурсу – відсутність емоційного забарвлення: науковий текст має бути нейтральним, без використання експресивно забарвлених мовних засобів. Експресивність не притаманна науковій мові, і тому використання фразеологічних одиниць у наукових текстах обмежене. Науковий текст дозволяє використання таких фразеологічних одиниць: власне книжні «*вводити в оману*», «*дамоклів меч*», «*відволікати увагу*», «*віддавати належне*»; термінологічні назви предметів, явищ, понять «*атмосферний тиск*», «*доменна піч*», «*запам'ятовувальний пристрій*», «*кишені пам'яті*», «*автоматична телефонна станція*»; номенклатурні найменування «*білий гриб*», «*антонівські яблука*», «*арабський кінь*»; складені термінологізовані назви «*суспільно-політична термінологія*»,

«країни, що розвиваються»; лексикалізовані сполуки: «до певної міри», «певною (якоюсь) мірою», «кінець кінцем».

Фразеологізм (фразеологічна одиниця) – стійке поєднання слів, граматично організованих за моделлю словосполучення або речення [1, с. 5]. Фразеологічні одиниці різноманітної структури – економний мовний засіб об'єктивації різноманітних проявів дійсності. Використовуючи фразеологізми, автор не лише привертає увагу читача, а й досягає максимального впливу на нього [3, с. 68].

Багатство виражальних засобів є одним із свідчень рівня розвитку мови. Воно виявляється в стилістичній складності, у наявності широкої палітри синонімів та в інших способах зображення. Фразеологізми мають чітке виражене стильове призначення [1, с. 10]. Кожен стиль мовлення послуговується значним запасом фразеологізмів. Стильове використання фразеологічної одиниці залежить насамперед від наявності чи відсутності емоційного забарвлення. Так як сталі вирази – невід'ємний та широко вживаний шар будь-якої мови, то цілком закономірно, що в науковому мовленні фразеологічними зворотами теж послуговуються [6, с. 25]. Використання фразеологізмів у науковому мовленні зумовлено тим, що: 1) вони здатні адекватно передавати інформацію, наділені функціями додаткової семантики уточнення значень вихідних понять [5, с. 68]; 2) у сучасному науковому стилі все частіше використовуються сталі словесні вислови, які варто класифікувати як співвідносні з фразеологізмами, тобто з такими, що виконують функцію вторинної номінації; 3) сигніфікати ідіоматичних одиниць відбивають об'єктивні властивості об'єкта найменування, виконуючи комунікативно-номінативну функцію; 4) способами творення наукових фразеологізмів є метафоризація, метонімізація, що є характерним для творення сталих словесних комплексів і в інших стилях мови [5, с. 68].

Фразеологізми, які функціонують у наукових текстах, виконують найрізноманітніші стилістичні функції [4, с. 23]:

- номінативну (використовують для уникнення повторів).
- функцію лаконізації. Вона дозволяє «ущільнити» розлогий опис, вдало скоротити його, не зруйнувавши основної думки.
- інформативну. Об'єктивне та доцільне повідомлення певної інформації.

Отже, фразеологізми полегшують сприйняття інформаційного потоку та посилюють його пізнавальну цінність. Також фразеологічні одиниці в науковому дискурсі функціонують як нормативні, стандартизовані вислови.

Список використаної літератури:

1. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології / М.Ф. Алефіренко. Харків : Вища школа, 1987. 135 с.
2. Балли Ш. Французская стилистика / Ш. Балли. Перевод К.А. Долинина. Москва : Изд-во иностранной литературы, 1961. 394 с.

3. Семчинський С.В. Загальне мовознавство / С.В. Семчинський. – Київ : «Око», 1996. 416 с.
4. На ниві української філології: Зб. наук. праць / Дніпропетровський національний ун-т. Факультет української філології та мистецтвознавства / 1. І.С. Попова (заг.ред.), Ю.Ф. Прадід (заг.ред.). Дніпро : Пороги, 2003. 257 с.
5. Роль фразеологізмів офіційно-ділового стилю у формуванні культури мовлення особистості // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии: Научно-методический сборник. Славянск : Славянский государственный педагогический университет, 2002. С. 124–129.
6. Ужченко Віктор Дмитрович, Ужченко Дмитро Вікторович. Фразеологія сучасної української мови: навч. посібник. Київ : Знання, 2007. 494 с.
7. Фразеологія офіційно – ділового стилю як мовний адекват національного мислення // Українське мовознавство: Збірник наукових праць. Вип. 27/28. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2003. С. 196–200.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИКИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Вайноренє Ірина Петрівна,

старший викладач і аспірант кафедри прикладної лінгвістики, порівняльного
мовознавства та перекладу,
факультету іноземної філології
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(Київ, Україна)

КАУЗАЛЬНА ДОМІНАНТА *EFFECT* В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: КОРПУСНИЙ ПІДХІД

Для сучасних наук, зокрема мовознавчих, надзвичайно **актуальним** є об'єктивне представлення результатів, абстраговане від особистості дослідника / автора (антропокосмологічний принцип, за А. Беляцькою [1, с. 99], Н. Леміш [3, с. 139] та ін.). У цьому зв'язку для аналізу мовних даних все частіше обирається корпусний підхід, який дає змогу ефективно розв'язувати різні завдання на базі реальних текстів, забезпечуючи достовірність отриманих даних через надійність кількісних показників.

Вивчаючи каузальну домінанту «ефект» в різних мовах (на матеріалі лексикографічних джерел, а також на базі дискурсів різних типів [2, с. 58]), визначення її оточення в Корпусі української мови стало одним з основних завдань нашої наукової праці. Отже, **метою** пропонованої розвідки є встановлення лівобічної та правобічної сполучуваності каузальної домінанти «ефект» в українській мові на матеріалі наукових текстів (кількість лексичних одиниць – 8 712 314) з визначенням найтиповіших комбінацій.

За результатами аналізу корпусу наукових текстів, представленого на лінгвістичному порталі Mova.info [4], ідентифіковано такі типи сполучуваності лексеми «ефект» (N.B.: сполучувані одиниці подаються зі знаками пунктуації, з якими вони вживаються в корпусі):

лівобічна: прикметник (звуконаслідувальний, конотаційний, комічно-сатиричний, притаманний, спільний, стилістичний, експресивний, сугестивний, званий, переконувальний, термогальваномагнітний, гальванотермомагнітний, польовий, досягнутий, терапевтичний, більший, материнський, певний, динамізуючий, значний, лінгвостилістичний, потрібний, депресивний, зворотний, психологічний, негативний, пристосовний, нульовий, релаксаційний, зовнішній, виражений, виховний, біолокаційний, додатковий, багатосторонній, прямий, розвиваючий, стимулюючий, інгібіційний, бінауральний, побічний, смертельний, військовий, парниковий, дивовижний, соціальний, гарантований, загальний, відносний,

чистий, очікуваний, значніший, головний, організаційний, регіональний, економічний, технічний, мобілізуючий, обмежений, потужний, рекреаційний, парадигмальний, катастрофічний, відчутний, можливий, макроеволюційний, біосферний, мутагенний, формотворчий, еволюційний, кумулятивний, екологічний, тепловий, масовий, краєвий, менший, хороший, протилежний, корисний, сумарний, добрий, схожий, потрібний, синергетичний, сингулярною); дієслово (досягається, дає, спричиняє, пояснює, пояснюється, стоїте, створити, створювало, створює, спостерігати, використати, породити, є, був, оцінити, розраховується, подалати, нейтралізувати, підтверджують); іменник (*dilutive effect* - зворотів: винаходу, експерименту, мімози, тварин, людини (процесу); гала-ефект (конкретності, прошарках, корабля, моделі, результат (арсеналів, видів (перевтілення); займенник (такий, цей, них, чого, якою, усім, інших, той); числівник (один); прислівник (часто); сполучник (як, та, і, якщо); прийменник (про, через, на); дієприкметник (звіряючи); частка (лише, також, то); вставні слова (уперше, взагалі, наприклад);

правобічна: іменник (новизни, скоромовки, впливу, вечірки, промови, розводження, поля, ;обертання, Едісона, голограми, дії, ореолу, переносу, довжини, звичності, краю, переваги, запам'ятовування, розміру, Флінна, іронічності, взаємодії, отримання, перенесення, навчання, складності, присутності, самоаналізу, :серце, групи – здатність, іронічності, кінострічки, достовірності, знеболювання, «розтріювання, відкриття, розтроювання, :потяги, поляризації, метелика, мультиколінеарності, Слуцького, асиметрії, «шуму, створення, заміщення, витрат, управління, коефіцієнт, функціонування, екологізація, використання - виникнення, особливостями, опромінення, загару, ,зооценоз, дії, «надсоціалізації», «спротиву, датентності, вовкулака», фільтра, гада»); прикметник (фонетичної, однозвучних, невинуватених, передбаченої, - гальванотермомагнітний, пористий, «авторського, соціального, ,внутрішню, пришивидишеного, стресового, навчально-виховних, зустрічної, супероптимальної, ,внутрішню, більшої, гравітаційної, своєрідної, відсутній, неідентифікованих, «інституційної, неминучий, сумірний, людської, подібний, компонентних, локальних, правового); дієслово (може, можуть, мають, має, полягає, зростатиме, зберігається, спостерігається, зникає, порівняли, перетворив, відмічається, досягається, являє, »запропонував, дає, дають, даватиме); займенник (такої, що, яких, який, якої, його, сам, цього); присудкові слова (можна, слід, відомо); прислівник (прямо, тут); дієприслівник (змушуючи); числівник (трьох); прийменник (у, (за, за, за, на, від, для) при, в, а, із); сполучник (і, чим); вставні слова (по-третє, (наприклад)).

З отриманих даних очевидно, що лівобічну сполучуваність лексичної одиниці «ефект» найчастіше складають прикметники, у той час як правобічну – іменники. Це можна пояснити синтетичністю української мови й узгодженням одиниць у словосполученнях шляхом зміни їх форм, а також

різноманітністю ефектів за їх природою виникнення та сферою виявлення. Характерною рисою виступає приблизно однакова (14–16 одиниць) кількість дієслів, що утворюють як лівобічну, так і правобічну сполучуваність аналізованої каузальної домінанти, що зумовлено потребою в обов'язковому виявленні ефектів для їх відчуття, сприйняття, спостереження й оцінювання (як-от: *породити, створити, спостерігати, розрахувати, оцінити* тощо). Перспективною є ідентифікація моделей когнітивно-семантичної експлікації домінанти, що вивчається, задля відтворення каузального фрагменту картини світу українців.

Список використаної літератури:

1. Беляцкая А. А. Лингвокультура и ноосфера: новые перспективы человеческой эволюции (Лингвоантропогенез в XXI веке). Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского, 2013. № 5. Филология. Культурология. Политология. Социология. Т. 26 (65). С. 98–105.
2. Вайноренє І. П. Колокації з каузальною домінантою «ефект» в англійській та українській мовах. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2017. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов. Вип. 16. С. 52–61.
3. Леміш Н. Є. Корпусна метарозмітка спеціальних текстів з лінгвоантропогенезу. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2017. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов. Вип. 15. С. 139–152.
4. Лінгвістичний портал Mova.info. URL: <http://www.mova.info/corpus.aspx?l1=209>

Григорович Олександра Богданівна,
студентка філологічного факультету

Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу,

Науковий керівник – Бойко В. В., к. філол. н.,

викл. кафедри української філології
філологічного факультету

Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу
(Вінниця, Україна)

КОМУНІКАТИВНА ПРОФЕСІОГРАМА ПЕДАГОГА ЗВО

Проблема визначення досконалої моделі мовлення сучасного педагога, його комунікативних здібностей сьогодні перебуває у центрі уваги багатьох дослідників-науковців. Перш за все, це мовлення, яке:

- відповідає нормам сучасної літературної мови; точне, зрозуміле;
- не допускає використання жаргонізмів, вульгаризмів і просторічних слів; багате, лексично різноманітне;
- відповідає цілям та умовам педагогічного спілкування.

Сучасний учитель постійно перебуває в комунікативних стосунках із членами колективу, студентами, батьками. Саме тут виявляються комунікативні здібності педагога, що є однією з важливих складових його професіограми. Водночас комунікативні здібності – це не лише мовлення вчителя, а й вміння організувати педагогічну діяльність, зокрема здійснювати вплив на студентів, запобігати конфліктним ситуаціям, забезпечувати міжособистісну взаємодію тощо.

Г. Почепцов визначає, що «комунікація – це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами» [4, с. 28]. Відповідно визначимо, що комунікативні здібності – це якісна продуктивна спілкувальна діяльність людини.

Професійна діяльність педагогічних і науково-педагогічних кадрів є неперервним процесом розв'язання навчально-виховних завдань, спрямованих на розвиток особистості дитини, її ефективність значною мірою визначається сформованістю ціннісних орієнтацій майбутнього педагога.

Реальні потреби гуманізації освіти передбачають творчу, вільну діяльність особистості майбутнього вчителя (викладача), спрямовану на прогресивний розвиток нації. А це потребує орієнтації викладачів закладів вищої освіти на необхідність кардинальної гуманізації виховного процесу, на створення умов для самореалізації майбутнього вчителя (викладача) як суб'єкта морально-духовної відповідальності за майбутнє.

Сукупність професійно обумовлених вимог до вчителя визначається як *професійна готовність до педагогічної діяльності*. В її складі виділяють, з однієї сторони, психологічну, психофізіологічну готовність, а з іншої – науково-теоретичну і практичну підготовку (підготовленість) як основу професіоналізму.

Гіпотетично можна стверджувати, що система вимог до людини з кожної професії називається професіограмою.

Професіограма – повний опис особливостей певної професії, що розкриває зміст професійної праці, а також вимог, які вона ставить перед людиною. Вона складається на основі аналізу змісту професійної діяльності і містить у собі загальну характеристику професії і вимоги, що професія ставить до людини.

Щодо вчителів, то перші професіограми для вчителів було створено в 20–30-ті роки.

Що ж таке професіограма вчителя? Науковці по-різному трактують це поняття. Проте, на нашу думку, найбільш вдало подає визначення науковець Л. Поперечна «професіограма вчителя є реєстром, що охоплює сукупність особисто-ділових рис, певний обсяг суспільно-політичних, психолого-педагогічних та спеціальних знань, а також програму педагогічних умінь і навичок, необхідних для виконання вчителем його повсякденних професійних обов'язків» [3, с. 2].

У професіограмі відображено морально-психологічні риси, необхідні для майбутньої навчальної та виховної роботи з дітьми, які слід розвивати в процесі самовиховання і виховання у вищому навчальному закладі, та різноманітні компетентності.

У цей час накопичений великий досвід побудови професіограми вчителя, що дозволяє професійні вимоги до вчителя об'єднати у три основні взаємопов'язані комплекси:

- загальногромадянські якості,
- якості, які визначають специфіку професії вчителя,
- спеціальні знання, уміння та навички з предмета (спеціальності).

В. Гладуш до найважливіших педагогічних здібностей відносить дидактичні, конструктивні, комунікативні, перцептивні, сугестивні, пізнавальні, прикладні, організаторські, психотехнічні здібності [1, с. 214].

Важливий інтерес становить узагальнений варіант найважливіших рис педагогічної креативності, запропонований відомим ученим України С.Сисоевою :

- високий рівень соціальної і моральної свідомості;
- пошуково-проблемний стиль мислення;
- розвинені інтелектуально-логічні здібності (вміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне тощо);
- проблемне бачення;
- творча фантазія, розвинене уявлення;
- специфічні особистісні якості (сміливість, готовність до ризику, цілеспрямованість, допитливість, самостійність, наполегливість, ентузіазм);
- специфічні ведучі мотиви (необхідність реалізувати своє «Я», бажання бути визнаним, творчий інтерес, захопленість творчим процесом, прагнення досягти найбільшої результативності в конкретних умовах праці);
- комунікативні здібності;
- здатність до самоуправління;
- високий рівень загальної культури і високий рівень моральної культури [5, с. 96].

Відтак, можна стверджувати, що професіограма вчителя – це перелік вимог до особистості, її майстерності і психолого-фізичних можливостей, здібностей (розумових, естетичних, експресивних, організаторських та, особливо, комунікативних).

Комунікативність вчителя формується під впливом багатьох чинників. Переважають при цьому особистісні чинники, які визначають модель комунікативності вчителя:

- *загальні універсальні якості особистості вчителя:*

- *спеціальні якості вчителя* (характеризують внутрішню структуру його комунікативності).

Спілкування відіграє значну роль при вирішенні практичних завдань педагогічної діяльності. Форма навчання потребує конкретних способів взаємодії педагога та учнів. За твердженням відомого науковця А. Леонтьєва, важливими є такі комунікативні компоненти діяльності, як мотиви і проблемні ситуації [2, с. 44].

Спираючись на твердження мовознавців, сформулюємо **основні комунікативні здібності вчителя**:

1. Здатність контактувати, тобто вміння встановлювати педагогічно доцільні взаємини з учнями, батьками, учителями та розуміти їх психологічні особливості.
2. Здібність до вдосконалення своєї педагогічної комунікації, набуття комунікативних навичок і вмінь.
3. Здібність соціально-психологічної адаптації.
4. Здібність регулювати внутрішньоклективні, міжклективні та міжособистісні стосунки.
5. Здібність передбачати результат та отримувати емоційне задоволення на всіх етапах педагогічного спілкування.
6. Здібність здійснювати вплив на об'єкт у процесі комунікативної діяльності може бути досягнуто лише за умови чітко поставлених завдань.
7. Організаторсько-комунікативні здібності – це вміння організовувати спільну з учнями комунікативну діяльність.

Ці знання є базою для формування гуманістичної спрямованості особистості і основою розвитку професійних умінь, які дозволяють педагогу будувати стосунки з учнями гармонійно, конструктивно, ефективно.

Учитель був і буде головною постаттю у навчально-виховному процесі. Учителю ХХІ століття повинні бути притаманні професійна компетентність, інтелігентність, духовність. Сучасний педагог повинен бути людиною культури й вселюдських цінностей, провідником ідей державотворення та демократичних змін, людиною великої душі, доброго серця.

Список використаної літератури:

1. Гладуш В. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія: Навч. посіб. / В. Гладуш, Г. Лисенко. Д., 2014. 416 с.
2. Леонтьев А. Педагогическое общение / А. Леонтьев. М. : Знание, 1979. 48 с.
3. Поперечна Л. Комунікативні здібності вчителя як одна з важливих складових його професіограми / Л. Поперечна. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2012. Вип. 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_1_14
4. Почепцов, Г. Теорія комунікації / Г. Почепцов. – К. : Видавничий центр «Київський університет», 1999. 308 с.

5. Сисоєва С. Основи педагогічної творчості: Підручник. / С. Сисоєва – К. : Міленіум, 2006. 344 с.

Ладияк Наталія Богданівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
факультету української філології та журналістики
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)

ЗАСВОЄННЯ ФАХОВОЇ ЛЕКСИКИ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)

Знання фахової термінології є важливою умовою компетентності фахівця будь-якої галузі, зокрема й фізичної культури. Здобуття фаху вчителя фізичної культури передбачає не лише засвоєння відповідних предметних знань та практичних методичних навичок, а й необхідність опанування поняттєвою галуззю обраної спеціальності, яка репрезентована засобами інтернаціональної та національної спортивної термінології.

Теоретичним і практичним пошукам, які пов'язані з підготовкою комунікативно компетентного фахівця, що володіє фаховою термінологією, присвячено праці Л. Барановської, Н. Бородіної, З. Гирич, І. Глазиріна, Л. Головатой, Н. Голуб, М. Гуць, І. Дроздової, Г. Онуфрієнко, І. Хоменко й ін. Однак питання формування професійного мовлення студентів зазначеного фаху потребує окремого вивчення, що й зумовило актуальність обраної теми дослідження. Мета роботи – окреслити систему практичних завдань, які сприятимуть формуванню термінологічної компетенції майбутніх учителів фізичної культури.

Значний обсяг фахового словника студенти засвоюють на спеціальних заняттях, однак уміння доречно послуговуватися термінами з фаху «Фізична культура і спорт», уживати їх у відповідному контексті вони мають змогу удосконалювати під час вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Відповідно до навчальних планів, студенти розпочинають її вивчення у другому семестрі, коли уже засвоєно первинні фахові знання, сформовано певний обсяг спортивного словника майбутнього фахівця галузі. Завдання викладача – допомогти студентам збагатити цей словник, удосконалювати вміння послуговуватися фаховою термінологією, розрізняти терміни за їх приналежністю до різних видів спорту, тлумачити їхнє значення і походження, будувати, а також редагувати контексти, у яких вони містяться.

Загалом формування професійного тезаурусу здійснюємо на заняттях з дисципліни у процесі добору українських відповідників, перекладу українською мовою зворотів, властивих професійному мовленню, роботи над словником фахової лексики тощо.

З-поміж різноманітних видів роботи виокремлюємо такі:

1. Ознайомлення з фаховими текстами різних підстилів наукового стилю та аналіз мови наукових текстів (частковий і повний, порівняльний).

Під час виконання завдань доречно запропонувати студентам віднайти у текстах терміни загальнонаукові та вузько-специфічні (спортивні), встановити їхнє значення, походження, за потреби, пояснити написання.

2. З'ясування значення термінів (за термінологічним словником), уведення їх до відповідного контексту (пояснення системи тренувальних вправ, техніки їх виконання та ін.).

3. Переклад українською мовою спортивних термінів, зокрема з російської мови. Спостережено, що чимало термінів (дво- і багатокomпонентних) студенти замінюють елементами суржикового мовлення.

4. Добір українських відповідників до запозичених спортивних термінів, за умови, що такий відповідник подано у словнику. Керуємося твердженням Івана Огієнка про важливість творення «спортової», як і будь-якої іншої, термінології на рідномовній основі [1, с. 76].

5. Укладання словничка термінів з фаху за зразком статей у словнику спортивних термінів. Під час виконання цього виду роботи варто запропонувати заздалегідь визначений для студентів обсяг термінів з фаху. Зокрема керуємося вимогами до тезаурусу студента першого курсу, обравши за основу завдання раніше засвоєної дисципліни «Вступ до спеціальності»: пропонуємо розтлумачити 100 основних термінів з фаху і додатково (щонайменше 20) термінів з обраного виду спорту. Як виявляє практика, така форма роботи є продуктивною за умови, що студенти не лише вивчають тлумачення термінів, а й виконують практичні завдання, самостійно складають речення-ілюстрації з уживанням цих мовних одиниць.

6. Робота з усними та писемними текстами, що містять зразки спортивного жаргону, укладання словничка жаргонізмів з обраного виду спорту шляхом опитування студентів та тренерів-практиків. Такий вид навчальної діяльності видається доречним з огляду на те, що дає змогу студентам навчитися розрізняти терміни і жаргонні лексеми, послуговуватися термінами відповідно до норм літературної мови, а також загалом збагатить їх словник.

7. Моделювання ситуацій наукового спілкування (участь у дискусіях, виступ на конференції), складання зв'язних фахових текстів, у яких ужито відповідну термінологію. У студента формуємо вміння не лише пояснювати прийоми виконання найтипівіших вправ з обраного виду спорту фахівцям та нефахівцям, а й навчаємо уживати терміни відповідно до ситуації мовлення.

Моделювання й аналіз різних комунікативних ситуацій удосконалюють навички спілкування, формують здатність здійснювати спостереження та корекцію власного та чужого мовлення відповідно до норм сучасної української літературної мови.

Запропоновані види роботи формують фахову та стилістичну компетенцію студентів, навички наукового мовлення, виробляють потребу в нормативному вживанні мовних засобів наукового стилю, зокрема й спортивної термінології. Безумовно, окреслена проблема потребує подальшого дослідження та розроблення, що дасть змогу сформувати довершену систему практичної роботи з дисципліни, яка сприятиме комплексному формуванню компетенцій майбутнього фахівця галузі «Фізична культура».

Список використаної літератури:

1. Іван Огієнко (митрополит Іларіон). Рідна мова / упоряд., авт. передмови та коментарів М. С. Тимошик. Київ : Наша культура і наука, 2010. 436 с.

Лебедь Юлія Борисівна,

кандидат філологічних наук, спеціаліст вищої категорії

Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу
(Вінниця, Україна)

СИНОНІМІЯ ТЕРМІНІВ У СФЕРІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ МОВ

Останнім часом мовознавці говорять про розвиток явища синонімії в термінології, котре належить до проблемних питань як лінгвістики, так і термінології. Проблема синонімії вивчається лінгвістами протягом існування філологічної науки і, незважаючи на тривалий період, усе ще продовжує залишатися невирішеною. У термінології порушена проблема викликає певні дискусії лінгвістів.

Варто зауважити, що інтерес до термінологічної синонімії пов'язаний із фактом поширення синонімії в різних терміносистемах, що створює у свою чергу певні труднощі у сфері професійної комунікації.

Аналіз наукової літератури з термінологічної синонімії свідчить про те, що деякі питання з порушеної проблеми залишаються малодослідженими: роль синонімів у різних терміносистемах, джерела й шляхи їхньої появи, класифікація термінологічних синонімів, тенденції розвитку цього мовного явища.

Ми підтримуємо точку зору лінгвістів, які вважають, що останнім часом однозначність терміна є більше бажаною, ніж реальною характеристикою в багатьох галузях науки і техніки [2, с. 172]. Термінологія – не замкнута система, яка розвивається, постійно удосконалює свій термінологічний апарат.

Проблема синонімії термінів, тобто використання декількох спеціальних лексичних одиниць для найменування одного поняття, продовжує залишатися однією з найважливіших проблем сучасного термінознавства. Лексикографи розглядають синонімію термінів у

сутнісному аспекті. При цьому неоднозначна природа терміна досі не дозволяє вченим дати єдине трактування поняття «синонімія» в термінології.

По-перше, у літературній мові синоніми – це, як правило, слова однієї частини мови. Синоніми в термінології – це терміни, що належать до одного й того ж денотата, але мають відмінності в понятійному плані, а також відрізняються семантикою словотворчих елементів, етимологією, ступенем сучасності й особливостями функціонування. По-друге, синонімами можуть бути термінологічні одиниці різних структурних рівнів і нерідко різних знакових виражень (H_2SO_4 – *сірчана кислота*). По-третє, це й фономорфологічні варіанти з відношенням тотожності на рівні сигніфікату, а також відношенням подібності на рівні плану вираження [1, с. 7].

На думку А. Коваль, Є. Толикіна, А. Д'якова, синонімія у термінолексичі – негативне явище, адже такі термінологічні лексеми потребують додаткових зусиль для запам'ятовування, крім того, вони перевантажують пам'ять [3, с. 66].

О. Ахманова, В. Даниленко переконані, що терміни-синоніми не шкодять, адже кожен варіант лексичної одиниці по-різному розкриває зміст поняття [3, с. 67].

Сучасній методиці навчання мови також властива синонімія термінів, які є різними за походженням, за способом утворення, за вимовою або написанням.

Синонімічні є такі поняття:

1) терміни з різним кількісним складом компонентів (активний словник – активний словниковий запас, аудіовізуальний метод навчання – аудіовізуальний структурно-глобальний метод навчання, принцип комунікативності – принцип активної комунікації, пасивний словник – пасивний словниковий і ін.);

2) терміни з варіюванням одного з компонентів (*афективна пам'ять* – *емоційна пам'ять*, *миттєва пам'ять* – *безпосередня пам'ять*, *педагогічна практика* – *навчальна практика*, *пасивна лексика* – *рецептивна лексика*, *пізнавальний підхід* – *когнітивний підхід*, *мозкова атака* – *мозковий штурм*, *моторна пам'ять* – *рухова пам'ять*, *змішане навчання* – *частково-дистанційне навчання*, *мовні засоби спілкування* – *вербальні засоби та ін.*);

3) терміни з різним складом компонентів (*ознайомлювальне читання* – *читання із загальним охопленням змісту*, *дидактична мова* – *мова вчителя на уроці*, *типова фраза* – *мовний зразок*, *смисловий акцент* – *логічний наголос і ін.*).

Варто зауважити, що є випадки, коли однослівному терміну відповідає синонімічний кількаслівний термін: *анкетування* – *анкетне опитування*, *асоціат* – *асоціативне слово*, *глоттодидактика* – *методика навчання іноземним мовам*, *відеограми* – *візуальні наочні посібники*, *концентр* – *концентричне вивчення матеріалу*, *циклічність* – *принцип концентризму*, *інтерв'ювання* – *метод інтерв'ю*, *осмислення* – *механізм еквівалентних замін*, *тестування* – *метод зрізів тощо*.

Виникненню синонімічних термінів у сфері методики викладання мов сприяють:

1) запозичення терміна і паралельне використання його семантичного дублета рідною мовою (*артикулювання – промовляння, брейнстормінг – мозковий штурм, імпринтинг – запам'ятовування, полісемія – багатозначність, кейс-стаді – метод конкретних ситуацій, клоуз-тест – тест з пропусками, кодоскоп – графопроєктор, еліптичність – неповнота й ін.*);

2) вживання актуального й застарілого терміна (*анкетування – опитування, візуальний наочний посібник – діафільм, динамічне читання – швидкочитання, дискусія – полеміка, комунікативна компетентність – соціально-психологічна компетентність, рольова гра – розігрування ролей, індивідуальний підхід – парна педагогіка, тьютор – наставник, навчання – наuczіння, аудіовізуальний метод навчання – структурно-глобальний метод навчання, евристичний метод навчання – частково пошуковий метод навчання та ін.*).

У термінологічній системі методики викладання мов можна виділити наступні види варіантів синонімів-термінів:

- словотвірні, що розрізняються словотворчими афіксами (*адаптивність – адаптація, адекватність – адекватний, доступність – доступний, ментальність – менталітет, артикуляція – артикулювання, мультилінгвізм – полілінгвізм, здатність до навчання – навчання, дистантне навчання – дистанційне навчання, мікротеми – підтеми й ін.*);

- синтаксичні, що відрізняються синтаксичною моделлю (*аспект навчання – аспектне навчання, аспекти мови – мовні аспекти, бар'єри спілкування – комунікативні бар'єри, метод проєктів – проєктна методика, знак мови – мовний знак та ін.*);

- словотворчо-синтаксичні, отримані шляхом синтаксичних і словотворчих перетворень. Серед них виділяємо:

- еліптовані, що виникають у результаті опущення одного з компонентів основного терміна (*аудіовізуальний метод навчання – аудіовізуальний структурно-глобальний метод навчання, активний словник – активний словниковий запас, принцип комунікації – принцип активної комунікації та ін.*);

- композитні, утворені шляхом складання слів або основ кількаслівного терміна (*взаємне навчання – взаємонавчання, психологічна діагностика – психодіагностика, інтелектуальний метод – інтелметод, лінгвістична стилістика – лінгвостилістика, профільне навчання – профнавчання, професійна підготовка – профпідготовка, спеціальний курс – спецкурс і ін.*);

- аббревіатурні, утворені складанням початкових букв або звуків кількаслівного терміна (*аудіолінгвальний метод навчання – АЛМН, автоматизована навчальна система – АСН, аудіовізуальні засоби навчання – АВЗН, дистанційна освіта – ДО, інтонаційна конструкція – ІК, наукова організація праці – НОП, свідомо-практичний метод навчання – СПМН,*

технічні засоби навчання – ТЗН, зовнішнє незалежне оцінювання – ЗНО, розвиток зв'язного мовлення – РЗМ, державна підсумкова атестація – ДПА й ін.).

Одночасно термінології навчання мов притаманний процес, спрямований на скорочення (усунення) синонімії термінологічних позначень.

Отже, синонімія в термінології методики навчання мов – об'єктивне і закономірне мовне явище, пов'язане з процесом формування та розвитку термінологічної системи цієї галузі знання.

Список використаної літератури:

1. Заніздра Н. О. Явище синонімії в українській термінології / Н. О. Заніздра // Вісник КДПУ ім. Михайла Острозького. Вип. 2. Ч. 2. 2008. С. 7–10.
2. Сучасна українська літературна мова : лексика і фразеологія / за заг. ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1973. 439 с.
3. Турчин В. В. Прагматика наукового терміна / В. В. Турчин. – Івано-Франківськ, 2004. 226 с.

Леміш Наталія Євгенівна,
доктор філологічних наук, доцент,
завідувач і професор кафедри прикладної лінгвістики, порівняльного
мовознавства та перекладу,
факультету іноземної філології
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(Київ, Україна)

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСЕМИ *EFFECT* В АНГЛОМОВНИХ ІНСТРУКЦІЯХ ДО МЕДИЧНИХ ПРЕПАРАТІВ

У центрі будь-якої комунікації на медичну тему знаходиться чи не найвища цінність людського життя – здоров'я людини [1], а тому за силою перлокутивного впливу на адресата вивчення медичних дискурсивних практик у цьому зв'язку має велике значення і є **актуальним**. До того ж, залежність життя людини від коректності діагнозу, відповідності лікування, своєчасності профілактики захворювань вимагає як правильності формулювань в інструкціях до медичних препаратів, так і навичок їх інтерпретації (наскільки правильно інтерпретується діагноз чи симптоми пацієнта), зокрема тлумачення медичних термінів. Здатність мовних одиниць функціонувати у різних контекстах зумовлює необхідність їх всебічного дослідження. Однією з таких одиниць є лексема **effect**, вивчення функціонування якої в англomовних інструкціях до медичних препаратів є **метою** пропонованої розвідки.

Спираючись на наявний досвід наукового аналізу дискурсу, презентований у працях Е. Бенвеніста, Т. А. ван Дейка, Н. Кравченко, Ю. Хабермаса та ін., зокрема медичного дискурсу у дослідженнях

З. Еркенової, В. Жури, Н. Карацевої, К. Клещенко, Л. Шуравіної, вважаємо медичний дискурс складовим елементом інституційного з його універсальними та специфічними ознаками. Медична документація, як правило, містить інформацію про призначення різних препаратів, побічні дії, протипоказання та інші дані, які безпосередньо впливають на здоров'я людини [2], тому надзвичайно важливим є коректне вживання медичних термінів

Розглядаючи особливості функціонування лексеми *effect*, було проаналізовано такі інструкції, як: Abacavir / Lamivudine, Abilify, Adalat, Adenoscan, Adoport, Adrenaline (Epinephrine), Doxycycline, Ketanov, Omeprazole). З'ясовано, що у 98 % випадків *effect* є іменником і лише у 2 % – дієсловом. Як іменник *effect* вживається у формі множини *effects* у 95 %, наприклад: *The drug has a small list of contraindications and side effects* (Ketanov); *Remember to also mention any other ill effects like pain in your joints* (Omeprazole). Як дієслово *effect* використовується у формі інфінітиву, як-от: *The concentration of drug necessary to effect viral replication by 50% (EC₅₀) or 50% inhibitory concentration (IC₅₀) varied according to virus and host cell type* (Adalat), при цьому виступає у значенні «здійснювати», «виробляти», «виконувати», «заподіювати».

Функціонування лексем (у т.ч. медичних термінів) безпосередньо залежить від частоти їх використання, при цьому на значення лексичних одиниць завжди впливає їхня сполучуваність [3].

Лівобічну сполучуваність іменника *effect* складають або артиклі (означений **the**, напр.: [**The effect**] of this medicine lasts for an average duration of 4 to 6 hours (Ketanov), неозначений **an**, напр.: This is because Omeprazole 20mg Capsules can affect the way some medicines work and some medicines can have [**an effect**] on Omeprazole 20mg Capsules (Omeprazole)); або займенники (неозначений **any**, напр.: Studies in animals showed that neither abacavir nor lamivudine had [**any effect**] on fertility (see section 5.3) (Doxycycline), заперечний **no**: A fertility study in rats has shown that abacavir and lamivudine had [**no effect**] on male or female fertility (Doxycycline); вказівний **this**: A gastric acid blocker, the H₂ antagonist famotidine, reduces aripiprazole rate of absorption but [**this effect**] is deemed not clinically relevant. Aripiprazole is metabolised by multiple pathways involving the CYP2D6 and CYP3A4 enzymes but not CYP1A enzymes. (Abilify), або такі прикметники, як: adverse, undesirable, side, vasodilatory, haemodynamic, pharmacological, pharmacodynamic, teratogenic, toxic, neurotoxic, cardiotoxic, cardiac, additive, detrimental, pressor, bronchodilator; lowering, vascular, therapeutic, synergistic, analgesic, negative, different, anti-inflammatory, antipyretic, depressant, cumulative тощо.

Правобічна сполучуваність іменника *effect* може бути представлена або прийменниками, як-от: **of**: There is no [**effect of**] a high fat meal on the pharmacokinetics of aripiprazole; **through**: Adenosine exerts its pharmacological [**effects through**] activation of purine receptors (Adenoscan); **to**: In rats, tacrolimus caused toxic [**effects to**] the nervous system and the eyes (Adrenaline); **from**: All

side [effects **from**] the use of external drugs with ketoprofen are divided into categories (Ketanov); **on**: Ketanov may have a negative [effect **on**] the mucous membrane of the stomach; **in**: No antagonistic [effects **in**] vitro were seen with lamivudine and other antiretrovirals (Doxycycline), або займенниками: **such**: Side [effects **such**] as dizziness and visual disturbances may occur; **you** (коли останній виконує функцію підмета): By reporting side [effects **you**] can help provide more information on the safety of this medicine (Omeprazole), або заперечною часткою: This includes any possible side [effects **not**] listed in this leaflet. See Section 4 (Omeprazole); або сполучниками: Remember to also mention any other ill [effects **like**] pain in your joints (Omeprazole); Possible side effects Like all medicines, this medicine can cause side [effects, **although**] not everybody gets them (Doxycycline); Tell your doctor if you notice any of the following side [effects **or**] notice any other effects not listed (Doxycycline); Other strong inhibitors of CYP3A4, such as itraconazole and HIV protease inhibitors may be expected to have similar [effects **and**] similar dose reductions should therefore be applied (Abilify), або прислівником: You can also report side [effects **directly**] via the Yellow Card Scheme at: www.mhra.gov.uk/yellowcard or search for MHRA Yellow Card in the Google Play or Apple App Store (Doxycycline), або дієприкметником: There was also no clinically significant food [effect **observed**] between administration of FDC in the fasted or fed state (Doxycycline), або прикметником: In two 12-week, placebo- and active-controlled monotherapy trials in patients with a manic or mixed episode of Bipolar I Disorder, with or without psychotic features, aripiprazole demonstrated superior efficacy to placebo at week 3 and a maintenance of [effect **comparable**] to lithium or haloperidol at week 12 (Abilify), або дієсловом, яке виступає частиною присудка (дієсловом-зв'язкою), як-от: Reversible cardiotoxic [effects **were**] observed in rabbits following intravenous administration of tacrolimus (Adrenaline), або модальними дієсловами: **may**: Certain combinations of tacrolimus with drugs known to have nephrotoxic or neurotoxic [effects **may**] increase the risk of these effects (Adrenaline); **could**: In contrast the 95 % confidence interval for the HR in the older subgroup (aripiprazole, n = 69; placebo, n = 36) was 0.242 to 0.879 and hence a treatment [effect **could**] be concluded in the older patients (Abilify), дієсловом в імперативі (коли іменник **effects** завершує підрядну частину умови, що передує головній): If you get any side [effects, **talk**] to your doctor or pharmacist (Omeprazole).

Підсумовуючи, зазначимо, що функціонування лексеми *effect* в інструкціях до медичних препаратів залежить від частоти її вживання у різних типах сполучуваності. Найчастіше це – прикметники, які додають інформативного або оцінного значення. У *перспективі* вбачається перевірити колокаційну здатність аналізованої лексеми в різних корпусах.

Список використаної літератури:

1. Шурафина Л. С. Медицинский дискурс как тип институционального дискурса. Вестник Челябинского государственного университета, 2013. № 37 (328). Филология. Искусствоведение. Вып. 86. С. 65–67.
2. Эркенова З. К. Особенности перевода медицинской терминологии. Институт переводоведения и многоязычия. ПГУ, 2015. С. 220–223.
3. Vainorenien I. Collocations with Causal Dominant “Effect” in the English and in Ukrainian Languages. Linguistic, Didactic and Sociocultural Aspects of Language Functioning. Lithuanian University of Educational Sciences. Vilnius, 2018. P. 94–101.

Макарич Марина Васильевна,

кандидат филологических наук, доцент

доцент кафедры английского языка №2

факультета энергетического строительства

Беларуского национального технического университета

(Минск, Беларусь)

ОБУЧАЮЩАЯ КОМПЬЮТЕРНАЯ ПРОГРАММА КАК ЧАСТЬ СИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

В настоящее время в процесс обучения активно внедряются компьютерные программные приложения, которые используются не только для передачи студенту учебного материала, но для и контроля степени его усвоения. Разработка и внедрение в учебный процесс компьютерных обучающих программ является логическим продолжением компьютеризации образования. Этот процесс стал возможен благодаря исследованиям таких ученых Республики Беларусь, как А.В. Зубов, Т.П. Карпилович, Т.В. Бусел, С.Е. Кунцевич и др. Вопросы разработки психолого-педагогических и дидактических основ использования компьютерных обучающих программ рассматривались в работах [1, 2, 3, 4].

В настоящее время программные приложения как техническое средство достаточно активно используется в процессе преподавания иностранных языков. Они позволяют проработать тренировочные упражнения на различные виды речевой и языковой деятельности, контролируют степень усвояемости материала, но самое главное – являются удобным источником получения новой информации. Способность получить и усвоить необходимые сведения из различных по стилю иностранных информационных источников требует формирования конкретных навыков и умений.

Традиционно выделяют следующие функциональные виды чтения: ознакомительное, изучающее и просмотровое. В качестве подвида просмотрового чтения представляется целесообразным выделить именно публицистическое чтение, которое способствует развитию социокультурных

умений учащихся: выявлять и интерпретировать социокультурные факты и события, выявлять культурные сходства и различия между представителями разных культурных групп, критически оценивать контактирующие культуры с позиции их собственных систем ценностей, определять ситуации межкультурных конфликтов и избегать их. Формирование навыка интерпретации публицистических статей особенно важно в процессе обучения иностранному языку, так как дает возможность обучаемому создавать общий образ культурной среды, где возвращаются данные тексты.

Известно, что чтение публицистической литературы представляет определенную сложность и требует предварительной подготовки из-за обилия политических и экономических терминов, частого употребления собственных имен, наличия большого количества клише, использования аббревиатур названий организаций, учреждений, наличия большого количества числительных и дат.

Для овладения навыками и умениями, позволяющими воспринимать англоязычный публицистический текст нами была разработана программа-тренажер *Publicistic reading (PR)* [5]. Программа реализована на языке программирования C # платформенно-независимым образом и осуществляет автоматическое выделение ключевых слов и внесение их в соответствующие графы таблицы, которая помогает проверить правильность понимания текста обучаемым.

Структура окна программы PR в рабочем режиме приведена на рис. 1

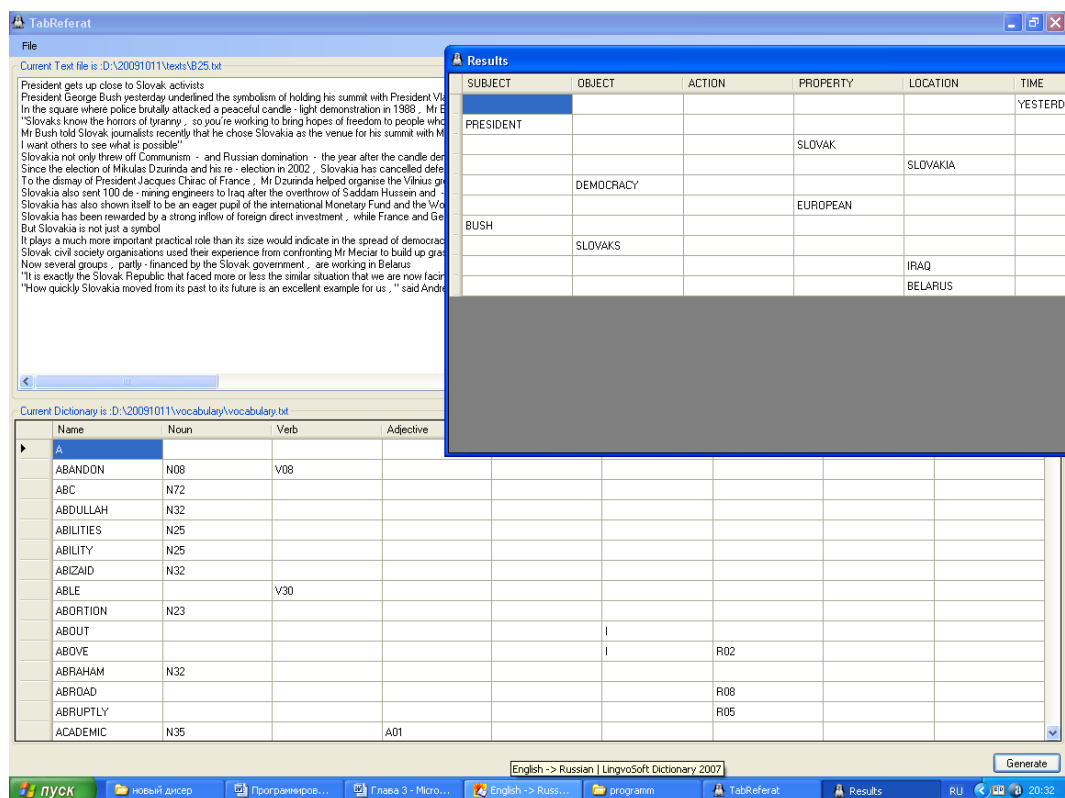

Рис. 1

Как видно на рисунке, основными элементами окна являются три рабочие области. Нижняя область содержит алфавитный словарь, снабженный семантическими кодами. В левой верхней области находится текст в txt. формате, в правой – основное содержание изучаемого текста в виде таблицы.

Работа с элементами окна производится последовательно. На начальном этапе текст, выбранный из печатных СМИ или в сети Интернет, заносится в соответствующую область окна. После прочтения всего текста появляется окно, содержащее список стандартных вопросов (*What does the article deal with? What countries are mentioned in the article? etc.*). После выполнения задания появляется окно с таблицей, содержащей ответы на поставленные вопросы в соответствующих графах (*Object, Location, etc.*). Сравнивая свои ответы с табличными, обучаемый осуществляет проверку правильности интерпретации текста.

Неоспоримым преимуществом данной программы является то, что она работает не только с текстами, содержащимися в базе данных самой программы, но и с любыми другими, произвольно выбранными из сети Интернет или отсканированными из англоязычной периодики. Тексты могут выбираться любого объема, в соответствии с уровнем знаний обучаемого.

Программа обучения просмотрному виду чтения англоязычной публицистики может быть включена в общую систему обучения английскому языку, включающую обучение грамматике и пониманию текста. Созданная программа может также стать частью дистанционной системы обучения английскому языку.

Список использованных источников:

1. Бусел Т.В. Современные мультимедийные технологии в преподавании английского языка Межкультурная коммуникация и профессионально ориентированное обучение иностранным языкам // материалы V Межд. конф., посвящ. 90-летию образования Белорусского государственного университета. редкол.: В. Г. Шадурский [и др.]. Минск: Изд. центр БГУ, 2011. 191 с.
2. Зубов А.В. Методика применения информационных технологий в обучении иностранным языкам / [Зубов А.В., Зубова И.И.] Минск: Академия, 2009. 144 с.
3. Карпилович Т.П. Обучение коммуникативной грамматике студентов языкового вуза // Замежныя мовы ў Рэспубліцы Беларусь. Минск, 2007. №1. С. 44 – 47.
4. Кунцевич С. Е. Проектная деятельность с использованием информационных технологий как эффективный метод обучения языку // Наука – образованию, производству, экономике: материалы 14-й Межд. научно-технич. конф. Минск: БНТУ, 2016. т. 4. с. 338.
5. Макарич М.В. Реализация обучающей компьютерной программы на основе лингвистической базы данных автоматической системы обработки

текста // Системный анализ и прикладная информатика. Минск, 2016. №1. с. 78 – 83.

Пахомова Анастасия Николаевна,
студентка

Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации
Федерального государственного автономного образовательного учреждения
высшего образования «Южный федеральный университет»

Научный руководитель –

Самигулина Ф.Г., к. филол. н., доцент кафедры русского языка
Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации
Федерального государственного автономного образовательного учреждения
высшего образования «Южный федеральный университет»
(Ростов-на-Дону, Россия)

ТЕХНОЛОГИИ ОПТИМИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Изучение любого иностранного языка – это кропотливая работа, которая требует много усилий у обучающегося. Базовый словарный запас без процесса механического запоминания различных слов и словоформ на иностранном языке невозможно пополнить. Однако использование только механических приемов запоминания далеко не всегда является единственно возможным вариантом запоминания лексики. Для достижения более эффективного и интересного обучения в настоящее время применяется много разнообразных методик, у каждой из которых есть свои преимущества и недостатки [1, 2, 3, 4].

Наиболее действенный способ запоминания заключается в актуализации эмоций в процессе обучения. Это довольно простой и эффективный вариант. Так, чтобы выучить слово, необходимо связать его с определенными эмоциями – ассоциациями, чувствами, ощущениями [1,4]. Например, изучая черты характера, можно вспомнить знакомого человека, обладающего теми же качествами или же события из жизни, которые связаны с теми словами, которые изучаются по программе. Можно также представить тот или иной объект или ситуацию, главное, чтобы при этом были задействованы эмоции, т.к. в нашей памяти лучше фиксируется то, что сопровождается эмоциями.

Кроме того, может быть использована методика «встраивания» новых слов в уже имеющийся опыт [4]. К примеру, когда дети учат родной язык, они, улавливая новое слово, «надевают» его на слова и конструкции, которые уже знают. Именно благодаря повторению новых слов в привычных ситуациях дети способны быстрее обучаться иностранному языку. В этом случае происходит то, что в мозге ребенка на основе предыдущего словарного опыта формируются новые ассоциации, таким образом новая лексика преобразуется в привычную и знакомую [2]. Поэтому при изучении

новых иностранных слов специалисты советуют использовать их в самых разных ситуациях – стараться задействовать в пересказе текстов, речевой практике, учебе, повседневной жизни [3]. Наряду с сознательным оптимально актуализировать бессознательное обучение. Эффективность такого метода подтверждает быстрое обучение детей, так как в процессе общения, игры, познания мира, они усваивают новые знания быстро и легко [4].

Одним из самых известных является метод С.А. Гарибьяна, суть которого состоит в следующем: к иностранным словам подбираются аналогично звучащие слова или части слов знакомого языка и составляются небольшие забавные предложения [1]. Предлагаем примеры составления ассоциаций для запоминания слов: (англ.яз.) *kiss* – ‘поцелуй’, *plate* – ‘пластинка’, *relation* – ‘связь’. Ассоциируемые с ними (по звучанию) русские слова можно выстроить в следующие предложения: *Он поцеловал свою кису (kiss). Пастух плетью (plate) разбил пластинку. Рельсы (relation) являются связью между городами.* Хотя данная система не позволяет с первого раза в точности запомнить произношение, но дает возможность прочно запомнить скелет слова. Этот метод лучше всего применять при обучении языку детей, так как они с легкостью фантазируют, находя нужные звуковые ассоциации.

Чуть более энергоемкой техникой является следующего вида запоминание новых слов: каждое слово записывается на небольшую карточку (на одной стороне карточки – слово на иностранном языке с транскрипцией, на другой – перевод) [2]. Следует при этом регулярно пересматривать карточки, осуществляя самопроверку по закреплению в памяти активной лексики. Если же слуховая память развита лучше, чем зрительная, то рекомендуется записывать слова с переводом на аудио и прослушивать ее. Безусловно, полезно заучивание различных стихотворных форм, пословиц, поговорок и т.п. для выработки навыка употребления слов и словесных оборотов. При этом важно правильно составлять список изучаемых слов, оборотов. Так, специалистами доказано, что чем более похожими являются элементы запоминаемого материала, тем больше усилий придется приложить для запоминания [3]. Остаются эффективными и методики, включающие прослушивание аудио записей.

В заключении нужно отметить, что использование современных знаний психологии позволяет ускорить и облегчить обучения иностранному языку в пять-десять раз, освоить словарный запас на уровне выпускника факультета иностранного языка и затратить на это в пять раз меньше сил и времени, чем обычно, что доказано опытом пользователей представленных методик и техник обучения иностранному языку.

Список использованных источников

1. Байтукалов Т.А. Быстрое изучение иностранного языка от английского до японского. – М.: Рипол Классик, 2008. – 160 с.
2. Зимняя И.А. Психология обучения иностранному языку в школе. М.,

- Просвещение, 2006.
3. Румянцева И.М. Психология речи и лингвопедагогическая психология. М.: ПЕР СЭ; Логос, 2004. – 319 с.
 4. Часнок С.С. Ситуативно-игровое обучение иноязычному устному общению на начальном этапе средней школы. – М.: Инфра-М, 2008.

Петрова Тетяна Олексіївна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри мовних дисциплін агрономічного факультету
Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва
(Харків, Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ СЛОВНИКІВ У ВИВЧЕННІ ГАЛУЗЕВОЇ ЛЕКСИКИ ПРИРОДНИЧИХ НАУК

Петрова Тетяна О Основою навчання за фахом є формування глибоких професійних знань фахівців шляхом ґрунтовного оволодіння ними понятійним апаратом галузевих наук, яке неможливе без застосування словників. Термінологічна лексикографія є одним з перспективних напрямів розвитку української лінгводидактики.

Збагачення мовлення майбутніх фахівців професійною лексикою вивчають Б. Глухов, Є. Копіца, Л. Прокопенко та ін. Питання використання словника у процесі навчання досліджують відомі лінгвісти й лексикографи (В. Виноградов, І. Гетьман, С. Головащук, В. Дубічинський А. Москаленко, Л. Паламарчук та ін.). Перспективи використання термінологічних лексикографічних праць у вивченні галузевої лексики природничих галузей спеціально не вивчалися. Це й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою розвідки є висвітлення перспектив застосування спеціальних словників під час вивчення галузевої лексики природничих наук. Термінологія є надзвичайно динамічним шаром лексики, 90 % нових слів становлять терміни. Як відомо, якщо спеціаліст з будь-якої галузі володіє 2 000 найчастотніших термінів зі своєї спеціальності, то він зрозуміє на 90 % будь-який науковий текст з відповідної сфери знань. За спостереженнями мовознавців, лише в хімії використовують 2 млн термінів [2]. Інтенсивний розвиток галузей, а відповідно, і їхніх термінологічних систем, зумовлюють необхідність використання словників з метою з'ясування змісту нових або незрозумілих понять та ін.

Як зауважують науковці, у більшості людей зоровий канал сприйняття інформації в декілька разів сильніший порівняно зі слуховим [5, с. 71]. Спираючись на зазначене, можна зробити висновок, що якість і обсяг засвоєного матеріалу через зоровий канал зв'язку, будуть значно вищими. «Нехтування» словниками під час вивчення галузевої лексики спричиняє швидке її забування, втрату вмінь та навичок відшуковувати необхідну інформацію в довідкових виданнях.

Сучасні ж здобувачі вищої освіти різних рівнів не мають досвіду роботи зі словниками: авторитетною для них є легко- й загальнодоступна вільна онлайн-енциклопедія «Вікіпедія», що не є перевіреним (достовірним) авторитетним джерелом, а головно не є джерелом лексикографічного типу. Спеціальні словники в навчальному процесі здебільшого використовують як довідкові джерела або під час перекладання фахових термінів чи текстів іноземною мовою (переважно з російської мови або навпаки), а також написання термінологічного словника-мінімуму фахової лексики. Саме тому роль термінологічних словників як джерела збагачення професійного лексичного запасу й формування фахового мовлення майбутніх фахівців є вирішальною й недооціненою.

Будь-який спеціальний словник є навчальною лексикографією, тобто навчальним виданням. Наголосімо, що фахові словники покликані забезпечити комплексне знання термінології обраного фаху, сформувати у здобувачів вищої освіти загальні уявлення про термін, шляхи та способи термінотворення, виробити вміння та практичні навички грамотного й доречного терміновживання. В.В. Дубічинський називає будь-який словник надійним гідом у різних сферах знань і тому переконливо стверджує, що кожний словник оперує певною енциклопедичною інформацією [1, с. 22].

Українська термінологічна лексикографія постійно розвивається, поповнює видову класифікацію словників, удосконалює старі й розробляє нові принципи та методи репрезентування наукової лексики, збагачує різні галузі спеціальними словниками. Зокрема, протягом кінця XX ст. – поч. XXI ст. надруковано понад 600 фахових словників з різних галузей знань.

Одним з основних завдань термінологічного словника є відображення ступеня розвитку описуваної галузі знань та її термінології на час його укладання. Поняттєво-термінологічний апарат природничої галузі поповнюють загальновживані, загальнонаукові, міжгалузеві й вузькогалузеві одиниці. Проникнення означеної лексики до мови науки відбувається шляхом термінологізування, ретермінологізування та іншими способами. Спеціалісти повинні розмежовувати значення загальновживаної одиниці й дефініцію терміна. Наприклад, загальновживане слово *брунька*, що має значення «ще не розвинений пагін рослини, зачаток квітки або стебла з листям» [4], термінологізуючись, набуває статусу спеціальної одиниці фітомеліоративної терміносистеми й позначає наукове поняття з родовидовими відношеннями – «зачатковий пагін, який складається з основних зачаткових його елементів. Б. класифікують за такими ознаками: за будовою: 1) закриті, що вкриті захисними лусками (у більшості рослин); 2) відкриті (голі), в яких покривні луски відсутні (горлянка, зеленчук, калина цілолиста); за розміщенням на стеблі: 1) верхівкові, що розміщені на верхівці стебла (у більшості рослин); 2) бічні, які сидять збоку стебла у пазухах листків. За призначенням розрізняють Б.: 1) вегетативні, з яких утворюються пагони; 2) генеративні, з яких утворюються квітки або суцвіття (вишня та ін.); 3) вегетативно-генеративні, в яких закладається кілька метаметрів пагона, а

конус наростання дає початок зачатковій квітці або суцвіттю (бузок, бузина, горіх волоський)» (виділення розбивкою наше) [3, с. 34].

На нашу думку, під час викладання курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» необхідно зосереджуватися не лише на поясненні дефініцій термінів, а й репрезентуванні термінології певної галузі (зокрема, фітомеліорації) як поняттєвої системи, якій властиві всі лексико-семантичні явища, наприклад: гіперо-гіпонімія (*рослини* – *рослини адвентивні, вищі рослини, евтрофні рослини, індикаторні рослини, культурні рослини, піонерні рослини* та ін.); синонімія (*рослинне угруповання* – *фітоценоз, улоговина* – *западина*), антонімія (*угіддя* – *невгіддя, закріплені піски* – *рухливі піски*). Отже, використання спеціальних словників у вивченні галузевої термінології забезпечує репрезентування її понять як цілісної єдності й формування теоретичних фахових знань.

Термінографічні праці фіксують зміни в спеціальній мові, кодифікують норму в термінології, дають змогу навчитися диференціювати нормативний і ненормативний термін. Різні типи термінологічних словників містять інформацію про сучасні норми в термінології: наголошування (*агронóмія, сільськогосподáрський, листкóвий*), граматичні (*соняшник, -а /одна рослина/ і -у /збірне/*), словотвірні (*грунтотвірний, кольматувальні насадження, панівні рослини*) тощо. Усе це сприяє нормалізуванню писемної та усної форм спеціального мовлення фахівців.

Отже, для розвитку професіоналізму фахівців перспективним є вивчення галузевої лексики шляхом застосування спеціальних словників, які (1) забезпечать розуміння термінології як системної організації, (2) сформулюють знання про джерела й шляхи її розбудови, способи творення терміноодиниць, а також знання термінологічних норм, (3) полегшать засвоєння спеціального матеріалу. Практичне застосування словників окреслює нові шляхи розроблення методики навчання галузевої лексики з використанням термінографії.

Список використаної літератури:

1. Дубичинский В.В. Искусство создания словарей : конспекты по лексикографии. Х. : Изд-во ХГПУ, 1994. 102 с.
2. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник [Електронний ресурс]. К. : Академія, 2000. 368 с. Режим доступу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Kocherhan_Mykhailo/Vstup_do_movoznavsta.pdf (04.01.2019).
3. Садово-паркове господарство та фітомеліорації : термінологічний словник-довідник [В. К. Пузік, Г. Б. Гладун, Т. О. Петрова та ін.]. Х. : Планета-Прінт, 2016. 219 с.
4. Словник української мови : у 20 т. – Т. 1–6 (А –КВАРТА) [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://lcorp.ulif.org.ua/ExplS/> (05.01.2019).

5. Спіцин Є. Перспективи використання словникової технології навчання в освітньому просторі вищої школи // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка. 2015. Вип. 1. С. 70–76.

Попович Анжеліка Станіславівна,
доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
факультету української філології та журналістики
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ АСПЕКТИ В НАВЧАННІ СТИЛІСТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Сучасній освітній парадигмі притаманні новітні тенденції в навчанні стилістики української мови, зокрема відповідні концепції, підходи й принципи. У кінці ХХ століття стало очевидним, що традиційна стилістика не в змозі охопити всі площини стилістичної науки.

З'ясування понять «мовна семантика» й «семантика мовного знака», на думку С. Єрмоленко, передбачає застосування методів моделювання лексично-семантичних, лексично-асоціативних полів, структурування концептів, установлення зв'язків між семантикою художнього слова й мовною свідомістю творця тексту [2, с. 6]. Отож важливим є розгляд стилістичних проблем «через призму їх кореляції з когнітивними процесами і структурами з урахуванням впливу низки позамовних чинників» [1, с. 68–69].

Підґрунтя когнітивної методики навчання української мови віднаходимо в працях О. Біляєва, М. Вашуленка, О. Горошкіної, Т. Донченко, Г. Онкович, Л. Мацько, В. Мельничайка, А. Нікітіної, Л. Паламар, М. Пентилюк, Л. Скуратівського, Г. Шелехової та ін. Сьогодні в українській лінгводидактиці означені аспекти опрацьовують З. Бакум, О. Горошкіна, Н. Дика, Г. Дідук-Ступ'як, І. Дроздова, Р. Дружененко, В. Каліш, І. Кучеренко, О. Кучерук, О. Кучерява, О. Любашенко, Л. Мамчур, Н. Мушировська, А. Нікітіна, С. Омельчук, М. Пентилюк, О. Попова, Т. Симоненко та ін.

Мета нашої розвідки – проаналізувати застосування лінгвокогнітивного принципу на заняттях із дисципліни «Стилістика української мови» в закладах вищої освіти.

Під лінгвокогнітивним принципом навчання стилістики розуміємо спрямування стилістичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури на виявлення аспектів мовленнєвої картини світу, інтерпретування текстів із позицій когнітивних процесів, формування пізнавальної та мовленнєвої культури й відповідного способу мовного самовираження студентів.

Р. Сидоренко переконана, що «когнітивна стилістика зміщує акценти з моделей тексту, його композиції і структури на моделі, в яких простежується

зв'язок між людською свідомістю й текстом» [5, с. 65]. Методи когнітивного аналізу допомагають «розкрити власне мовний механізм оприявлення тем і мотивів» художніх творів [2, с. 6]. Водночас зауважимо, що лінгвокогнітивний принцип передбачає орієнтування на тексти різних функційних стилів і з'ясування способів вибудовування інформації в тексті й глибини його розуміння.

Ураховуючи міркування Р. Сидоренко, М. Пентилюк, Н. Джусупова, М. Оліяр, виокремлюємо знаннєвий, практичний і виховний аспекти реалізації лінгвокогнітивного принципу в навчанні стилістики. Знаннєвий рівень передбачає знання засад когнітивної лінгвістики й когнітивної стилістики, системний розгляд когнітивних структур і процесів, розуміння поняття «концепт», тлумачення мовно-естетичних знаків національної культури. Практичний рівень зреалізовується через сприймання (з'ясування способів побудови інформації в тексті, розуміння мотивів тексту й мовленнєвої ситуації), декодування (розпізнавання мовних і мовленнєвих засобів вираження особистості, виявлення мовно-естетичних знаків національної культури, характеристика мовностилістичних засобів актуалізації концепту в тексті, потлумачення словесних образів, з'ясування особливостей когнітивного стилю, виконання стилістично-когнітивного аналізу тексту) й продукування текстів (дотримання мовних і мовленнєвих норм, знання прийомів мовленнєвої поведінки, створення текстів різних стилів і жанрів, оволодіння різними видами монологу й діалогу, реалізація особистісних якостей через спілкування). Виховний рівень – це формування національної мовної й мовленнєвої самосвідомості, повага до українських мовленнєвих традицій, виховання мовленнєвої культури та бажання взорувати естетичні й етичні норми спілкування.

Актуальним видається не стільки з'ясування мовних структурно-рівневих стилістичних особливостей текстів (фонетично-стилістичних, лексично-стилістичних і граматично-стилістичних), наявності тропів і стилістичних фігур, скільки виявлення аспектів мовної картини світу, мовно-естетичних знаків національної культури.

Досліджуючи принципи організації інформації в процесі інтерпретації тексту, варто розглядати такі явища когнітивної стилістики, як-от: висування (актуалізацію) – віднаходження в тексті концентрування певних мовних елементів (прийомів, схем, фігур), які фокусують увагу адресата й так забезпечують виділення найбільш важливих смислових компонентів інформаційної системи повідомлення; фігура-тло – розмежування основних і допоміжних (другорядних) елементів у загальній інформативній системі тексту або в окремій його частині; інференцію – семантичний висновок, який перебуває в центрі уваги когнітивно-стилістичних досліджень тексту, умова конструктивної діяльності під час розуміння тексту й побудови його ментальної моделі, усвідомлення зв'язності (когерентності) тексту [1].

З'ясування особливостей когнітивного стилю дозволить зрозуміти ознаки ідіостилу особистості – через віддзеркалення типу мислення,

тезаурусу, концептосфери, асоціативної діяльності. Здійснюючи повний стилістичний аналіз текстів, студенти мають зважати на мовленнєву реалізацію способів мислення й сферу емоцій особистості, своєрідність авторської концептосфери, вміння структурувати текст і послуговуватися мовними «формулами» (аналізувати явища, систематизувати їх, порівнювати, узагальнювати, абстрагувати, конкретизувати, класифікувати, систематизувати), ставлення особистості до повідомлюваного тощо.

Актуалізація поняття «концепт», засади когнітивної лінгвістики спричиняють нові інтерпретації традиційних стилістичних об'єктів [3, с. 28]. Наприклад, вивчаючи художню (поетичну) метафору, треба її розглядати як явище, що має когнітивне підґрунтя, адже «метафора виникає під час вирішення проблемної когнітивно-номінативної ситуації, коли людина, спираючись на уяву, формує образи і смисли, яких раніше не існувало» [4, с. 3]. Використання теорії концептуальної метафори на заняттях зі стилістики дозволить виявити особливості формування образів, установити мотиваційні чинники процесів метафоризації, з'ясувати національну специфіку, вирізнити індивідуальне й загальнонародне в художніх текстах, усвідомити українську мовну реальність тощо.

Отже, лінгвокогнітивний принцип є надзвичайно вартісним у навчанні стилістики української мови, тому що уможливорює доповнення знань про стилістичні явища, призводить до нових інтерпретувань стилістичних явищ, зорієнтовує на людину (особистість) й акцентує на зв'язках тексту й людської свідомості.

Список використаної літератури:

1. Джусупов Н. М. Когнитивная стилистика: современное состояние и актуальные вопросы исследования. Вопросы когнитивной лингвистики. 2011. № 3. С. 65–76.
2. Єрмоленко С. Я. Сучасна лінгвостилістика в інтегративній науковій парадигмі. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). Київ, 2014. Вип. 5. С. 3–8.
3. Єрмоленко С. Я. Сучасна українська лінгвостилістика: співвідношення теорії і методів. Стил. Белград, 2012. С. 23–32.
4. Кравець Л. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст.: монографія. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 416 с.
5. Сидоренко Р. С. Методика обучения стилистике в системе общего и среднего образования Республики Беларусь: новые подходы. Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Вопросы образования: языки и специальность. Москва, 2016. № 2. С. 64–70.

Радкевич Наталія Віталіївна,
студентка
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник – Усачова К.С., к. філол. н.,
доцент кафедри юридичного документознавства
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
(Київ, Україна)

ЗНАЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ» У ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА

Розвиток української мови не стоїть на місці. Він пов'язаний з колективною працею, необхідністю спілкування. Зміст і форма мови людини залежать від її професії, досвіду, здібностей, інтересів. За допомогою мови здійснюються пізнання світу та обмін інформацією в усіх сферах людського життя. В юридичній сфері мова виявляє ділові якості людини, свідчить про розвиток особистості, про вміння чітко і зрозуміло тлумачити юридичні тексти, нормативно-правові акти тощо. Саме мова є фундаментом професіоналізму майбутніх правників. Слово адвоката, юриста, судді, прокурора – це, як відомо, закон. «Хто має справу з людьми... повинен мислити добре, але говорити ще краще», – писав Михайло Сперанський. [2, с. 133]

Уміння публічно виступати не з'являється самостійно. Цьому потрібно вчитися, відшліфовувати та постійно вдосконалювати свою професійну мову. Роботі саме над цими навичками присвячена дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням». Вона виробляє та закріплює уміння та навички володіння українською мовою для висловлення фахової думки, для складання фахових документів. [3, с. 5] Таким чином, її можна поставити в один ряд з дисциплінами «Теорія держави та права», «Конституційне право» та інші, які також є дуже важливими для юристів.

Метою роботи є аналіз значення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» для практичної діяльності юриста.

Дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням» є обов'язковою для вивчення в усіх закладах вищої освіти та спрямована на розширення загальномовної підготовки юриста. Таким чином дисципліна, крім повторення загальної інформації про сучасну українську літературну мову, зосереджена передусім на опануванні здобувачами вищої освіти культури мовлення, усного ділового спілкування, писемного ділового спілкування, мови документів і ділових паперів та стильової диференціації української мови у фаховому аспекті. Розглянемо важливість кожного з них елементів для майбутньої професійної діяльності юриста.

Фахова підготовка юриста передбачає не лише досконале знання законів, а й високий рівень культури мовлення. Головними рисами культури

мовлення є правильність, логічність, точність, доречність, змістовність, чистота, виразність, багатство. Юристи спілкуються з людьми, різними за віком, фахом, ступенем освіченості, тому повинні володіти силою слова, уміти бути переконливими та тактовними, щоб у разі виникнення суперечок уникнути їх та якомога швидше виконати поставлене перед ними завдання.

Під усним мовленням розуміють процес говоріння, висловлення думок вголос. Професійна діяльність правника постійно передбачає його взаємодію з громадянами, стосунки з колегами тощо. Під час усного спілкування з різними верстами суспільства значення набуває не тільки що саме говорить юрист, але й невербальні засоби спілкування, невимушеність у поєднанні з самоконтролем.

Писемне ділове мовлення – це зафіксована на папері мовна діяльність. Оскільки в момент висловлення думки відсутній реальний співрозмовник, доводиться готувати текст, що найчастіше має вигляд документа. Юристи за допомогою документів різних типів встановлюють офіційні, ділові, партнерські зв'язки між закладами, установами, підприємствами, а також налагоджують приватні стосунки між людьми. Мовна майстерність під час складання документа посідає одне з ключових місць для врегулювання правових відносин у суспільстві.

У діловій українській мові (як і в мові права) використовують наступні стилі: офіційно-діловий, науковий, публіцистичний та розмовний. Мета офіційно-ділового стилю – регулювання офіційно-ділових стосунків, чому сприяє чіткість та повнота викладеної інформації. Мета наукового стилю – повідомлення нового знання про якесь правове явище і доведення його істинності. Метою публіцистичного стилю є пропагувати та агітувати. Доступність мовних засобів цього стилю дозволяє поширювати інформацію для широкого загалу. Метою розмовного стилю є вплив на особу й невимушене спілкування, жвавий обмін думками, судженнями, оцінками, налагодження професійних стосунків. Кожен зі стилів дуже важливий для практичної діяльності юриста, адже за допомогою наукового стилю юристи дізнаються нову інформацію, за допомогою офіційно-ділового вони її застосовують, за допомогою публіцистичного і розмовного стилів юристи доносять інформацію людям. Головним аспектом правильно засвоєних знань у даному випадку буде вміння оцінити ситуацію та вибрати доречний стиль висловлювання.

Юристи мають ділові стосунки з людьми різних професій, уподобань, а тому знання законів мови та вміння володіти її законами сприятиме швидкому розумінню проблем громадян, їх потреб. Видатний теоретик ораторського мистецтва Марк Тулій Цицерон писав: «Вміння правильно говорити... ще не заслуга, а не вміти – вже ганьба, тому що правильне мовлення, по-моєму, не скільки достоїнство вправного оратора, скільки властивість кожного громадянина» [1, с. 64].

Престиж правової професії вимагає не тільки правничої підготовки, але й знання професійної мови і вміння її застосовувати. Таким чином,

«Українська мова за професійним спрямуванням» є однією з найважливіших дисциплін для фахової діяльності та саморозвитку юриста.

Список використаної літератури:

1. Кацавець Г.М., Паламар Л.М. Мова ділових паперів. Підручник. – К.: Алерта, 2004. – 320 с.
2. Кацавець Р.С. Мова у професії юриста. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 304 с.
3. Пивоваров В. М., Савченко Л. Г., Калашник Ю. І. Ділова українська мова: Навч. посіб. – Х.: Право, 2008. – 120 с.

Рахуба Валерий Иванович,

кандидат филологических наук, доцент,
заведующий кафедрой иностранных языков
экономического факультета

Брестского государственного технического университета
(Брест, Беларусь)

**К ВОПРОСУ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
ИНОЯЗЫЧНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ
СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ**

Развитие социально-экономических процессов в нашей стране оказывает существенное влияние на образовательный процесс. В качестве основной задачи высшего профессионального образования рассматривается подготовка квалифицированного, конкурентноспособного на рынке труда, компетентного и готового к эффективной работе по профилю своей деятельности работника. Качество подготовки специалиста считается важнейшим компонентом современного профессионального образования. Высшее профессиональное образование должно способствовать развитию мышления, формированию методологической культуры на основе познавательной, профессиональной, коммуникативной деятельности, что корректирует понимание конечного результата обучения иностранному языку студентов неязыковых специальностей.

Укрепление материальной базы вузов, использование наряду с традиционными нетрадиционных технологий и мультимедийных средств обучения расширяют возможности преподавателей иностранного языка. Сами студенты во все возрастающей степени осознают, насколько важно для них владение иностранным языком, поскольку эти знания и умения могут оказаться решающими в процессе трудоустройства и последующего продвижения по карьерной лестнице. Вместе с тем, такая благоприятная обстановка для обучения иностранному языку совсем не означает, что проблема качества иноязычного обучения утратила свою актуальность.

Расширение функций иностранного языка, обусловленное социально-экономическими и культурными изменениями, привело к изменению его роли в обществе: «из... учебного предмета он превратился в базовый элемент современной системы образования, в средство достижения профессиональной реализации личности» [1, с.7].

Помимо общеобразовательных, воспитательных, развивающих целей обучение иностранному языку в первую очередь направлено на достижение практических результатов, через которые достигаются обозначенные выше цели. Практической целью и сущностью всего лингвистического образования, которое нацелено на развитие личности студента средствами иностранного языка в процессе приобретения знаний и умений по избранной специальности, являются формирование коммуникативной компетенции, которая складывается из ряда других компетенций (лингвистической, социолингвистической, социокультурной, учебной и др.). Она же является и результатом всей учебной деятельности по овладению содержанием лингвистического образования и проявляется в уровне развития у студентов навыков владения иностранным языком. Отечественные ученые рассматривают коммуникативную компетентность как систему внутренних ресурсов, необходимых для построения эффективной коммуникации в ситуациях межличностного взаимодействия.

Растущая потребность в специалистах со знанием иностранного языка диктует необходимость внесения изменений как в содержание курса профессионально-ориентированного обучения иностранным языкам, так и затрагивает технологии обучения. Такой курс должен основываться на учете потребностей студентов и напрямую связан с особенностями их будущей профессии.

Краеугольным камнем изучения иностранного языка в техническом вузе станет учет профессиональной специфики обучаемых. Как утверждают Т. Хатчинсон и А. Уотерс, профессионально-ориентированный английский язык можно рассматривать как «подход к преподаванию [иностранного] языка, в котором все решения относительно содержания и метода [преподавания] основываются на мотиве [студента] изучения [языка]» (перевод – автора; ср. “an approach to language teaching in which all decisions as to content and method are based on the learner’s reason for learning” [2, с. 19]).

Разработке курса предшествует анализ потребностей (needs analysis) обучаемых, который определяется как «систематический сбор и анализ всей субъективной и объективной информации, которая необходима, чтобы определить и обосновать цели программы, которые удовлетворяют потребности [студентов] в изучении языка в контексте определенных учреждений, которые влияют на ситуацию изучения и обучения» (перевод – автора; ср.: “the systematic collection and analysis of all subjective and objective information necessary to define and validate defensible curriculum purposes that satisfy the language learning requirements of students within the context of particular institutions that influence the learning and teaching situation” [3, с. 36]),

как «процедура определения *что* и *как* курса [обучения]» (перевод – автора; ср.: “the procedure of establishing the *what* and *how* of a course” [4, с. 126]).

Одним из средств повышения эффективности преподавания иностранных языков в Брестском государственном техническом университете служит проведение ознакомительной практики для студентов первого курса специальностей «маркетинг» и «логистика». Она формирует и закрепляет практические иноязычные навыки и умения, раскрывает особенности профессиональной деятельности будущих специалистов, развивает навыки использования иностранного языка в учебной деятельности. Завершается ознакомительная практика презентацией предприятия-базы практики на иностранном языке.

Ознакомительная практика расширяет рамки обязательного курса иностранного языка, выводит его за рамки учебной программы по этой дисциплине, мотивирует студентов и позволяет им проявить свою креативность. Студенты получают уникальную возможность развивать иноязычную компетентность, закрепляя и совершенствуя навыки различных видов речевой деятельности (в первую очередь – разговорной и письменной речи), расширяя свой активный вокабуляр.

Подготовка студента в вузе напрямую связана с формированием профессиональной культуры будущего специалиста, в которой существенная роль отводится развитию профессиональной иноязычной компетенции. Разработка курса профессионально-ориентированного иностранного языка для будущих специалистов инженерно-технического профиля на основе качественно организованного анализа потребностей как самих обучаемых, преподавателей, так и работодателей с последующим наполнением его определенным языковым материалом и разработкой заданий к нему с использованием различных форм организации работы открывает широкие возможности приобретения студентами знаний, повышает их уровень мотивации, способствует интенсификации учебного процесса на основе оптимального сочетания форм и режимов работы.

Список цитируемых источников:

1. Войтович, И. К. Иностранные языки в контексте непрерывного образования: монография / И. К. Войтович ; под ред. Т. И. Зелениной. Ижевск : Изд-во «Удмурдский университет», 2012. С. 7.
2. Hutchinson, T., Waters, A. English for Specific Purposes: A Learning-centered Approach / T. Hutchinson, A. Waters. Cambridge : CUP, 1987. P. 19.
3. Brown, J. C. The Elements of Language Curriculum: A Systematic Approach to Program Development / J. C. Brown. NY : Heinle and Heinle, 1995. P. 36.
4. Dudley-Evans, T., St. John, M. J. Developments in ESP: A Multidisciplinary Approach. / T. Dudley-Evans, M. J. St. John. Cambridge : CUP, 1998. P. 126.

Сердюк Алла Михайлівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов і методики викладання
факультету філології та соціальних комунікацій
Бердянського державного педагогічного університету
(Бердянськ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКО-ФРАНЦУЗЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПРЯМОЇ МОВИ (на матеріалі казок Івана Франка)

Казка є важливою складовою скарбниці культури етносу. Образність казки, як народної, так і авторської, має свою унікальну специфіку. Вивчення цих творів є невичерпною проблемою, зокрема, у перекладознавстві, що дозволяє, на думку багатьох дослідників, побачити специфіку своєї культури через призму іншої.

Мета нашої розвідки полягає у дослідженні особливостей перекладу прямої мови персонажів казок. Джерелами фактичного матеріалу стали збірка казок Івана Франка «Коли ще звірі говорили» та її французький переклад «Quand les animaux savaient parler» [1; 2]. Нами було вибрано понад 200 контекстів, що містять пряму мову. Самобутність мови персонажів казки є причиною труднощів перекладу, в результаті чого виникають невідповідності.

Аналіз дозволив нам виявити найбільш типові розбіжності у перекладі.

1. Перекладачка уникає використання власних імен (традиційних українських зоонімів), замінюючи їх гіперонімами: *Та й за сим словом висунула хвіст із нори, ще й кричить: – Гей, Луско й Рябко, цу-цу! Нате вам Лусиччин хвостик! Рвіть його!* [1, с. 84] (*La Renarde sortit sa queue de son terrier et s'écria: – Tenez, Chiens, je vous la donne en pâture, déchirez-la!* [2, с.12]). – *Так, дітоньки, – поважно мовив Лус Мукіма* [1, с. 127] (*Oui, mes enfants, leur répondit le Renard empreint de gravité* [2, с. 59]). – *Чоловік до неї й говорить: – Будь ласка, Кобило-матусю, розсуди нас. Отес я вирятував Вовчика-братика з тяжкої пригоди, а він хоче мене з'їсти* [1, с. 82] (*L'homme lui dit: – Sois bonne, ma mère la Jument, juge-nous. J'ai sauvé le Loup et il veut me manger* [2, с.10]).

2. Розбіжність між дієслівним часом в оригінальному тесті та його перекладом: *Надбігають* ловці-молодці. – *А не бачив ти, чоловіче, Вовчика-братика? – питають* [1, с. 81] (*Les chasseurs coururent à lui: – Tu n'as pas vu le Loup? demandèrent-ils à l'homme* [2, с. 9]).

3. Аспектуальні відмінності: *Правдивий цар? – дивувався Вовк* [1, с. 80] (*Le vrai roi? s'étonna le Loup* [2, с. 8]).

4. Загальновідомо, що мові Івана Франка притаманне широке вживання діалектизмів, від яких відмовляється перекладачка: *Взяла Лусичка мішок, несе-несе, двигає-двигає, далі сіла спочивати за селом на могилі та й думає собі: «Дай загляну лишень, кільки там тих курей у мішку?»* [1, с.84] (*Parvenue à l'orée du village, elle s'assit sur une tombe pour se reposer et se dit: «Et si je comptais combien il y a de poules dans le sac?»* [2, с.12]).

5. Упущення слів або виразів у перекладі: *Надходить Лев і кричить уже здалека: – Ей, ти, хто ти там? Як ти смієш лежати? Чому не встанеш і не поклонишся мені ?* [1, с. 78] (*Le Lion approchait et il lui cria < ... >: – Hé! toi, là-bas, comment oses-tu rester couché en ma présence? Pourquoi ne te lèves-tu pas pour te prosterner devant moi?* [2, с. 5]).

6. Навпаки, додавання елементів у переклад: *Видить чоловік, що діло погане, і говорить < ... >: – Ну, коли так, то ходімо далі! Здаймося на суд. Коли суд скаже по-твойому, то нехай по-твойому й буде: з'їси мене* [1, с. 81-82] (*L'homme vit que sa dernière heure était arrivée et il dit au Loup: – Puisque c'est ainsi, allons voir un juge. S'il te donne raison, qu'il en soit selon toi: tu me mangeras* [2, с.10]).

На наш погляд, ці та інші відмінності ведуть до серйозної втрати національно-культурної специфіки, внаслідок чого франкофонний читач позбавляється можливості відчувати атмосферу українських казок у повній мірі.

Список використаної літератури:

1. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. К.: Наукова думка, 1979. Т. 20: Повісті та оповідання (1896 – 1900). 487 с.
2. Franko I. Quand les animaux savaient parler / trad. : N. Peressada Kiev : Dnipro, 1985. 106 p.

Скрипник Надія Іванівна,

кандидат філологічних наук,

завідувач кафедри української філології

філологічного факультету

Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу

(Вінниця, Україна)

ПРОФЕСІЙНА ТЕРМІНОЛОГІЯ У ФАХОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Входження України в європейське співтовариство неможливе без реформ в освітньому просторі, які, в першу чергу, передбачають переосмислення концепції національної вищої освіти, підґрунтям якої повинні стати ідеї відродження етнотрадицій, розбудови держави, розвитку кожного члена соціуму в атмосфері співпраці, творчого спілкування, обміну досвідом, вільного доступу до інформації в різних площинах суспільного життя й насамперед професійної. Основним засобом акумуляції, збереження й трансляції знань залишається мова.

Мова – важливе джерело відомостей про давнину. Слова, які засвоюються кожним наступним поколінням від попередніх, живуть сотні, а то й тисячі років. І в них відбито той світ, яким його бачила людина у період створення усіх лексем. Кожен народ у своїй суспільно-мовній практиці

виявляє властиві йому специфічні риси: в мові концентруються елементи національної вдачі й національного характеру, що формувалися століттями. Якщо виходити з постулату Гумбольдта, що «людина думає, почуває й живе тільки в мові» [2, с. 48], то у словах ми бачимо наслідки великої праці людського духу, а національну мову сприймаємо як колективний витвір духовної енергії народу. З іншого боку, мова окреслює своєму носієві межі світосприйняття. Таким чином, поняття «мова» та «професія» – нероздільні. Вони покликані обслуговувати потреби суспільства, окремих його груп і кожної людини зокрема.

Мова змінюється й розвивається, інтелектуально зростає й сама людина. Сучасний світ потребує від здобувача освіти, майбутнього фахівця певної освітньої галузі, не тільки знання свого фаху, а й високого рівня володіння професійним мовленням.

Проблема формування професійної лексики майбутнього вчителя набуває в наш час особливої актуальності у зв'язку з модернізацією змісту освіти, що, згідно з вимогами Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, спрямована на становлення мовленнєво-мовної особистості, яка володіє нормами усного і писемного спілкування та вільно використовує мовні засоби в різних професійних ситуаціях.

Значний внесок у дослідження різних аспектів освіти, орієнтованих на фахову (професійну) підготовку, внесли: Н. Бабич, М. Вус, А. Д'яков, Г. Зоря, Т. Кияк, І. Кочан, З. Куделько, Д. Лотте, Г. Мацюк, Л. Мацько, Т. Панько, М. Пентилюк, О. Реформатський, С. Шевчук, Н. Шкуратян тощо [4, 6, 7].

Метою розвідки є проаналізувати професійну лексику студента-філолога у вищому навчальному закладі.

Розвиток мовлення майбутніх фахівців будь-якої галузі починається із збагачення їхнього словникового запасу. Чим більший лексичний запас мовця, тим легше відбувається процес засвоєння ним знань, умінь і навичок, підвищується мовленнєва культура майбутнього спеціаліста та його професійна мовна культури.

Мова професійного спілкування вимагає однозначності тлумачення основних понять, зафіксованих у термінах. Інакше кажучи, ідеальним для термінології є той стан, коли одному окремому поняттю відповідає один термін. На відміну від термінів, професіоналізми не мають чіткого наукового визначення й не становлять цілісної системи. Якщо терміни – це, як правило, абстрактні поняття, то професіоналізми – конкретні, тому що детально диференціюють ті предмети, дії, якості, що безпосередньо пов'язані зі сферою діяльності відповідної професії [3, с. 123].

Створення навчальних закладів зумовило потребу в професійній лексиці, що характеризує педагогічну галузь: *школа, училище, коледж, гімназія, інститут, університет, академія, завуч, учитель, вихователь, учитель-методист, класний керівник, куратор, урок, заняття, виховна година, розклад, педрада, вчена рада, оцінка, бал, клас, група, кабінет,*

аудиторія, староста класу (групи), класний журнал, лекція, семінар, практичне заняття, лабораторне заняття, самостійна робота, викладач, доцент, професор, декан, факультет, студент, стипендія, абітурієнт, читальний зал, комп'ютерний клас, директор, ректор тощо.

За структурною будовою педагогічна лексика поділяється на прості, складні і складені лексеми.

Прості терміни виражені, як правило, іменниками: *азбука (алфавіт), академік, адміністрація, буква (літера), вікторина, вправа, конспект, консультація, освіта, рейтинг, реферат, диспут, оратор, ритор, бібліотека, обдарованість, тест, навчання, іспит (екзамен), залік тощо.*

Складні терміни утворені складанням кількох основ або цілих слів: *двомовність, самоосвіта, самовиховання, самовдосконалення, генотип, мікроклімат, егоцентризм, літописець, метамова тощо.*

Окрему групу становлять складені терміни: *журнал класний, завідувач кафедри, доктор (кандидат) наук, диференційоване (індивідуальне) навчання, дискурсивне мислення, батьківські збори, академія художня, Академія педагогічних наук України, безкоштовне навчання, дитяча література, навчальний план, здобувач освіти, заклад вищої освіти, галузева лексика, мова спеціальності тощо* [8, с. 121].

Згідно з Державним стандартом, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України, усі педагогічні працівники повинні оперувати такими загальними термінами у своїй професійній діяльності, як: *громадянська компетентність, діяльнісний підхід, загальнокультурна компетентність, здоров'язбережувальна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, ключова компетентність, ключова компетенція, компетентнісний підхід, компетентність, компетенція, комунікативна компетентність, міжпредметна естетична компетентність, міжпредметна компетентність, навчальна програма, особистісно зорієнтований підхід, предметна (галузева) компетентність, предметна компетенція, предметна мистецька компетентність, проектно-технологічна компетентність, соціальна компетентність* [1].

Отже, процес удосконалення професійної лексики, на сьогодні, є очевидним. Адже вона формується за загальними тенденціями розвитку та закономірностями функціонування сучасної літературної мови. Основним завданням закладів вищої освіти є – формування мовної, мовленнєвої культури студентів, майбутніх фахівців різних галузей освіти, котрі на належному рівні вміли б практично користуватися рідною мовою в найрізноманітніших життєвих ситуаціях. А становлення та актуальність професійної лексики є результатом внутрішньомовного процесу реагування на нові явища у житті носіїв мови, які вимагають сучасні мовні номінації.

Список використаної літератури:

8. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Режим доступу – autta.org.ua/files/user_Irene_304/111111111111.doc

9. Жовтобрюх В. Українська етнолінгвістика: деякі аспекти досліджень // Мовознавство. 2001. № 5. С. 48–63.
10. Зубков М. Сучасна українська ділова мова. 2-ге видання, доповнене. Харків: Торгін. 2002. 448 с.
11. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови: Навч. посібник. К.: ВЦ «Академія», 2007. 360 с.
12. Паламар Л. М. Кацавець Г. М. Мова ділових паперів: Практичний посібник. 2-е вид., перероб. і доп. К.: Либідь, 1994. 208 с.
13. Пентилюк М. І., Маруніч І. І., Гайдаєнко І. В. Ділове спілкування та культура мовлення. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 224 с.
14. Шевчук С. В. Українське ділове мовлення: Навч. посібн. 2-е вид., випр. К.: Вища шк., 2000. 271 с.
15. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням. Підручник. За програмою МОНУ. 4-те видання. К.: Алерта, 2014. 696 с.

Шевчук Олександра Святославівна,

студентка

Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник – Сукаленко Т.М., к. філол. н., доц.,

доцент кафедри журналістики, української словесності та культури

Навчально-наукового інституту гуманітарних наук

Університету ДФС України

(Ірпінь, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИКИ У ВИПІ

Вивчення професійної лексики та здатність досконало нею володіти у різних ситуаціях відіграє важливу роль у фаховій підготовці студента (І. В. Довженко, Л. М. Марчук, О. Д. Пономарів, Т. М. Сукаленко та ін.).

Мета наукової розвідки – проаналізувати актуальні проблеми вивчення професійної лексики у підготовці майбутнього фахівця.

Нині спостерігаємо значний розрив між вузівським матеріалом, та тим, який необхідний фахівцям на практиці [1]. Навчальний матеріал повинен бути актуальним та нести ту інформацію, яку студент зможе використати у подальшому житті. Під «необхідним матеріалом» розуміють ту лексику та термінологію, які мають давати пояснення тим чи тим явищам, що постійно виникають у сучасному світі [2]. Розв'язання цього завдання можливе через використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій як одного із важливих інструментів методологічної, змістової й організаційної перебудови всієї системи освіти. Адже саме вони мають необмежені

можливості для інновацій, що сприяють їх застосуванню в навчальному процесі.

Важливу роль відіграє рівень компетентності та інформованості самого викладача [2]. На думку Л. В. Маргуліної, постійне вдосконалення форм, методів та стилю роботи, тобто коригування навчальної інформації з появою нової, висновки та оцінка результативності навчально-пізнавальної діяльності лише сприятиме вдалому донесенню матеріалу до студента [2]. Володіння професійною лексикою є одним із головних складників гарного фахівця, тому доцільно буде урізноманітнити форми та методи навчання диспутами та змаганнями, адже професійна лексика повинна обговорюватись для кращого ознайомлення та розуміння суті певних термінів. Л. В. Маргуліна [2] зауважує, що за наявності проблеми, існує доцільність введення більшої кількості годин консультацій, індивідуальної роботи викладача зі студентами як альтернативного варіанта традиційним колективним формам навчання – лекціям та семінарським заняттям.

На всіх етапах отримання та засвоєння навчальної інформації студент повинен бути зацікавленим у роботі, адже формування мотивації та пізнавального інтересу є чи не ключовим фактором у якісному засвоєнні здобутих знань.

Отже, перелік наявних проблем у вивченні професійної лексики такі:

1) відсутність актуального теоретичного матеріалу, який би синхронізовано поновлювався зі змінами у світі тієї чи тієї сфери; 2) недостатнє використання інформаційно-комунікаційних технологій задля кращого вивчення матеріалу; 3) рівень інформованості самого викладача.

Як слушно зауважує І. М. Щербакова, “Навчання, виховання, освіта є чинниками людинотворення, які формують моральний вигляд людини, її якості, які роблять людину людиною” – саме тому вирішення актуальних проблем вивчення професійної лексики у вищих навчальних закладах гостро постає перед нами.

Список використаної літератури:

1. Андрушкевич Ф. Проблеми реформування університетської освіти в реаліях сьогодення [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_43/Gileya43/F23_doc.pdf.
2. Маргуліна Л.В. Демократизація освіти: український історичний досвід і сучасність // Гілея: науковий вісник: зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, УАН; голов. ред. В.М. Вашкевич. К., 2011. Вип. 43. С. 397–404.

МОВА ЗМІ І ПРОФЕСІЙНЕ МОВЛЕННЯ ЖУРНАЛІСТІВ

Безпалько Тетяна Володимирівна,
студентка

Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи
Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник – Сукаленко Т.М., к. філол. н., доц.,
доцент кафедри журналістики, української словесності та культури
Навчально-наукового інституту гуманітарних наук
Університету ДФС України
(Ірпінь, Україна)

СПЕЦИФІКА МОВИ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Засоби масової інформації – це важливе джерело інформування, культурно-просвітницького впливу та формування суспільної думки. Під поняттям ЗМІ розуміють технічні засоби, які інформують, освічують і розважають масову публіку.

Засоби масової інформації можуть бути розділені таким чином:

- 1) друковані ЗМІ – газети, журнали;
- 2) електронні ЗМІ – телебачення, радіо й Інтернет.

На сучасному стані розвитку суспільства мас-медіа займають панівну позицію як сфера мовленнєвої діяльності. Ця сфера має власну конструктивну специфіку, яка виявляється у відсутності універсальних законів застосування мови в масовому спілкуванні [1, с. 38].

Мета розвідки: з'ясувати специфіку мови засобів масової інформації.

Мова засобів масової інформації характеризується певним стилем викладу інформації, певними мовними і позамовними особливостями газетно-публіцистичного стилю.

Публіцистичний стиль – це стиль суспільної комунікації, громадського життя. Він реалізується як у письмовій, так і в усній формі. Однією з основних характерних рис цього стилю є поєднання двох тенденцій – тенденції до експресивності і тенденції до стандарту. Це зумовлено функціями, які виконує публіцистика.

Найважливішими функціями цього стилю є інформативна функція, а також повідомлення новин у сферах політики, науки, спорту й суспільного життя. Основною ознакою публіцистичного стилю є його експресивність. Експресивність виникає передусім завдяки оцінним висловлюванням, які виражаються знову таки у виборі лексики.

Стиль і лексика сучасної мови газети багатозначні. У такий спосіб мова газети користується не тільки літературною термінологією, хоча вона

відіграє велику роль у таких сферах як економіка, право й медицина, але також дуже часто використовує елементи розмовної мови, рідше просторіччя [3, с. 193].

У пресі зі стилістичної точки зору використовується найбільш неоднорідна лексика. Лексика повинна бути спрямована на загальне розуміння, тому мовні можливості письмової розмовної мови пов'язані зі спеціальною лексикою окремих галузей науки. У рекламних оголошеннях використовуються стилістично різноманітні лексичні одиниці (неологізми, іншомовні слова, засоби виразності, емоційна й експресивна лексика) х метою привернення уваги читачів і утримання інтересу [2, с. 196].

Загальновідомо, що ядром лексичного складу мас-медіа є суспільнополітична лексика. Зміна влади, ідеології, політичного устрою в державі неодмінно призводить до появи нових номінацій суспільно-політичного характеру, що постійно проникають у ЗМІ [4, с. 96].

У мові ЗМІ наявна лексика з усіх інших функціональних стилів: наукового, офіційно-ділового, розмовного та стилю художньої літератури, що обумовлено різноманіттям тем і жанрів:

- соціально-політична лексика і фразеологія;
- суспільно-політичні терміни;
- різного роду неологізми (семантичні і лексичні);
- слова іншомовного походження і запозичення, англо-американізми, які наповнюють мову і передусім з'являються у газетах;
- емоційно-забарвлена лексика та ін.

Що стосується синтаксису мови ЗМІ, варто насамперед згадати численні мовні кліше і шаблони. У газеті часто використовується інверсія, особливо у підзаголовках і заголовках, щоб логічно висунути на передній план необхідні слова. Емоційно-забарвленими у газеті є питальні та окличні речення, особливо риторичні питання.

Отже, мова засобів масової інформації різноманітна, вона є синтезом мовних засобів усіх інших стилів мови.

Список використаної літератури:

1. Грицай І. С. Мовні особливості сучасних засобів масової інформації // *Rozwoj nauk humanistycznych. Problemy I perspektywy*. Katowice, 2012. С. 38–40.
2. Наер Н. М. Стилистика немецкого языка: учеб. пособие. М.: Высшая школа, 2006. 271 с.
3. Кожина М. Н. Стилистика русского языка. М.: Просвещение, 1993. 221 с.
4. Богатырева Н. А., Ноздрин Л. А. Стилистика современного немецкого языка = *Stilistik der deutschen Gegenwartssprache*: учеб. пособие для студ. лингв. вузов и фак. М.: Издательский центр «Академия», 2005. 336 с.

Бразалук Максиміліан Юрійович,

студент

навчально-наукового інституту № 3

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник – Усачова К.С., к. філол. н.,

доцент кафедри юридичного документознавства

навчально-наукового інституту № 1

Національної академії внутрішніх справ

(Київ, Україна)

ТИПОВІ ПОРУШЕННЯ МОВНИХ НОРМ У ТЕКСТАХ ЗМІ НА ПРАВОВУ ТЕМАТИКУ

Україна – сучасна демократична держава, яка надає людині право на вільне вираження власних думок. Дане право юридично закріплено в Конституції України (стаття 34) та міжнародно-правових договорах, таких як «Загальна декларація прав людини» (стаття 19) та «Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод» (стаття 10). Гарантування державною владою свободи слова, безумовно, викликала необхідність підвищення якості у сфері донесення інформації до суспільства.

Бажання різних фахівців якнайповніше висвітлити всі сфери суспільного життя країни призводить до порушення або, навіть, ігнорування ними мовних норм. Ця проблема поширюється на будь-який професійний напрям роботи. Не є винятками правова та судова сфери, які вимагають знання різних тонкощів мовних норм та володіння професійною юридичною мовою на рівні, достатньому для оперування нею під час здійснення своїх професійних обов'язків. Крім незнання мовних норм вітчизняні фахівці іноді демонструють незнання державної системи влади, що також призводить до відповідних помилок.

Мета розвідки полягає у висвітленні типових помилок, яких найчастіше припускаються фахівці юридичної сфери під час здійснення своїх професійних обов'язків. Важливим завданням роботи є недопущення подібних помилок надалі, тобто ця праця має не лише інформативний, а й прикладний характер.

Передусім необхідно зазначити, що помилки, які найчастіше роблять фахівці – лексичні помилки. Вони виникають переважно під час вживання слів у невласливому їм значенні. Типовими різновидами лексичних помилок є плеоназми (зайві слова), тавтологія (повторення спільнокоренових слів), сплутування паронімів (слова, різні за значенням, але близькі за звучанням). Лексичні помилки також зустрічаються у вигляді неправильно (неточно) вживаних термінів. Слід зазначити, що лексичні помилки властиві як професіоналам, так і звичайним людям. Тому дуже важливим є контроль за правильністю свого мовлення загалом, але особливого значення він набуває тоді, коли це стосується професійної сфери діяльності.

Найбільш поширеною помилкою серед працівників інформаційної сфери є означення кімнати, де судова колегія чи один суддя виносить та формує судові рішення. Велика кількість як фахівців правової, так і журналістської сфери називають цю кімнату дорадчою. Дана лексична помилка зустрічається так часто, що сприймається навіть багатьма юристами як правильний термін. Насправді ж ця кімната має назву «нарадча». Щоб не робити помилок у цих двох словах, слід розуміти тлумачення цих слів.

Нарадча кімната – окреме приміщення суду, в якому судді обговорюють наслідки розгляду справ і постановлення рішень по них [3].

Дорадчий – це той, хто має право лише на обговорення питання, а не на його вирішення[1, с. 319].

Таким чином, давши визначення цим, на перший погляд, схожим словам, можна констатувати, що словосполучення «дорадча кімната» є лексично недоречним у даному випадку, адже ніхто не має право дораджувати судді чи суддям під час прийняття рішень по справі. Суд повинен керуватися лише законом. Більше того, термін «дорадча кімната» не згадується в жодному нормативно-правовому акті, що регулює процеси судочинства.

Також поширеною помилкою є недоречне вживання слова «вирок» у значенні рішення суду в господарських, цивільних справах або справах про адміністративні правопорушення. Слово «вирок» вживається тільки стосовно кримінальних справ. Щодо господарських та цивільних справ доречним буде вживання терміну «рішення суду». У справах про адміністративні правопорушення громадян судом виноситься постанова.

Грубою помилкою також можна вважати означення Конституційного суду як суду вищої інстанції, адже він не знаходиться в системі судів загальної юрисдикції. Найвищим судом системи судочинства в Україні є Верховний Суд України [2].

Отже, наведені приклади дають змогу констатувати, що надзвичайно поширеними помилками в юридичній сфері є лексичні помилки. Вони виникають в основному у вигляді неправильно використаних або витлумачених термінів, подекуди під впливом явища паронімії.

Журналісти відіграють одну з найважливіших ролей у нашій державі для утвердження та становлення громадянського суспільства: вони забезпечують комунікацію між владою та її населенням у різних формах засобів масової інформації, тож на них, як і на юристах, знаходиться велика відповідальність, адже вони відповідальні за долі та життя громадян, впливають на загальну грамотність та світогляд населення, зокрема на такий великий пласт знань, як правова грамотність та правова культура.

Щоб правильно доносити інформацію як до фахівців, так і до нефахівців, кожен професіонал має дотримуватися мовних норм. Також, безумовно, кожен професіонал повинен володіти специфічною мовою, яка б відповідала стилю тексту, наприклад, якщо це текст на правову тематику, слід розумітися на мові права. І найбільш важливою умовою безпомилкового

написання тексту на юридичну тематику є знання особливостей устрою галузі, в якій фахівець виконує професійні обов'язки.

Список використаної літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Головенко Р. Типові журналістські помилки в юридичних матеріалах. – URL: <https://imi.org.ua/advice/tipovi-jurnalistiski-pomilki-v-yuridichnih-materialah/>
3. Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.). К. : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2002. Т. 4 : Н–П. 720 с.

Гладкова Інна Олегівна,

студентка філологічного факультету

Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу

Науковий керівник – Похилюк О.М., к. філол. н.,

декан філологічного факультету

Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу

(Вінниця, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ МАС-МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ У ЛІНГВІСТИЧНІЙ ТЕОРІЇ

Засоби масової інформації є важливою та впливовою ланкою суспільного життя. Сьогодні відбувається бурхливий розвиток інформаційних технологій. Стає дедалі більший вплив ЗМІ на різні сфери життя, а особливо «мовою» мас-медіа, яка сприяє зацікавленню людини до інформації, яка лунає, являється дискурс. Дослідження мас-медійного дискурсу дозволяє визначити особливості мислення окремих мовців та груп людей, що є споживачами тих чи інших медіа-продуктів, а також методи впливу на аудиторію. З іншого боку, сучасний медіа-дискурс є сферою функціонування мови, у якій спостерігається інтенсивний розвиток та стійка тенденція до нових трансформаційних процесів.

Реагуючи на будь-які інноваційні процеси, що відбуваються в суспільстві, медіа-дискурс вказує на розвиток соціуму, його позитивні й негативні зміни у визначений період часу. Вибір певної мовної одиниці, граматичної форми або конструкції не лише свідчить про мовний смак, мовні уподобання та звички окремих людей, а й сигніфікує мовні навички окремих класів і соціальних груп, тобто усього суспільства певного історичного періоду [3, с. 317].

Над особливостями медійного дискурсу працювали такі науковці, як Є. Коваленко, Ф. Бацевич, Т. Добросклонська, С. Романюк, О. Поліщук.

Згідно із твердженнями окремих дослідників, термін «медіа-дискурс» безпосередньо ґрунтується на загальному розумінні поняття «дискурс» та основних напрямів щодо його визначення. Мас-медійний дискурс – це функціонально зумовлений тип дискурсу, сукупність процесів і продуктів мовленнєвої діяльності у сфері масової комунікації у всьому їх різноманітті та складності їх взаємодії [3, с. 318].

Для розуміння особливостей мас-медійного дискурсу важливим є його окреслення як специфічного типу в загальній системі дискурсу. Із позицій соціолінгвістики критерієм визначення таких типів нерідко беруться відносини між учасниками комунікації, тобто особистісно-орієнтований та статусно-орієнтований види спілкування [6, с. 212]. Особистісно-орієнтоване спілкування відбувається тоді, коли співрозмовник добре відомий, а комуніканти статусно-орієнтованого (або інституційного) спілкування реалізують себе за допомогою певних рольових характеристик (клієнт, колега, пасажир тощо) [1, с. 344].

З точки зору функціонального підходу критеріями виділення типів дискурсу є суспільно значущі сфери комунікації та мовленнєвої практики, такі як наука, освіта, політика, медицина, засоби масової комунікації. У цьому випадку медіа-дискурс можна розглядати як сукупність текстів, що функціонують у сфері масової комунікації [3, с. 318].

Мас-медійним дискурсом вважають реальність, створену засобами масової комунікації, що опосередковують продукування, зберігання й поширення суспільно важливої інформації. Він трактується як ієрархічно організований, багаторівневий комплекс текстів, у якому тексти меншого структурно-змістового об'єму входять до більших текстових цілих (тексти преси, радіо, телебачення, Інтернет) [4, с. 54].

Головними ознаками мас-медійного дискурсу називають групову співвіднесеність (адресант поділяє погляди своєї групи); публічність (відкритість та орієнтація на широкий загал); дисонансну зорієнтованість (створення протиріччя з наступною дискусією); інсценування та масову спрямованість, що передбачає одночасний вплив на кілька груп [2, с. 185]. Вагомим принципом медіа-дискурсу є і його орієнтація на адресата. Адресанту необхідно враховувати велику кількість складників статусу адресата (віковий, гендерний, професійний, соціальний, культурний та інші фактори), що допомагають уточнити й доповнити поняття «фактор адресата». Деякі ЗМІ орієнтуються на конкретного адресата, його картину світу й мовну свідомість. Таким чином, аудиторія об'єднується однаковими очікуваннями стосовно форми та змісту комунікативних дій [5, с. 229].

В узагальненому вигляді виокремлюють такі основні функції мас-медійного дискурсу: 1) інформативну; 2) регулятивну (поєднує в собі ідеологічну функцію, функції соціального контролю та маніпуляції свідомістю громадськості); 3) освітню; 4) розважальну; 5) фактичну (встановлення контакту між видавцем та аудиторією); 6) рекламну [1, с. 57]. Важко стверджувати перевагу однієї функції над іншою. Основною цінністю,

ключовим концептом мас-медійного дискурсу є поняття «інформація». Саме воно визначальною мірою фігурує у різних контекстах – «право людини на отримання об'єктивної інформації», «задоволення інформаційних потреб», «інформаційне суспільство» тощо [2, с. 185]. Засоби масової інформації відіграють велике значення в пізнанні світу, у забезпеченні динамічного спілкування, у підтриманні соціальної рівноваги; водночас вони володіють руйнівною силою, стаючи знаряддям маніпуляції свідомістю

Отже, розробка теоретичних аспектів мас-медійного дискурсу, питань впровадження їх у практичну діяльність залишається актуальною в науковому, зокрема лінгвістичному, середовищі. Визначальна увага звертається на з'ясування змістових, структурних та функціональних особливостей медіа-дискурсу.

Список використаної літератури:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К. : Академія, 2004. 344 с.
2. Добросклонская Т. Г. Массмедийный дискурс как объект научного описания // Научные ведомости БелГУ. Серия: Гуманитарные науки. Минск, 2014. № 13 (184). С. 181–187.
3. Коваленко Є. С. Рекламний дискурс: лінгвістичні аспекти вивчення // Лінгвістичні студії : збірник наук. праць. Донецьк : ДонНУ, 2009. С. 314–319.
4. Поліщук О. П. Інфосфера України: особливості мас-медійного дискурсу у контексті естетичної інформації // Історія. Філософія. Релігієзнавство. 2008. № 2. С. 56–59.
5. Романюк С. К. Типологічні особливості рекламного дискурсу // Вісник Житомирського державного університету. Серія: Філологічні науки. Житомир, 2010. № 54. С. 228–231.
6. Суська О. О. Розвиток інформаційно-комунікативних теорій мас-медіа та вивчення впливу інформаційного простору на особистість людини // Слово. Символ. Текст. К., 2006. С. 211–226.

Голоско Світлана Олександрівна,

студентка

факультету міжнародних відносин

Національного авіаційного університету

Науковий керівник – Остапчук С.С., к. пед. н., ст. викладач

кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю

факультету міжнародних відносин

Національного авіаційного університету

(Київ, Україна)

МОВНІ ПОМИЛКИ В МЕДІАТЕКСТАХ

(на прикладі «Znaj.Ua»)

Дотримання мовних норм – основна вимога до текстів журналіста. Оскільки у ХХІ ст. людство перебуває під шаленим потоком інформації, зростає увага суспільства до якості подачі матеріалу. Тому підвищуються вимоги не лише до написання журналістської інформації, а й до її зовнішнього вираження, тобто грамотності.

Дослідженням питання дотримання мовних норм у сучасних українських ЗМІ займалися такі науковці: Ю. М. Грицюк [1], Н. І. Зикун [2], В. І. Новікова [3], В. М. Назарук [4], С. О. Соколова [6] та інші.

Оскільки на сьогодні питання порушення мовних норм в інтернет-ЗМІ є малодослідженим, ми взяли за мету проаналізувати один із найпопулярніших інформаційних порталів, що містить актуальні новини політики, економіки, спорту та шоу-бізнесу, – «Znaj.ua» [7]. Предметом дослідження стали новини виключно за січень 2019-го року. У результаті було виявлено багато помилок у текстах.

У новині від 21 січня «Два судна охопило полум'я в Керченській протоці: люди стрибають у море, рятувальники не встигають» уже в першому реченні ліду «Постраждали в результаті інциденту на даний момент відсутні» є канцеляризм із русизмом «на даний момент» замість «дотепер», «на сьогодні». Науковець І. К. Білодід дає визначення терміну: «канцеляризм – слово або зворот, притаманний стилю ділових паперів, документів» [5]. У наступному реченні «Два корабля палають в Керченській протоці неподалік від берегів Росії» бачимо неправильне поєднання іменника з кількісним числівником у називному відмінку множини в словосполученні «два корабля», правильно ж – «два кораблі».

У статті від 10 січня «Передвиборча кампанія Зеленського і «Слуга народу»: чи стане фільм «Кварталу 95» реальністю в Україні» у реченні «Але ми вирішили проаналізувати головний серіал, який позаочі називають частиною передвиборчої кампанії Зеленського, хоча як все насправді – також знає тільки він сам» є пунктуаційна й стилістична помилки («все» замість «усе»).

У статтях бачимо й повтори слів. Наприклад, у новині від 21 січня «Невідому істоту виявили в льодах Антарктиди: це змінить хід історії»

у реченні «Учені експедиції Subglacial Antarctic Lakes Scientific Access (SALSA) вчені пробурили свердловину глибиною близько кілометра і опустили в неї прилад, що вимірює температуру». Швидке написання текстів журналістами й неухважність редакторів у процесі вичитки призводять до таких незначних, але водночас і помітних помилок. У наступному реченні «Зразки бруду, яку зішкрябали з корпусу пристрою, вивчили з допомогою мікроскопа» знову помилка, але вже із займенником «яку» замість «який». У цілому, траплялися й інші помилки в цьому тексті. Так, журналіст неправильно узгоджує в роді дієслово з іменником, як, наприклад, у словосполученні «потрапила бруд». Бачимо граматичну помилку і в словосполученні «виживати з найсуворіших умов». Ця стаття «Znaj.ua», як і всі інші, не має автора, однак помилок у ній значно більше, ніж у решті.

Отже, майже кожна новина дослідженого інтернет-ЗМІ має помилки, автори не дотримуються мовних норм, і складається враження, що навіть не перечитують після написання матеріал. Безперечно, є цікаві тексти, але неналежне мовне оформлення робить їх нечитабельними. Журналіст не має права на помилку – чи то орфографічну, чи то стилістичну, або ж пунктуаційну, оскільки це підриває довіру не лише до нього самого, а й до ЗМІ в цілому. Зникає культура мови, а отже, зникає й авторитет журналістики як особливої творчої галузі.

Список використаної літератури:

1. Грицюк Ю. М. Порушення мовних норм у засобах масової інформації (на прикладі Нововоронцовської районної газети «Вісті») [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dudchany.edukationy.edukit.kherson.ua>
2. Зикун Н. І. Культура мови ЗМІ і рівень довіри до медіатекстів [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkrnu_fil_2012_31_20
3. Назарук В. М. Потреба дотримання мовних норм у засобах масової інформації Рівненщини [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.academia.edu/5717410>
4. Новікова В. І. Мовні помилки в електронних ЗМІ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ua-referat.com/>
5. Словник української мови в 11 томах / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР / гол. ред. кол. І. К. Білодід. — Київ: Наукова думка, 1970—1980.
6. Соколова С. О. Українська мова в сучасних засобах масової комунікації: проблеми культури мови, стилістики та соціолінгвістики [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2014_2_18
7. Інформаційний портал «Znaj.ua». Режим доступу: <https://znaj.ua/>

Гоцан Вікторія Олексіївна,
студентка філологічного факультету
Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу
Науковий керівник – Похилюк О.М., к. філол. н.,
декан філологічного факультету
Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу
(Вінниця, Україна)

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Журналісти посідають особливе місце в системі масових комунікацій, оскільки вони є професійними комунікаторами. Від їхнього професіоналізму залежить налагодження зв'язків між різними соціальними групами суспільства, стан мас-медій, взаємообмін різноманітними точками зору, інформацією, досвідом, процес самоорганізації тощо. Тобто професії журналіста притаманна така важлива сутнісна ознака, як універсальність та індивідуальність. Професія журналіста унікальна не тільки за своєю специфікою, коли треба бути ерудитом у багатьох галузях, не тільки ризикованістю при виконанні професійних функцій, не тільки творчою наснагою та психологічною напругою, а й своєю роллю та місцем у комунікативному процесі.

Специфіку підготовки журналістських кадрів та творчий характер роботи журналіста розкрили дослідники Н. Агеєнко, Ю. Андреєва, А. Бобков, Р. Бухарцев, В. Горохов, В. Гоян, А. Гришанин, О. Дорошук, В. Здоровега, С. Корконосенко, Г. Лазутіна, А. Марачева, Г. Мельник, В. Олешко, Д. Прилюк, Є. Проніна, О. Самарцев, Л. Світич, А. Тепляшина, Т. Тюлюлюкіна, І. Фатєєва, І. Чемерис, А. Ширяєва, Ю. Шаповал, Л. Шестьоркіна та ін.

Комунікативну компетентність як важливу ознаку професіоналізму розглядали Ю. Ємельянов, Ю. Жуков, Н. Корольова, Д. Люїс, А. Маркова, А. Панфілова, Л. Петровська, А. Сергієнко, Л. Столяренко, О. Федоров та ін.

Проблемам творчості та майстерності дедалі більше приділяють увагу як журналістська практика, так і журналістська наука. І це зрозуміло. Постійне вдосконалення діяльності медійних колективів, підвищення їх ролі в суспільному житті Української держави прямо залежить як від мобільності й оперативності редакції, так і від творчої майстерності журналістів, яка полягає в умінні, зокрема, писати, редагувати написане й видавати інформаційний продукт для численної аудиторії. Адже кінцева мета кожного випуску газети, радіопередачі або телевізійного мовлення – якнайглибше вплинути на свідомість і почуття читача, слухача або глядача. Однак, як зазначає В. Різун, питання комунікативного впливу на маси у наш час є надзвичайно гострим і, можливо, нестерпним з погляду свободи поведінки людини, демократизації суспільного життя, входження України в загальноцивілізаційний, переважно європейський, контекст соціально-

політичних змін у бік гуманізації, толерування, демократизації стосунків між людьми у суспільстві [1, с. 80].

Журналіст за сутністю своєї професії є працівником сфери комунікації, людиною, яка ніби вмонтована в комунікативну систему, є її складником – збирачем, виробником і передавачем інформації. Кожна людина – учасник комунікації, але далеко не для кожної людини спілкування є фаховим заняттям, яким воно є для журналіста. Власне, сама журналістика є нічим іншим, як професійною комунікацією, яка здійснюється у вироблених віками формах – журналістських жанрах, прийнятних для споживання. Сучасного журналіста «не можна уявити без таких рис, як комунікабельність, уміння спілкуватися з людьми, розуміти їх потреби й інтереси» [2, с. 82].

Майбутній журналіст – комунікативна особистість – це суб'єкт, здатний в міру його здібностей до вироблення, використання й ретрансляції комунікативних кодів, що забезпечують взаємодію між людьми [3, с. 51].

В умовах інформаційно-комунікаційної революції, що відбулася за два останні десятиріччя, актуалізувалася проблема формування комунікабельної, творчої особистості майбутнього журналіста в процесі професійної підготовки.

Наразі можна спостерігати загрозливу тенденцію, коли «непрофесіоналізм серед молодих фахівців набуває загрозливих масштабів» [4, с. 61], що посилює необхідність пошуку шляхів оптимізації процесу формування в майбутніх журналістів культури професійного спілкування. Інформаційно-комунікаційна революція, за словами Я. Засурського, не лише означає зростання ролі інформації та знань про сучасний світ, але й висуває нові вимоги відносно журналістики, якості журналістської продукції і, звичайно ж, до журналістських кадрів.

Дотримання норм сучасної літературної мови є обов'язковою умовою повноцінної, якісної діяльності працівників мас-медіа, адже, крім інформування, норми виконують і виховну роль; їхнє порушення відображає низький рівень мовної компетенції певного видання, що знижує рівень грамотності кожного окремого читача та читачької аудиторії (суспільства) в цілому. Проте журналісти, на жаль, часто нехтують мовними нормами, правилами, припускаючись різноманітних помилок. Як зазначає З. Партико у своїй праці «Загальне редагування», помилки можуть бути значущими (тобто істотними) чи незначущими (неістотними). Значущість визначається мірою їх впливу на процеси сприймання і розуміння: «коли помилки лише незначно знижують швидкість сприймання, вони є незначущими; коли ведуть до неправильного, тобто нетотожного авторському, розуміння або роблять його неможливим взагалі, вони є значущими» [5, с. 93]. Окрім загальноприйнятої класифікації порушень мовних норм (орфографічні, орфоепічні, лексичні, стилістичні тощо), виокремлюються ще такі типи помилок: фактичні (коли автор матеріалу, повідомлення пропонує читачеві – свідомо чи випадково – хибні твердження); темпоральні (виникають унаслідок відхилення часу, зазначеного в повідомленні, від реального часу); локальні (відхилення місця,

описаного в повідомленні, від реального місця); ситуативні (відхилення ситуації); кодувальні (ними є більша частина спотворень, коли в коді знака (слова) є відхилення від норми); значеннєві помилки [5, с. 94-96]. Найчастіше трапляються такі відхилення від норми:

- вживання слів, у яких ненаголошений (о) наближується до (а) («акання»);
- оглушення дзвінких приголосних – *погода, сніг, ожеледь, Ганна, досягти*;
- м'яка вимова шиплячих приголосних – *щось, таємничий птах щастя, читачі, зустрічати, сучасна, щирий*;
- неправильне наголошування слів – *наній, помилка водія, зрідка коштує, іншу їжу, далеко їхати*;
- порушення лексичних норм та вживання ненормативних словосполучень – *не соромно, вот так, винувата, і всьо, на даний час, судячи по твоєму виду – ти студент*;
- нехтування формами кличного відмінка та вживання невластивих українській мові пестливих форм – *Анічка, Катічка, Ваня, Леночка, Андрюша*.

Пропонуємо двадцять порад для професійного спілкування журналіста:

1. До будь-якої розмови потрібно готуватися. Для цього дізнайтеся про співрозмовника, як особистість (посада, захоплення, факти біографії). Продумайте, чи гарно ви орієнтуєтесь в темі бесіди. Якщо ні – ініціативу спілкування краще тимчасово передати співбесідникові.
2. Уникайте запитань, на які клієнт не може дати відповіді.
3. Не виявляйте ознак невпевненості. Не слід постійно просити вибачення.
4. Розмову варто спрямовувати у потрібне вам русло, а не нав'язувати своє бачення. Нехай людина спочатку говорить те, про що цікаве їй самій.
5. Дотримуйтеся дистанції. 0,5-1,5 м – розмова двох людей, 1,5-3 м – розмова кількох осіб, 3-5 м – спілкування в аудиторії.
6. До співрозмовника схильні наближатися люди похилого віку, діти, жінки, врівноважені люди з почуттям власної гідності, ті, що займають рівне зі співбесідником соціальне становище.
7. Відносно далі намагаються триматися підлітки, молодь, люди середнього віку, неспокійні та нервові особистості.
8. Намагайтеся, щоб співрозмовник вас розумів. Не вживайте незнайомих йому слів.
9. У розмові з професіоналом варто використовувати професійні терміни з його галузі знань.
10. Заохочуйте запитання співрозмовника.
11. Стежте за спрямуванням розмови, постійно пам'ятаючи про головне завдання.
12. Розраховуйте час бесіди.
13. Виявляйте зацікавленість та обізнаність з предметом розмови.

14. Хвалить співрозмовника.

15. Не давайте непроханих порад.

16. Не сперечайтесь зі співрозмовником.

17. Намагайтеся не робити поспішних висновків про цінність інформації, почутої від співрозмовника. У жодному разі не перебивайте його та не змушуйте говорити на іншу тему.

18. До співрозмовника потрібно проявляти повагу і завжди – зацікавленість. Якщо носій потрібної інформації в силу своїх аморальних та асоціальних вчинків не заслуговує на повагу, демонструйте зацікавленість його проблемами.

19. Враховуйте стать і соціальний стан співрозмовника. Так, жінки комунікабельніші за чоловіків. Літнім людям часто не вистачає уваги. Вихідці з сільської місцевості впевненіше почуваються у себе вдома тощо.

20. Звертайте увагу на соціальну роль співрозмовника [6].

Таким чином, професійний журналіст повинен володіти мовними нормами й дотримуватися їх у творчому процесі, адже саме якість мовлення свідчить про його фахову підготовку, особистісну спрямованість та наявність творчого пошуку, самовдосконалення. Зрештою, володіння багатством виражальних засобів мови є ознакою поваги до читача, слухача, глядача, до країни, в якій працюєш, до самого себе як громадянина цієї держави.

Список використаної літератури:

1. Різун В. В. Маси: Тексти лекцій. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. 118 с.
2. Свитич Л. Г. Профессия: журналист : учебное пособие / Л. Г. Свитич. – М. : Аспект Пресс, 2003. 255 с.
3. Буряк В. Д. Журналістська творчість як система образної комунікації : навч. посіб. / В. Д. Буряк. Д. : РВВДНУ, 2003. 60 с.
4. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість : монографія / С.О. Сисоєва. – Х. ; К. : «Книжкове видавн. Каравела», 1998. 150 с.
5. Зубков М. Г. Українська мова : універсал. довід. / М. Г. Зубков. – Х. : Школа, 2004. 496 с.
6. 20 порад для професійного спілкування журналіста [Електронний ресурс] // Олександра Василенко. 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://skarb-papcha.ru/uk/tvorcha-majsternya/3554-profesjnogo-splkuvannya-zhurnalsta.html>.

Зайцева Інна Веніамінівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики, української словесності та культури
Навчально-наукового інституту гуманітарних наук
Університету державної фіскальної служби України
(Ірпінь, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ДИСКУРСУ ПРЕСИ

Початок ХХІ ст. характеризується підвищеною зацікавленістю науковців до когнітивної та дискурсивної лінгвістики, а саме активізацією мовознавчих пошуків у вивченні дискурсу та його типів із комунікативно-прагматичної точки зору.

Мова – це своєрідна чутлива матерія, що реагує на всі суспільні, політичні, економічні зміни. Одним із таких мовних репрезентантів є метафоричні словосполучення, які презентують різні види дискурсів. Тому дослідження економічного дискурсу при вивченні мови на часі є надзвичайно актуальним, адже із переходом України до умов ринкової економіки з'явилися нові термінологічні одиниці, що зі сфери спеціальних економічних галузей знань переходять у загальнонавчальну мову й відбувається це, у першу чергу, через посередництво засобів масової інформації.

Метою дослідження є розкриття понять «дискурс» і «економічний дискурс» із урахуванням специфіки мовного матеріалу, що презентує економічний дискурс сучасної преси.

Природу дискурсу, як правило, пов'язують із двома аспектами – прагматичним і когнітивним. Прагматичний аспект дослідження дискурсу бере свій початок у концепції Е. Бенвеніста, який під дискурсом розумів «усіляке висловлювання, яке зумовлює наявність комунікантів: адресата, адресанта, а також наміри адресанта певним чином впливати на свого співрозмовника» [2, с. 277]. Когнітивний аспект звернений до ментальності учасників комунікації, що «дозволяє зрозуміти етнографічні, психологічні, соціокультурні стратегії і тактики, а також правила породження та декодування мовлення в певних умовах, які визначають у дискурсі співвідношення загального і конкретного, нового і старого, експліцитного й імпліцитного тощо» [3, с. 10].

У сучасному мовознавстві виділяють два підходи щодо розуміння дискурсу. На думку Т. А. ван Дейка, в широкому розумінні дискурс є комунікативною подією, яка відбувається між мовцем, слухачем (спостерігачем тощо) у певному часовому та просторовому контекстах у процесі комунікативної дії (усної чи писемної, з вербальними та невербальними складовими) [2, с. 312]. Згідно з іншим розумінням виділяють тільки вербальну складову (текст чи розмову). Дискурс виступає «продуктом» комунікативної дії, її писемним чи мовленнєвим результатом, який інтерпретується реципієнтами [2, с. 320]. Т. А. ван Дейк одним із перших висловив думку про розрізненість понять «текст» і «дискурс».

У «Лінгвістичному енциклопедичному словнику» подається визначення дискурсу Н. Арутюнової: «текст, узятий у подієвому аспекті, мовлення, «занурене» в життя», тобто в контексті соціальної й мисленнєвої діяльності людини [1, с. 36–17].

На сучасному етапі в мовознавстві популярним є уявлення про дискурс як сукупність усього, що вимовлено і промовлено, висунене французьким культурологом М. Фуко. Прибічниками поглядів М. Фуко стали представники французької школи дискурсивного аналізу У. Маас, З. Егер, Ю. Лінк, Р. Водак, які в основу дискурсу вкладають мовне відображення суспільної практики, систематизоване використання мови з урахуванням ідеологічно та національно-історично обумовленої ментальності.

Ми розглядаємо дискурс як все те, що промовляється та фіксується письмово його учасниками з урахуванням різних факторів: тематики, місця і часу спілкування, соціальних характеристик мовців, невербальних засобів спілкування тощо.

Таким чином, економічний дискурс – це тексти, «занурені» в економічне життя. Економічний дискурс досліджували В. Карасик, О. Конопелькіна, В. Мальцева, Т. Мартинюк та ін.

Варто зазначити, що в газетних статтях матеріал на економічну тематику часто подається через призму соціальної або політичної сфери. Така особливість економічного дискурсу преси не випадкова. У праці В. Мальцевої обговорюються професійні вимоги до працівників економічного напрямку журналістики: «Журналісти, що пишуть на економічні теми, повинні володіти основами знань із політології, економіки, суспільствознавства та інших наук... Українські журналісти повинні навчитися пояснювати своїм читачам тенденції світового економічного розвитку, ...бути компетентними політологами, здатними зважати на постійну взаємодію політики та економіки» [5, с. 304]. І далі дослідниця запевняє: «Головне завдання журналіста: донести до читача економічну інформацію і докладно прокоментувати її» [5, с. 304]. При цьому мова не повинна бути насиченою економічними термінами, вона має бути розрахована на громадянина, який обізнаний з азами цієї науки.

Таким чином, преса висвітлює економічні проблеми інтерпретовано для широкого кола читачів, які не обов'язково мають бути компетентними в питаннях економіки. Навіть лінгвістичну зацікавленість цього дискурсу пов'язують із тим, що його учасники є представниками різних верств суспільства, при цьому вони є принципово рівними в професійному спілкуванні, тобто ніхто з учасників не володіє монополією на істину, а нескінченність пізнання змушує кожного учасника критично ставитись і до чужих, і до своїх досліджень [4, с. 15; 6, с. 146].

Отже, наявність окремого соціального інституту, учасників, відповідної мети, тематики, способів спілкування, а також інших мовних та позамовних факторів дають підстави для виділення окремого інституційного типу дискурсу – економічного, який містить ознаки, спільні для всіх типів та

характерні лише для економічного дискурсу. Економічний професійний дискурс є комунікативним явищем і, на наш погляд, являє собою усне чи писемне мовленнєве відтворення комунікації осіб у сфері економіки або фіксування реалій економічного життя.

Список використаної літератури:

1. Арутюнова Н.Д. Дискурс / Н.Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – Москва : Советская энциклопедия, 1990. С. 136–137.
2. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист: [пер. с фр. / Под ред. и вступ. Ю.С. Степанова]. Москва : Прогресс, 1974. С. 276–279.
3. Денисова С.П. Дискурс у сучасних комунікаційних системах / С.П. Денисова // Дискурс у комунікаційних системах: [Збірник наукових статей]. Київ : КиМУ, 2004. – С. 5-14.
4. Карасик В.И. О типах дискурса / В.И. Карасик // Языковая личность: культурные концепты. – Волгоград, 2000. С. 5–20.
5. Мальцева В.В. Аспекти розвитку економічної журналістики в перспективі демократичної трансформації / В.В. Мальцева // Дискурс у комунікаційних системах: [Збірник наукових статей]. Київ : КиМУ, 2004. С. 302–307.
6. Мартинюк Т.В. Фінансові конверсиви у спеціальному дискурсі / Т.В. Мартинюк // Вісник Дніпропетровського університету. Серія Мовознавство. 2006. Вип. 12. № 4. С. 145–149.

Зикун Наталія Іванівна,

доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
завідувач кафедри журналістики, української словесності та культури
Навчально-наукового інституту гуманітарних наук
Університете державної фіскальної служби України
(Ірпінь, Україна)

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ У ПІДГОТОВЦІ ЖУРНАЛІСТІВ: УЗАГАЛЬНЕННЯ ПІДХОДІВ

Одним із актуальних аспектів журналістикознавчої науки є медіаосвітній, який визначає перспективи й формати медійної галузі на роки й десятиліття. Підходи до журналістської освіти, формування базових професійних компетентностей, шліфування медіамайстерності висвітлювали українські (В. Здоровега, І. Михайлин, В. Різун, В. Шкляр) і зарубіжні автори (В. Березін, В. Болотов, В. Ворошилов, В. Горохов, Я. Засурський, С. Корконосенко, О. Короченський, С. Распопова, інші).

Стандарти журналістської підготовки повною мірою детермінуються станом інформаційного, медійного простору, рівнем технологічного розвитку, суспільними викликами тощо. «Інформаційний вибух», як

атрибутивна ознака нашого часу, знову загострює увагу до дихотомії «універсальний журналіст – журналіст, що спеціалізується за певним критерієм», висуваючи необхідність підготовки журналіста, орієнтованого на відображення певної предметної галузі. Такий підхід покликаний покращити якість контенту ЗМІ, усунути проблему браку спеціальних знань у журналістів про ту чи іншу суспільну сферу, сприяти ефективності спеціалізованої журналістики.

У журналістському середовищі правомірно говорити про спеціалізацію за різними підставами: 1) за видом ЗМІ (розмежовуються тележурналістика, радіожурналістика, преса, електронні видання); 2) за жанровими концептами (говорять про спеціалізації оглядача, коментатора, есеїста тощо); 3) за предметною сферою (виокремлюються економічна, спортивна, політична журналістика тощо).

У діловому медіасегменті найбільш помітними й затребуваними є насамперед такі масиви інформації, як економічна, політична, технічна, духовна, військова, культурно-мистецька, наукова тощо, які найбільш релевантні основним суспільним проблемам, а відтак – зацікавленням і очікуванням аудиторії. На цій основі і ґрунтується доцільність предметно-тематичної спеціалізації [6, с. 2]. Остання нині стає атрибутивною ознакою журналістської підготовки в умовах, коли сучасному читачеві важливий не лише факт, а й широке предметне тло, позиція, готовність автора запропонувати ланцюжок взаємопов'язаних фактів, дій і їхніх наслідків.

Огляд практики підготовки економічних журналістів у країнах пострадянського простору й Східної Європи; систематизація й інтерпретування наукових досліджень з цієї проблематики; ознайомлення з результатами суспільного обговорення стандартів журналістської діяльності в Україні у контексті загальносвітових тенденцій, аналіз освітніх програм підготовки журналістів, навчальних планів низки українських журналістських ЗВО, навчальних програм окремих університетських дисциплін дають підстави вважати важливою предметно-тематичною (чи інакше – проблемно-тематичною) спеціалізацією економічну журналістику. Її актуалізація, навіть інституалізація пояснюється низкою чинників, серед яких зарубіжні автори називають і такі, як: 1) демографічні процеси; 2) розбудову державних систем соціального забезпечення; 3) зростання ролі й обсягів приватної власності; 4) подальший розвиток ринків капіталів, біржової сфери [1, с. 106–107].

У контексті загальної функції журналістської професії, яка полягає у пошуку, продукуванні, збиранні й поширенні інформації, автори визначають економічну журналістику як «пошук, аналіз і викладення інформації про економіку» [4, с. 15].

Попри визнання серед функцій економічної журналістики і такої, як «постачання аудиторії оперативної економічної інформації», пріоритет віддається її аналітично-прогностичній складовій – економічна журналістика, як підкреслює В. Ворошилов [2], формує повну й несутеречливу картину

сучасного світу, що ґрунтується на: аналізі головних подій у країні, з'ясуванні їхнього впливу на ділове життя; трансляванні найвагоміших міжнародних економічних новин; дослідженні соціальних проблем, які супроводжують економічні зміни в суспільстві. Серед її завдань, вважає науковець, – і поширення економічного досвіду; розширення ділового кругозору; аналіз впливу економічної інформації на економіку; формування ідеології бізнесу.

Ця аналітика має самостійне інформаційне значення, яке ґрунтується на використанні й узагальненні масиву достовірних даних і фактів. Таким чином, практична економічна журналістика, як визнають автори, перестає бути інструментом ідеологічного впливу, вона перетворилася на «компонент інфраструктури ринкової економіки» [8].

Сучасний журналіст – значною мірою експерт у досліджуваній проблематиці. Це зауважили менеджери вищої освіти, тому поширення набувають такі освітні журналістські програми, які передбачають органічне поєднання інструментальної – журналістської – підготовки із предметною, у нашому випадку – економічною. Маємо визнати, що ми робимо перші кроки, в американських та європейських університетах студентам натомість пропонують цілий спектр економічних журналістських програм: бізнес-журналістика, фінансова журналістика, журналістика глобальних бізнесів (global business journalism) та економічні розслідування, підприємницька журналістика, бізнес-журналістика [7]. Підготовка фахівців за інтегрованими спеціальностями здійснюється в Економічному університеті Братислави (Словаччина) – «Економічна теорія та економічна журналістика» (Economic Theory and Economic Journalism) [5]; у Гуманітарно-економічній академії (Akademia humanistyczno-ekonomiczna) (м. Лодзь, Польща) – «Політичний маркетинг з елементами журналістики» (магістр) [3]; в Економічному університеті в Познані (Польща) – «Економічна журналістика і зв'язки з громадськістю» (бакалаврат, магістратура) [9] та інші.

Очевидною є необхідність сформованості двох блоків різнопланових знань і навичок у майбутнього журналіста: власне журналістських і економічних, єдність яких і забезпечить належний рівень професійної підготовленості. Тому закономірним було відкриття саме в Університеті державної фіскальної служби України спеціальності «журналістика» із перспективою запровадження магістерської програми «Економічна журналістика». Відмінності її від інших подібних програм полягає у тому, що студенти-бакалаври отримуватимуть актуальні знання для діяльності в умовах конвергентності та мультимедійності ЗМІ, роботи на різних медіа-платформах, а також у прес-службах організацій та установ з орієнтованістю на фахове відображення насамперед таких сегментів суспільного життя, як фінансово-економічний, зокрема оподаткування, аудит, фінансові розслідування, митна справа, на організацію комунікацій Державної фіскальної служби України із громадянами та представниками бізнесу тощо. Нині в Україні є нагальна потреба в формуванні інформаційного поля про

діяльність податкового відомства, запровадженні ефективних інструментів комунікації з громадянами і бізнесом, налагодженні ефективного діалогу між громадянами та податківцями, формуванні позитивного іміджу відомства, докорінній зміні ставлення населення до діяльності працівників фіскальної сфери.

Список використаної літератури:

1. Вайшенберг З. Журналістика та медіа: довідник. Київ, 2011. 529 с.
2. Ворошилов В. Теория и практика массовой информации: учебник. Санкт-Петербург, 2006. 496 с.
3. Гуманітарно-економічна академія (Akademia humanistyczno-ekonomiczna). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.unekostudy.com/index.php/2015-02-17-14-59-24/2015-02-17-15-00-23/humanitarно-ekonomichna-akademii-lodz>
4. Добрецова Н. Освещение экономических тем в средствах массовой информации (экономическая журналистика): учеб. пособие для вузов. Бишкек, 2009.
5. Экономический университет в Братиславе. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://simplex.ua> > Высшее образование за рубежом > Словакия
6. Здоровега В. Підготовка журналістів: погляди збоку і зсередини. *Дзеркало тижня* 6 жовтня 2000 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://old.gazeta.dt.ua/EDUCATION/pidgotovka_zhurnalistiv_poglyadi_zboku_i_zseredini.html
7. Крючок М. Кому потрібна економічна журналістика в Україні? [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ms.detector.media/authors_view/komu_potribna_ekonomichna_zhurnalistika_v_ukraini/
8. Лавникович Д. Как освещать события в экономике через «простых» людей [Електронний ресурс]. Режим доступу: mediakritika.by/article/.../kak-osveshchat-sobytiya-v-ekonomike-cherez-prostyh-lyud...
9. Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu. [Електронний ресурс]. Режим доступу: ue.poznan.pl/pl/

Івашко Анастасія Олександрівна,

Ясентюк Анастасія Сергіївна,

студентка

Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник – Чорна О.В., к. філол. н., доц.,

доцент кафедри журналістики, української словесності та культури

Навчально-наукового інституту гуманітарних наук

Університету ДФС України

(Ірпінь, Україна)

ПОМИЛКИ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ ЗМІ ТА МОВЛЕННЯ ЖУРНАЛІСТІВ

Мовознавча наука, як і будь-яка інша, повинна поширювати свої результати через різні канали назовні – в середовище неспеціалістів. Телебачення є одним з головних «посередників» мовознавчих знань. Особливу увагу привертає мовлення телеведучих. Адже з допомогою засобів мови вони не лише інформують, а й впливають на мовні норми та словниковий запас глядачів.

Мета дослідження – висвітлити основні ознаки процесу кодифікації мовних норм та їх порушення у ЗМІ.

Проблема мовної культури журналіста та ЗМІ не нова, але актуальна повсякчас. Про це свідчить і постійна увага до неї науковців. Питання мовної компетентності, зокрема й журналістів, висвітлено різною мірою в працях сучасних українських дослідників: В. Лизанчука, Л. Мацько та ін.

Серед основних фахових умінь журналістів чільне місце посідає рівень володіння словом. Це й регламентує одна із заповідей журналістики, за визначенням Е. Фіхтеліуса: «Бережіть культуру мови» [7, с. 332]. Журналіст повинен бути носієм, творцем культури слова, роблячи свій внесок у формування мовної особистості. А відтак, рівень його власного літературного мовлення має особливе значення.

В. Лизанчук наголошує: «Щоби в інформаційному просторі України запанував україноцентризм, вкрай потрібні національно й соціально свідомі чільні діячі, журналісти – діяльні речники культурного націоналізму, які могли б реалізувати ідеї національної консолідації і соборності українського суспільства» [3, с. 44–47]. Засоби масової інформації – один із елементів громадського життя, який активно віддзеркалює суспільні процеси, впливає на громадську свідомість, формує суспільну думку, визначає духовні цінності. Мова ЗМІ – невід’ємний і значущий складник сучасного медіапростору, що чутливо реагує на інновації, зрушення в мовній системі, взаємодії мови та соціуму, проблеми духовної культури нації. Виразним показником мовної компетентності та майстерності журналіста є його обізнаність із літературними нормами й мовностилістична грамотність.

Суржик, калькування, порушення мовних норм загострюють тему екології мови загалом і в мас-медіа зокрема.

У сучасній пресі часто натрапляємо на порушення журналістом морфемно-словотвірних, пунктуаційних, стилістичних норм, наприклад: «За його деканства на філологічному відділенні філфаку навчалися згодом такі видатні вчені...» [6, с. 12]; або: «Присутнім на той час у їдальні людям довелося розбороняти сперечальників, кожен з яких вважав, що саме він мав рацію» [5, с. 14]. У поданих реченнях порушено морфемно-словотвірну норму, що не сумісно з нормативністю тексту, ускладнює його сприймання, демонструє прогалини в мовній компетенції працівників цього видання.

Найпоширенішими в журналістській практиці є порушення стилістичних норм мовлення. Особливість стилістичної мовної норми полягає в тому, що вона «переслідує мету не тільки правильності мовлення, а й доцільності та довершеності його відповідно до комунікативних умов, завдань і ситуації спілкування» [4, с. 173]. Л. Мацько зауважила: «Стилістичними нормами прийнято вважати мовні засоби, за якими закріпилося певне емоційне чи емоційно-експресивне забарвлення і які вживаються в певних стилях, жанрах та видах тексту» [4, с. 173]. Опанування стилістичних норм вимагає від мовця досконалого знання системи мови, її виражальних засобів. Тому й не дивно, що саме таких мовних порушень найбільше у ЗМІ, наприклад: «Я дуже добра людина і часто балую близьких та знайомих» [2, с. 24].

Телевізійне мовлення теж має свою специфіку: не можна вживати слово незрозуміле або мало зрозуміле. Адже телеглядач не має змоги зупинити потік мовлення, подумати чи заглянути у словник, як, наприклад, читач газети. Аналізуючи мовленнєву специфіку телебачення, потрібно зважати на те, що «комунікативно-суспільні функції та завдання спілкування у певній сфері зумовлюють вибір і своєрідне використання мовленнєвих засобів, причому це свідомий вибір і строго мотивоване використання засобів висловлювання» [1, с. 106].

Для оволодіння живим спілкуванням із телеаудиторією публіцист має чітко уявити те, про що він говорить; не просто розібратися в предметі, а бачити його в розвитку, русі, уявляти у всіх головних сторонах життєдіяльності; користуватися не тільки інформацією сьогодення, але й пам'ятати передісторію питання, бути готовим порівняти, зіставити чи протиставити минуле й теперішнє об'єкта в його точних політичних й інших параметрах. Отже, він має вміти своєрідно моделювати предмет і цю модель передавати глядачеві. «Природа влаштувала так, – писав К. Станіславський, – що у процесі словесного спілкування з іншими ми спочатку бачимо внутрішнім поглядом те, про що йде мова, а потім уже говоримо про побачене. Якщо ж ми слухаємо інших, то спочатку сприймаємо вухом те, що нам говорять, а потім бачимо оком почуте. Слухати – нашою мовою означає бачити те, про що говорять, а говорити – значить малювати зорові образи» [8, с. 78].

Лінгвістичні спостереження дають підстави стверджувати, що культура усного й писемного мовлення журналістів привертає увагу в аспекті порушення літературних норм. Для уникнення таких тенденцій редакторам варто ретельніше готувати журналістські матеріали, а працівникам ЗМІ удосконалювати власну мовну компетентність.

Щоб вдосконалити техніку ефірного мовлення, журналістам потрібно більше працювати над собою, вдосконалювати свою артикуляційну базу, працювати над дикцією, щоб чітко та виразно вимовляти звуки, склади, слова. Особливо старанно треба тренуватися розмовляти перед мікрофоном, адже апаратура посилює голос. Ведучий повинен чітко виробити інтонацію (ритмічно-мелодійну особливість мовлення, різні співвідношення кількісної зміни тону, тембру, інтенсивності, довготи висловлювання). Необхідно дотримуватись норм української мови, плідно працювати над різними видами помилок, таких як граматичні, лексичні, фразеологічні, фонетичні, стилістичні та орфографічні.

Список використаної літератури:

1. Бакинська О. Культура телевізійного мовлення та його вплив на телеаудиторію. Телерадіожурналістика: історія, теорія, практика, погляд у майбутнє: збірник науково-методичних праць – Львів: Ред.-вид. відділ Львівського університету, 1997. 160 с.
2. Експрес. – 11 червня 2014. № 27. С. 24.
3. Журналіст України. – 7 березня 2013. – №8. С. 56.
4. Мацько Л.І. Стилїстика української мови : підручник / Л. І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. К.: Вища школа, 2003. 462 с.
5. Урядовий кур'єр. – 8 серпня 2013. № 3. С. 22.
6. Урядовий кур'єр. – 23 квітня 2015. № 6. С. 22.
7. Фихтелиус Э. Десять заповедей журналистики / Эрик Фихтелиус; пер. со швед. В. Менжун ; отв. ред. И. Видерберг. – Стокгольм : Falthe Tryckeri, – 1999. 55 с.
8. Шаповал Ю. Г. Телевізійна публіцистика: методологія, методи, майстерність: монографія. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. 233 с.

Калита Олена Петрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
заступник завідувача кафедри журналістики, української словесності та
культури

Навчально-наукового інституту гуманітарних наук
Університету державної фіскальної служби України
(Ірпінь, Україна)

ВПЛИВ ЗМІ НА ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СУСПІЛЬСТВА

Сучасний світ характеризується зміною суспільних парадигм, які відображаються в усіх сферах життєдіяльності людини. Значний вплив на формування світоглядних позицій особистості здійснюють засоби масової інформації, іноді зумовлюючи деформацію моральних норм і спотворення суспільних цінностей. Саме мас-медіа у більшості випадків визначають духовний клімат суспільства.

Значний інтерес для проведеного дослідження становлять праці, Т. Алексеєнко, І. Беґа, О. Вишневського, А. Гриценка, В. Клименка, Л. Кулагіної, В. Лизанчука, О. Петрунько, Е. Помиткіна, М. Романіва, О. Сухомлинської, Г. Шевченко та ін.

Проблеми активного впливу ЗМІ на політичну свідомість і поведінку громадян вивчали О.В. Пугачов, А.І. Соловйов. Вплив мас-медіа на духовний клімат суспільства та залежність громадян від емоційних та моральних потоків ЗМІ досліджувала М.Л.Князева. Роль та місце радіо, телебачення і періодичних видань у демократичному суспільстві вивчала А.А. Новікова.

Важливими для нас стали роботи Е. Гідденса, Ю. Габермаса, Н. Лумана, Т. Лукмана, П. Бергера, Ж. Бодріяра, в яких із різних теоретико-методологічних позицій досліджується вплив ЗМІ на розвиток духовного універсуму сучасного суспільства.

Враховуючи актуальність проблеми, метою статті є з'ясування чинників впливу засобів масової інформації на формування морально-духовних цінностей суспільства.

За масовістю та силою впливу на суспільство перше місце посідають аудіовізуальні засоби масової інформації, насамперед всесвітня мережа Інтернет та телебачення.

Варто зазначити, що людина сприймає 80% інформації про навколишній світ через візуальне відчуття. З огляду на це телебачення стало центральним вектором, який чинить помітний вплив на емоційну сферу людини та здатність діяти.

На думку фахівців, інформація, яку індивід отримує від ЗМІ, є одним з найбільш травмуючих факторів телевізійного впливу на його психічний та фізичний стан, зокрема сцени насильства, які надмірно демонструє телебачення. Аналіз наукових досліджень переконує, що постійний перегляд такої інформації притуплює чутливість до агресії, зменшує значимість

внутрішніх факторів, які її стримують, збільшує фактичні прояви агресивності в поведженні, формує спотворений образ соціальної реальності.

Відомий італійський кінорежисер Федеріко Фелліні вважав, що телебачення «за допомогою гіпнотичної сили видовища зруйнувало не тільки світ кіно, але також ставлення індивіда до дійсності. Воно поглинуло усе: реальність, нас самих і наше ставлення до дійсності». Науковці стверджують, що величезні дози масової інформації можуть стати «соціальним наркотиком» для мас, відучити людство від активної участі у суспільному житті, від пізнання його законів та перетворити маси у пасивних споживачів новин.

Зазначимо, що в умовах інформаційної цивілізації ЗМІ мають величезні можливості для маніпулювання, вони вже сьогодні здатні формувати у людей відповідне світосприйняття, закладати необхідні стереотипи поведінки, програмувати їхні бажання, формувати реальну односторонність у країні й світі. Саме використання ЗМІ з метою маніпулювання є найбільшою небезпекою для громадян і демократичного суспільства в цілому [2, с. 25].

Маніпулювання засноване на перекручуванні інформації та відвертому обмані. Причому це не заради врятування, а задля власних корисних дій. Маніпулювання як спосіб соціального управління має для його суб'єктів багато переваг порівняно з силовими та економічними методами панування.

Акцентуємо увагу, що засоби масової інформації перетворилися на могутній соціальний інститут, який виховує громадянські, національно-духовні почуття, звички, наміри тощо. Переконані, що ЗМІ беруть активну участь у формуванні та розвитку особистості, мають величезний вплив на духовне вдосконалення суспільства, формування високих моральних якостей і духовних принципів [3, с. 48].

Акцентуємо, що ЗМІ впливають на почуття та інтелект людини, доводячи до її свідомості інформацію, змістом якої є соціальна дійсність, прагнучи, щоб ця інформація стала провідною в її практичних справах і вчинках. Мова йде про те, щоб розкрити перед людиною сенс її власного буття, основні тенденції історичного процесу, навчити її самостійно мислити, ухвалювати правильні рішення.

У наш час ЗМІ – один із могутніх соціальних інститутів освіти і виховання мас. Інститути соціального інформування – преса, радіо, телебачення – одночасно є інститутами виховання політичної культури, економічного мислення, які використовуються владними структурами в інтересах задоволення потреб суспільства, суспільного прогресу. Завдання, що виконують ЗМІ в процесі виховання, це формування ціннісних орієнтацій у представників аудиторії. Ціннісні орієнтації – найважливіша зі складових масової свідомості, що визначає реакцію людей на явища дійсності і спрямовує їхню поведінку. У сучасних умовах посилюється роль моральних цінностей як мотиваторів дій соціальних спільнот, які спрямовують соціум до того чи іншого майбутнього. А наявність політичного та ідеального плюралізму сприяє утворенню широкого спектру цінностей [7, с. 89].

Досвід показує, що роль ЗМІ як форми влади має тенденцію до посилення. В інформаційному суспільстві вони можуть стати чільним фактором сприйняття і регуляції не тільки політичних, але й психологічних рішень. Сьогодні політикою можна назвати лише те, що пройшло через екран телевізора або друковану пресу. Без них немає ідей, подій, голосних скандалів, навіть якщо вони реально існують. Засоби масової інформації, насамперед телебачення, нині не стільки відбивають та інтерпретують дійсність, скільки конструюють її за своїми правилами і за дорученнями замовників [8, с. 146].

Особливо важливим є вплив ЗМІ на формування національної свідомості, оскільки вони виступають вагомим засобом створення історико-культурного інформаційного простору держави, який, по суті, є тим духовно-ідеологічним цементам, що скріплює народ у політичну націю. Відомий фахівець у галузі масових комунікацій В.Лизанчук зазначає: «...людські спільноти творяться мережами інформаційних комунікацій, через які передається необхідна державно-політична, суспільно-економічна, ідеологічна, історична, етнічна та інша інформація. Національна мережа засобів масової комунікації – це один із «трьох китів», на якому базується державна самосвідомість, поряд з національною інтелігенцією та національною політичною елітою» [5, с. 16].

Отже, у формуванні духовних цінностей суспільства могутнім інструментом є засоби масової інформації. На мас-медіа покладається важлива роль у донесенні до широких мас, перш за все, позитивної культури, духовних цінностей і пріоритетів. Слід пам'ятати, що якщо існує духовний розвиток, то за природним законом є й зворотній процес – духовна деградація. Засоби масової інформації є також одним із тих чинників, який безпосередньо впливає на становлення національної свідомості. Значний вплив ЗМІ зумовлює особливості й духовного світу особистості, оригінальність її духовного образу, творчої індивідуальності. Тому задля забезпечення умов ефективного розвитку духовних потреб людини було б доцільно підвищити вимоги до діяльності ЗМІ, запровадити засоби запобігання їх негативному впливу, сприяти ефективному використанню медіа для утвердження загальнолюдських цінностей.

Список використаної літератури:

1. Гарасимів Т.З. Особистість та проблеми її соціалізації // Форум права. 2009. №3. С. 156 –161.
2. Гриценко О. М. Мас-медіа у відкритому інформаційному суспільстві й гуманістичні цінності: Монографія. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2002. 345 с.
3. Гриценко О.М., Шкляр В.І. Преса і політика: проблеми, концепції, досвід. Київ: Ін-т журналістики КНУ, 2000. 482 с.
4. Масол Л. Формування естетичного смаку засобами телебачення і радіо // Шкільний світ. 2003. № 38 – 39. С. 34 – 41.

5. Луман Н. Реальність мас-медіа // Вітчизняні записки. 2000. №4 С. 16 – 23.
6. Рижанова А.О. Засоби масової інформації // Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. 2-ге видання / За заг. ред. проф. І.Д. Зверєвої. Київ; Сімферополь: Універсум, 2013. 423 с.
7. Різун В.В. Теорія масової комунікації: підручник. К.іїв: Просвіта, 2008.
8. Шарков Ф.І., Родіонов О.О. Соціологія масової комунікації. М.: ІД Соціальні відносини, 2003. 346 с.

Лабунець Вікторія Василівна,
студентка філологічного факультету
Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу
Науковий керівник – Похилюк О.М., к. філол. н.,
декан філологічного факультету
Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу
(Вінниця, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНИХ ЗМІ

В умовах глобалізації, інтенсивного розширення міжнародних економічних, політичних, культурних, мовних контактів відбуваються зміни у сфері комунікації, наслідком яких є різке збільшення іншомовної лексики, зокрема англіцизмів, у сучасній українській мові. Стрімке поповнення української мови англіцизмами зумовлене й розвитком інформаційних технологій, появою значної кількості друкованих і електронних ЗМІ, які нерідко є першим фіксатором лексичних інновацій. Журналісти не лише подають відомості про найрізноманітніші події внутрішнього та зовнішнього життя соціуму, формують і виражають громадську думку, а й пропагують соціальні й культурні явища, крізь призму суб'єктивного авторського світосприйняття впроваджують в мову нові поняття за допомогою експресивних засобів, одним з яких є активне використання англомовних запозичень. Експансія англіцизмів у мові ЗМІ, а з появою Інтернету – електронних ЗМІ, зумовлена також ідеалізацією американського способу життя багатьма українцями, особливо молоддю, у яких США головню асоціюється з передовими технологіями, економічним процвітанням, правами і свободами, манерами поведінки, спілкування тощо. Спостерігаємо підвищений інтерес до американської культури загалом. У цьому контексті питання вживання новітніх англіцизмів у мові електронних ЗМІ набуває особливої значимості й актуальності.

Особливу роль у мові ЗМІ відіграють інноваційні процеси, семантичні зрушення (кастинг, промоушен), детермінологізація (блокбастер, істеблшмент), «трансляція» термінів (скринсейвер, рингтон), «міграція» чи «дифузія» деяких поширених термінів до складу СЕЛ (веб-сайт, інтернет-провайдер, інтерфейс, ноутбук, флопі-диск). Вживання таких лексем у мові

ЗМІ сприяє розширенню кола синтагматичних відношень, унаслідок чого термін набуває специфічного лексичного значення, тобто стає конотативно забарвленим [1, с. 18].

Г. Приходько вважає, що сьогодні співвідношення питомих і чужих термінів у текстах новин в Інтернет-виданнях стрімко змінюється на користь останніх. Сучасна українська термінологія також активно поповнюється новими одиницями – переважно запозиченнями з англійської мови. Українська мова починає розвиватися ніби «в тіні» англійської. Слова *байт, демпінг, дистриб'ютор, Інтернет, інтерфейс, кліринг, курсор, маркетинг, моніторинг, офшор, піар, сайт, траст, файл* за порівняно недовгий час стали загальновідомими й загальноживаними. Одним із шляхів засвоєння сайтами новин таких запозичень є поєднання їх з власномовними або давно запозиченими термінами, наприклад: *демпінгові ціни, клірингові розрахунки, маркетинговий аналіз* тощо [2, с. 57].

Важливу роль у використанні англіцизмів відіграють соціально-психологічні причини: мовці часто надають перевагу іншомовним словам як більш престижним, модним. Наприклад: *ексклюзивний – винятковий; сайт – сторінка; дилер – посередник, представник; дисконт – знижка; консалтинг – консультування; менеджер – керівник; офшорний – іноземний*. Незважаючи на те, що українська мова частково асимілює чужі слова, все одно велика кількість англіцизмів створює загрозу для зрозумілості національної лексичної системи й часто негативно впливає на швидкість сприйняття інформації [3, с. 6].

Серед англомовних запозичень економічної та фінансової тематики, характерних для українських Інтернет-видань, у тому числі «Українській правді», Н. Попова визначає такі:

1) назви понять, що стосуються економічної та банківсько-фінансової діяльності (*мерчандайзинг, стайлінг, крос-курс, демаркетинг*);

2) назви предметів, ділових паперів, контрактів, що стосуються названої галузі (*ф'ючерс, бонд, екю*);

3) назви осіб, залучених до економічної та банківсько-фінансової діяльності (*дисконт-брокер, бренд-менеджер, джобер, а також назви трейдер, дилер, дистриб'ютор* тощо (в значеннях «особа, яка...»));

4) назви закладів та приміщень у цій сфері (*фактор-компанія, офшор, бізнес-хол, а також назви трейдер, дилер, дистриб'ютор* тощо (у значеннях «організація, яка...»)) [4, с. 13].

Важливою рисою аналізованих англіцизмів є їхнє вузьке дериваційне коло, а здебільшого його відсутність, проте, асимілюючись, ці лексеми можуть налічувати велику кількість похідних, як, наприклад, сталося зі словом *бізнес*: *бізнес-клас, бізнес-операція, бізнес-план, бізнес-центр, бізнес-леді, бізнесмен, бізнесовий, бізнесюк* (розм.) [5, с. 13].

Для мови сучасних Інтернет-медіа характерні такі ознаки: зникнення деяких лексем із ЗМІ, хоч певний період вони були досить модними (*інтерквіз, кіднеп, аудіоплеєр, бартер*); припинення активного вжитку

частини запозиченої лексики (*сканер, спонсор, грант*); наплив нової лексики (*камінгаут, гудвіл, біг-бід*); міграція термінів (трансляція) (*спонсор, кастинг, пікан*); варіативність новотворів (*месидж / меседж, сейшин / сешин, піар / піар*); неоднорідність фонемного та графемного складу СЕЛ англomовного походження, передусім унаслідок розбіжностей транслітерації (g, h, w) (*пінг-понг* замість *пінг-понг*, *Хемінгуей* замість *Гемінгвей*, *Уолт-Дисней* замість *Волт-Дисней*).

Для англiзмiв характерне переважне вживання в суспiльно-полiтичних та економiчних публiкацiях: *гоу-слоу, коучер, аутрайт, топ-менеджер* тощо; розширення семантичних меж лексем унаслідок адаптації (*пресинг, хакер, месидж* тощо) [5, с. 19].

Отже, особливості висвітлення новин на сайті «Української правди» відображають загальні тенденції розвитку інформаційної Інтернет-журналістики, ці явища супроводжуються широким використанням англiцизмiв. Тим не менш, варто відзначити, що перенасичення мови сучасних українських новин iншомовними запозиченнями призводить до їхньої неінформативності, тобто втрати основної функції мас-медіа.

Список використаної літератури:

1. Рудакова Т. М. Варіативність англomовних запозичень у сучасних ЗМІ [Електронний ресурс] / Рудакова Т. М. – 2009. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/apif/2009_3/rudakova.pdf.
2. Приходько Г. І. Міжкультурна комунікація в контексті когнітивної лінгвістики / Г. І. Приходько // Мови, культури і переклад у добу глобалізації. – К.: КНУ імені Т. Шевченка, 2005. – С. 56-63.
3. Чередниченко О. І. Об'єднавча функція мови / О. І. Чередниченко // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2003. – С. 3-7.
4. Попова Н. О. Запозичення з англійської мови в лексико-семантичну систему української мови кінця ХХ та початку ХХІ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. О. Попова. – Х., 2002. – 17 с.
5. Рудакова Т. М. Функціонування соціально-економічної лексики англomовного походження в українських ЗМІ кінця ХХ – поч. ХХІ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 „Українська мова» / Т. М. Рудакова. – Луганськ, 2009. – 19 с.

Малильо Валентина Михайлівна,
факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету
Науковий керівник – Остапчук С.С., к. пед. н., ст. викладач
кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю
факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету
(Київ, Україна)

СТАН УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНОМУ МЕДІАПРОСТОРІ

На мові радіо й телебачення позначаються традиції публічних виступів, їх соціальна, психологічна природа, зокрема вільне, розкуте або, навпаки, замкнено-стримане спілкування. Останнє часто спричинене дією мікрофона, камери, що впливають на характер мовної поведінки особи.

Питання мовного стану українського медіапростору на сьогодні актуальне. Воно стало предметом досліджень таких науковців: В.Г. Дончик [1], В.Й. Жугай [2], С.Й. Караванський [3], О.Д. Пономарів [5] та ін. Професор О. Пономарів зазначає: «З розширенням функцій української літературної мови зростає потреба підвищувати культуру спілкування. Певна річ, усі відразу не можуть заговорити добірною мовою. Однак є люди, які не мають права на помилки (актори, лектори, диктори та інші працівники радіо та телебачення, вчителі, викладачі, науковці), бо їхнє слово мусить бути взірцем для решти громадян України» [5, с.12].

Згідно із моніторингом загальнонаціональних каналів, який Національна рада з питань телебачення і радіомовлення провела наприкінці 2017 року, частка української мови в телепрограмах сягає 98%. З 1 січня по 31 травня 2018 року Національна рада провела моніторинг 176 місцевих телеканалів. Висновок після тижневого дослідження в проміжку з 07:00 до 22:00 також позитивний: середня частка мовлення українською становить 99% » [6].

Сучасне українське телебачення перебуває в пошуках нових параметрів своєї діяльності. У тележурналістських колах з'явилося поняття «елітарний носій мови». Це не той, що ніколи не робить помилок, а той, хто здатний бачити їх у себе, бути в постійних пошуках шляхів удосконалення своєї мовної особистості [4, с. 19]. Один із ефективних способів – вдумлива робота із словниками, які допомагають уникнути невластивих українській мові висловів, активізувати природні ресурси української мови.

Радіо й телебачення, які базуються на усному мовленні, є одним із важливих природних факторів мовних змін, які впливають на вироблення смаку в аудиторії та сприяють укріпленню української мови як державної. Сьогодні багато нових сезонів розважальних телепередач України знімаються рідною мовою. Але в перші місяці трансляцій спостерігався низький рівень української мови («Топ-модель по-українськи» на Новому каналі, «МастерШеф», «Х-Фактор» на СТБ та ін.).

Поряд з телебаченням функціонують інтернет-проекти, де багато талановитих людей створюють свої пізнавальні й розважальні канали на соціальних платформах. Молодь завжди наслідує своїх кумирів, та бажання слухати вимагає кваліфікованого мовця.

Отже, домінування української мови в медіапросторі повинно бути загальноприйнятою нормою, а не чимось неочікуваним.

Список використаної літератури:

1. Дончик В. Мова не винна: (Про суржик, двомовність і грамотність на українському ТБ). Слово і час. 2001. № 2. С. 68 –77.
2. Жугай В. Проблеми якісної продукції в українському телебаченні. Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць. Львів: Світ, 2000. 32 с.
3. Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне «я». Київ: Академік, 2001. 236 с.
4. Мацюк З. Українська мова професійного спілкування: Навч. посібник для фак. журналістики. Київ: Вища шк., 1983. 151 с.
5. Пономарів О. Українське слово для всіх і для кожного. Київ: Либідь, 2013. 359 с.
6. Української мови на ТБ має стати ще більше. Але чи стане? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-45810879>

Марчук Людмила Миколаївна,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови
факультету української філології та журналістики
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Україна)

ПОНЯТТЯ ПРЕЦЕДЕНТНОСТІ В МОВІ ІНТЕРВ'Ю

Важливою рисою сучасних медіатекстів є використання найбільш типових для сучасного сьогодення засобів викладу матеріалу, частотних лексичних одиниць, характерних для нашого часу фразеологізмів і метафоричних найменувань, широке вживання «чужого слова». Тексти в нашій свідомості існують швидше як гіпертексти, що включають міріади асоціативних зв'язків, перехресних посилань.

У дискурсі сучасних ЗМІ нами виділені такі функції цитації: загадка; монтаж з цитат – проекція на сучасну політичну ситуацію; гра з цитатами; експресивність; двоплановість чи багатозначність; пародіювання, травестування; осміяння догм; поетизація.

Доведено, що цитатність доцільна, якщо фонові знання адресата наближаються до фонових знань адресанта, що детермінує ефект впізнання закодованого змісту.

Якщо вважати, що використання інформації прямо пов'язане з проблемою управління масовою свідомістю, то друковані ЗМІ можна розглядати як особливу соціально-інформаційну систему, що виконує функції орієнтації. Але подібна орієнтація ЗМІ на масову аудиторію приводить до тиражування вдало знайдених прийомів інтертекстуальності: *«Пройти крізь огонь і воду»* [«ГУ», № 37, 27.02.16], *«Я ВАМ ПИШУ»* [«ГУ», № 34, 24.02.16]. Так створюються газетні штампи.

Вибір мовних засобів у мас-медійному дискурсі, як правило, пов'язаний з оцінкою, що має за мету вплив на адресата, із системою ціннісної орієнтації, коли на перший план виступають концептуальні, образні й емоційні характеристики. Одним з найбільш яскравих мовних засобів оцінки є вкраплення інтертекстуальних елементів, смислотвірна функція яких розкривається в межах когнітивного підходу.

Стилістичний прийом використання «чужого» слова популярний у медійному тексті, про що свідчить ступінь частоти цитування з різних джерел.

Термін «прецедентні феномени» найбільш уживаний у сучасній лінгвістичній літературі. Незважаючи на велику кількість синонімів, саме він використовується в більшості наукових праць. Цей термін був запропонований Ю. Карауловим, під яким автор розумів феномени: 1) значущі для тієї чи іншої особистості в пізнавальному та емоційному плані; 2) ті, які мають надособистісний характер, тобто добре відомі широкому оточенню цієї особистості, включаючи попередників, сучасників; 3) такі, звернення до яких поновлюється неодноразово в дискурсі цієї мовної особистості [4].

За рівнями прецедентності досліджувані структури поділяються за наявною класифікацією на: 1) соціумно-прецедентні, відомі тільки членам певного когнітивного простору: *«Бездомні тварини: проблема лінії розмежування»* [«ГУ», № 34, 24.02.16]; 2) національно-прецедентні, як правило, відомі всім носіям мови однієї країни: *«Що це за «Операція Ї»?»* [«Експрес», № 7, 14.02.15]; 3) універсально-прецедентні – умовно відомі всім homo sapiens: *«Наш «Поттер» почав виходити зовсім недавно»* [«Експрес», № 47, 18.11. 2014].

З'ясовано, що сам набір прецедентних текстів змінюється від покоління до покоління. Це не сприяє ефективності спілкування між представниками різних поколінь. Змінюється сам характер використання прецедентних текстів. Якщо колись вони переважно виступали як такі, що визначали моральну поведінку максими, то останнім часом все частіше використовуються як прислів'я, пов'язані з мовою не змістовно, а формально-асоціативно.

Проаналізувавши емпіричний матеріал, ми дійшли висновку, що всі ПФ можна умовно поділити на дві групи за такими параметрами: 1) функціонування у соціумі; 2) час їх появи. Це дозволило доповнити класифікацію і включити до неї так звані «злободенні» ПФ.

З огляду на етимологічний аспект, усі ПФ можна віднести до двох різновидів: 1) вічні цінності, що втілюються в народній мудрості; 2) «новонароджені», не перевірені часом. Усе це дало можливість більш точно структурувати накопичений фактичний матеріал.

У поняття «прецедентний феномен» (ПФ) входить прецедентна ситуація (ПС): *«Жоден злочинець не залишиться непокараним»* [«ГУ», № 33, 20.05.15]; прецедентний текст (ПТ): *«Ситуація нагадує «переговори Герасима та Му-Му»* [«Експрес», № 47, 2014]; прецедентне ім'я (ПІ); прецедентне висловлювання (ПВ). Найчастіше на сторінках преси використовуються прецедентні висловлення.

Інтертекстові елементи беруть участь у мовній грі. Для цього використовуються в основному модифіковані ПВ. Модифікація може бути різною за структурою, залежно від мети автора.

Іронія у сучасній пресі – це риса, яка створює своєрідний стиль викладу (особливо політичного дискурсу й авторських текстів); звернення до вертикального контексту за допомогою прихованої цитації часто має на меті саме створення іронічного контексту. Іронія приховує в собі соціальну оцінку навіть у разі зовнішньо об'єктивного викладу фактів.

Отже, цитація, використовуючи приховані і явні форми впливу на свідомість читача, відіграє вагомую роль у сучасному дискурсі ЗМІ.

Прецедентні феномени належать до національної когнітивної бази, у чому однастайні всі дослідники. Знання, заховані в прецедентних феноменах, національно детерміновані, стереотипні і добре відомі представникам певного лінгвокультурного простору.

Наприклад:

в інтерв'ю **«У літературу прийшли ті, які колись писали на парканах»** (в номері: 2009 №51 від 23 грудня 2009р., 21:22 Вечірні Черкаси) Григорій Білоус (на той час голова Черкаського обласного осередка Спілки письменників України) так відповідає на питання журналістів про **кризу черкаських письменників**:

– Криза – це болюче питання, яке безпосередньо впливає на всіх. У кожного письменника є потреба виходу до читача, а його немає, якщо немає коштів на друк. Постає закономірне питання: навіщо писати? Тому багато ідей у голові укладається, а на папір не лягає. Криза через відсутність державної підтримки стимулює автора виходити безпосередньо на грошовитих людей. Мене дивує, що за талантом автор посередній, а за вмінням вибивати кошти на свої видання – геній. Я в жодному разі не применшую значення творів окремих письменників, адже в кожного автора є й гарні твори, є й не дуже вдалі, але за вибиванням коштів виникають ось такі парадокси. Кризи жанру в черкаських письменників немає. Однак є

тимчасове обмерзання творчості письменника через неухвагу до нього з боку читачів – так було споконвіку і так триває і до сьогодні. Тематичної кризи теж немає: зараз пиши, що хочеш. Але не кожен зважається на відповідальність за написане, обмежуючи себе в тематичному виборі;

нецензурицину у творах сучасних письменників:

– У цілому література черкаських авторів порівняно з попередніми роками стала такою, якої потребує сьогоднішній читач. У спілці немає авторів, у творах яких ви б знайшли нецензурицину. А цією матючною зараз заповнена наша література, оцими «поміями» «ізлагають» деякі автори. У нашу літературу багато прийшло тих, які колись писали на парканах. Коли мені трапляється книга невідомого автора і я нашттовхуюсь на матючню, я відкладаю її категорично, і дітей своїх до цього привчав, і колегам раджу: для України це неприйнятно. Не підтримуймо ту думку, що нам нав'язують, класики майстерно писали без будь-якої матючні.

Автор на зрізі свого часу (кінець ХХ – початок ХХІ століття) пропускає через себе та відбиває певний спосіб сприйняття й концептуалізації світу.

Поява поняття прецедентності в межах лінгвокогнітивного підходу відображає одну зі сторін у дослідженні інтертекстуальності – здатність комунікантів оперувати культурно-значущою інформацією, що втілюється в системі прецедентних феноменів.

Система прецедентних феноменів – це один із інструментів трансляції «культурної пам'яті» народу від одного покоління до іншого та одночасно спосіб об'єднання народу навколо його культурних цінностей та моральних ідеалів. Прецедентні феномени, з одного боку, відображають національні стереотипи у сприйнятті та оцінці людей і подій, а з іншого боку, мають потужний маніпулятивний потенціал.

Сприйняття прецедентних феноменів зумовлене наявністю відповідних фонових знань у адресата, а також специфікою самого прецедентного знака і характером його вживання в тексті. Найчастіше прецедентні феномени вживаються в політичному та медійному дискурсах.

Прецедентні феномени створюють певну систему цінностей, регулюють соціальну поведінку представників окремої національно-лінгвокультурної спільноти: засуджують або схвалюють певні зразки поведінки.

Наприклад, у творчості Григорія Білоуса подибуємо власне авторські афоризми, про які автор, називаючи їх **окрушинами** в які він додає до своїх інтерв'ю: *«Афоризм – це не обструганий до граничної стислості твір. Це – згусток мислі. Це – певний підсумок творчого зосередження уяви. Схильність до афористичного мислення у мене давня. Спеціально я ніколи не задаюся прагненням писати афоризми. Вони народжуються самі. Я занотовую їх у записники, перечитуючи які, вилущую давні думки, які зрідні афоризмам»* [Білоус, ХЯ, 31, 2010: 159]. При цьому Г. Білоус записує як свої, так і чужі вдалі думки. Напр.:

(1988) 11 серпня. Дощ. Прохолодно. *Репетиція осені.* Критик перетворюється в кротика у пошуках підтексту. «*Раніше драматург народжувався в театрі. Сьогодні він у ньому помирає*» (Мих. Рошин).

Життя митця, за Ліною Костенко, рихтання біля порожнечі. *Деталь:* коли вдарили у дзвін, котрий довго мовчав, з нього спала пилюка. Отак би й з душі струшувати пилуку буденності...

9 жовтня. При конструюванні нових автомобілів потрібен не лише запас міцності, а й запас новизни. Так і в літературі.

Як Бальзак на рану.

Сльози – частка океану, яка дісталася людству у спадок.

13 листопада. Якщо письменник тільки благоговійно схилятиметься перед великими своїми попередниками, тільки слухатиме їх, а не сперечатиметься з ними, – він ніколи нічого путнього не напише.

За горизонтом полохтіли зірничі, наче хтось вмикав там лампи денного світла, а ті ніяк не могли спалахнути.

«Всё бо есть пепел, кроме вечности» (Г. С. Сковорода).

21 грудня. Поет повинен не сповідатися, а *сповідати*! Сталося ж так, що поети самі відчували себе великими грішниками, бо не вберегли духовність від руйнації, і тепер «плачуться» в жилетку читача.

Таким чином, спостерігаємо формування нового інтелектуального стилю ЗМІ, яке дозволяє журналісту та читачу демонструвати не лише власні знання, а й створювати в інтерв'ю певні аналогії з оцінним значенням, яке часто несе іронічний підтекст.

Список використаної літератури:

1. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. М.: Наука, 1987. 288 с.

Полуніна Діана Юрїївна,

студентка

факультету міжнародних відносин

Національного авіаційного університету

Науковий керівник – Остапчук С.С., к. пед. н., ст. викладач

кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю

факультету міжнародних відносин

Національного авіаційного університету

(Київ, Україна)

ДО ПИТАННЯ: МОВНА НОРМА І СУЧАСНА ПРЕСА В УКРАЇНІ

Потреба у вивченні сучасних тенденцій розвитку української мови, питань мовної культури, виховання мовної свідомої особистості визначає актуальність досліджень мовно-стилістичних особливостей публіцистичного стилю, зокрема стилю засобів масової інформації, оскільки на сьогодні це чи

не найпотужніше джерело формування інноваційного словника, розвитку норм літературної мови, її комунікативних ознак, і для багатьох мовців це своєрідний освітньо-навчальний канал, що здатний забезпечити потреби у формуванні умінь і навичок правильного, грамотного користування мовними ресурсами.

Мова ЗМІ, насамперед преси, неодноразово ставала об'єктом наукової уваги. Вивчення мови української преси з 60-х років минулого століття розвивалося в кількох напрямках. Зокрема, науковці С. Я. Єрмоленко [3], А. П. Коваль [4], М. М. Пилинський [5], О. Д. Пономарів [7], В. М. Русанівський [8] та ін. вивчають мову періодики з погляду того, наскільки вона відповідає нормам літературної мови. О. А. Сербенська довела, що в мові газет віддзеркалюються тенденції розвитку загальнолітературних норм української мови [9].

Мова, як відомо, є не лише засобом спілкування. Це спосіб сприйняття духовності [6, с. 3]. Сучасна культурна реальність в Україні характеризується зростанням впливу засобів масової інформації на формування мовних уподобань громадян. Водночас можливості засобів масової інформації виводять особистість за межі визначеного культурного ареалу. ЗМІ як один із суб'єктів ідеології впливають на свідомість громадян. З одного боку, вони є джерелом розповсюдження інформації, утвердження свободи слова, з іншого – для них характерна маніпуляція свідомістю [2, с. 46].

Нормативний аспект є особливо важливим для мови ЗМІ. На жаль, нині газети (особливо регіональні) не є взірцем грамотного, водночас зрозумілого мовлення, оскільки вони тиражують ненормативне слововживання, вміщують тексти з помилками. У лінгвістичній науці поняття «помилка» має велику кількість дефініцій. Так, науковець Т.Г. Бондаренко у дослідженні типології мовних помилок та процесу їх усунення в журналістських текстах визначає помилку як аноматив, тобто «таке ненормативне лінгвоутворення, що виникає в результаті невмотивованого порушення літературної норми і є наслідком неправильних мисленнєвих операцій» [1, с. 18]. Автор доводить, що причини помилок у журналістських текстах можуть бути як лінгвальні, так і позалінгвальні. Однак, як свідчать наукові дослідження й практика, домінантна причина таких відхилень банальна – це незнання відповідної норми, низький рівень мовної підготовки тих, хто працює над текстом перед розміщенням його на газетній шпальті. Серед зафіксованих у сучасних україномовних виданнях помилок можна назвати: вживання семантично модифікованих лексем: *дрібні партії товарів, вкрай змістовна розмова* («Газета по-українськи» від 20.01.2015); плеонастичні й тавтологічні словосполучення: *об'єднані разом сталінський і нацистський режими* («Кореспондент» від 06.10.2016), *з чинними на сьогодні, встигли вчасно, продовжувати далі* («Основа» від 20.02.2008); нерозрізнення значень паронімів: *як правильніше розповісти учням про Голодомор* («Черкаська вежа» від 04.05.2009), *свідомством цього є інтерес з боку секретаря РНБО, проблеми друкарської преси* («День» від

15.03.2015); використання росіянізмів, під якими розуміють механічно перенесені в українську мову з російської слова й вислови на позначення тих понять, які мають питомі (україномовні) відповідники: (*приймати присягу, натовська та російська системи* («Кореспондент» від 20.08.2018), *такі «б/у» вже не носять, життя бомжів* («День» від 11.11.2016).

Отже, засоби масової інформації, у тому числі преса, є джерелом формування мовної норми й водночас мовної культури аудиторії. У перспективі вважаємо за необхідне проаналізувати інтернет-тексти на дотримання в них мовних норм.

Список використаної літератури:

1. Бондаренко Т. Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.08. Київ, 2003. 23 с.
2. Ворошилов В. В. Журналистика: учебник. Москва: КНОРУС, 2009. 295 с.
3. Єрмоленко С.Я. Мова і українознавчий світогляд: Монографія. Київ.: НДІУ, 2007. 444 с.
4. Коваль А. П. Практична стилістика української мови. Київ: Вища школа, 1978. 375 с.
5. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. Київ: Наукова думка, 1976. 288 с.
6. Пономарів О. Д. Культура слова. Київ: Либідь, 2002. 338 с.
7. Пономарів О. Д. Українське слово для всіх і для кожного. Київ: Либідь, 2013. 359 с.
8. Русанівський В. М. Граматика української мови. Київ, 1993. 299 с.
9. Сербенська О. А. Словник труднощів української мови. Київ, 1989. 336 с.

Семеген Анастасія Василівна,
студентка
факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету
Науковий керівник – Остапчук С.С., к. пед. н., ст. викладач
кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю
факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету
(Київ, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У НОВИННИХ ПРОГРАМАХ НА КАНАЛІ СТБ

Зміна уявлення про традиційні риси маскулінності й фемінності у сучасному суспільстві сприяє зменшенню полярності в образах чоловіка й жінки, що, у свою чергу, змінює методи підходу до аудиторії серед сучасних ЗМІ. Незважаючи на це, деякі з них непохитно відтворюють стереотипи минулого. Це зазвичай пов'язано зі сталістю реакції частини читачів на

окремі стійкі образи та, як наслідок, їх використання журналістами для полегшення донесення ключової інформації до споживача. Така тенденція, у свою чергу, призводить до мовного сексизму – словесної дискримінації за ознакою статі [3]. У зв'язку з цим є необхідним моніторинг і виявлення таких випадків у професійній діяльності українських ЗМІ. Об'єктом дослідження став український загальнонаціональний телевізійний канал СТБ.

Серед українських учених гендерну проблематику в матеріалах ЗМІ досліджували В. Агєєва [3], Н. Остапенко [5], О. Сидоренко [5], В. Слінчук [4] й інші.

Метою роботи є аналіз новинних матеріалів на українському телеканалі СТБ та виявлення в них гендерних стереотипів.

На думку науковця Слінчук В. В., “гендерний стереотип – це один із видів соціальних стереотипів, стандартизованих, стійких, емоційно насичених та ціннісно визначених образів, що ґрунтуються на прийнятих у суспільстві уявленнях про «маскулинне» (чоловіче) та «фемінне» (жіноче)” [4, с. 67].

Дослідження показали, що на телеканалі СТБ жінок значно рідше, ніж чоловіків, запрошують як експертів й найчастіше образ жінки не стосується суспільного життя та професійної діяльності.

Так, наприклад, у випуску новин від 31.10.2018 «Тенденции выбора и покупки вещей по каталогам, которые в эпоху интернета имеют место» фігурують лише жіночі образи. Це пов'язано із стереотипом, що покупки люблять переважно жінки. Оксана Скок – представниця компанії «Імідж клуб» зазначає: «Дійсно, в наш час каталоги залишаються актуальними і користуються попитом. Їх часто використовують там, де не достатньо розвинена інфраструктура. В каталогах, зокрема, можна знайти косметичку, космецевтику і побутову хімію. Крім того, каталоги дають можливість брати участь у різноманітних акціях та перевірити свою удачу» [6]. Товари, перелічені жінкою, також за гендерним стереотипом вважаються жіночими.

Ще одним прикладом є випуск новин від 21.01.2019 «Де гроші?» [1]. Проблеми з оплатою комунальних послуг у сюжеті представлені через образи двох жінок, що підтримує стереотип: жінка – берегиня сім'ї, відповідальна за домашні справи, зокрема, розрахунок бюджету й оплату комунальних послуг.

Також можна помітити стереотип, пов'язаний з дієтами як засобом боротьби з надмірною вагою у жінок. У випуску від 22.01.2019 «Їжа і серце» результати досліджень щодо правильності харчування українців та проблем із зайвою вагою передають через образ жінки [2].

Дослідження показують, що образ жінки у новинних випусках телеканалу СТБ тісно пов'язаний з гендерними стереотипами, у яких вона виступає у ролі матері та берегині сім'ї, є представницею слабкої статі та не є актуальним експертом з питань суспільного життя.

У зв'язку з викладеним вище виникає необхідність у моніторингу всіх підрозділів телеканалу СТБ та більш детального аналізу використання жіночих образів не тільки в новинах, а й інших передачах, особливо розважального характеру.

Необхідність у подальшому аналізі інформаційного наповнення СТБ пояснюється ще й тим, що він є загальнонаціональним телеканалом, тобто має вплив на велику аудиторію, і кожен вияв гендерної нерівності згубно впливає на свідомість українців.

Список використаної літератури:

1. «Де гроші?» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vikna.stb.ua/ru/episode/de-groshi/>
2. «Їжа і серце» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vikna.stb.ua/ru/episode/yizha-i-serce/>
3. Основи теорії гендеру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/2279002/page:47/>
4. Слінчук В. В. Соціальна типізація гендерних стереотипів у мові ЗМІ / В.В. Слінчук // Наук. зап. Ін-ту журналістики. – К., 2004. Т. 17. С. 67–74.
5. Сидоренко Н. М., Остапенко Н. Ф. Українські аспекти гендерної рівності // Вісн. Київ. нац. ун-ту. Сер.: Журналістика. – 2003. – Вип. 12. С. 26–28.
6. «Тенденции выбора и покупки вещей по каталогам, которые в эпоху интернета имеют место» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.stb.ua/ru/episode/tendentsii-vybora-i-pokupki-veshhej-po-katalogam-kotorye-v-epohu-interneta-imeyut-mesto/>

Степанова Єлизавета Олегівна,
студентка

факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

Науковий керівник – Остапчук С.С., к. пед. н., ст. викладач
кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю
факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету
(Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ ЖУРНАЛІСТІВ

Дотримання норм сучасної літературної мови є обов'язковою умовою повноцінної, якісної діяльності працівників мас-медіа, адже, крім інформування, вони виконують і виховну роль; їхнє порушення відображає низький рівень мовної компетенції певного видання, що знижує рівень грамотності кожного окремого читача та суспільства в цілому. Проте журналісти, нажаль, часто нехтують мовними нормами, правилами,

припускаючись різноманітних помилок. Як зазначає науковець З. Партико у своїй праці «Загальне редагування», помилки можуть бути значущими (тобто істотними) чи незначущими (неістотними). Значущість визначається мірою їхнього впливу на процеси сприймання і розуміння: «коли помилки лише незначно знижують швидкість сприймання, вони є незначущими; коли ведуть до неправильного, тобто не тотожного авторському, розуміння або роблять його неможливим взагалі, вони є значущими» [4, с. 93].

Функціональний підхід до вивчення мови у професійно-виробничих відносинах розглядають як вітчизняні, так і закордонні дослідники-термінознавці: Ворошилов В. [1], Гаймакова Б. [2], Партико З. [4], Прилюк Д. [5] та інші.

Спілкування – основа професії журналіста. Мистецтво повсякденного живого спілкування з людьми – органічна частина професійної кваліфікації журналіста. Для нього «творчий стан – стан взаємодії з іншою людиною, яка стає «джерелом інформації» [6, с.50]. Без постійного контакту з іншими людьми немає професійного зростання. На думку науковця Горохів В.М., «професійний успіх і кар'єра журналіста визначаються динамікою його мислення, продуктивністю думки і почуття, творчою доцільністю поведінки журналіста в усіх, часом досить несподіваних, професійних ситуаціях» [3, с.144]. Ефективність журналістської праці безпосередньо залежить від емпатії – здатності співчуття, емоційного відгуку на переживання іншої людини. Пріоритетною метою журналіста є отримання максимуму інформації. Однак будь-яке спілкування має приносити користь усім його учасникам, що означає взаємне докладання зусиль, виражене в направлених один на одного діях. Як бачимо, професія вимагає від журналіста вдосконалення системи якостей, необхідних для ефективного спілкування.

Хороший журналіст – хороший комунікатор. Хороший комунікатор – хороший психотерапевт. Майстер спілкування, яким є конкретний журналіст, допомагає співрозмовникові впоратися з хвилюванням, змінити поведінку, розкрити внутрішні ресурси, по-новому поглянути на звичні речі. Важливо вміти слухати, чути та розуміти партнера по спілкуванню. Найважливішою умовою ефективного спілкування журналіста із співрозмовником є читання невербальних сигналів. Журналіст повинен вчитися здобувати інформацію через мову пози, жестів і міміки.

Основою грамотного професійного мовлення журналістів є знання культури мови в її усному та писемному оформленні, дотримання норм вимови та наголосу, слововживання й побудови висловів.

Отже, професіоналізм у роботі журналіста визначається оволодінням технікою ведення ефективного діалогу, аргументації, умінням вести дискусії, оцінювати партнера по спілкуванню (читати міміку, жести, пози), застосовувати прийоми зняття емоційної напруги. У роботі з людьми важливо систематично накопичувати достовірні знання з питань спілкування, використовувати продуктивні нові практики соціальної комунікації, одночасно зберігаючи й закріплюючи традиційні форми. У журналістиці, як і

в будь-якій іншій професії, є свої підводні камені. Журналіст змушений враховувати кожен дрібницю: обстановку, психологічний настрій співрозмовника, його мотивування, уявлення про цілі бесіди. Місія журналіста – позитивно впливати на масову аудиторію, корегувати її мотивацію, поведінку, світогляд. Мова ЗМІ повинна бути взірцевою щодо правильного слововживання, багатства словника, експресивного словотвору.

Список використаної літератури:

1. Ворошилов В. Журналистика: Учеб. 3-е изд. СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2001 447 с.
2. Гаймакова Б., Макарова С., Сенкевич П. Майстерність ефірного виступу: Навчальний посібник. Москва, 1996. 269с.
3. Горохів В. Складові майстерності. Москва, 1982. 144 с.
4. Партико З. Загальне редагування: нормативні основи : навч. посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Львів : ВФ “Афіша”, 2011. 640 с.
5. Прилюк Д. Теорія і практика журналістської творчості: Проблеми майстерності. Київ: Вицашкола, 1983. 280 с.
6. Шостак М. Журналіст і його твір. Москва, 1998. 50 с.

Сукаленко Тетяна Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики, української словесності та культури
Навчально-наукового інституту гуманітарних наук

Позднякова Ольга Олегівна,
студентка
Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи
Університету державної фіскальної служби України
(Ірпінь, Україна)

СПЕЦИФІКА ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ТЕКСТУ ЯК БАЗОВОГО ЕЛЕМЕНТА МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ

Сучасні глобалізаційні тенденції, розвиток новітніх комунікаційних технологій, роль інформації в житті суспільства сприяли формуванню медійного дискурсу. Значної популярності термін «дискурс» набув унаслідок активного поширення як концепції дискурсу загалом, так і дискурсивного аналізу.

Теоретичні аспекти зазначеної проблеми висвітлюються в працях Т. А. Ван Дейка, Т.Г. Добросклонської, М.Р. Желтухиної, В.І. Карасика та інших. Також цією проблематикою займалися такі дослідники: Ф.С. Бацевич, Є.С. Коваленко, Н.І. Лютянська, О.П. Поліщук, О.І. Свінцицька та ін.

Мета дослідження полягає у характеристиці змістових та функціональних особливостей публіцистичного тексту як базового елемента медійного дискурсу.

У публіцистичному стилі особливе місце посідає образ автора, який створює певну інформаційну атмосферу. У публіцистичній мові найбільш яскраво проявляється сучасна установка засобів масової інформації на творчість, а не стереотип.

Публіцистичний стиль представлений різноманітними жанрами:

- 1) газетні жанри – нарис, репортаж, стаття, фейлетон;
- 2) телевізійні жанри – аналітична програма, інформаційне повідомлення, інтерв'ю, діалог у прямому ефірі;
- 3) ораторські жанри – виступ на мітингу, публічні виступи політиків, гасла, дебати;
- 4) комунікативні жанри – прес-конференція, саміт;
- 5) рекламні жанри – рекламний нарис, рекламне оголошення.

Специфіку медійного дискурсу необхідно шукати на перетині двох таксономій: жанрової та стилістичної. Що стосується письмового дискурсу, то найбільш затребуваними в медійному жанрі вважається репортаж і новини. У цьому контексті необхідно підкреслити, що з моменту появи самого терміна «дискурс», протягом декількох останніх десятиліть ведуться суперечки про сутність цього поняття і про його різницю від терміна «текст». Учені намагалися якось розмежувати ці два поняття та встановити ступінь спорідненості між ними. Ще зовсім недавно поняття «текст» замінювалося поняттям «дискурс» і навпаки, тобто ці два терміни вважалися повністю взаємозамінними. Для американської лінгвістики характерне застосування поняття «дискурс» лише до результату усної комунікації.

Термін «медіа-дискурс» безпосередньо ґрунтується на загальному розумінні поняття «дискурс» та основних напрямів щодо його визначення [1; 2]. Наведемо три підходи до тлумачення поняття «дискурс», які сформувалися на основі системного аналізу різних дефініцій цього поняття – структурний, функціональний та тематичний. Перший підхід розглядає дискурс як продукт комунікативної діяльності, взятий у сукупності всіх вербальних та екстралінгвальних характеристик, пов'язаних із його походженням, поширенням та сприйняттям [2, с. 181]. Стосовно функціонального підходу, то головний критерій визначення дискурсу вбачається у зв'язку мовлення та різноманітних сфер людської діяльності, що і зумовлює особливості комунікації [2, с. 182]. Тематичний підхід групує письмові та усні тексти як продукти мовленнєвої діяльності навколо певних соціально-значущих тем, які в той чи той момент опиняються у центрі уваги [2, с. 182]. Отже, концепція мас-медійного дискурсу базується на всіх трьох підходах, тому що охоплює не лише вербальне повідомлення та медіа-канал, а й усі екстралінгвальні чинники, пов'язані з особливостями створення медіа-повідомлення, його отримувача (адресата), зворотного зв'язку, культурно зумовлених способів кодування і декодування, соціально-історичного та політико-ідеологічного контекстів.

Медійний дискурс як один із видів такого явища як дискурс і є результатом структуралізації та функціонування тексту.

Публіцистичний дискурс визначається як різновид інформаційно-орієнтаційного інституційного дискурсу, який реалізується за допомогою засобів масової комунікації та передбачає свідому і чітко виражену актуалізуючу позицію автора [3, с. 4]. Для публіцистичного дискурсу притаманна наявність двох комунікантів – автора та реципієнта. Публіцистичний дискурс передає інформацію разом з її оцінкою автором статті. У першу чергу тексти публіцистичного дискурсу дозволяють охопити значну кількість адресатів. Інформація, отримана каналами публіцистичного дискурсу, сприяє формуванню у суспільній свідомості політичної, мовної, наукової, наївної картини світу [4, с. 30].

Основними функціями публіцистичного дискурсу є пізнавальна, інформативна та регулятивна. Останню визначають як організацію та регулювання процесів, вплив на аудиторію, контроль над суспільною думкою, головний інструмент соціалізації, соціокультурного керування за допомогою мови [5, с. 191].

Отже, текстам публіцистичного дискурсу притаманна комунікативно-прагматична спрямованість. Вони не лише інформують, а й впливають на громадськість шляхом переконання.

Текст повинен бути семантично, синтаксично і прагматично адекватним, тобто об'єктивно відображати дійсність, мати чітку структурно-композиційну організацію, а також бути цінним для споживача інформації. Не викликає сумніву, що всі різновиди текстів новітніх мас-медіа помітно впливають на загальну стильову систему функціонуючої мови, на її склад і структуру, знижуючи повновладдя художньої літератури у встановленні мовної норми. Саме завдяки медіа-текстам усна форма сучасної української літературної мови стала настільки ж авторитетною й важливою, як і письмова, а це призвело до функціонального зіткнення літературної мови з розмовною.

Створюючи письмовий дискурс, автор використовує особливі мовні висловлювання, намагаючись не тільки досягти ефекту, розрахованого на адресата, але і виконати соціальне замовлення. Саме тому, що журналіст спочатку має певні наміри (авторська інтенція), він робить усвідомлений вибір на користь конкретних мовних засобів, необхідних саме в тій чи тій статті для виконання функції впливу, яка характерна для мови засобів масової інформації. Отже, журналіст використовує найбільш оптимальні способи впливу на реципієнта. Наповнюючи висловлювання чисто мовними засобами, репортер враховує і екстралінгвістичний аспект, наприклад, візуальні образи. Для друкованих жанрів ЗМІ це особливо важливо, адже репортер повинен домогтися в статті ефекту присутності автора. В іншому випадку журналіст потерпить комунікативну невдачу.

Медіа-дискурс як своєрідний «глобальний» тип дискурсу вважаємо модифікацією публіцистичного дискурсу, що поєднує безліч стилів і жанрів, будучи найбільш адекватним контекстом для дослідження як суто лінгвістичних, так і екстралінгвістичних аспектів. Визначальна увага

звертається на з'ясування змістових, структурних та функціональних особливостей медіа-дискурсу.

Список використаної літератури:

- 22.Добросклонская Т. Г. Массмедийный дискурс как объект научного описания // Научные ведомости БелГУ. Серия : Гуманитарные науки. Минск, 2014. № 13 (184). Вып. 22. С. 181–187.
- 23.Добросклонская Т. Г. Медиадискурс как объект лингвистики и межкультурной коммуникации // Вестник МГУ. Серия 10: Журналистика. М., 2006. № 2. С. 20–23.
- 24.Пташник М. И. Система реноминативных приемов в современном публицистическом дискурсе (на материале русского, английского и испанского языков): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 «Теория языка». Ростов-на-Дону, 2010. 23 с.
- 25.Каменева В. А., Коломиец С. В. Композиционно-смысловая структура дискурса газетных сообщений как эффективное средство корректировки гендерного дисплея российской и американской лингвокультур // ВестникЧелГУ. Серия: Филология. Искусствоведение. Челябинск, 2009. № 10 (148). Вып. 30. С. 30–35.
- 26.Желтухина М. Р. Функции масс-медиального дискурса // Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе: межвуз. сборник науч. трудов. Орел : ОГИИК, ПФ «Картуш», 2007. Вып. 5. С. 191–201.

ЗМІСТ

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ФІЛОЛОГІЇ

Балабан О.О.	Універсальні процеси змін у лексичному значенні слів у споріднених мовах	3
Брага І.І.	Анімаційний текст у соціолінгвістичному вимірі	6
Васецька О.І.	Поняття «субституції» термінів у лінгвістиці	9
Вейсалова С.Б.	Сравнение русских и английских идиом с эмотивным компонентом: лингвокультурологический аспект	13
Вусик Г.М.	Особливості одоскладних номінативних речень у творчості О. Олеся	15
Иванченко А.А.	Репрезентация гендерных стереотипов в русской языковой картине мира	18
Кондратева Я.К.	Назва продуктів харчування в українській мові	21
Лохницкая М.А., Алиджанова А.Т.	Номинации деловых людей в русском и английском языках с национальной спецификой семантики	24
Монастирська Р.І.	Метафоризація правничих понять у поетичному мовленні Б. Олійника	27
Некитюк О.В.	Особливості синтаксичних конструкцій у наукових текстах	30
Оганесян Э.А.	Метод контент-анализа при изучении дискурсивной продукции языковой личности: обзор и систематика	33
Осіпова Т.Ф.	Невербальна компетенція в структурі мовної особистості: фразеологічний аспект (на матеріалі публіцистично-критичного мовлення Дмитра Павличка).....	36
Павлова А.К., Котій А.А.	Модус осмислення мови як феномена національної культури в науковій спадщині І. Огієнка	39
Піддубна Н.В.	Бібліїзми як джерело відфразеологічної деривації в сучасній українській мові	42
Руденко С.М. Руденко С.М., Саранча І.О.	Мовна гра як інструмент творення ергонімів	45
	Семантична багатовекторність рекламних повідомлень харчового характеру в харківському метро	49

Саларьова А.В.	Невербальна репрезентація гендеру в драматичних творах Павла Ар'є	51
Самигулина Ф.Г., Аит Умезиан Р.	Язык политического дискурса: к постановке проблемы	54
Самигулина Ф.Г., Изотова Е.М.	Лексические инновации в детском дискурсе	57
Самигулина Ф.Г., Сяо Л.	Особенности обращения в китайской лингвокультуре	59
Самигулина Ф.Г., Тун С.	Этикетные формулы приветствия в русской и китайской лингвокультурах: сопоставительный аспект	62
Симоненко Л.О.	Роль термінології у поширенні професійно-наукового знання	65
Сірант А.М., Тодоріка Х.Ю.	Номінації Богородичних ікон в українській іконографії: лінгвокультурний аспект	67
Стрикатова Т.А.	Гендерная специфика невербальной коммуникации в художественном дискурсе	69
Сукаленко Т.М.	Модель опису лінгвокультурного типажа «панич»	72
Туровська А.С.	Реалізація юридичного терміна в правничому дискурсі	81
Туровська Л.В.	Дослідження української професійної лексики наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття	83
Усачова К.С.	Питома та запозичена лексика на позначення досвіду пам'яті про війну	86
Фань И.	Лексический повтор как средство связи частей сложных предложений в рассказах А.П. Чехова	91
Федун І.В.	Проблеми та особливості розвитку української термінології	94
Халіновська Л.А.	Зауваги до проблеми емоційності терміна	97
Хан Ж.	Компаратив в языке поэзии И.А. Бунина	100
Шевчук З.С.	Структурно-функційні параметри алюзії в контексті формування мовного портрета жінки	103
Шпетна С.А., Барбукова І.С.	Чоловіча та жіноча письмова мова в Інтернет-щоденниках	106
Янушкевич Л.М.	Гендерно-возрастные особенности аргументации (лингво-ориентированный подход)	111
Яценко Н.О.	Праслов'янська спадщина в українській податковій термінології (термін <i>мито</i> й похідні)	113

КУЛЬТУРА НАУКОВОЇ МОВИ – ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Богайчук В.О.	Культура професійного спілкування працівників податкової міліції	118
Казимирова І.А.	Реєстрове слово в термінологічному словнику	121
Руденко С.М., Калембет В.А.	Назви страв у меню «McDonald's»: правописні та семантичні особливості	124
Кожевнікова А.С.	Термін «нація»: нова інтерпретація	127
Лещенко М.А.	Мовленнєва культура майбутніх фахівців	132
Ляшук Н.М.	Наукова мовна культура фахівця	134
Мамай В.В.	Суржик у молодіжному середовищі	136
Монастирська М.А.	Культура ділового спілкування майбутнього економіста	138
Наконечна В.О.	Наукова мовна культура як важливий складник професійної діяльності	141
Нікончук А.А.	Роль мовленнєвого етикету в діяльності державних службовців	143
Ошийко М.А.	Проблема використання мовних норм в юриспруденції	146
Пашинська Л.М.	Лексичні недоліки й помилки у правничій сфері	149
Похилюк О.М.	Мовна культура молодого науковця	152
Поштар М.М., Пронькіна І.В.	Сучасні проблеми етики підприємництва і підприємницької діяльності	155
Пшеничко Д.В.	Мовна культура – основа професійної діяльності державного службовця	158
Раціборський Н.В.	Наукова мовна культура – основа професійної діяльності працівника економічної сфери	161
Руденко С.М., Гладкова О.С.	Класифікаційні складники терміна «сучасна українська кухня»	163
Руденко Т.С.	Культура мовлення спеціаліста в галузі економіки	165
Сучок О.С.	Мовна політика в Україні	167
Тараненко В.А.	Наукова мовна культура – основа професійної діяльності майбутнього економіста	171
Чорна О.В.	Невербальна комунікація в процесі міжкультурного спілкування	173

Шпильчук Ю.М.	Стилістична функція фразеологічних одиниць у науковому дискурсі	177
----------------------	--	-----

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ
АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИКИ У
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Вайноренс І.П.	Каузальна домінанта <i>effect</i> в українській мові: корпусний підхід	180
Григорович О.Б.	Комунікативна професіограма педагога ЗВО	182
Ладиняк Н.Б.	Засвоєння фахової лексики на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням)	186
Лебедь Ю.Б.	Синонімія термінів у сфері методики навчання мов	188
Леміш Н.Є.	Функціонування лексеми <i>effect</i> в англомовних інструкціях до медичних препаратів	191
Макарич М.В.	Обучающая компьютерная программа как часть системы обучения английскому языку	194
Пахомова А.Н.	Технологии оптимизации обучения иностранным языкам	197
Петрова Т.О.	Перспективи використання спеціальних словників у вивченні галузевої лексики природничих наук	199
Попович А.С.	Лінгвокогнітивні аспекти в навчанні стилістики української мови	202
Радкевич Н.В.	Значення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» у практичній діяльності майбутнього юриста	205
Рахуба В.И.	К вопросу формирования профессиональной иностранной компетенции студентов технических специальностей	207
Сердюк А.М.	Особливості українсько-французького перекладу прямої мови (на матеріалі казок Івана Франка)	210
Скрипник Н.І.	Професійна термінологія у фаховій діяльності студента закладу вищої освіти	211
Шевчук О.С.	Актуальні проблеми вивчення професійної лексики у вищій	214

МОВА ЗМІ І ПРОФЕСІЙНЕ МОВЛЕННЯ ЖУРНАЛІСТІВ

Безпалько Т.В.	Специфіка мови засобів масової інформації	216
Бразалук М.Ю.	Типові порушення мовних норм у текстах ЗМІ на правову тематику	218
Гладкова І.О.	Особливості мас-медійного дискурсу у лінгвістичній теорії	220
Голоско С.О.	Мовні помилки в медіатекстах (на прикладі «Znaj.Ua»)	223
Гоцан В.О.	Проблема формування у майбутніх журналістів культури професійного спілкування	225
Зайцева І.В.	Особливості економічного дискурсу преси	229
Зикун Н.І.	Спеціалізація у підготовці журналістів: узагальнення підходів	231
Івашко А.О., Ясентюк А.С.	Помилки професійного мовлення ЗМІ та мовлення журналістів	235
Калита О.П.	Вплив ЗМІ на формування морально-духовних цінностей суспільства	238
Лабунець В.В.	Особливості вживання запозичень з англійської мови в сучасних ЗМІ	241
Малильо В.М.	Стан української мови в сучасному медіапросторі	244
Марчук Л.М.	Поняття прецедентності в мові інтерв'ю	245
Полуніна Д.Ю.	До питання: мовна норма і сучасна преса в Україні	249
Семеген А.В.	Використання гендерних стереотипів у новинних програмах на каналі СТБ	251
Степанова Є.О.	Особливості професійного мовлення журналістів	253
Сукаленко Т.М., Позднякова О.О.	Специфіка публіцистичного тексту як базового елемента медійного дискурсу	255

Доповіді IX Міжнародного науково-практичного семінару, присвяченого питанням функціонування професійного мовлення, лінгвокультурологічному та соціокультурному аспектам філології

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИКИ

21 травня 2019 року

Кафедра журналістики, української словесності та культури

Здано до друку 26.04.2019 Формат 60x84/16.

Папір офсетний №1. Гарнітура «Times New».

Друк офсетний. Друк. арк. 15,3.

Тираж 100 прим.

Віддруковано в друкарні Університету ДФС України,
вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська обл., Україна, 08201

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 1858 від 30.06.2004*